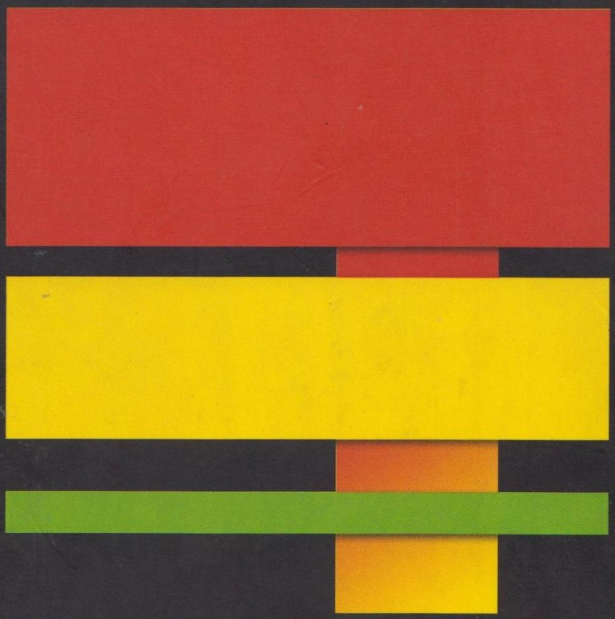
Yolları Birleştirmek

Sosyalist Devrim ve Ulusal Sorun

Aydemir Güler

GELENEK

YOLLARI BİRLEŞTİRMEK

-Sosyalist Devrim ve Ulusal Sorun-

Aydemir Güler

GELENEK

GELENEK: 43

Yolları Birleştirmek
-Sosyalist Devrim ve Ulusal Sorun-
Aydemir Güler

Birinci Baskı
Haziran 2001

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0.212.576.01.36

GELENEK
Dünya Yayıncılık
İstiklal Caddesi Aznavur Pasajı No:212 Kat:7
Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: 0.216.330.58.04

İçindekiler

Üzüm Hırsızları 5
Önsöz..... 7
Birinci Bölüm
Marksist Teorinin Haklılığı..... 13
İkinci Bölüm
Sosyalist Pratiğin Haklılığı..... 43
Üçüncü Bölüm
Kürtler Burjuva Devriminin Neresinde?..... 77
Dördüncü Bölüm
Kürtler ile Sosyalistler..... 119
Beşinci Bölüm
Son İsyandan Demokratik Cumhuriyete..... 161
Altıncı Bölüm
Kürtler ve Dünya..... 187
Yedinci Bölüm
Demokratik Cumhuriyete Gerçekçilik Testi.... 203
Sekizinci Bölüm
Halkçı Damar..... 219
Dokuzuncu Bölüm ya da Sonsöz
Liberalizme ve Milliyetçiliğe karşı..... 237
Seçilmiş Kaynakça..... 255

Üzüm Hırsızları

(Necmettin Salaz; Komünist sayı:3, 26.01.2001; s.5)

Üç emekçi iş bulabilmek umuduyla başka bir kasabaya doğru yürürlerken bir üzüm bağına rastlarlar. Hem yorgunluk atmak hem de biraz üzüm yiyebilmek için otururlar.

Biri Türktür, biri Kürt, diğeri de Ermeni. İyi arkadaştırlar ve birbirlerini severler. Biraz sonra bağın sahibi onları fark eder ve yanlarına doğru gelir. O da zengin bir Türktür. Merhabalaşırlar ve birbirlerine isimlerini söylerler, bağın sahibi isimlerden, şivelerden bunların milliyetlerini anlar ve çarçabuk planını yapar.

- Ulan, der Türk'e ve Kürt'e, siz ikiniz müslümansınız, tamam benim üzümümü yediniz, müslümanın malı müslümana helal olsun, ama bu gavura niye yedirdiniz üzümleri?

Şaşırır bizimkiler, ehem kehem ederler ama adam kararlıdır:

- Ben bu Ermeniyi dövecem, der ve dediğini de yapar. Ermeniyi pestili çıkıncaya kadar döver ve bizimkilerin yanına döner. Bizimkiler üzgündürler ama seslerini de çıkarmazlar. Adam biraz havadan sudan konuştuktan sonra Türk'e döner ve sorar:

- Ulan sen Türk değil misin be adam? Hadi sen benim üzümümü yedin, afiyet olsun. Peki bu allahın Kürdüne niye yedirdin, bu yaptığın iş midir senin, ben şimdi bu Kürdü dövecem...

Bizimkini de alır eline, onu da yere serinceye dek döver. Türk'ün yanına gelir ve başlar konuşmaya:

- Ulan sen ne biçim Türksün, bir başka Türkün malına el uzatmaya utanmadın mı, ulan bizim töremizde üzüm hırsızının cezası nedir bilmez misin, der ve girişir Türk'e, ağzını burnunu

kırar, onu da yere serer ve çeker gider.

Bir süre sonra kalkar bizimkiler ve yola koyulurlar.

Yolda Kürt, Türk'e sorar:

- Ula baba, ben bişeyi anlamamışam, bu adam tek başına bizim üçümüzü nasıl dövmiştir?

Türk yanıtlar:

- Biz yanlış yaptık, dövdürtmeyecektik bu Ermeniyi. Dövdürtmeyecektik, yanlışımız buradadır.

Anadolu halkları bu fıkranın çok çeşidini üretmişler. Ne yapsınlar, bütün tarihimiz böyle geçmiş! Ben, sevgili Necmettin'in anlatımıyla aktardım.

ÖNSÖZ

Yıllar önce **Gelenek** Kitap Dizimizin 16. sayısını hazırlarken ana konu ulusal sorundan benim payıma da Marx ve Engels dönemine odaklanan bir yazı düşmüştü. Sonra yine **Gelenek**'e, zaman zaman başka süreli yayınlara ulusal sorun ve özelde Kürt sorunu hakkında bir dizi çalışma hazırladım. Yine Gelenek için yakın zamanda hazırladığım bir yazıda, bana kalsa, demiştim, ulusal sorun değil ulusal dinamik kavramını yeğlerdim...

Ulus dinamiğinin sosyalist devrim sürecinde önemli yer tuttuğunu, reel sosyalizmin bir dünya sistemi olmaktan çıkmasından sonra, bu yerin kesinlikle sabit kalmadığını, ama aynı dinamiğin önem ve fonksiyonunu koruduğunu düşünüyorum. Ulus kategorisi, bu önemi ve fonksiyonuyla marksistlerin ve işçi sınıfı hareketinin başına çok sık çorap örüyor. Hele 1990'lardan başlayarak içinde bulunduğumuz dönemde, onyıllarca "emperyalizme karşı ulusal kurtuluş hareketleri" olarak dünya devrim sürecinin üç boyutundan birini oluşturmuş bir dinamik, düpedüz emperyalizmin oyuncağı haline geldi!

Reel sosyalizmin terkettiği koca coğrafyada ortaya çıkan uluslar kaosunu, emperyalist rekabetin en kolay tetiğine bastığı milliyetçi boğazlaşmaları gördükçe, yüzeysel bir bakışla hareket eden sosyalistlerin, dünyamızın ulusal sorun denilen olgudan "bir an evvel arınmasına" duacı olmaları daha ağırlıklı bir seçenektir. Ancak isterseniz, ya da dua etmenin deva olmadığını kabul ederseniz, günümüzün ulusal sorunlarını kabaca ikiye ayırarak devam edelim.

Ulusal sorun, birinci kategoride tarihin çarklarını ileriye çeviren bir dinamizm olarak, yani sosyalist devrim süreciyle barışık bir faktör olarak şekillenirken, ikincisinde tam tersine kapitalist-emperyalist egemenliğin tahkimatına yardımcı olabiliyor. Birincisinde pozitif bir kavram olarak "dinamiği" kul-

lanmak yeni bir icat olmayacaktır. Dedim ya, 20. yüzyılın büyük bölümünde sosyalist ülkeler ve kapitalist ülkelerin işçi sınıfları ile birlikte bu dinamik dünya devrim sürecinin üç sacayağını oluşturmuştur.

Daha gerilere gitmek de mümkün. Yine hatırlanmalıdır; Marx bir önceki yüzyılda birincisi *tarihsel*, ikincisi *tarihsiz* uluslar olarak yukarıda önerdiğim ayrıştırmanın bir benzerine, bu kez burjuva devrimleri problematiği çerçevesinde başvurmuştu. Anlaşılacağı gibi tarihsel uluslar motor güçlerini burjuva devrimlerinden alıyor ve işçi sınıfı devrimlerinin insanlığın gündemine girdikleri o büyük sahneyi temsil ediyorlardı. Diğerleri ise devrim süreci tarafından ezilmeye mahkum görülüyorlardı. Birinci kategori insanlığın sınıfsız topluma doğru engellenemez yürüyüşüne, gerek mücadele alanı, gerek kültürel girdileriyle devasa katkılarda bulunmaya adayken, ötekilere asimile olmak düşüyordu.

Reel sosyalizm dönemi, ulusal hareketler karşısında böyle bir ayrıştırmayı gereksizleştirmiş ve bu hareketleri toptancı bir yaklaşımla kendi safına almıştır. Sanırım 1990'larla birlikte, Marx'ın eski bölümlemesinin geçerlilik kazandığına yeniden tanık olduk. Ulusal hareketlerin yalnızca bir kısmı, üstelik küçük bir kısmı "ulusal kurtuluş hareketi" tabirini hakederken, kalanlar emperyalist güdümlü gerici ulusal hareketler olarak sahneye çıktılar.

Türkiye'de ve 2001 yıllarında ulusal sorun üzerine birşeyler yazmanın siyasal çıktısı elbette Kürt sorunuyla ilişkilidir. Ve bana kalırsa, bugün Kürtlerin temsil ettiği dinamizme ilişkin gündemde duran büyük soru, yukarıdaki kavramlarla da formüle edilebilir: Kürtler ya sosyalist devrim sürecinin bir dinamiği haline gelecekler, ya da mevcut kapitalist ülke ve dünyayla bütünleşecekler. Henüz siyasal kavganın pratik yanıtını vermediği bu büyük sorunun, yalnızca tercih ettiğim değil, kanımca gerçekçi yanıtı da sosyalizm olacak.

Bu çalışmanın temel derdi de bu yaklaşımı gerekçelendirmek ve bunun ötesinde söz konusu siyasal kavgaya

düşünsel bir katkıda bulunmak.

***

Kitabın, kendine dair bir "bölüm" adı taşısa da, "giriş"i sayabileceğimiz teori sayfalarının, bu kitabın yalnızca bir ögesi olduğunu hatırlatmak isterim. Ulusal sorunun teorik tartışmalarına Kürt sorununa ayakları daha sağlam basan bir yürüyüşle gelebilmek için girdim.

Öte yandan konunun bu boyutunun ilgimi çok çektiğini itiraf etmeliyim. "Marksizmde ulusal sorun" adını koyabileceğimiz bu başlıkta okudukça bir noktaya defalarca hayret ettim. Ulusal sorunla ilişkili akademik dünyanın marksizmi bu denli kısa yoldan harcamasındaki ciddiyetsizliği dikkat çekici buluyorum. Bu tutumdan en fazla pay alan ise tahmin edileceği gibi Stalin... Bense, Stalin'in klasik çalışmasının değerini, okuduğum her akademik gevezelikten sonra yeni baştan keşfettiğimi söylemeliyim.

Bu kitapta ancak bir çerçeve çizebildim; ulusal sorunun teorik boyutlarına daha ağırlıklı olarak dönebilmeyi diliyorum. Onca haksızlıktan sonra marksist perspektifin savunulmaya değilse de, bir hak teslimine ihtiyacı olduğu için, ya da bu yönde günümüz marksistleri olarak hâlâ bir borcu sırtımızda taşıdığımızı düşündüğüm için... Belki daha sonraları bir başka çalışmada...

Elinizdeki kitapta ise teori boyutu dönüp dolaşıp sol-liberalizm ile bu konu özelinde hesaplaşmak noktasına varıyor. Teori bölümleri hakkında bu kadar sunuş notu yeterli...

***

Ben kitabımı yazadurayım, Cemal Hekimoğlu'nun **Türkiye'de Sosyalizmin İktidar Arayışı** yayınlandı bile. Çarçabuk okudum ve kollektif akla güvenimi, inancımı tazeledim. Benim kitabı eline alanlar arasında Cemal'inkini okumayan varsa, hemen bu açığını kapatmalı, derim. Burada yanıtsız kalan kimi sorular varsa, dönüp Cemal'inkine bakmalı.

Kollektif akıl dedim de... Biz çoğunlukla bir seminerde, bir konferansta, bir eğitim çalışmasında söylediklerimizi yazıyoruz. Bu tarz teorik bütünsellik anlamında eksikler bırakıyor olabilir, ama sanırım siyasal yön gösterme ve kollektiflik açısından da avantaj içeriyor. Yine çok büyük bir çoğunlukla, söylemeden ve yazmadan da önce, dar ya da geniş toplantılarda yokluyor, kollektif aklın testinden geçiriyoruz. Bu tür ortamlarda başka bir dizi yoldaşımla birlikte, ama en başta, sevgili Süleyman'ın katkıları hatıra geliyor...

***

Bu çalışma birkaç derlemenin dışındaki ikinci kitap çalışmam. Ulusal sorun ve Kürt sorunu üzerine daha önce yayınlanmış yazılarımı ayrı bir derlemede biraraya getirmeyi tasarlıyorum. Bu durumda bile, elinizdeki çalışma, **Gelenek**'in sadık okurları için sıkıcı olma riskinden arınmıyor. Ama bütünlük kaygısını başka türlü tatmin edemezdim.

Eski yazılar ve ulusal sorun deyince bir ismi anmam gerektiğini hissettim. O eski yazıların kimilerini okuyanlardan biri, Barış (Komitesi) Derneği'nin Genel Başkanı ve Emekli Büyükelçi Mahmut Dikerdem ağabey, 1993 yılında, ölümüyle yarım kalacak bir meşguliyet edinmişti. Yabancı dergilerden eline geçen, ya da kişisel arşivinde rastgeldiği ulusal sorun konulu makalelerden beni haberdar etmek, kopyasını çıkartmam için ödünç vermek... Saygıyla anıyorum.

***

Bu kitabı tamamlamak için birkaç kez kendi kendime başarısız sözler verdim. Kasım 2000'de bir toplantı için Küba'ya gidecektim; ondan önce bitireyim demiştim. "Gelenek'e yetişmesi gereken bir yazıya başlamadan önce" dedim, daha sonra. Yılbaşında bitirecektim, Mart başında bitirecektim... Benim için belki daha iyi oldu. SİP'in Van ve Diyarbakır örgütlerinin açılışından, 2001 Newrozu'nu Diyarbakır'da karşıladıktan sonra tamamlıyorum kitabı. Ama bu arada, kitap çalış-

masını başka bir yerde anons ettiğimden, hiç olmazsa en yakın çevrede bir beklentiye neden olduğumun ve Gelenek yayınevindeki ilgili arkadaşların çalışma programlarını zorladığımın farkındayım. İlgili herkes için bir özür notu düşüyorum.

Zaman kısıtı komünistlerin üretimlerinde hep hissedilmek durumundadır. Bu kez de öyle oldu. Ulusal sorun ve Kürt sorunu hakkında ne önceden okunması gerekenlerin tamamını okuduğumu, ne de yazmam gerekenlerin tamamını yazabildiğimi söyleyebilirim. Çalışmanın konular arasındaki ağırlık dağılımı açısından da çok iddialı olamıyorum. Kimi yoldaşlar, "yine konu harcamışsın" diyecekler, ama kitaba bir sonuç bölümü ekleyip orada yeni başlangıç vaat eden tezler yazmaktan kendimi alamadım. Doğrudur, bu tür sakıncalardan kurtulabilmek için daha derin bir akademik titizliğe sahip olmak gerek. Ama ne yazık ki akademik titizlik ile zaman kısıtı karşı karşıya gelebiliyor. Zamanı istismar etmeye hakkım olmadığını düşünüyorum.

***

Kişisel hayatımda ise bu kitabın yazıldığı günlerin özel yeri vardı. Zeynep'le tanışmamızın yirminci yılının dolduğu günlerde, Eylül 2000'de ben bu kitap üzerinde çalışıyordum. Bugünkü iddialarımın aşağı yukarı tamamını bu yirmi yılda edindim. Bildiklerimin çoğunu yine bu yirmi yılda öğrendim. Neredeyse öncesini hatırlamayacak kadar çok şey yapılan yirmi yıl... Birbirimizi daha fazla üretmeye zorladığımız yirmi yıl... Sevgiyle...

Aydemir Güler
Mart 2001

Birinci Bölüm
Marksist Teorinin Haklılığı

Marksist Teorinin Haklılığı

Ulus kavramı dünya sahnesine burjuvaziyle birlikte çıktı. Burjuva devrimlerinin en radikal örneği Büyük Fransız Devrimi'nin durulmaya başladığı momentte uç veren erken komünist hareketler de, ulusal kimliğe ilişkin burjuva devrimcilerinin mirasından kopmadılar.

"Erken Fransız komünizmi" derken klasik Fransız ütopik sosyalizminden değil Fransız Devrimi'nin ürünü olan sol kanatlardan bahsediyorum... En önemli ismi Babeuf olan burjuva devriminin sol ucu, burjuva devrimcileri gibi, ulusal alanı bir mücadele ve egemenlik platformu, iktidar kavgasının meşru zemini sayıyordu. Bu ve benzeri akımlar henüz ham halini aşamamış olan modern proletaryaya değil, genel olarak yoksullara, yani bir kez daha yeni düzenin ezilenlerini oluşturacağı belli olan halk yığınlarına sempati gösteriyorlardı.

Sınıfsal sempati ve tercih, ulusal bütünlüğün bir bölme/ayrıştırma işlemine tabi tutulması anlamına gelir elbette. Bu işlem, tüm devrimcilerin ortak paydasıdır. Jakobenler de Fransız ulusal bütünlüğünü, verili sınıfsal tablonun derinlemesine bölünmesi üzerine oturtacaklarını biliyor ve tam da bunu hayata geçiriyorlardı.

İktidar mücadelesinin ölçeği olarak ulus

Marksizmin katkısı, ulusal platformun bağımsızlığı yanılsamasını burjuvaziye, daha doğrusu burjuva ideolojisine terketmesindedir. Marx ve Engels için temel birim, "aslında", "gerçekte" gibi güçlendirici eklere başvurmaya gerek dahi olmaksızın, adlı adınca sınıflardı. Tarihin motorunun sınıflar mücadelesi olduğunun saptanması ile devrimci hareketin kendisine bir sınıf aidiyeti atfetmesi bir ve aynı şey haline gelmişti.

Burjuva ideolojisi bu konuda bir belirsizliğe mahkumdur: Burjuva siyaseti kendisini açık seçik feodal-aristokrat eski düzenin dışında temellendirirken, Fransızların tabiriyle *Tiers Etat*'nın, tartışmalı çevirisiyle Üçüncü Sınıf'ın yani -aslında- Halk'ın asıl kitlesini oluşturan yoksulları da kapsıyordu. Burjuva siyaseti, doğası gereği yalnızca burjuvaziyi temsil ettiğini itiraf edemezdi!

Marksistler için böyle bir aldatma çabasına gerek yok. **Manifesto**'nun açısından bakıldığında, zaten işçi sınıfı burjuva toplumunun çoğunluğunu oluşturmaya doğru ilerleyen sınıftı. Devrim bu sınıfa ait olacak, bu sınıfın tarihsel çıkarlarını temel alacak ve yine bu sınıf kitlesinin üzerinde yükselecekti. Başka açılar da var...

Marx'ın işçi sınıfı yandaşlığı ile mevcut toplumsal/ulusal bütünlüğe karşı bölücü bir pozisyon geliştirmesi, siyasal ve devrimci mücadelenin ölçeği konusunda belirsizlik yaratmaz:

> *İşçilerin vatanı yoktur. Sahip olmadıkları bir şeyi onlardan almak mümkün değildir. Proletarya öncelikle siyasal egemenliği ele geçirmek, kendisini ulusal sınıf konumuna yükseltmek, bizzat kendisini ulus olarak kurmak zorunda olduğu sürece, hiçbir şekilde burjuva anlamıyla olmamakla birlikte, henüz kendisi de ulusaldır.* **(1)**
> **[Marx ve Engels]**

Burjuva ulus ve ülke kavramlarının ötesinde bir evrensel kurtuluşun öznesi olan işçi sınıfı, çok açık ki, burjuva uluslarını lağvetme hayali kurmayacak, devrim yoluyla egemen sınıf haline gelerek ulusu dönüştürecekti. İşçi sınıfı için ulus kavramı arkaik ve aptalca değil, mücadelenin ölçeği, iktidarın birimidir. Ama bir sınıfın mücadelesi ve iktidarı olduğunu kimseden gizlemeyen bir mücadele ve iktidarın!

Burjuvazinin ulusal bütünlük vurgusunu, Marx içi boş bir yalan saymamıştır. Yalan ile ideoloji farklı şeyler. Yalan, "saçma" ve bütünüyle kurmaca olabilir. Oysa ideolojiler, gerçekliği mutlaka belli bir yorumla sunarak. nesnel bilgiden uzaklaşırlar.

Nesnellikle, nesnelliğin ideolojik ifadeleri arasındaki mesafe ise uydurma değil, fonksiyoneldir. Yani bu fonksiyonun bir manası ve gerçekliği vardır:

> *...kendisinden önce hükmetmekte olan sınıfın yerini alan her yeni sınıf, kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı olarak göstermek zorundadır, ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak tek geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır. Bir sınıfa karşı çıkması yüzünden, sırf bu yüzden, devrimci sınıf, kendisini, bir sınıf olarak değil de, hemen bütün toplumun temsilcisi olarak sunar, tek egemen sınıfın karşısında toplumun tüm kitlesi olarak görünür.* **(2)**
> **[MARX VE ENGELS]**

Kuşkusuz 1840'lı yıllarda bu yorumlar burjuvazinin iktidar yürüyüşü gözlemlenerek kaleme alındı. Ancak genellemelerin de işaret ettiği gibi, "kendisini tüm toplumun çıkarlarının temsilcisi" olarak sunmak ve "ulusal sınıf" niteliği modern sanayi proletaryasını da bir o kadar bağlamaktadır. Üstelik işçi sınıfını eksen alan bu yeni devrimci akım, materyalisttir ve tarihselcidir. Dolayısıyla bu yeni sınıf da ne yeryüzüne idealistçe ve rastlantısal olarak düşmüş olabilir, ne de arkasında ulvi güçler bulunur. İşçi sınıfı da sınıf mücadelelerinin yasalarıyla bağlıdır.

Marx ve Engels'in somut olguları ve dinamikleri ele alışlarında işçi sınıfının çıkarları birincil kıstas olmuştur. Marx kimi ulusların bağrında emekçi potansiyellerini zayıf gördüğü için bu ulusları ciddiye almamış, başka örneklerde yüksek devrimci imkanlar gördüğü için ise bunlara özel önem atfetmiştir. Marksizmin kurucularının Avrupa-merkezcilikle suçlanması, bu noktada anlamsız oluyor.

Fransız, İngiliz, Alman, Polonya ya da Amerika işçilerinin potansiyelini önemseyen ve tam da bu nedenle Balkanlardaki etnik topluluklara, Afrikalılara, Asyalılara dönük entellektüel ve siyasi enerjilerinden tasarrufta bulunan Marx ile Engels'in yan-

lış yaptığı nasıl söylenebilir! Elbette dünyamızda sınıfların ve siyasetin, yani değişimin ve devrimin kalbi Batı Avrupa'da atıyordu ve 19. yüzyıl devrimci düşünürlerinin bu bölgeye önem, bunun dışına da önemsizlik atfetmeleri son derece olağandı.

Oysa ne spekülasyonlar yapılmıyor ki! Engels'in bilimsel sosyalizmin doğuşunu önceleyen dönemlerinde Alman milliyetçisi olduğu keşfediliyor, Marx'ın ulusal sorun hakkındaki yazıları çeşitli periyodlara ayrıştırılıyor... Ama bu ilk marksistlerin İrlanda ulusal sorununa bir dönem vermeye başladıkları değerin temel gerekçesinin, Britanya devleti ve kapitalizminin geleceğinden, bu ülke işçi sınıfının çıkarları ve mücadelesinden devşirildiği üzerinde durulmuyor.

Marx ve Engels'in ulus-proletarya bağlantısına bakışlarını, şimdilik bu kadarıyla hatırlamakla yetiniyorum. Daha önce başka bir yerde yazdığım bir özet değerlendirmeyi aktaracağım:

> *Marx ve Engels, Avrupa'yı saran devrim dalgalarında karşılarında proleter mücadeleler değil, ideolojik ve sınıfsal içerikleri açısından kaotik yanlar barındıran bir mücadeleler bütünü buldular. Tutumları, proleter ve sosyalist tarafların billurlaşmadığı bu arenaya soğuk gözlerle dışarıdan bakmak değil, tablonun içerdiği siyasal dinamizmi yakalayıp proleter ve sosyalist yönelimlerin önünü açacak biçimde yoramlamak ve müdahale etmek oldu. Avrupa'nın bütününe malolmuş kimi 'ilerici' değerleri kendi yöntemleri ve beklentileri ile yakaladılar. Nasıl mı?*
>
> *(1) Yükselen burjuva devrim dalgası eşitlik, kardeşlik, özgürlük düşüncelerini de zirveye taşıyordu. Ulusal bağımsızlık, ulusun kendi kimliğini edinmesi, burjuva devriminin tüm insanlığa hitap eden idealleri çakışıyor ve ortaya aydınlanmacı, ilerici bir atmosfer çıkıyordu. Devrim dalgasının asli olarak burjuvaziye ait olmasının yanında proletaryayı da kapsayan bir 'insanlığın kurtuluşu' ideolojisiydi yükselen.*
>
> *(2) Bu dalga, ülkelere eşitsiz olarak dağılmış biçimde, proletaryanın önünü açacak dinamikler barındırıyordu. Ulusal kimlik kazanma süreci ile proletaryanın sınıf kim-*

liği kazanması arasındaki mesafe devrim dalgasının içerisinde ve güncelliğinde kısalıyordu.
(3) Marx'ın 'tarihsel uluslar' dediği kategori proletaryanın sınıflar dengesinde ağırlık kazanması açısından en elverişli zemini sunan ülkeleri kapsıyordu.
(4) Proletaryanın öne çıkacağı kuşak aynı zamanda Avrupa'nın siyasal haritasında mücadele ve eşitsizliklerin en fazla yoğunlaştığı yerler olmalıydı. Bu da, Çarlık gericiliğinin tehdidini en fazla hisseden coğrafyalar olacaktı. Yukarıda değindiğim genel ilericilik atmosferinin emekçi sınıf kimliğini beslemesi için çatışmanın keskin olarak yaşanıyor olması gerekiyordu. Aydınlanma düşünce ve mücadelesi, hedefin ilerilere taşınabildiği yerlerde düşmanını somut olarak karşısında görmeliydi. Örneğin Polonya'nın ulusal kurtuluşu teması böyle bir yoğunlaşma başlığını oluşturuyordu. **(3)** [CİRİTLİ AYDIN]

Bu paragraflarda yapmaya çalıştığımın, sosyalizmin tarihi boyunca ulusal sorun ve dinamiklere dair tarihimizdeki temel bakış açılarını ve dürtüleri kısaca sergilemek olduğunu da ekleyeyim. Ve hemen burjuva devrimlerinin son dalgalarının dövdüğü 1840 sahillerinden, Lenin'in tanığı olduğu emperyalizm dönemine, kapitalizmin kokuşmuş ve gericileşmiş evresine geçelim.

Uluslar ve işçiler

Bu noktada iki ünlü polemiği hatırlatmadan olmaz. Birinci başlık, *Avusturya marksizmi* diye anılan ekolün Avrupa'da ulusal/etnik karmaşaya önerdiği "kültürel özerklik"tir. Sosyalizm yolunda ilerleyen ve demokratikleşen bir modern toplumun bu sayede kurulacağını varsayan model, devrimci değildir. İlk olarak, açıkça burjuvaziye, düzenini daha iyi kurması doğrultusunda öneri sunulduğu için...

İkinci olarak, yukarıda değindiğim "işçi sınıfının çıkarları" konusunda köklü bir yanılgıya düştüğü için.

Yanılgı, Avusturya marksizminin (ve II. Enternasyonal revizyonizminin) devrimci beklentilere sahip olmamasından

kaynaklanır. Kapitalizmin kaçınılmaz krizlere ilerlediği, emperyalizm aşamasına geçiş sinyalleri verdiği ve dünyanın yeniden paylaşımının gündeme dayanmakta olduğu bir dönemde, kimi "sosyalistler" zararlı olmaktan uzaklaşan ve Marx'ın ilan ettiği tarihsel geçicilikten arınmış bir kapitalizm düşlüyorlar! En iyi ihtimalle, "hiç olmazsa", demiş oluyorlar, "işçi sınıfının görece yararına bir tablonun oluşması üzerine kafa yoruyoruz"(!)

Yanılıyorlar, çünkü söz konusu maddi tablo, ehveni şer değil, büyük olanaklar vaat ediyor, işçi sınıfına.

Leninist uluslar siyaseti, bu modelin reddini marksist kıstaslara da sadık kalarak geliştirmiş; bu arada "kendisini" de kurmuştur. Leninist varsayım, bir zamanlar burjuva devrimi lehine tarih sahnesinde iş gören ulusal dinamiklerin, bu kez işçi sınıfı devrimlerinin bir ayağını oluşturabileceği idi. Bu ilginç dönüşümün arkasında ise burjuvazinin devrimci barutunu tükettiği ve ulusal dinamiğin bir dizi boyutunu kendi yörüngesine oturtma yeteneğini yitirdiği yolunda bir saptama vardı. Bu arada, Manifesto'da öngörülenin tam olarak gerçekleşmemesine, işçi sınıfının süratle nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturmaması haline de ittifaklar politikası ile çare üretilmiş oluyordu.

İkinci ünlü polemik bunlarla bağlantılıdır ve somut olarak Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi hareketi içerisindeki Bund sapmasına karşı yapılmıştır. Yahudi sosyal-demokratların, işçi sınıfı örgütlenmesinde ulusal aidiyeti bir kıstas haline getirme önerileri, sınıfı zaafa uğratmak ve bölmek olarak yorumlanmıştır, leninist tarafça.

Devrimciliğini yitiren burjuvazinin terkettiği ulusal ve demokratik taleplerin, işçi sınıfının omuzlarına yığılması... Bu değişimi, emek ile sermaye arasındaki esas çelişkinin önünde bir engel olarak gören ve ilk bakışta daha "ortodoks" oldukları zannedilebilen kanat uluslararası işçi hareketinin sağ sapmasıdır. Bolşevik katkıya geçmeden önce iki ara varyanttan daha söz edilebilir.

görevi yeniden üstlenebilecek devrimci burjuvazi aramak ve bu sınıfın demokratik devrimi tamamlamasını beklemek... Bolşevik saflara ve söyleme de bolca bulaşmış, Lenin'in nihai hesaplaşmasını teorik olarak ancak 1917 **Nisan Tezleri**'nde, pratik olarak ise Büyük Ekim Devrimi ile halledebildiği bir varyanttır bu.

Diğeri ise, burjuvazinin terkettiği ulusal dinamiğin tarihen tükendiği görüşüdür. *Rosa Luxemburg*'a göre, işçi sınıfının ulusal ve demokratik, yani burjuva kategorilerle bir işi olmamalıdır; kaldı ki, bunlar kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ölüme yatırılmıştır.

Lenin'in ve Stalin'in yazılarıyla tanımlı hale gelen yaklaşımda ise, işçi sınıfının sınıf karakterine dair arınmışlık arayışlarına yer yoktur. Demokratik sorunları burjuvazinin çözümsüz veya yarı-çözülmüş halleriyle bırakması kaçınılmazdır ve sosyalist hareket, bu eşitsiz gelişmeler birikiminden devrimci imkanlar çıkartmak durumundadır. *Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı* ilkesi bu çıkarsamanın köşeli ve net tarifi olmuştur.

Bir ara özet:

Marx ve Engels, burjuva devrimlerinin patlak vermekte olduğu dönemde ulusal dinamiği, kapitalizmin zaferiyle bağlantılı olarak tasarladılar. Ulusların oluşması, burjuva devrimci programın bir maddesiydi ve gelişmelerin işçi sınıfını daha donanımlı hale getirmesi beklenmeliydi. Marx ve Engels, ulusal burjuva süreçleri, bu süreçlerin kısa sürede olgunlaşacağı umuduyla ve işçi sınıfının ağırlığını koyabileceği bir siyasal-toplumsal ortamın gelişmesi perspektifiyle alkışladılar. Bu süreci baltalayan küçük ulusları, ya da çağdaş tabirle *etnisizmi* kaygı ve düşmanlıkla karşıladılar.

Uluslaşma süreçlerinin işçi sınıfı devrimciliğine nesnel olarak alan açtığı doğru olmakla birlikte, sınıf mücadelesinin bir yüzünde de burjuva iktidarlarının oturması, konsolide olması yazıyordu. Sosyalist hareketin içinde bu gelişmeden umutsuzluğa kapılan ve çareyi kapitalist-yolculukta arayan kimi sapmalar ortaya çıkmakta gecikmedi. Bu sapmalar, henüz olgunlaşmamış geç-uluslaşma süreçlerine karşı doğal -ve

ortodoks- olarak olumsuz yargılar besliyordu.

Lenin ve Stalin, sönen burjuva devrimciliğinin öksüz bıraktığı herbir dinamiğin, işçi sınıfının sosyalist iktidarına nasıl bağlanabileceğine konsantre olmuşlardır. Ulus gerçeğinin devrimci burjuvazi tarafından çözülmeye uğratılması ve önemsizleştirilmesi bir yana, tersine ulusal baskının sermaye egemenliğinin bir boyutu haline gelmesi, ortaya ilginç siyaset dersleri çıkartıyordu. İşçi sınıfının devrimci siyaseti, artık kendisinin özne olmadığı süreçlerin sonuçlarını beklemeyecek, ezilen uluslarla ittifak kurmak doğrultusunda aktif pozisyonlara girecekti.

Öyle ki, ulusal motiflerin burjuva gericiliğinin ve militarizmin kozu oldukları Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'nda bile, devrimci hareket, enternasyonalizm ile. Marx'ın on yıllar önce dile getirdiği "ulusu mücadele ve iktidarın ana birimi" sayan formülü bağdaştırmayı bilmiştir. Ulusçuluğun faşizme dönüştüğü koşulların sosyalizm ile ulus dinamiği arasına kara kediler salması beklenirken, faşizme karşı direnişler sosyalist hareketi son derece güçlü biçimde ve bir dizi ülkede "ulusun temsilcisi" pozisyonuna taşımıştır. Enternasyonal bir cephenin kurulduğu iç savaş İspanya'sı için de, faşist milliyetçiliği reddeden İtalyan direnişçileri için de, Kızıl Ordu'nun aktif yardımıyla iktidara uzanan ülkeler için de, bu geçerli olmuştur.

Giderek reel sosyalizm çağında, emperyalizme karşı mücadele eden ulusal kurtuluş hareketleri dünya devrim sürecinin belli başlı unsurlarından biri haline geldiler. Sosyalizm ile ulusal dinamik 20. yüzyılın önemli bölümünde barışık kalmışlardır.

Sorunlara ve yeni sapmalara doğru

Bu barışıklığın da kendi sorunlarını yarattığını söylemeliyim. 20. yüzyılda geleneksel sol, kimi ulusal kurtuluş hareketlerini, iç sınıf dinamiklerini önemsemeyecek kadar baş tacı etmiştir. Bu perspektifin diplomasi alanında tamamlayıcısı olarak iş

gören "kapitalist olmayan yol", sosyalist alternatifin altını oyan, bu arada marksist teoride deformasyona neden olan sonuçlar doğurdu. Sosyalizm ile ulusal kurtuluş hareketlerinin yakınlığı, tercihini kapitalistleşmekten yana yaptığı bariz küçük-burjuva önderlikler tarafından istismar edildi. Marksist teorinin içine tuhaf bir ulusalcılık ile, sosyalist devrimcilik adına iddiasızlık davet edilmiş oldu.

Oysa sosyalizm ile ulusal dinamiğin barışık kılınması arayışının, leninist çıkış noktasında bunun tam tersi vardır: *Lenin'de ulusallık sosyalist devrimin hizmetine koşulur!*

Geleneksel sol bu sorunları yaşayadursun, "yeni sol" başka yönelimler geliştirdi.

1960'larda Sovyet-Çin sorununun Batı soluna nasıl yansıdığı biliniyor. Maoizm, reel sosyalizm pratiğine karşı yalın bir sindirimsizlik çeken Batı yeni solunda, dünyanın en kentli zeminine ayaklarını basan bir akımın içerisinde, üçüncü dünyacı sapmalara yol açmıştır! Burada emperyalizm ile geri kalmış uluslar ve sömürgeler arasında mutlak bir kutuplaşma tarif ediliyor, dünyanın geri kalmış yöreleri, buralardaki egemen düzenin sınıf karakteri önemsenmeksizin temel devrimci dinamik olarak ilan ediliyordu. Buna göre, dünya kapitalizmi, işçi sınıflarının artı-değer üretiminin ve sömürülmelerinin üzerinde değil, üçüncü dünya halklarının ezilmeleri üzerinde varlığını sürdürüyordu.

Oysa aynı Batı yeni solculuğu bunun öncesinde troçkizan ve işçici eğilimlerin belirleyiciliği altında yaşamıştı. Gerçi reel sosyalist iktidarların işçi sınıfının inisiyatifini engelleyen bürokratik yozlaşmalara uğradıkları söylenirken, örneğin Macaristan'daki karşı-devrim girişimiyle paralel düşülüyordu, ama, maoist etkilere oranla troçkist eğilimler yüzeyde de olsa bir sol sapma görüntüsü vermekteydi... Batı solu maocu aşıyı aldıktan sonra ise akıl almaz bir işe kalkıştı: Köylücü, popülist ve ulusalcı akım ile uvriyerist, tabancı ve entellektüel söylem birleştirilmek istendi! Bu eklektisizmi kucaklayan da, sosyalist ülkelere karşı her cephede savaş yürüten burjuvazinin

"demokrasi" ideolojisi oluyordu. Giderek Sovyetler Birliği'nin kendini savunmaya almak adına tercih ettiği "barış içinde birarada yaşama" stratejisi ve onun bir dizi sıkıcı örneğine yönelik sınıfçı eleştiriler ile, Çin Halk Cumhuriyeti'nin düpedüz ABD'yi aklayan pro-emperyalist tutumları aynı ağızlarda yer bulabilecekti.

Burada söz konusu manzaranın ne ayrıntılı örneklerine gireceğim, ne de eleştiriyi derinleştireceğim. Ulus departmanına bir an evvel dönmek istiyorum.

1980'lerin başı, Sovyet sisteminin ulusal kurtuluş hareketleri sayesinde prestijini yükselttiği, benzeri ulusal ögelerin marksist teoride, sosyalist ideolojide ve partilerin çizgilerinde oluşturdukları tüm maliyet kalemlerine karşın, sosyalizmin dünyanın mazlumlarıyla çakışmasının sağlandığı bir dönemin son demleridir. Bu konjonktür emperyalist cephenin bir dizi zayıf halkayı askeri-faşist darbelerle tahkim etmesine sahne olmuştur. Aynı zamanda giderek neo-liberal ve demokrasici bir ideolojik saldırı yükselmiştir.

Kanımca bu dönem sol teori dünyasında da marksist ulus tezlerini yıpratmaya dönük çalışmalarla yankı buldu... Yanlış anlaşılmasın, burada söylemek istediğim, anti-sovyetik oldukları açık ve marksist oldukları pek şüpheli (kimileri için bu da açık) olan kimi araştırmacı ve yazarların emperyalizmin ajanı oldukları değil. Tam tamına şöyle düşünüyorum:

Siyasal bir radara sahip olmayan, çeşitli orta sınıf tepkileriyle düşünüp davranan geleneksel sol dışı kesimlerde, geleneksel solun baş tacı ettiği ulusal kurtuluş dinamiklerine karşı geliştirilen hafifseme eğilimleri, işçi sınıfının ve sosyalizmin çıkarlarıyla karşıttır. Burjuva ideolojisinin karşı atağa kalktığı her dönemde, sosyalizmin çeperlerinde benzeri çatlaklar gözlemlenir. Bu çatlaklara ille de ajan provokatörlerin sızması gerekmiyor. Teori dünyasında bu türden kesinkes kötü niyetli unsurlara ille de ihtiyaç olmuyor. Ama örneğin marksizmin etkisi altında kalmış olsa da, esasen radarsız yola devam eden bir solcunun, burjuva bir kategori olan ulus başlığına

geleneksel sol tarafından tanınan değeri eleştireyim derken, nereye düşeceğini kestirmek kolay değildir.

Aşağıda yeri gelince daha yakından bakacağız. Ama şimdiden kimi isimleri vermekte yarar var: Eric Hobsbawm, Ernest Gellner, Benedict Anderson...

Gellner'in **Uluslar ve Ulusçuluku (5)** ile Anderson'ın **Hayali Cemaatleri (6)** ilk kez 1983'te yayınlanmışlar; Hobsbawm'ın **Milletler ve Milliyetçilik (7)** adlı kitabı ise 1985 yılında verdiği seminerlerden türemiş...

Tarihsel gerçeklik olarak ulus

Ulusu bağımsız bir değişken olarak ele alan ideoloji, sözcüğün ikirciksiz kullanımıyla burjuva ideolojisidir. Eğer bu yargı başka ideolojilerle de bulaşık durumdaysa, kuşkumuz olmasın, burjuva ideolojisi hastalığın kaynağını oluşturmaktadır. Ulus kategorisi bağımsız bir değişken olamaz. Ne anlamda söylediğimi biraz açmam ve okuru ikna etmem gerek...

Ulus tarihsel bir kategori... Sözü fazla uzatmadan Stalin'in, her nedense akademik dünyada hor görülen özet tanımına başvuracağım.

> *Ulus, tarihsel olarak oluşmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam, ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliğidir.* **(8)** [STALİN]

Ulusun tanımlayıcı ögeleri kapitalizmin çeşitli veçhelerine bağlanabilir. Bu ögelerin herbiri kapitalizmi önceleyen birer maddi gerçekliğe sahip olmakla birlikte, sermaye çağında farklı bir anlam kazanmışlar ve mantıksal gelişimlerinin olgun aşamalarına sıçramışlardır.

Kapitalizmin öncesinde de "vatan" duygusu ve bilinci söz konusu olabilir; hatta altyapıları itibariyle aristokratik devletlerin, feodal parçalılığın üzerinde pekala merkezileşebildikleri de bilinir. Feodalizmin egemen üretim tarzını oluşturduğu, ve burjuvazinin henüz altyapıda gelişen bir sınıf olmasına karşılık siyasal egemenlik mekanizmalarının dışında bulunduğu büyük

ve merkezi devletlere sık rastlanır. Ancak bu ve daha önceki örneklerde "vatan" hep eksik ve sarsak kalmıştır. Vatan kavramı yalnızca kapitalist üretim ve dolaşım ilişkilerinin tanım alanına, yani düpedüz kapitalist pazara indirgenebilir hale geldiğinde ise, işte o andan itibaren, geri dönülmez bir aşamaya ulaşılmış demektir. Sınırları, üretim ve dolaşım ilişkileri tarafından çizilen vatan, bir daha asla feodal beyliklere rücu edemeyecektir.

Dil konusunda; komşu halkların/etnisitelerin benzer dilleri veya bir dilin farklılaşmış lehçelerini konuşmaları, kapitalizmin öncesinde de olağandır. Ancak kapitalizm öncesi merkezi devletlerin dil birliğini sağlamak konusunda özgün bir arayışları olmamıştır. Siyasal iktidarın bu ihtiyacı yakıcı biçimde hissetmesi, pazarın (yani vatanın) içinde gerçekleşecek ekonomik ve sosyal ilişkileri akıcılaştırmak, pazarın sınırlarını çizen devlet örgütlenmesinin kapsadığı insan topluluğuna bir ortak üst kimlik kazandırmak gibi gereklere dayanır. Kapitalizm öncesi düzen, dil ortaklığına, ancak daha sınırlı bir çerçevede, feodal kompartımanlar içinde ihtiyaç duyabilirdi. Burjuva öncesi çağın merkezi devletlerinde, siyasal devlet dili ile halk dili/dilleri arasında açılan mesafeler ise kimseyi rahatsız etmemiştir. Tersine, egemenliğini, halktan köklü biçimde farklı olmasıyla gerekçelendiren, mülkiyetini ve siyasal erkini ilahi kaynaklara dayandıran yönetici sınıfların, dillerinin de farklı olması, farklılıkların altını bir kez daha çizmek açısından fonksiyonel sayılabilir.

> *Norman fethinden önce sarayın yazınsal ve idari dili Anglosakson'du. Fetihi izleyen bir buçuk yüzyıl boyunca kraliyet belgelerinin neredeyse tamamı Latince yazıldı. 1220-1350 yılları arasında Norman Fransızcası bu devlet Latincesinin yerini aldı. Bu arada, bu yabancı egemen sınıfın dili ile tabi nüfusun Anglosakson dilinin yavaş yavaş kaynaşmasından Erken İngilizce doğru. Bu kaynaşma da yeni dilin 1362'de saray dili olarak benimsenmesini ve Parlamentonun açılmasını mümkün kıldı.* **(9)** [ANDERSON BENEDICK]

Küçük ölçekli dil ve kültür kümeleri, siyasal yapılanmayı genel olarak tehdit etmiyorlardı. Nedeni, marksist ve -Stalin'in formülünü beğenmeyenlere inat- "indirgemeci" bir yanıtta saklı: Küçük ölçekli dil ve kültür kümeleri, siyasal örgütlenme alanında projeksiyonlar yaratmak için yeterli koşul oluşturmazlar. Yeterli ve gerekli koşul, kapitalizmin şafağıyla birlikte gündeme taşınır.

Tarih de böyle yaşanmıştır. Devrimin birkaç on yıl öncesinde Fransa'ya dil çeşitliliği damga vururken, 19. yüzyılda tablo baştan aşağı değişir. Benzer dilleri konuşan Alman/Germen toplulukları içinden ancak bir kısmı, ve onlar da 19. yüzyılda Almanya'nın birliği örüldüğü ölçekte vatan kavramına sahip olabilmişlerdir. İtalya'nın birliğini hedefleyen burjuva devrimci akım, *Risorgimento*'nun önderlerinden biri birliğin sağlanmasından sonra parlamento kürsüsünde *"İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız"* diyebilmişti **(10).** Çünkü söz konusu dönemde, yani İtalya'da ulusal birliğin sağlandığı momentte İtalyanca konuşan nüfusun oranı yüzde 2.5 olarak tahmin ediliyordu.

Ulusal birliğin şampiyonu Fransa için de durum farklı değildi:

> *Alsaslıların ya da Gaskonların konuştukları dilin, Fransız halkının üyeleri olma statüleriyle hiçbir ilgisi yoktu.* **(11)**
> **[HOBSBAWM E.]**

> *Halk Eğitim Komitesi'nin (Comité d'Instruction Publique) önde gelen üyelerinden Abbé Grégoire'ın 1794'te hazırladığı ünlü raporda, yaklaşık altı milyon Fransızın Fransızcayı hiç bilmediği, yaklaşık aynı sayıda Fransızın bu dilde düzgün bir konuşma yürütecek bilgisi olmadığı, buna karşılık sadece üç milyon Fransızın düzgün konuşacak derecede Fransızca bildiği ortaya konmaktadır. Fransızcanın tüm Fransa ölçeğinde konuşulan bir dile dönüşmesi ise ancak 1920'li yıllarda gerçekleşmiştir.* **(12)**
> **[ERÖZDEN OZAN]**

"Fransız yurttaşlığı" devrimci bir içerikle tanımlanmış ve hem etnik kökenden hem de dilden bağımsızlaştırılmıştı. Ama peşi sıra dil birliği siyaseti gündeme getirilerek bu açık kapatılmaya çalışılacaktı.

Sayısız örnek aktarmak mümkün. Başka boyutlar eklemek de... Örneğin Balkanlar'da ve genel olarak Doğu Avrupa'da yaşanan uluslaşma süreçlerinde, başka deneyimlerin tersine *din* ögesi, "ortak kültürün" oluşumuna pozitif girdi yapmıştır. Din, burjuvazinin bir nebze daha devrimci olabildiği koşullarda, ulusal ortak kültürün inşası adına, eski düzenin cemaatçiliğine terkediliyor ve dıştalanıyordu.

Bir diğer boyut ulusal formasyonun etnik kökenlerine ilişkin karmaşa... Fransız sözcüğünün etimolojisinin bile Fransız etnisitesine işaret etmiyor olması ilginç değil midir?

Gerçek şu ki, araştırmacının bu tabloda boğulması pek kolay oluyor. Titrek marksistlerin kimliklerinden kuşkuya kapılmaları da... Oysa tarihi, dili, etnik kökeni, kültürü, toprağı, iktisadi yaşamı, siyaseti ve ruhu pek karışık olan toplulukların birer ulus oluşturup oluşturmadıklarına dair varacağımız kararda, söz konusu unsurların eşit ağırlıklı (yeterli veya yetersiz) bir dağılımının gözetilmesi, hatta ille de herbir ögenin mutlak olarak varolması koşulu nasıl aranır? Gerek altyapıya, gerekse üstyapıya ait bir dizi unsurla bağlantılı tarihsel bir kategorinin, dünyamızın herbir yanında türdeş nitelik taşıması nasıl mümkün olabilir? Böyle bir "tamlık" arayışı çılgınlıktır!

Peki, bu karışıklık saptandığında, tanım yapmaktan vazgeçebilir misiniz? "Evet" diyen, olguyu anlama şansını da terkedecek ve maddi etkenlere dayalı açıklamalardan uzaklaşacaktır.

Ya da, karışıklığı çözümsüzlük sayarak ulusu maddi ve tarihsel tanım ögelerinden bağımsızlaştırmaya yönelidiğinizde elinize ne geçer?

Bu seçeneklere başvuranların, ulus düzlemini sınıf mücadelesinin birimi olarak kavramaları olanaksız olmaktadır. Bu olmadan, mücadelenin veya perspektifin bir siyasal iktidar ve devrim hedefine odaklanması da anlamsızlaşır. Dünyamızda 20.

yüzyılı sarsmış ulusal kurtuluş mücadelelerini ve önümüzdeki evrede de özel olarak Türkiye'li marksistleri pek yakından ilgilendiren Kürt dinamiği ile ilişkili olanakları, sosyalizm hedefi açısından önemsemenin de yeri olmayacaktır.

Hayal mahsulü bir kategori olarak ulus

Kimileri, gerçekten ulusu tanımladığı düşünülen ve Stalin'in de toparladığı unsurlar arasındaki eşitsizlikler karşısında şok geçirmekte ve tanımlama çabasından çarkedip ulusu bir hayal ürünü, bir kurgu, en fazla tarihsel bir yalan olarak görmektedirler. Oysa tanım ögelerinin eşitsiz yapılanmasını, Stalin de görmüştü:

> *... tarihsel olarak oluşmuş, çeşitli aşiret ve ırklardan oluşmuş olmalarına karşın, Keyhüsrev ya da İskender'in büyük devletlerinin ulus olarak adlandırılmayacakları da kuşkusuzdur...* **(13)**
>
> *Eğer dil ve 'ulusal karakter' birlikleri yoksa, iktisadi yaşamları ve toprakları bir olan, ama gene de bir ulus oluşturmayan insanlar düşünülebilir. Örneğin, Baltık ülkelerindeki Almanlar ve Letonlar gibi.* **(14)**
>
> *Batıda, uluslar, devletler biçiminde gelişirlerken. Doğuda, çokuluslu devletler, birçok milliyetlerden bileşik devletler kurulmuş bulunuyordu. Avusturya-Macaristan gibi, Rusya gibi.* **(15)** [STALİN]

Stalin ünlü çalışmasında, yukarıda aktardığım klasik tanımın "ögelerinin birlikteliği"nin altını çizer ve ancak bu ögelerin birlikte mevcut olmaları halinde ulustan söz edilebileceğini anlatır. Bu teze, temel sistematiğini hiç bozmayan bir düzeltme veya ek yapmakta yarar olduğunu düşünüyorum:

Ögelerden kimilerinin eksikliğini, bir diğerinin "aşırı" gelişkinliği kapatabilir.

Örneğin kimse İsrail Yahudilerinin bir ulus haline geldiklerini reddedemeyecektir. Hangi tarihte bu nitelemeyi hakettikleri-

ni saptamaya uğraşmak yerine. emperyalist stratejilerle çakışan siyasal faktörün "açık kapattığını" görmek yeterli olacaktır. Tersinden, yani devrimci bir örnek ise, bir dizi unsurun yokluğunu çeken Kürtlerin siyasal mücadeleyle çemberi kırmış olmalarıdır.

Ulus kavramının içerdiği ve kimilerine yukarıda değindiğim bu unsurlar yalnızca maddi değiller. Sözü geçen insan topluluğu aynı zamanda birlikte hareket edecek bir duygudaşlığa. daha somutu siyasal kimliğe sahip olmak durumundadır. Burada herhangi bir siyasal hareketten değil, ulusa hitap eden, ulusun temsiliyetini elde etmeyi hedefleyen, ulusa egemen olmaya uğraşan bir siyasetten söz etmek durumundayız. Dili, ortak tarihi, kültürü, benzeşik bir sosyo-ekonomik yaşantısı, tanımlı toprak parçası olup da, şu veya bu nedenle kendisini bir siyaset arenası halinde kurgulayamayan bir topluluğun ulus olarak adlandırılması, toplumsal değil, doğa bilimleri açısından mümkün olabilir ancak! Özetle siyasetin konusu olması mümkün olmayacaktır. Oysa ulus, doğuşunda aynı zamanda siyasal bir olgu ve birimdir.

Bir noktanın daha altının çizilmesi gerekiyor. Ulusun siyasetin alanı haline gelmesi ile bir yerel topluluğun "yabancılara" karşı tavır geliştirmesi farklı olgulardır. İkincisi her zaman, her yerde ve her ölçekte mümkündür. Bir köy ya da site halkının kendi yaşam alanını, beslenme kaynaklarını korumak için savaşması, bunların kendi içlerinde bütünlük kazanmaları zor olmadığı gibi, ulus kavramı ile de doğrudan ilintili değildir. Benzeri ortaklıkların tarihsel süreçte ulusal kimliğin oluşumuna katkıda bulunduğu elbette ihmal edilemez. Ancak ulus ile siyaset arasındaki asıl tanımlayıcı bağ bu değildir.

Yukarıda sık sık tekrar edildiği gibi, ulus siyasal mücadelenin temel tanım alanıdır. Yabancı etkenlerin karşısında bütünleşmek ulusun doğal refleksi sayılabilir; ancak asıl, ulusun kendisinin başlı başına bir egemenlik zemini olduğu görülmelidir. Yabancıya karşı direnç ve bağımsızlıkçılık, ulusun siyaset alanı niteliğinin içinde gizli olarak mevcuttur

Ulusun kapitalizmin gelişiminin fonksiyonu olarak şekillendiği ve burjuva devriminin düpedüz iradi girdileriyle "kurulduğunu" kabullenmek, bu sınıfın idelojisi için, doğrusu son derece küçültücü, hatta aşağılayıcı bir gerçek olurdu. Burjuva ideolojisi, burjuvazinin, yalnızca önüne geçilmez bir gerçekliğin üzerindeki perdeyi kaldırdığını, toplumun içinde gizli duran cevheri, yani ulusal kimliği ve özü serbest bıraktığını, özgürleştirdiğini söyleyecektir. Burjuva devrimi, tarihleri, kendininkilerden çok daha köklü eski değerlere karşı, onları küçümseyerek ya da açıkça tahrif ederek kavga verir. Çoğunlukla bir burjuva ulusun, yüzyıllar öncesi bir toplumu kendisine "ata" ilan etmesinin, tarih bilimi açısından dayanakları pek zayıftır. Ama burjuvazi, egemenliği altına aldığı "ulusa" bir kimlik ve tarih kazandırmakla mükelleftir. Ancak bunu yapabildiği ölçüde toplumu bir arada tutacak, merkez-kaç dinamikleri asimilasyon rotasına sokacak ve, en başa dönersek, pazarını güvenceye almış olacaktır.

Komşu halkların "Rum" dediği, göçebe kültürünü, yönetenlerin dışında kalan halkına terkederek, kendisine Bizans'ı rehber edinmiş, etnik açıdan, ısrarla hanedana Avrupalı kökeni şırınga etmiş ve aşağı yukarı hiçbir zaman Türklük iddiasında bulunmamış Osmanlı'nın, Türk ulusunun atası ilan edilmesi yalnızca tarihsel dayanaklardan yoksun bir resmi yaklaşım sayılıp alay konusu yapılmamalıdır. Bunun ötesinde, bu sayede Türkiye burjuvazisi kendisine ve halkına kök ve tarih bulma görevini yerine getirmiştir. Eldeki malzeme ne ise, ihtiyaç duyulan ulus onunla kurulacaktır. Bu görevden geri kalmak egemen sınıfa yasaktır.

Özetle burjuvazinin ulusal kimliğe ilişkin tezi, çoğunlukla temelsiz ve kurmaca ögeler barındırır. Ulusal kimlik, kapitalizmin kendiliğinden gelişimine paralel olarak belli ölçülerde açığa çıkar. Çoğunlukla bu kendiliğindenlik yetmeyecek ve ulus, burjuva devriminin, karşısında tamamlanmış olarak bulduğu bir veri değil, -zaman zaman tepeden aşağıya- inşa ettiği bir *kurgu-eser* olacaktır. Durum böyle olduğu için, ulusun sahip-

lerinin, yani egemenlerinin, ulus kategorisini öncesiz ve sonrasız bir formasyon olarak tanıtmaları da kaçınılmazdır. Bu bir yalansa bile, kaynağı öznel niyetlerde olmayan, bu anlamda "kötücül" değil, tarihsel ve ideolojik bir yalandır.

Burjuvazi de insanlardan oluşur ve burjuvalar da kurguladıkları ideolojiye inanırlar! Burjuva ideolojisinin yeniden üretimi için özel fonksiyonlar üstlenen bu sınıfın aydınları, söz konusu tarihsel ve ideolojik yalanların üzerine bina ederler düşüncelerini. Devrimin tamamlanmasından sonra bu yanılsamalı, gerçekliği "başaşağı çeviren" ideolojik bakış, geniş kitlelerin toplumsal yaşamın gerçek cevherini, sınıfları ve sınıf mücadelesini algılayamamalarını da sağlayacaktır.

Bugün sol düşüncenin içerisinde, toplumsal mücadele ve süreçleri sınıflara değil uluslara göre tasnif eden yaklaşımlar, bu anlamda burjuva ideolojisinin girdisi sayılmalıdır.

Buna karşılık, ulusun ideolojik yapıntı boyutundan yola çıkılıp, "her şey yalanmış" sonucuna varıldığında burjuva ideolojisinin sıkı bir eleştirisi yapılmış olmayacaktır. Bu sonuca aslında, bir maddi varlık olarak ulusun ulusçuluğu değil, bir ideoloji olarak *ulusçuluğun ulusu ürettiği* teziyle gelinmektedir. Kapitalizmin şafağında doğan ve bugünkü dünya düzeninde mutlak bir gerçeklik olan ulus kategorisi, sosyalist devrimlerin belli bir olgunluk basamağında sönümlenmeye geçebilecektir ancak. Marx ile birlikte tekrar edersek, işçi sınıfı ulusa egemen olmak zorundadır, bu nedenle de yalnızca enternasyonal bir sınıf değil, aynı zamanda ulusal aidiyeti olan bir sınıftır.

Artık ulusu önemsiz ve değersiz olarak sunan yorumları örneklemeye geçeceğim ve başvuracağım kaynakların aralarındaki nüanslarla ilgilenmeyeceğim.

> *Konuya toplumsal açıdan yaklaşan ve ulusçuluğu bir siyasi akım, ulusu da toplumsal bölünmüşlükleri aşmak için bu akımın icad ettiği bir kavram olarak gören Hobsbawm'a göre, günümüzde ulusçuluk tamamen akıldışı bir olgu haline dönüşmüştür. Bunun başlıca nedeni de, ulusçuluğun yeniden doğa değiştirerek, gerek 19. yüzyıl,*

gerekse 20.yüzyıl başlarında edinmiş olduğu olumlu ve ilerici özelliklerini yitirmiş olmasıdır. Günümüzde ulusçuluk bölücü ve gerici bir çehre kazanmıştır. Ulusalüstü yapılanmalara doğru gidişin gözlendiği böylesi bir dönemde, ulusçuluğun tüm gücünü yitirmesi beklenmelidir. **(16)** **[ERÖZDEN]**

Hobsbawm ulusal kurtuluş hareketlerinin anti-emperyalist işlevlerini yitirdiği bir dönemde, bu dinamiğin sosyalizmle hangi yollarla kader ortaklığına sokulacağı üzerinde durmak yerine, küçümsemeye yönelmiştir... Elbette 1990'ların başında reel sosyalizmin çözülmesinde gözlemlenen gerici ve bölücü ulusçuluk türü, bu küçümsemeye soldan meşruiyet de katmıştır. Hatta Hobsbawm'ın ulus faktörünü hafife alması, reel sosyalizmin çözülme dönemindeki milliyetçilikler hakkında şu sağlıklı değerlendirmeleri yapmasını kolaylaştırmış bile olabilir:

Orta Asya cumhuriyetlerinde gelişen türde bir milliyetçilik, Sovyet dönemi sonrası bir fenomendir."
Milliyetçilik, bu gelişmelerden (çözülüşe götüren gelişmeler - A.G.) *en çok yararı kendisi sağlamış, ama bu gelişmelerin ortaya çıkışında ciddi bir anlamda önemli rol oynamamıştı.* **(17)** **[HOBSBAWM]**

Ama bilinmelidir ki, yazarın asıl amacı, Sovyetler Birliği'nin çözülmesine dair akla yatkın tezler sunmak değil, geleneksel sola ve marksizme reddiyedir. Güncel politik açılımlar yelpazesinde ise emperyalizmin ulus kimliğini önemsizleştirdiği düşünülen küreselleşme eğilimine yazarın yakınlık duyduğu kesindir.

Biz teoriye geri dönelim:

... önemli olan, böylesine açık nesnel ölçütlere dayanarak herhangi bir topluluğu 'millet' sınıfına sokan hemen her yaklaşımın, o topluluğun bir 'millet' olması başka temellere oturtulamadıkça, benzer itirazlarla yüz yüze gelecek olmasıdır. **(18)** **[HOBSBAWM]**

Burada, kuşkusuz yukarıda anlatmaya çalıştığım, tanımlayıcı ögelerin eşitsiz ağırlıkları karşısında düşülen kafa karışıklığına dikkat edilmelidir. Nesnel tanımdan kaçmak ise bilimden kaçmaktır:

> *Nesnel bir tanımın alternatifi öznel bir tanımdır ve bu öznel tanım, hem kolektif (Renan'ın 'bir millet, her gün yenilenen bir plebisittir' sözü doğrultusunda), hem de bireysel (Avusturyalı Marksistler gibi, 'milliyet'in, nerede ve kimlerle yaşarlarsa yaşasınlar kişilere -o kimliği sahiplenmeyi seçtikleri takdirde- atfedilebilmesi) bir kapsamda olabilir.* **(19)** [HOBSBAWM]

Ulusu tanımlayacak maddi ögeler eşitsiz bir ağırlık sergiliyorlarsa, sorun çıkıyor. Ağırlıkların eşitlenmesi ise kesinlikle mümkün olmadığına göre, uluslardan söz ederken sanal dünyaya adım atmış oluyoruz. İsterseniz *sübjektivist ulus teorisi* diye adlandıralım...

Ancak burada biraz polemik, biraz da açıklık sağlamak amacıyla parantez içindeki Renan kaynağına ilişkin ben de bir "parantez" açacağım. Ernest Renan alıntının parantezine giren gündelik plebisit fikri nedeniyle sübjektivist ulus teorisinin temel referanslarından biridir. Buna göre, plebisit öyle bir şeydir ki, insanlar farkında olmasalar da her gün yapılmakta, ve kuşkusuz oylamaya katılım yüzde yüz oranında gerçekleşmektedir. Türkçeleştirirsek, bu dünyada ne oluyorsa, insanların onayıyla olmuş demektir! Renan'ın plebisitinin başka sonuç vermesi imkansızdır ve bu yaklaşım dünyamızda neler oluyorsa, en aşağılıkları dahil, aklamaya hizmet edecektir. Bu kirli demagoji gibi, Renan da, esasen böyle bir hizmetin adamıdır:

> *Doğa bir işçi ırkı yarattı. Bu, aşağı yukarı her tür onur duygusundan yoksun ama mükemmel bir el becerisine sahip olan Çin ırkıdır. Çin ırkını adaletle yönetin; muzaffer ırkın lehine ve adil bir hükümetin iyiliği için iyi bir nafakayı ondan çekip alın, Çin ırkı memnun olacaktır. Bir toprak emekçileri ırkı, zencilerdir: Zenciye iyi ve insanca*

davranın, herşey yolunda gider. Bir efendiler ve askerler ırkı: Bu da Avrupalı ırktır. Herbiri kendi üzerine düşeni yapsın, herşey yolunda gidecektir. **(20)** **[ERNEST RENAN]**

Düpedüz beyaz adamın uygarlık yaymasını ve aşağı ırkları, vahşileri çekip çevirmesini meşru gören Renan ile ortaklaşmak bu sübjektivizm-idealizm akımın sözcülerini tedirgin etmemektedir.

Devam ediyorum:

bir ulusal kimlik teorisinin kurulması için özellikle umut vaat eden iki aday kavram: İrade ve kültür. **(21)** **[GELLNER]**

Ulusçuluk ulusların bir ürünü değil, tam tersine ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir. **(22)** **[GELLNER]**

Kalkış noktam, milliyetçilik kadar milliyetin de (ya da belki de bu kelimenin anlamlarının çokluğundan ötürü 'ulus-olmaklık' nitelemesi tercih edilmeli) özel bir kültürel yapım türü olduğu. **(23)** **[ANDERSON BENEDICT]**

Bu tezleri sübjektivizm olarak nitelemenin yanlış olmayacağını düşünüyorum. Bunlar başladığında bilim biter. Ya da tersi...

Aşağıda ise anti-emperyalist hareketlere yönelik ağır değerlendirme ya da büyük cüret örneği geliyor:

Kabilecilik hiç gelişip serpilmez, çünkü geliştiği zaman herkes onu gerçek ulusçuluk olarak sayacaktır, ve hiç kimse kabilecilik demeye cesaret edemeyecektir. **(24)** **[GELLNER]**

Bu durumda anti-emperyalist kurtuluş hareketlerinin, geride bıraktığımız yüzyılda onlarca ülkede sosyalist kuruluş girişimlerine yol veren mücadelelerin, aslında arkaik gerici hayalleri ifade ettiği söylenebilecektir!

Gellner hakkında ilgi çekici bir boyut da, marksistlerden gördüğü ilgi olsa gerek. Yeni-solcu marksistler, yıllar yılı, sosyalizmin siyaset, örgüt ve devletle içiçe girdikçe kurumaya mahkum olduğunu iddia etmişler, sonunda bu içiçelik marksizmin temel özelliklerinden biri olduğu içindir ki, başka kaynaklara yönelmekten kendilerini alamamışlardır. Gellner'in marksist olmamasına değil, bu durumunun hem Gellnerci hem marksist olmak isteyenlerce ısrarla gözardı edilmesine itiraz ediyorum. Gellner'in pozisyonu ise bir yorum konusu olmayacak kadar açık:

> *Bizim modelimizi Marksist modelden ayıran şey, sermayenin denetiminin ve sahipliğinin sözünün bile edilmemiş oluşudur...*
> *Sermaye, kapitalizm gibi hakettiğinden fazla abartılmış bir kategoridir.* **(25)**

Bu ilginç etkiyi ülkemizde *Birikim* Dergisi'nin üzerinde görmek mümkün. Bir süre önce *Gelenek*'te yayınlanan bir polemikte bir başka Türkiye'li marksiste, Demir Küçükaydın'a kimi eleştiriler yöneltmiştim **(26)**. Küçükaydın'ın önerisini hatırlatmam gerekiyor:

> *Ulus ancak ve öncelikle KENDİSİ İÇİN ŞEY olarak var olabilir. Ve bundan sonra KENDİNDE ŞEY imiş gibi görünür... marksist ulus teorisi, ulusun ne olduğunu tanımlamaya kalkmamalı, ulusçuluk ulus ilişkisini ele almalıdır.* **(27)**

Başka bir yorum eklemiyorum. Ama Gellner ile düşünsel akrabalığını hiç gizlemeyen Hobsbawm bile bu kadarını yapmazken Küçükaydın, sınır tanımıyor:

> *Bir köy halkı bile, ulus olduğunu ilan edip, kendi parlamentosunu seçip ayrılabilir.* **(28)**

Sonucu değiştirmeyecek, ama, diyorum ya, Hobsbawm, bu

kadarını yapmıyor ve hiç olmazsa "yeterli büyüklük" kriterini ortaya atıyor:

> *... bilincin ya da tercihin millet olmanın kriteri olduğunda ısrar etmek, farkına varmadan, insanların kendilerini grup üyeleri olarak tanımlamaları ve yeniden tanımlamalarının karmaşık ve çok çeşitli yollarını tek bir seçeneğe (bir 'millet'e ya da 'milliyet'e ait olma seçimine) tabi kılmaktır.* **(29)**

> *... ne nesnel ne de öznel tanımlar tatmin edicidir; her ikisi de yanıltıcıdır. Her neyse, bu alandaki bir öğrencinin ilk benimseyeceği en iyi tutum bilinemezcilik olduğundan, elinizdeki kitapta bir milleti oluşturan şeylere ilişkin a priori hiçbir tanım öngörülmemektedir. Burada yalnızca, başvurulabilecek bir başlangıç varsayımı olarak, kendilerini bir 'millet"in üyeleri gören yeterli büyüklükteki insan topluluklarının bu halleriyle 'millet' sayılmasıyla yetinilecektir...* **(30)**

Küreselleşen dünyaya ulusal dinamikleri yakıştıramayan liberal Hobsbawm, öznelciliğin mikro-milliyetçiliğe hizmet edebileceğini farkediyor ve köy halklarını tahrik yolunda Türkiye'li yoldaşını yalnız bırakıyor. Hobsbawm'ın daha bilinçli bir liberal olduğu anlaşılıyor!

Bir de, ele aldığımız sapmanın göbek adını da Hobsbawm koymuş oluyor: *Bilinemezcilik*.

Derdimin anlaşıldığını düşünüyorum, ama Gellner'ci marksizmin(!) bir diğer örneğini daha aktarmaktan kendimi alamıyorum; hem bu seferki Kürt sorununa ilişkin bir uyarlama!

> *Kürt sorunu da dahil 'milli sorun' diye kodladığımız sorunlar, başka türlü tanımlanamaz oldukları, millet ontolojik bir olgu, bir öz olduğu için mi ortaya çıkarlar; yoksa biz 'millet'e böyle bir öz atfettiğimiz, bu atfın ideolojisini kuran milliyetçi yaklaşımla soruna baktığımız, buna alıştığımız için mi bize 'milli sorun' olarak görünürler?* **(31)** **[Birikim]**

Yoksa Kürt de mi yok? Yoksa bütün ulus, sınıf, mücadele tartışma ve pratikleri beyhude mi? Galiba en iyisi, şu küreselleşmenin bizim mahalleye uğramasını beklemek!

Her şeyden şüphe etmeye başlamadan, bu şizofrenik ortamdan kaçmanın yolunu bulmalıyım... Bu bölümün sonuna gelirken, Gellner'in düzeysiz marksizm eleştirisini aktarıp kendimce yanıt yazarsam, belki rahatlarım!

> *Marx ve Engels'in toplumsal metafiziği, birevci anarşizm ile evrensel bir ortaklaşmacılığın görülmedik derecede enteresan bir karışımıdır. Ulusal ayrışmalar tamamen düzmecedirler ve insanın, kendini doğru anlamda gerçekleştireceği mecranın farkına varmasına engel oluştururlar. İnsanın gerçek yazgısı, kendisine, bir sınıfa ait oluş ya da etnik ve dinsel kategoriler ve toplumsal roller yoluyla dayatılan kısıtlardan kurtulmuş olmaktır. Ve o aynı zamanda, her nasılsa, uyumlu evrensel bir topluluğa (kömüniteye) otomatik olarak bağlanacaktır. Bu son mucizeyi gerçekleştirecek gizli elin kesin bir tasviri Marksizmin kurucu babaları tarafından ortaya konmamıştır.* **(32)** [GELLNER]

Eleştirmenlerimizin marksizmin cahili mi, yoksa tahrifatçısı mı olduklarını kestirmek zor. Önce marksizmi tarihsel ve maddeci arkaplanlarından ayırmak, böylece tüm maddi kategorileri, artık sadece ulusları değil, sınıfları da kurgusal ya da uydurma saymak, sonra da marksizmin bu kategorilere ilişkin tercihlerini temelsizlikle suçlamak nasıl bir eleştiri yöntemi olabilir! Demagoji sözcüğünün uygun düştüğü kesin.

Yine de yukarıdaki pasajda düzmece olarak nitelenen tüm kategorilerin, maddi nedenlere sahip ve kendilerini aşan yasalara tabi olduklarını marksizm adına hatırlatmalıyız. Ama ne çare! Nedenlerin ve yasaların artık mevcut olmadıkları Gellnerci dünyada, biz ne dersek diyelim, anlaşılır bir şey kalmayacak, Marx ahkam kesmiş olacaktır. Peki bundan Gellner neden şikayet eder ki? Maddi ve ideolojik her şeyin kurgusal ya da uydurma olabildiği dünyada, ahkam kesmek yalnızca biline-

mezcilerin mi harcı sayılıyor? Neden toplumların yasaları olduğunu, dünyanın bilinebilir olduğunu düşünenler ahkam kesemesinler! Daha doğrusu kimilerinin, bilim yapmamak gerektiğini vaaz ederken sahip oldukları meşruiyet, hangi gerekçeyle bilim diye ısrar edenlerden sakınılabilir! Bilinemezciler, kendi modellerinde neden-sonuç ilişkilerinin anlaşılır olmayışını sorun etmiyorlar, ama sıra marksizme gelince eleştirilerinde pek bilimci kesiliyorlar!

Bu tablodan yapılan temel bir çıkarsama, aslen düzmece olan ulus dinamiğinin artık çağdaş kapitalizmin yaşadığı gelişmelerin ürünü olarak önem ve ağırlık yitirdiği yolundadır. Her şey bir yana, kapitalizmin 1980'lerdeki neo-liberal karşıdevrimci hamlesine ve reel sosyalizm sonrası içine düştüğümüz barbarlık ortamına haketmediği bir övgüdür bu. Kapitalizmin asla kurtulamayacağı eşitsiz gelişme yasası hiçe sayılmakta, ulusal çatışmalara ancak sosyalizmin çözüm yolunu açabileceği tezi kısa yoldan "halledilmektedir." İdealist ulus teorisi kapitalist yolcudur.

Bu konuda Türkçede derli toplu bir eleştiriye rastladığımda çok sevindiğimi not etmeliyim. Gellner'in kitabının çevirisini gerçekleştiren iki yazarın vurgusuyla bitiriyorum:

> *Ulusçuluk, Gellner'ın görmek istediği gibi artık şiddet ve hiddet evresini geride bırakmış, sakinleşmiş bir kültürel ekonomik ve eğitsel uzlaşma aracı değildir.* **(33)**
> **[Ersanlı ve Özdoğan]**

> *Ulusçuluk sürecindeki ileri aşamaları konu alan bu ve benzeri çalışmalar, üst kültürle alt kültürlerin barış içinde birarada yaşayabileceğini kanıtlamak isteseler de, aslında sadece üst kültür içindeki bazı nüans farklılıklarının yapay uzlaşmasını dile getirirler.* **(34)**

Peki neden bütün bunlar?..

Sanırım, yanıtını dünyanın genel görünümüne bakarak vermek doğru olur. Dünyanın son yirmi yılına damga vuran liberal ideoloji, sınıf mücadeleleri başta olmak üzere her tür çatış-

manın ortadan kalkmakta ya da ağırlıklarının azalmakta olduğu tezine dayanmaktadır. Bu bölümde eleştirilen akım da liberal karşı-devrim hamlesine ulus cephesinden katkıda bulunmaktadır. Zaten yapıntı olan, yani önemli toplumsal dönüşümlerde yeri olmaması gereken ulus olgusunun, maddi olarak da eridiğini söylemektedir. Elbette bu saptamayı, küreselleşme sürecinin, yani emperyalizmin uluslararası örgütlenmesinin sıçrama kaydettiği bir dönemde kazandığı anlamla birlikte düşünmek gerekiyor. Kısacası, söz konusu akım, Yeni Dünya Düzeni'nde, geç kalmış ya da ezilen ulusların asimilasyonunun yerini genel olarak ulus kavramının asimilasyonunun almasına işaret etmektedir!

Marksistlerin ulusalcı değil "sınıfçı" oldukları bellidir; ama marksizm bir de, kapitalist sistemin sorun çözme yeteneğinin pek az olduğunu saptamıştır. Bu saptama halen geçerlidir. Emperyalizm, bugün de, ulusal sorunu ulus-ötesi örgütlenmelerle yok etme yeteneğinde ve yolunda değildir. Bana kalırsa, sosyalist devrim sürecinde, ulusal dinamiklere hâlâ yer vardır. Elbette dünya ölçeğindeki sınıf mücadelelerinde yaşanan değişimlerle birlikte bu yer de farklılaşmıştır.

NOTLAR:

1) MARX Karl ve ENGELS Friedrich; **Komünist Parti Manifestosu**; Gelenek yayınları İstanbul Mart 1998; çeviren: Dünya Armağan; s.25.

2) MARX Karl ve ENGELS Friedrich; **Alman İdeolojisi Feuerbach**; Sol yay. Ankara Eylül 1976; çev: Sevim Belli; ss.85-86.

3) GİRİTLİ Aydın; "Sovyet Deneyi ve Ulusal Sorun", **Gelenek 49** içinde, İstanbul Mayıs 1995; s.32

4) LENİN V.İ.; **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi**; Üçüncü baskı, Sol yay. Ankara Şubat 1979; çev: M.Ardos

5) GELLNER Ernest; **Uluslar ve Ulusçuluk;** İnsan yay. İstanbul 1992; çev: Büşra Ersanlı Behar ve Günay Göksu Özdoğan.

6) ANDERSON Benedict; **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve**

Yayılması; Metis yay. İkinci basım İstanbul Ekim 1995; çev. İskender Savaşır.

7) HOBSBAWM E.J.; **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik;** Ayrıntı yay. İstanbul Temmuz 1993; çev: Osman Akınhay.

8) STALİN J.; **Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu;** Sol yay. Üçüncü baskı Ankara Kasım 1977; çev: Muzaffer Ardos; s.15.

9) ANDERSON B.; **Hayali Cemaatler;** s.56.

10) d'AZAGLİO Massimo'dan aktaran Eric Hobsbawm; **Milletler ve Milliyetçilik;** s. 63

11) HOBSBAWM; **a.g.e.** s.36.

12) ERÖZDEN Ozan; **Ulus-Devlet;** Dost Kitabevi, Ankara Aralık 1997; s.109.

13) STALİN; **a.g.e.** s.12.

14) **a.g.e.** s.15

15) **a.g.e.** s.21.

16) ERÖZDEN; **a.g.e.** s.31.

17) HOBSBAWM; **a.g.e.** ss.196-197.

18) **a.g.e.** s.21.

19) **a.g.e.** s.21

20) RENAN Ernest; "La Réforme intellectuelle et morale" (1871), **Textes sur l'Imperialisme et la Colonisation, Justifications du Colonialisme;** http://clio-texte: colonisation_colonies_1.html. (Zihinsel ve ahlaki reform, Emperyalizm ve Sömürgeleştirme üzerine Metinler, Sömürgeciliğin Aklanması)

21) GELLNER; **Uluslar ve Ulusçuluk;** s.101.

22) **a.g.e.** s.105.

23) ANDERSON; **Hayali Cemaatler**; s.18.

24) GELLNER; **a.g.e.** s.152.

25) **a.g.e.** s.166.

26) GİRİTLİ Aydın; *"Bir Enternasyonalizm Polemiği"*, **Gelenek 54** içinde; ss.150-169; İst. Mayıs 1997.

27) KÜÇÜKAYDIN Demir; **"Enternasyonalizmin Sonu",** Sosyalizmin Sorunları Kitap dizisi- 2, Belge Uluslararası yay. İstanbul Haziran 1995; s.87.

28) KÜÇÜKAYDIN; **a.g.m.** s.91.

29) HOBSBAWM; **a.g.e.** s.22.

30) **a.g.e.** s.23.

31) **Birikim**; Haziran Temmuz 2000, no: 134-135; ss.34-35.

32) GELLNER; **a.g.e.** ss.24-25

33) ERSANLI Büşra ve ÖZDOĞAN Günay Göksu; *'"Ulus' ve 'Ulusçuluk': Sanayileşme Sürecinde İktidara Geçen Kültür"*; **Toplum ve Bilim no: 28** içinde; Kış 1985; s.183.

34) **a.g.m.** s.184.

İkinci Bölüm
Sosyalist Pratiğin Haklılığı

Sosyalist Pratiğin Haklılığı

Marx ve Engels'e dünyaya Avrupa-merkezci baktıkları eleştirisi yöneltilmişti... Birinci bölümde bu eleştiriyi çok haksız bulduğumu yazmıştım.

Marx ve Engels, Avrupalı halklar arasında bile seçici davranmakla, yani çifte standart kullanmakla eleştirilmişlerdi. Burada da bir kavrayışsızlık söz konusudur. Marksistlerin, uluslar ve onların mücadeleleri karşısındaki konumlarını belirleyen standart, işçi sınıfının çıkarlarıdır. Eğer böyle olmasaydı ve marksistler bütünüyle ulus alanına ait bir akıl yürütmeye başvuruyor olsalardı, kıstasların yine bu alanın içerisinden çıkarsanması gerekli olurdu. Oysa Marx ve Engels, ulusların içerdikleri işçi sınıfı potansiyeli, dünya jeopolitiğinde doldurdukları mevki, işçi dinamiklerinin tetiklenme olasılığı, gerici ve karşıdevrimci dinamiklerin yalıtılmasına yapacakları katkı gibi bir dizi siyasal değerlendirmeden hareketle tutum almışlardır. Yoksa X ulusunun devlet kurmayı ve bağımsız kimlik geliştirmeyi hakedip etmediğini tayin etmek marksistlerin işi olamaz. Marksistler her tür toplumsal gelişme karşısında siyasal tutum geliştirmek, bu tutumun işçi sınıfının tarihsel rotasına uygunluğunu gözetmek ve emekçi kitleleri bu doğrultuda örgütlemek, mücadeleye yönlendirmekle ilgilenirler. Ne marksizm ne de işçi sınıfı, tarihin hakemi değil, tarafıdır! Hakem ya da yargıca tarihin ihtiyacı yoktur. Ama tarihin yazıcılara sonsuz ihtiyacı vardır.

Marksistler tuzu kuru teori insanları da değiller. Aynı zamanda sosyalist ideolojinin insanlarıyız... Dolayısıyla bizim, hangi çağda ve nerede olduğuna bakmaksızın ezilenlerle, baskıya uğrayanlarla birlikte nefes alıp vermememiz mümkün değildir. Marx ve Engels, daha sonra başkaları, örneğin ve en

fazla Stalin, bu açıdan suçlamalara hedef oldular. Oysa elden fazla bir şey gelmezdi. Siyasetçiye, çaresizlik üreten problemlere saplanıp kalma duygusallığı yasaktır. Çarenin mümkün olduğu alanlara döneriz. Ama yüreğimizin bir yarısını, ezilme ilişkisine son veremediğimiz mazlumların yanına koymadığımızı kim iddia edebilir!

19. yüzyıl ustalarının Hintlileri ya da Kuzey Afrikalıları hafife aldıkları söylendi. Ama bu suçlamayı yöneltenler, Hint ya da Kuzey Afrika halklarının o tarihten ancak on yıllar sonra ve yavaş yavaş önem kazanmaya başladıklarını söylemediler!

Dünya devrim rüzgarlarıyla sarsılır, işçi sınıfı mücadeleye ısınırken, kimi aşırı gecikmiş halkların sosyalistler için hüzünlendirici ama fazla önemsenmeyen gazete haberleri olarak kalmasında anormal ne olabilir? Bu konularda kaleme alınan ve çoğunluğu gazete makalesi olan çalışmaların belirli bir yüzeyselliği aşmaması neden şaşırtıcı olsun?

Özetle, tuzu kuru olmayan sosyalistler, dünyanın saf çocukları da değillerdir. Nereye, hangi dinamiğe, nasıl enerji vereceğimiz, soğuk(kanlı) kararların konusudur. Marx ve Engels'i geçmeden, bakış açılarını örnekleyeceğim. Lenin'in aktarmasıyla:

> *Die Neue Rheinische Zeitung* (Marx'ın yayın yönetmenliğini yaptığı 1848-49'da Köln'de yayınlanan Yeni Ren Gazetesi - A.G.), *Polonya sorununa hayli geniş yer ayırmış, yalnızca Polonya'nın bağımsızlığını istemekle yetinmemiş, Polonya'nın özgürlüğü için Almanya'nın Rusya'yla savaşmasını olanca gücüyle öne sürmüştür. Ancak, Marx, aynı zamanda Frankfurt Parlamentosu'nda Polonya'nın özgürlüğünden yana konuşan ve Polonya sorununu tarihsel açıdan açıklama çabası göstermeksizin, salt 'utanç verici haksızlık' türünden burjuva-demokratça sözlerle çözmeye çalışan Ruge'a da saldırmaktan geri durmamıştır. Marx, tarihin devrim zamanlarında 'polemik'ten, hiçbir şeyden ürkmedikleri kadar korkan kültürsüz, bilgiç taslaklarından değildi. Bu nedenle, Marx, 'insan' yurttaş Ruge'u acımasız bir alay*

yağmuruna tutmuştur; her ulusal ezilmişliğin, kesinkes her zaman, demokrasi ve proletarya açısından haklı görülebilecek bir bağımsızlık özlemi yaratmayacağını, Ruge'a Kuzey Fransa'nın Güney Fransa'yı ezmesi örneğiyle göstermiştir. Marx, 'Polonya'yı Rusya'nın, Avusturya ve Prusya'nın devrimci parçası haline getiren' bazı özel toplumsal koşullar üzerinde durdu. Bu koşullar nedeniyle, 'temelleri hala bir ölçüde feodal olsa bile, Polonya soyluları bile, eşi görülmedik bir özgecilikle (selflessness) demokratik tarım devrimine dört elle sarıldılar. Almanya'nın, en yavanından anayasal ve burnu havada bir felsefi ideoloji içinde, el yordamıyla yolunu aradığı yıllarda Polonya, çoktan Doğu Avrupa demokrasisinin merkeziydi. Biz (Almanlar)... Polonya'nın ezilmesine yardım ettiğimiz, Polonya'nın bir bölümünü Almanya'ya zincirle bağlı tuttuğumuz sürece, Rusya'ya ve Rusya'nın siyasetine zincirli kalacağız, kendi ülkemizde ataerkil feodal mutlakiyeti tam olarak kaldırıp atamayacağız. Demokratik bir Almanya yaratmanın birincil önkoşulu, demokratik bir Polonya yaratılmasıdır. **(1)**

Açık olduğunu sanıyorum; karşımızda kendisiyle başlayıp biten bir ulus ölçeği ve o ulusun sorununun nasıl çözüleceği biçiminde bir soru yok. Lenin'in dikkat çektiği gibi, Marx bütünsel bir Avrupa'nın siyasi parametreleri çerçevesinde bir Polonya sorunundan söz ediyor. Her ulusal ezilmişliğin, işçi sınıfının desteğini hakeden bir ulusal hareket içermediğinin de altını çiziyor.

Dahası da var: 1940'ların ölüm kalım savaşı veren Sovyetler Birliği'nde sosyalist iktidar ile kapitalist yolculuk arasındaki ideolojik ve silahlı mücadelede "kaybedilmiş halklar" ortaya çıkmışsa, ne yapılmalıdır? Nazi işbirlikçiliğine yönelen ve işçi sınıfına düşmanlaşan topluluklara haksızlık yapıldığı söylenebilmektedir. Üstelik bizim taraf adına, solun içinden... Açıkçası, Türkiye ve ABD'nin yıllar yılı kaşıdıkları Kırım Tatarları gibi benzeri olgularla, 1990'ların başında dağılmakta olan

SSCB'de patlak veren ulusal kaos arasında pek az bağ olduğunu görmek gerek. Yine de böyle bağların mevcut olduğuna ikna olsam, yani savaş ortamında işbirlikçi olmasının önüne geçilememiş bir topluluğa uygulanan baskının kırk-elli yıl sonra "patladığını" kabul etsem bile, yine savaş ortamında bu tür maliyetlerin göze alınması gerektiğini düşünürdüm. Tersini söylemek için Kırım Tatarı milliyetçisi olmak gerekir!

Bir dizi çağdaş yorumcu ortada gerçek bir tehdit olmamakla birlikte, Stalin'in şahsıyla da ilişkili bir "paranoya" sezmekte birleşirler. Buna göre Stalin, reel sosyalizmin karşısına dikilen tehlike ve riskleri abarttıkça, dört bir yanında düşman görmeye başlamış ve öncü partileri, aydınları ve işçi sınıfı kadrolarını kurutan tasfiyecilik hastalığı yeri göğü sarmıştı. Paranoyak durum ve ucu kaçırılan tasfiyecilik hakkında Cemal Hekimoğlu'nun **Stalin'i Anlamak...** çalışmasını öneririm **(2).** Burada ise yalnızca polemik amacı güdeceğim...

Gorbaçov'u çevreleyen kadroların karşı-devrim kararlılıklarını ve hazırlıklarını gördükçe, ciddiye alınan endişelere paranoya suçlaması getirilmesi sempati duyulabilir olmaktan çıkıyor. Reel sosyalizm inanılmaz ve hayal edilemez ölçüde ince bir patikada ve koşar adım inşa edilmiştir. Emperyalist kuşatmanın ve bunun içeride yarattığı yankıların ve ajanların yarattıkları tehlikenin abartılması değil küçümsenmesi hata olurdu.

Kimi marksistler zaman zaman elbette hata yaptılar. Bir bölümü somut durumun somut tahlili ile ilgili.

Somut durum yeri geldiği zaman tartışılır. Ancak marksizm somut durumlara ilişkin söylediklerinin listesi çıkartılarak yargılanamaz. "Bizim konumumuz", tarihin yasaları ve toplumsal gelişime yönelik bilimsel bakışımız ve gelecek öngörülerimiz ile hesaplaşmadan somut politikalarımız üzerinden yargılanamaz. Yukarıda değindiğim gibi, bu arkaplana bakmayan gayrı ciddi bir eleştirmen, marksistlerin ulusları yanlış klasifiye ettiğini gözlemleyebilir. Oysa "bizim" doğru sınıflandırma ile değil, ulus gerçeğinden devrimci imkan türetmekle ilgilendiğimiz biliniyorsa, böyle bir eleştiri kendiliğin-

den düşecektir.

Bu söylediklerim somut tahlillerin siyasi hareketler için bir sınav niteliği taşıdığını inkar etmeye götürmemeli. Bana kalırsa. tarihsel sicilimiz genel olarak temizdir ya da hiçbir siyasi akımın kaçınamayacağı dozda hatalarla bulaşıktır.

Burjuva devrimlerinin altüst oluşunu yaşayan Avrupa'da, Rusya gericiliğinin devrimci olanakları boğamamasını gözetmek haklı ve doğru bir reel politik standart oluşturmuştur. Marksistlerin, burjuva devrim dalgasından, onun düşünür ve siyasetçilerinden, yarattığı Napoléon savaşları gibi olgulardan hareketle edindiği bir standarttır bu: Rusya'nın karşı-devrim kılıcını çekmesini kolaylaştıracak ulusal dinamiklere uzak ve karşı durmuşlar, Rusya ile Avrupa arasında adeta bir güvenlik kuşağı oluşturan halkların ulusal taleplerini desteklemişlerdir.

Elbette metodolojik olarak sağlıklı olan bu yaklaşıma somut itirazlar gelebilecektir. Çok var; ben yalnızca örnek aktarıyorum:

> *1853 ve 1856 arasında Marx ve Engels'in New York Daily Tribune gazetesine katkılarında 'Doğu Sorunu' -Rusya ve Türkiye arasındaki çatışma ve bunu izleyen Kırım Savaşı- öne çıkmıştır. Yazarlar Türkiye'nin Rusya tarafından yenilgiye uğratılmasının Avrupa'da Rus gücünün büyük bir yayılmasına yol açacağında ve bunun 'devrimci dava için tarif edilmez bir felaket' oluşturacağında ısrar ediyorlardı: 'Bu noktada devrimci demokrasinin ve İngiltere'nin çıkarları el ele gitmektedir.*
>
> *Marx ve Engels burada kuşkusuz büyük bir değerlendirme hatası yaptılar. Rusya, Avrupa'daki devrimin başlıca düşmanı ise de, tek düşmanı değildi, ve Avrupa'da müdahalede bulunma yeteneği sınırsız değildi. Marx ve Engels'in öteki üç imparatorluğun -Britanya, Fransa ve Türkiye- anti-Rus ittifakına verdikleri güçlü destekte en azından bir paranoya izi vardır.* **(3)**
>
> **[FERNBACH DAVID]**

Metodolojinin doğru, somut durumun ve vurguların tartışmalı olduğunu not ederek devam edeceğim.

Bir diğer eleştiri Amerikan İç Savaşı'yla ilgili. Marksistlerin birçoğunun, yüreklerini de bileklerini de kuzeyli Amerikalıların yanına koymalarında aşırı iyimser bir yaklaşım rol oynamıştır. Solculuğun İç Savaş Amerikası'nda kuzey sempatizanı olması ve işçi sınıfının kuzeyli ordularda kitlesel olarak yer alması başka şeydir, bağımsız bir işçi siyasetinin üzerinin örtük kalması başka... Kuzey Amerika işçi sınıfı hareketini okudukça bir eksiklik duygusu sizi avucuna alacaktır. Bu eksiklik Marx'ın Amerikalı önder Abraham Lincoln'e gönderdiği tebrik ve destek mesajlarını da kapsar. Ancak Marx'ın kendisinin bu başlıkta da bir sapma içine düşmediği çok açıktır:

> *Güney ve Kuzey arasındaki şimdiki mücadele iki toplumsal sistem arasındaki bir mücadeleden daha az bir şey değildir: Kölelik sistemi ve özgür emek sistemi. Mücadele, bu iki sistem Kuzey Amerika Kıtasında daha fazla barış içinde birarada yaşayamayacakları için patlak vermiştir. Ve yalnızca sistemlerden birinden birinin zaferiyle son bulabilir.* **(4)** [MARX]

Marx, "özgür emek sistemi" ile kuşkusuz kapitalizmi kastediyor ve Kuzey'i burjuva devrimleri zemininde değerlendiriyor. Belli ki, köleciliğin tasfiye edilmesiyle kapitalizmin ve dolayısıyla işçi sınıfı hareketinin önünün açılacağını varsayıyor. Değerlendirme, burjuvazinin devrimci işler yüklenebildiği bir tarihsel döneme ait olduğu ölçüde belli bir devrimci mantık ve sınıf perspektifine sahip görünüyor.

II. Enternasyonal'in sağ kanatlarından Otto Bauer ekolünün marksizmin vazgeçilmez unsuru, "işçi sınıfının çıkarları" kıstasından koptuğunu düşünmek durumundayız. Sözel olarak "Avusturya Marksizmi"nin sınıf çıkarlarıyla bağını resmen ve alenen kopartmamış olması fazla birşey değiştirmeyecektir. Bu kanat, marksizmin ulusal sorun teori ve pratiğinde bir varyant

değil karşı kutup oluşturur.

Sol kanattan bir marksistin, Rosa Luxemburg'un tutumuna gelince, burada metodolojik bir yanılgı göze çarpar. Luxemburg ulusal sorunun kategori olarak burjuva bir olgu olduğu doğru saptamasından "atın çöp sepetine" sonucuna varır. Başlangıç saptaması doğrudur, ama siyaset çaresizliği reddetmekle başlamaz mı? Luxemburg'un açmazına bir başka yerde değinmiştim:

> *Luxemburg, Avrupa ilericiliğinin mihenk taşı olan Polonya sorununda kendi kaderini tayin hakkı savunusunu burjuvaziye mal edip reddederken, devrimcidir, çünkü burjuvaziyle aynı odaya girmeye tepki duymaktadır.*
> *Ama aynı Luxemburg bu yaklaşımıyla marksist değildir, çünkü Polonya'nın özgürlüğü talebinin Avrupa ilericiliğinin ensesindeki Çarlık ve işbirlikçilerine karşı bir alamet-i farika olmasında yatan ve proletaryayı ileri taşıyacak potansiyelleri görmemektedir. Luxemburg, siyasal dinamikleri uluslararası kapitalist işleyişin yasalarına bağımlı görmesiyle ekonomisttir.* **(5)** [Girtli]

Ezilen ulusların devrimci rollere aday oldukları bir dünya gerçeğine gözlerini kapatmamak, tersine bu dinamiği sosyalist devrim süreciyle birleştirmek Lenin ve Stalin'e düştü. Yoksa bolşevikler de Luxemburg kadar biliyorlardı, ulusların burjuva çağına ait olduklarını!

Kuşkusuz marksizmin ulus "pratiği" reel sosyalizmin tarihi anlamına geliyor. Bu bölümde bu tarihe genel hatlarıyla ve kaçınılmaz olarak Sovyetler Birliği örneğine dayanarak göz atacak ve bu bölümün başlığındaki iddiayı nereye dayandırdığımı açmaya çalışacağım. Ama önce bir diğer ara başlık olarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına değinmek gerek.

Kendi kaderini tayin, ama nasıl ?

Türkiye'ye ulusların kendi kaderlerini tayin başlığında, egemen güçlerin gösterdikleri acımasız refleks, "tayin" hakkının sosyalist bir çerçevede yorumlanmasını zora koşmuştur: Kendi

kaderini tayin hakkı, düşman sınıfın ateş hattı altında başlı başına bir devrimcilik kıstası haline gelmiştir. Bu arada vurulup yara alan, üstelik tedavisiyle ilgilenilmeyen ise sosyalist içeriğin ta kendisi olmuştur. Daha açık bir deyişle, Türkiye solu ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını ezeli ve ebedi bir ilke saymakla burjuva devlet karşısında olası tek devrimci tavrı takındığını düşünmüştür ve saçma bir yanılgıya teslim olmuştur.

Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı sosyalist hareketin geliştirdiği bir taktiktir ve bu anlamda bir taktik ilkedir. Yani diyelim ki, bir masada oturmuş rakiplerinizle tartışıyor, pazarlık yapıyorsunuz. Taraflar masaya "ilkesel", yani asla gerisine düşmeyi kabul etmeyecekleri isteklerle otururlar. Böyle olmalıdır, çünkü tartışma ve pazarlık dinamik bir süreç ise, sizin kendinizi güvenceye almaya ihtiyaç duymanız da olağandır. İlke vurgusu bunu sağlar. İş o noktaya geldi mi, "akan sular duracaktır"! Ama masaya oturduğunuzda sizi sımsıkı bağlayan bu ilke, değişebilir. Nesnel duruma ya da öznel güç dengelerine bağlı olarak, "gerisine düşülmeyecek" eşik farklılaşacak, -gerileme olasılığından söz etmiyorum- belki de daha yüksek hedefler menzile girecektir. Yani sosyalist hareket bu taktiği değil de, bir başkasının geliştirilmesinin uygun düşeceği durumlarda, doğal olarak böyle bir somut ilkeye de sahip olmayacaktır.

Zamanında Marx'a "bu ne keyfilik, birini destekleyip ötekini reddediyorsun" itirazını yönelten yaklaşım, Lenin'in, kendi kaderini sosyalizm yönünde tayin etmeyenlere düşman kesilmesini çifte standart saymıştır. Oysa "okumasını bilenler" için ortada ne karışıklık, ne çelişki var:

> *Sosyal-demokratlar, ulusal kaderi tayin etmeyi, dışardan, şiddete başvurarak ya da haksız biçimde etkilemeye dönük her türlü çabayla savaşacaklardır. Ne var ki, kendi kaderini tayin özgürlüğü için savaşım vermeyi, hiç duraksamaksızın tanımamız, ulusal kaderi tayin etmeyi amaçlayan her isteği kesinlikle destekleme yüklenimi*

altına girdiğimiz anlamına gelmez. Proletaryanın partisi olarak sosyal-demokrat parti, halkların ya da ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı yerine, her ulus içindeki proletaryanın kendi kaderini tayin hakkına geçerlik kazandırmayı kesin temelli ödevi sayar. **(6)** [LENİN]

Demek ki, birincisi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, siyasal mücadelelerin ötesinde bağımsız kaynaklara sahip bir nesnel yasa değil. Ya da içinde bulunduğumuz tarihsel dönemle bağlı bir teorik ilke de değil. Kendi kaderini tayin hakkı bir siyasal ilke ve üstelik "işçi sınıfının tarihsel çıkarları" problematiğinin bağımlı bir siyasal ilkesi!

O halde, ikinci olarak, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı her somut durumda geçerliliği yeniden değerlendirilecek bir taktik olarak kabul edilmelidir, ve burjuva demokrat demagojiden özenle kaçılmalıdır. Bu demagojiye göre, marksistler ve bilumum diğer demokratlar, başka hiçbir akıl yürütmeyi devreye sokmaksızın önce evrensel demokrasiyi savunurlar. Kendi kaderini tayin hakkı, evrensel demokrasinin asli unsuru olarak gündeme getirildiğinde, siyasal hareketlerin ve temsilcisi oldukları sınıfların belli bir kader tayini hakkında fikir beyan etmeye hakkı olabilecektir, ama bu fikrin pratik değeri, en fazla kaderini tayin etmekte olan ulusun "bileceği iştir"! İşte bu perspektifin sosyalizmle uzak yakın bir ilintisi yoktur.

Sosyalist hareket emperyalizme karşı mücadele eden bir halkın kendi kaderini tayin sorunu ile, örneğin bir sosyalist ülke içinde yaşayan ama sosyalizme ikna olmayarak kapitalizm hayranı olmuş, ve üstelik kendi ulusunu düpedüz temsil yeteneğine sahip ayrılıkçı ve pro-kapitalist bir hareketin "sorunu"nu aynı evrensel ilkeyle nasıl ele alır?

Böyle belirsiz örneklerle kalmayalım: Sosyalist hareket ABD emperyalizminin şemsiyesi altında ve aşiret önderlikleri üzerine kurulmuş, gerici bir organizasyon olarak Güney Kürdistan'daki özerk devlete sempati besleyemez Bu devleti Kürtlerin ulusal ve toplumsal kurtuluşunun önünde bir engel olarak

görür ve emekçileri bu devlete de karşı mücadeleye çağırır. Oysa bölgenin nüfus çoğunluğunun Barzani ve Talabani aşiret/hareketlerinin arkasında durduğundan kuşku duymak için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Yani Güney Kürdistan nüfusunun kaderini tayin etme biçimini sosyalistlerin beğenmesi ve desteklemesi mümkün değildir.

Zaman zaman sanılıyor ki, ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi, tarihin yarattığı talihsizlik veya haksızlıkların tamir yoludur. Oysa ulusların oluşumu söz konusu edilecekse, tarihteki haksızlıkların içinden çıkmak, asla mümkün değildir. Tanımı gereği başka etnisitelerin asimile olarak bedelini ödemedikleri herhangi bir uluslaşma süreci yoktur. Nerede dili, kültürü, ülkesi, siyasetiyle bir ulus varsa, bilinmelidir ki, bu ulus, dünyanın en barışçı ve demokratik halkı bile olsa, tarihinde zorla veya kendiliğinden süreçler içerisinde asimile ettiği, yani doğal gelişimine engel olduğu başka ulusçuklar bulunur.

Bu tablo düzeltilebilir mi? Düzeltilmesi herhangi bir yarar getirir mi? Bu konuda en ulusçu ideolojilerin bile pozitif yanıt verme şansı yok. Dedik ya, kapitalizm çağında ulus ulusun kurdudur!

O halde, bizim, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkemize olmayacak misyonlar yüklenmemesinde yarar var. Bu ilke, tarihi düzeltmek için icat edilmiş terazi değildir. Ama biri de sosyalistler olmak üzere, kimi siyasal akımların elinde fonksiyonel bir alet olabilmektedir. Adı geçen hakkın burjuva demokrasisi tarafından evrensel bir ilke olarak kutsanmasında, sanılanın tersine ezilen halkların sömürgeciliğe başkaldırılarının pek az payı bulunur. Kendi kaderini tayin ilkesi, burjuva devriminin "ulus üretme" özelliğinin ve demokrasi ideolojisinin ürünü olarak ortaya çıkmış, sonraları dünya kapitalizminin yeniden paylaşım mücadelelerinde başvurduğu demagojik bir ölçüt bile olabilmiştir. "İlke"nin ilk önce, *Amerikan Bağımsızlık Bildirisi* ile *Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi*'nde yer aldığını biliyoruz. Doğal olarak

sosyalist hareket bu kaynaklardan devralıyor. Burjuva devriminden sosyalistlerin miras aldıkları bir dizi ürün için olduğu gibi, burada da kategorik bir sakınca yok... Kendi kaderini tayin hakkı sosyalist literatürde yerini almış olmasına karşılık, dünya siyasetine malolması için I. Paylaşım Savaşı'nın sonu beklenmiştir.

> *Liberal düşüncenin halk egemenliğine dayanan ilkeleri içerisinde önemli bir yer tutan bu görüş, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Woodrow Wilson'un I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulacak düzenin temel koşullarını belirten 'On Dört Nokta' programında yer alınca, uluslararası ilişkilerin en önemli parçalarından birisi haline gelmiştir. O dönemde Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması aşamalarında anlam kazanan ve 1919 barış görüşmelerinde Arnavutluk, Avusturya, Çekoslovakya, Estonya, Finlandiya, Macaristan, Letonya. Litvanya, Polonya, Romanya ve Yugoslavya'nın bağımsız devletler olarak doğmasına yol açan bu kavram, II. Dünya Savaşı sonrasında ise sömürge devletlerin bağımsızlıklarını kazanma süreçlerinde önemli yer tutmuştur.* **(7)**

Alıntıda geçen On Dört Nokta 1918 başlarında ilan edilmişti ve savaşa son verilmesi çabalarını ifade ediyordu. Gizli diplomasinin kaldırılması, deniz ticaret güvenliğinin sağlanması, silah indirimi gibi maddeleri Avrupa'da barışa yönelik somut tezler izlemekte ve program, Milletler Cemiyeti'ne gidecek yolu tarif eden "devletlerin uluslararası birliği" önerisiyle sona eriyordu. Somut ulusal sorunlar ise, Rusya, Belçika, Alsace-Lorraine (Fransa-Prusya), İtalya, Polonya ile Avusturya-Macaristan, Yugoslavya ve Osmanlı İmparatorluğu coğrafyalarının yeniden yapılandırılmasıyla bağlantılıydı **(8).**

Özetle ulusların kendi kaderini tayin hakkı "farklı niyetlere yenebilmektedir."

Hal böyle diye, sosyalistler bu demokratik talebi, kuşkusuz karşı sınıfa teslim etmeyecekler, ancak içerik konusunda özenli

olacaklardır. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı, sosyalistler tarafından sosyalizm mücadelesiyle çelişecek yönde yorumlanmamalıdır. Nasıl emperyalistler kendilerine halkların kurtuluşuna su taşıyacak bir kendi kaderini tayin yorumunu "yasaklamış" iseler, bize de insanın insanı sömürmeye devam edeceği ya da emperyalist egemenliği tahkim edecek bir yorum yasaktır! Ulusların özgür ve eşit gelişimlerinin önündeki engel, burjuvazinin devrimci olduğu son yüzyıl, 19.yüzyıl kapandıktan sonra bizzat kapitalizmdir. Bu temel nedenle, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi ile sosyalizm barışık hale gelebilmişlerdir.

Artık 20. yüzyıla, Sovyet deneyine gelebiliriz...

İlk sosyalist çözüm

Karşı karşıya konulmaması gereken iki boyuttan söz ederek başlayalım: Ulus sorununu çözmek ve sosyalist devrime ezilen ulusları katmak.

Bu iki boyut karşı karşıya konmayacak, ama bolşevik stratejinin kendisine temel sorun olarak hangisini seçtiğini de belirgin kılmak gerekecek. Bu sorunun yanıtı çok açıktır. Bolşevikler, önceki sayfalarda Marx'tan getirdiğimiz ama Lenin'in açık seçik ifade ettiği gibi genel ve soyut bir ulus sorunu çözümü aramamakta, ama devrime ittifak bulmaya çalışmaktaydılar... Buldular da!

Bolşevik Devrimi'nin ittifaklar zincirinde iki müttefik unsur, köylülük ile Rus nüfusun mutlak çoğunluk olduğu bölgenin dışına çıkıldığında bununla içiçe giren ezilen uluslar yer almıştır. Devrimin desteğini aldığı ezilen uluslar genel olarak köylü halklardan oluşmaktadır. Burada 1917 Devrimi'nin Çarlık ülkesindeki çok sayıda halkı kucaklamasına karşılık asli bir ulusal aidiyeti olduğunu da belirtmek gerek. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesel politikası, Çarlık rejiminin zorla bağımlı kıldığı halkların özgür siyasal tercihlerini kullanarak "proleter Rusya" ile birleşmelerini sağlamıştır. Rusya devrimin çıkış yeri, eski Çarlık sömürgeleri yayılma alanıydı.

Devrim tarihi bu sonuca belli başlı evrelerden geçerek geldi: Birincisi, ünlü Yahudi sapmasına, Bundculuğa karşı mücadeledir. Bu mücadeleyi II. Enternasyonal'e, Avusturya marksizmi ekolüne doğru genişleten Lenin ve Stalin, kendi ulusal sorun perspektiflerini geliştiriyorlardı. Kültürel özerklik programı ve işçi sınıfının ulus bazlı örgütlenme modeli şiddetle mahkum ve reddedildi. Bolşevik hareket, baştan itibaren kendisini, Çarlık zeminine uygun biçimde çok uluslu bir siyasal sınıf hareketi olarak kurguladı.

İkinci evre, 1917 çalkantılarını geriden izleyen ve biraz da seyreden halkları devrime katmaya denk düşer. Devrimin yayılmasında bir dizi etken üzerinden yol alınmıştır:

Bir; Çarlık, mutlakiyetçi ve tanrısal bir egemenlik kimliğiyle, ortodoksluk ve Slavlık motifleriyle, bunların olmadığı yerde de, gerektiğinde baskı, gerektiğinde uygarlık tekelini elinde bulundurmanın gücüyle halkları birarada tutuyordu. Çarlığın yıkılması Baltık'tan Sibirya'ya, Kafkaslar'dan Asya'nın derinliklerine kadar uzanan devasa bir coğrafyada büyük bir boşluk yaratmıştır. Devrimci Rusya, toplumun birarada tutunmasını sağlayacak meşru siyasal üstyapıyı sunarak, geri halkları kaostan kurtaran güç olmuştur. Burada ulus kategorisi, yapıştırıcının sürüleceği temel birim olarak kabul edilmiştir:

> *...Çarlık Rusyası'nın 1917'den önce gerçekten milli bir hareket (ayrılıkçı olmasa da) barındıran tek parçası Ukrayna'ydı (...)*
>
> *Sovyetler Birliği, bilinçli biçimde, Asya'nın Müslüman halkları, hatta Beyaz Rusyalılar arasında eskiden hiç var olmayan veya akla getirilmeyen etnik-dilsel teritoryal 'milli idari birimler', yani modern anlamıyla 'milletler' yaratmaya girişmiş olan bir komünist rejimdi. Kazak, Kırgız, Özbek, Tacik ve Türkmen 'milletler'ine dayanan Sovyet Cumhuriyetleri fikri, Orta Asya halklarından herhangi birinin en başından beri duydukları bir özlemi değil, daha çok, Sovyet entelektüellerinin kuramsal bir kurgusunu yansıtmaktaydı.* **(9)** [HOBSBAWM]

Okura önerim, Hobsbawm'ın Bolşeviklerin "ulus yaratma" fiilleriyle ilgili vurgusuna fazla takılmayıp, bu kitabın birinci bölümündeki eleştirimi hatırlamasıdır. Ben yukarıdaki pasajı, sovyetik gelenekle ilişkisiz bir gözlemcinin, Sovyet deneyiminin hiç de ulusları baskı altında tutmadığını vurgulaması nedeniyle önemsedim. Hobsbawm'a teşekkür edelim: SSCB'nin halkları özgürleştirdiğini komünist geleneğin dışından biri söylüyor...

İki; ayrıca altı çizilmesi gereken unsur, modern toplumsal sınıfların oluşumunun öncesinde yaşayan halkların, kendilerini dışa karşı güvende hissedecekleri bir egemenliğe ihtiyaç duymalarıdır.

Üç; burada sosyalist merkezi iktidar, yalnızca idari değil uygarlığın taşıyıcısı ve temsilcisi olarak hem toplumsal hem ideolojik fonksiyona sahip olmaktadır.

Dört; işçi iktidarının silahlı kuvvetleri diğer halkların devrimle kader birliğini engellemeye çalışan güçlere karşı devreye girdi. Finlandiya'da, Baltık ülkelerinde, Ukrayna'da ve Gürcistan'da Sovyet devleti askeri gücüyle kendini ortaya koydu.

Beş; risk alındı: Doğuda, islama prim vermek de dahil olmak üzere, geri toplumların verili durumlarıyla sosyalist merkez arasında bir köprü inşa edilmesi gerekiyordu. Sovyet Devrimi Doğuya işçi sınıfı kimliğiyle seslenemeyeceğini görerek, genel olarak mazlumların kurtuluşu ideolojisine başvurmuştur. Üstelik bu esnemeyi yalnızca Sovyet ülkesinde yaşayan doğulu müslüman halklar değil, sınır güvenliği açısından dayanışmasına ihtiyaç duyulan, başta Türkiye olmak üzere komşuların varlığı da gerekli kılıyordu.

Üçüncü evrede, yeni iktidar, devam etmekte olan ve daha uzun süre devam edeceği de kesin görünen ulusal karmaşıklığı, hem ifade hem de temsil eden bir yapılanma kurmak zorundaydı. Bu noktada partinin açmazları da ortaya çıktı...

Bolşevik partinin "kadroları" bir dizi ulusal kökenden gelseler de, mücadele ettikleri toprakların en ileri kültürel birikimi-

ni sahiplenmekten geri kalmayan enternasyonalistlerdir. Bu durum, somut koşullar altında, ister Ukraynalı, ister Gürcü, ister Polonyalı, isterse Yahudi olsun, bolşevik kadroların "Rus" yanlarının sivrilmesi anlamına gelmiştir. Açıkçası Çarlık rejiminin eski ezilen halklarını devrimin saflarında tutmak doğrultusunda en fazla hassasiyet gösteren Lenin olmuş, onun dışında, hemen yakın çevresinden başlayarak farklı dirençler ortaya çıkabilmiştir.

Örneğin Buharin'in partide ciddi bir kesimi kucaklayan tezi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının yerine "işçilerin kendi kaderlerini tayin hakkı"nı geçirmeyi odak alıyordu. İktidarı almış, enternasyonalist ve işçi sınıfı kimliğinde çok iddialı bir parti için son derece cazip, ama ittifaklar açısından inanılmaz ölçüde özensiz bir yaklaşımdı bu. Buharin'in dağınık olduğu bilinen siyasal aklı, adeta sosyalist iktidarın, reel politika esnekliklerine ihtiyaç duymayacak derecede oturmuş olduğunu varsayıyordu! Parti'nin 1919 Mart ayında toplanan 8. Kongresine göz atalım:

> *Onlar (Buharin ve Piyatakov) ulusların kaderlerini tayin hakkıyla, ulusların eşitliğiyle ilgili maddenin programda yer almasına karşı çıktılar; bu sloganın, proleter devrimin zaferini ve değişik milliyetlerin proleterlerinin birliğini baltalayacağını ileri sürerek, programda yer almasına karşı çıktılar.* **(10)** [STALİN]

> *Piyatakov, kendi kaderini tayin hakkını gene 'bütün karşı devrimci güçleri birleştiren' burjuva bir slogan olarak kınadı; 'ekonomik bakımdan bir kere birleştik mi, bir tek aygıt, bir tek milli ekonomi yüksek konseyi, demiryolu idaresi, banka vb. kurduk mu, bütün o ünlü kendi kaderini tayin hakkı, çürük bir yumurta kadar değersiz olacaktır' diye düşünüyordu.* **(11)** [CARR E.H.]

Buharin'ci muhalefetin sosyalist iktidarı yaşatmak ve sosyalizmi kurmak konusundaki karmaşık, zorlu mücadeleden pek az şey anlamış olduğu görülüyor. 12 Ancak bu toyluğun bir işe

yaradığı da görülüyor: Kongre'de yenilenen parti programında Lenin'in formülasyonu, biraz da bu polemik sayesinde yetkinleşiyor:

> *1. Esas mesele, toprak beylerinin ve burjuvazinin devrilmesi için, ortak bir devrimci mücadele verebilmeleri amacıyla çeşitli milletlerin proleter ve yarı proleter unsurlarını birleştirme politikasıdır.*
> *2. Ezilen ülkelerin emekçilerinin, kendilerini ezen devletlerin proletaryasına karşı duydukları güvensizliği ortadan kaldırmak için, her türlü milli grubun yararlandığı bütün ayrıcalıklara son vermek, bütün milliyetler için tam hak eşitliğini sağlamak, sömürgelerin ve bağımlı milletlerin ayrılma hakkını tanımak gerekir.(...)*
> *3. Parti, aynı hedefi göz önünde tutarak tam birliğin gerçekleştirilmesine doğru geçici biçimlerden biri olarak, Sovyet modeline göre örgütlenmiş bir federal devletler birliği kurulmasını önerir.(...)*
> *4. Milletin ayrılma isteğini kimin ifade edeceği konusunda Rusya Komünist Partisi, sınıfsal-tarihsel bakış açısını benimseyerek söz konusu milletin tarihi gelişme aşamasını, Ortaçağ'dan burjuva demokrasisine mi, yoksa burjuva demokrasisinden proleter veya Sovyet demokrasisine mi geçmek üzere olduğunu göz önünde tutar.(...)*
> *Ne olursa olsun, diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin proletaryası, son derece ihtiyatlı olmalı, ezilen ve bağımlı halkların emekçi kitlelerindeki milli duygu kalıntılarına özel bir dikkat göstermelidir. Sovyet Rusya etrafında birçok milli Sovyet cumhuriyetinin birleşmesi tecrübesinin de gösterdiği gibi, dünya proletaryasının milli bakımdan farklı unsurları arasında, gerçekten kalıcı, gönüllü bir birliğin şartlarını yaratmak, ancak böyle bir politika takip etmekle mümkündür.* **(13)** [LENİN]

Bu zengin metni aktarmaktan kendimi alamadım. Parti'nin iç sorunları ve "dirençler" başlığından bir süre daha uzak kalmak pahasına burada altını çizmek istediklerimi de ekleyeceğim:

Bir; kendi kaderini tayin hakkı derken komünistlerin savundukları ayrılma hakkıdır; ama besbelli ki, *komünistler kimsenin ayrılmasından yana değillerdir.*

İki; sosyalist iktidarın oluşması koşullarında bir ulusal hareket kaderini ayrılık yönünde kullanırsa, bu *kararın meşruluğunu ve geçerliliğini sorgulamak* komünistlere kalmaktadır.

Üç; kendi kaderini tayin hakkının "ulusal sorun" başlığı altında mı, yoksa "devrimde ittifaklar" başlığında mı ele alınması gerektiği, görüldüğü gibi son derece belirsizdir. Bu belirsizlik ulusal sorunun bütünüyle *sınıf problematiğine bağımlı* bir konu olduğu görüşünü fazlasıyla desteklemektedir.

Nihayet şu "dirençler" konusuna dönebiliyorum... Zaten bir ikinci örnekten söz edip geçeceğim. Bu örneğin içinde Stalin de var. Yıl 1922 ve Parti, tüm ülkeyi kapsayacak idari yapılanma modelini tartışıyor. Stalin'in geliştirdiği bir tez diğer sovyetik cumhuriyetlerin Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'ne *katılmalarını* öngörüyordu. Lenin'in hemen peşi sıra geliştirdiği ve kabul gören modeli ise Ruslar dahil tüm cumhuriyetleri *eşit taraflar* olarak kabul ediyor ve bunlar arasında eşitlikçi bir birlik formüle ediyordu. 1922 yılını hasta geçiren Lenin, bir kez daha geri halklarla işçi sınıfının ittifakını riske edecek işaretler gözlemlemişti ve kendi ifadelerinden anlaşıldığı haliyle, hasta yatağından yazılı olarak gönderdiği tezinin kabul görmesi bile onu tatmin etmiyordu. Bu arada Gürcistan'da yapılan gaflar ile Aralık ayında sorun "patladı". Patlamanın vesilesi de, Gürcistan'da ayrılıkçı ve menşevik eğilimlerle yürütülen mücadele çerçevesinde Merkez Komite görevlisi olarak inceleme yapmaya giden Orjonikidze'nin "milliyetçi-sosyalist" diye damgalanan birilerini dövmesi olmuştu! Sorunu patlatan ise Lenin:

> *Bana kalırsa Stalin'in aceleciliği ve kendini salt yönetime kaptırıp gitmesi, ünlü 'milliyetçi-sosyalizm'e duyduğu garazla birleşince, olan oldu. Siyasette garaz, genellikle, en adi rolü oynar...*
> *Korkarım o 'milliyetçi-sosyalistler'in işlediği 'suç'u*

incelemek için Kafkasya'ya giden Dzerjinski yoldaş da halis Rus kafasıyla kendini göstermiştir (başka milletlerden olup da sonradan Ruslaşan kimselerin bu Rus zihniyetini benimsemekte aşırı gittikleri bilinen birşeydir), ve komisyonun tarafsızlık anlayışı Orjonikidze'nin 'tartaklama'larından belli olmuştur...

Yoldaş Orjonikidze başkalarına ibret olacak bir cezaya çarptırılmalı (bunu üzülerek söylüyorum; çünkü dostumdur, dışarıda birlikte çalıştık), Dzerjinski'nin komisyonunca toplanan bütün malzemenin incelenmesi tamamlanmalı ya da yeni baştan ele alınarak ihtiva ettiğine şüphe olmayan koca bir yığın haksızlık ve önyargılı hüküm düzeltilmelidir. Halis Büyük-Rus milliyetçiliği kokan bütün bu kampanyanın siyasi yönünden muhakkak ki Stalin ve Dzerjinski sorumlu tutulmalıdır...

Tam Doğu kendini göstermek üzereyken, tam uyanırken, bizim kendi Rus olmayan azınlıklarımıza giriştiğimiz en ufak bir kabalık ya da haksızlık nedeniyle de olsa, doğunun halkları gözünde itibarımızı yıpratmamız, bağışlanamayacak bir oportünizm olur. **(14)** [LENİN]

Lenin Rus işçi sınıfı ile eski ezilen halkların ittifakı konusunda büyük bir duyarlılık sergiliyor. Devrim sonrasında bile Rusların dışındaki halklardan "ezilenler" diye söz etmesi ve bu ifadenin parti literatürüne de yerleşmesi, yine aynı duyarlılığın uzantısıdır.

Peki ya Orjonikidze, Dzerjinski, Stalin..?

Lenin'in başka ulusal kökenli olup sonradan ruslaştıkları için, kraldan çok kralcı olarak tanıttığı bu bolşevik önderlerin, azınlık halkların kimi duyarlılıklarına yeterince özen göstermeyi reddettikleri ya da ihmal ettikleri anlaşılıyor. Belki de Lenin'in ağır eleştiri ve uyarılarına muhatap olmadan önce yerelci sapmaları tasfiye etmeyi tasarlıyorlardı...

Ancak şu "yeterince" özenli olmak meselesinde elde bir hassas terazi bulunması mümkün mü? Mümkün değilse, Lenin'in aynı yerde yaptığı katkıyı not etmek yararlı olabilir. Lenin ezilen "küçük" uluslar lehine "pozitif ayrımcılık" önermektedir:

Hakim bir milletin milliyetçiliği ile ezilen bir milletin milliyetçiliği, büyük bir milletin milliyetçiliği ile küçük bir milletin milliyetçiliği arasında mutlak bir ayrım yapmak gerekir....
...hakim ya da, denildiği gibi, 'büyük' milletlerin (...) enternasyonalciliği, milletlerin eşitliğini biçimde gözetmek olmamalı sadece, hatta hakim miletin, büyük milletin eşitsizliği olmalıdır. Böylece pratikte var olan eşitsizliğe karşı bir denge sağlanmış olacaktır...
... Yalnızca biçimsel eşitlik yetmez. Şu ya da bu yoldan. 'hakim' milletin hükümetinden geçmişte gördükleri güvensizliğe, şüpheye ve hakaretlere karşılık bir şeyler verilmelidir. **(15)** [LENİN]

Bolşevikler arası gerginliğin kökenini ise Carr'ın aktardıklarından okuyalım:

Taşkent'te devrimci hareket, başlangıçta, Rus kolonisince yürütüldü...
"Türkistan Bolşevikleri ancak Haziran 1918'de kırk kadar delegeden oluşan ilk mütevazi kongrelerini yaptılar. **(16)**

... Sovyet iktidarı, Türkistan'da bir avuç Rus demiryolu işçisi aracılığı ile kurulmuştu. **(17)** [SAFAROV]

Bolşevik iktidar Rusya dışında güçlü yerel ayaklarla buluşamadı. Devrim, emperyalist müdahaleyi ve Çarlık düzeninin direnişini temsil eden güçleri bir kenara bırakın, doğuda islam, Avrupa'da -hatta Kafkaslar'da- menşevizm ve bir dizi kırsal alanda SR'lar tarafından kuşatılmıştı. Bolşevik partinin Rus ya da Rus kültürünü özümsemiş merkez kadroları "açık kapatıyordu". Bu girişimlerin ne yapılırsa yapılsın "yabancı" kalmaları kaçınılmaz olmuştur. Gerginliğin taraflarının karşıt kutuplarda yer aldıklarını kabul etmiyorum. Örneğin Stalin'in 1923 tarihli şu değerlendirmeleri, Lenin'in uyarılarına sahip çıktığına -isteyen boyun eğmek olarak da okuyabilir- işaret ediyor. Belki de Stalin, partinin, yukarıdaki tartışmayı takibeden en yakın

Kongresi vesilesiyle Lenin'in eleştirilerine yanıt vermiş oluyor:

> *Rus komünistleri, Tatar, Gürcü, Başkır şovenizmine karşı savaşamazlar, çünkü eğer bir Rus komünisti, Tatar ya da Gürcü şovenizmine karşı savaşma zor görevini üzerine alıyorsa, savaşı Tatarlara ya da Gürcülere karşı bir büyük-Rus şoveninin savaşı olarak görülecektir... Tatar, Gürcü vs şovenizmine karşı yalnız Tatarlar, Gürcüler savaşabilirler.* **(18)** [STALİN]

Diğer bolşeviklerin de Lenin'in sert uyarılarına sahip çıkmadıklarını gösteren bir veri bilmiyoruz.

Kardeş Sovyet halklarından etnisizme

İttifak ve özgür birlik bir dizi gerginlik ve sancılar içinde kuruldu. NEP köylü ve geri uluslarla ittifakı güçlendiren bir dönem olarak da devreye girdi. Sonrasında endüstrileşme atağı, sosyalist iktidarın prestij ve güvenilirliğini yükselten, halkları devrimci iktidarın çevresinde kenetlenmeye çeken bir pratik oldu. Faşist işgale karşı direnişin Rus ulusal motiflerini öne çıkartması, diğer Sovyet halklarını "rencide eden" bir gelişme olmadı. Ancak ilk dönemdeki ittifak vurgusunun merkezden diğer halklara el uzatılması anlamına geldiği, endüstrileşme ve savaş yıllarının ise merkezin güçlendirilmesini temsil ettiği açıktır. Merkezin güçlenmesi Rus kimliğinin vurgulanmasıyla paralellik gösterir.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Sovyetler Birliği yeni bir evreye girmeye hazırdı: Olgun sosyalist toplum, barışsever Sovyet halklarının uyumlu birlikteliği ve enternasyonalizm... Savaş ve işgalin sona ermesi, SSCB'nin, şimdilik dünya komünizmine ilerleyen bir büyük sistem değilse de, bir kez daha savaşın tekrarını engelleyecek ölçüde ağırlıklı bir güvenlik kuşağına kavuşması, kısaca "tek ülkede sosyalizm" adı verilen sancılı ve acılı dönemin sonu... Bu durum SBKP'ye ilk kez büyük bir fırsat sunmuş oluyordu.

Tek ülkede sosyalizmin kuruluşu ve savaşın dayattığı norm-

ların değişmesi mümkündü artık. Stalin liderliğinin karakteristik bir dizi yanının modifiye edilmesi beklenirken, kantarın topuzu destalinizasyon kampanyasıyla kaçırılıverdi. Dengelerin yeniden kurulduğu uzun Brejnev dönemine ise artık ne kuruluş, ne devrim, ne savunma damga vuracaktı. Barışçılık, enternasyonalizm, halkların kardeşliği gibi motifler örgütlü olmasına örgütlü, ama giderek depolitize olan, düşük tansiyonlu bir toplumun temel değerleri haline geldiler.

Oysa kapitalizmle barış içinde birarada yaşamak, tansiyon düşürmeyi değil bir mücadeleyi varsayar. Reel sosyalist toplumların iç ideolojik yapılarında bu mücadele nesnelliğinin üzerinde üreyecek ve aynı zamanda bu mücadeleyi besleyecek bir başka ideolojik damara daha ihtiyaç vardı. Eksiklik buradaydı. "Kavgacı" damar Sovyet komünistlerince esas olarak başka devrimci kalkışmalarla dayanışma ekseninde var edilmek istendi. Kapitalizm düşmanı bir kavgacılıkla bütünleşmeyen barışçılık ve kardeşlik kitlelerin depolitizasyonuyla uyumludur.

Sovyet önderliği siyasal iktidarın gücüne ve toplumsal oturmuşluğa aşırı güvenle malul hale gelmişti. Sovyet sosyalizminin yanılgısı, sosyalizme aykırı uygulamaların biriktirilmesinde değil, sosyalizmin geri dönülmez bir zafer kazandığına beslenen abartılı güvendedir. Sorun, kitleleri 1910'lardan '40'ların sonlarına kadar sürekli hareketli tutan ve aşırı yoran mücadele kültürüne ihtiyaç kalmadığı varsayımındadır. Yarım yüzyıla yakın kitle yorgunluğu bir gerçektir, ama çözümün söz konusu kitleler için yeni enerji kaynakları yaratmaktan geçeceği de açıktır. Brejnev yıllarının sorunu olgunluktur!

Ulus politikalarını tartışırken açılmasını yararlı saydığım bu "Sovyetler'in sorunu" parantezini, Gorbaçov hakkında bir alıntıyla tamamlamak istiyorum. Gorbaçov bir ihanettir, ama ihanet gökten düşmemiştir:

> *Gorbaçov, pek çok SBKP yöneticisi gibi bir sosyalistti. İhanetin ilk koşulu zaten bu. Ama sosyalizmin mücadeleyi üretmediği ve eksiğiyle fazlasıyla bir yaşam biçimi*

olmayı zorladığı bir dönemde kendisini bulan bir sosyalist. Sovyet toplumunun mücadele ruhunu ve somutluğunu yaşadığı son dönemeç olan savaşı derinliklerinde hissedememiş, bu anlamda kişiliği ve ruhuyla değil, görev bilinci ile kendisini işe koşmuş.
Garbaçov birçok Sovyet yöneticisi gibi bir sosyalistti. Ama birçokları gibi, bir leninist hiçbir zaman olamadı. Sosyalizm onun için hep verili bir durum ve iyileştirilmesi gereken bir nesnellik anlamına geldi. Sovyet toplumunun, bir dönem çokça gereksindiği bu tipoloji, onun aynı zamanda mezar kazıcısı olmayı da üstlendi.
(19) [HEKİMOĞLU CEMAL]

Ulusal sorun başlığına geri dönersek, SSCB tarihinde Rus kimliği ile diğer halklar arasındaki dengede, sırasıyla devrim ve kuruluş dönemlerinde diğer halklara, savaşla birlikte Rusluğa dönen ibre, olgunluk yıllarında yeniden diğer halklara, hatta Sovyet ülkesinin ötesindeki, uzağındaki halklara, enternasyonalizme çevrilir.

Peki devrimci enerji nerede, nasıl üretilebilir?

Tarihin motorunun sınıflar mücadelesi olduğu doğrudur. O halde devrimci örgütlenmenin de kendi sınıfını esas alması gerektiği açıktır. Bu temel doğrularla ilintisiz başka bir bağlam, mücadelenin içinde devineceği birim ya da ölçektir. Çağımızda bu ölçeğin ulus olduğunu ilk bölümde tartışmıştım. Sınıf mücadelesinin odağında siyasal iktidar hedefi bulunmak durumunda. Siyasetin dönüştürme gücüne ulaşacağı kritik mertebe iktidardan başka ne olabilir? Siyasal iktidar ise ne daha dar yerel ölçeklerde, ne de ulus-ötesi örgütlenmelerde geçerlilik taşıyor. Burjuvazinin ulusal sınırları önemsizleştirecek bir dönüştürücü dinamiğe sahip olmadığı görüldüğüne göre...

Tam da bu nedenle, yani siyasetin amacı iktidar olduğu için, enternasyonal ölçek, geniş kitlelerde somut bir devrimci enerji açığa çıkartmaya elverişli olmamaktadır. Burada devrimci enerji ile devrimci romantizmi birbirinden ayırmak gerekiyor. Devrimci romantizmin, enerji için bir ek girdi sağlayacağını elbette ihmal edemeyiz. Duygusuz, romantizmden yoksun ve

birtakım soğuk politik değerlendirmeler ile stratejik hesapların devrimci enerji için yeterli kaynak olacağını düşünmüyorum. Ancak enerjinin istikrarlı ve örgütlü olduğu ölçüde değer taşıyacağı bellidir. İstikrar ve örgütlülük iktidar hedefinden ayrı düşünülebilir mi?

Olgunluk yıllarında Sovyet toplumunda enternasyonalizm, "Sovyet ulusunun" tamamının önüne hedef koyulamaması biçimini almıştır. Halklar kardeş ve mutludur, enternasyonalisttir, ama somut, siyasetle ve iktidarla bağlı hedeflere angaje değillerdir.

Reel sosyalizmin çözülüşüyle birlikte ortalığa dökülen ulusçuluk ve etnisizmin, yıllar boyunca kapalı tutulan bir kavanozda birikmiş basınçla açıklandığına çok rastlandı. Yanlıştır ve temelsizdir.

Yanlıştır, çünkü bu hareketler anti-sosyalist, karşı-devrimci bir dinamiğin dışavurumu olarak ortaya çıkmışlar, kendinde bir ulusal kimlik sergilememişlerdir. Karşı-devrim en çabuk ve kolay ulus/etnisite ile buluşmuştur.

> *(Ermenistan'da) Ulusçu propagandanın demokratik ve liberal bir yönü yoktu... Aynı biçimde Litvanya'daki ulusçu hareketin önderliğini de katolik Roma kilisesi yürütmektedir.* **(20)** [DAVIS]

Reel sosyalizmde ulusal baskı iddiası yanlıştır; çünkü bu hareketler çözülme sürecinin motor gücü olmamışlar, çözülme başladıktan sonra oluşan boşluklara akmışlardır. Halkların kardeşliği ve birarada, enternasyonalist bir atmosferde özgürce serpilip gelişmeleri artık mümkün olmaktan çıkmışsa, halklar böyle istemedikleri için değil, atmosferin temel direği sosyalist iktidar sarsıldığı için böyle olmuştur.

Açıklama temelsizdir, çünkü Sovyetler Birliği'nde ezilen ulus ne kelime, geri ulus olgusu bile büyük ölçüde tarih olmuştu:

> *Gerçekten, uzun süren Brejnev çağında yerel ve bölgesel*

özerklik kesinlikle yanılsamı değildi. Dahası, Rusların hep şikayet ettikleri gibi, diğer cumhuriyetlerin çoğu Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin sakinlerinden daha iyi durumdaydılar. **(21)** [HOBSBAWM]

Kaldı ki, SSCB'nin çözülüşü sırasında ortaya çıkan ulusal kaos, Baltık ülkeleri dışta tutulmak kaydıyla, anti-Rus hareketlerin değil, komşu halklar arası çatışmaların damgasını taşımıştır. Muhtemelen, anti-Rus dışavurumları tercih edecek olan emperyalist manipülasyon ve girdilere rağmen!

Bir dizi ülkede de, sosyalist birliğin çözülmesi ile ortaya çıkan boşluğun, hiç olmazsa daha dar, ulusal ölçeklerde doldurulması denenmiştir. Burada sorun, ulusal ezilmişlikten kurtuluş ve bağımsızlık olarak formüle edilmemiş, dağılan siyasal yapının yeni iktidar alanları tanımlanarak konsolide edilmesine çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği ile diğer sosyalist ülkeler arasında da benzer bir ilişki söz konusu oldu. SSCB'nin farklı sosyalist ülkeleri birbirlerine yakınlaştırma ve uluslararası bütünleşme girişimleri, Romanya, Polonya gibi ülkelerin direnciyle karşılaşmıştı. SSCB'nin uluslararası hareketin merkezi olma konumunu, halklar arasında eşitsizlikler ve ezme-ezilme ilişkilerinin yeniden üretilmesi yönünde istismar ettiğinin örneği yoktur. Yalnızca, Sovyet-Küba ticaretinde, Küba'ya dünya fiyatlarının altında petrol girişi ve Küba'dan dünya fiyatlarının üzerinde şeker çıkışı sağlandığını hatırlamak yeterli.

Burada SSCB'nin uluslar politikasını açıkça aklamayı deniyorum. Sorunun ulus-politikasından başka kaynakları olduğuna dikkat çekmeye çalışarak. Son olarak sosyalizmin ulus sorununa getireceği çözümden ne anlaşılması gerektiğine geleceğim.

Ulusların depolitizasyonu

Ulusların varlığının bir "sorun" oluşturmasının nedeni, ulusun tanımında yer alan kültür, coğrafya, dil gibi boyutlardan kaynaklanmıyor. Ulusal kimliğin siyasetin konusu olmasındadır

sorun. Ulusal sorunun tarihsel çözümünden de ulus-siyaset birliğinin ortadan kaldırılması anlaşılmalıdır. Sovyet deneyimini bu açıdan da değerlendirmek gerekir. Özgürce kendi kültürlerini geliştiren ve kardeşliği somut bir durum olarak duyumsayan halklar, giderek siyasetin konusu olmaktan çıkacaklardı. Kültürel farklılıklar ayrıştırıcı değil, gerçek anlamda zenginleştirici rol oynayacaktı. Bunun ön koşulu ulus kategorisinin depolitizasyonudur.

Yerine ne önerildiği bellidir: Sınıf... Sosyalist toplumlarda işçi sınıfı iktidarının, eski mülk sahibi sınıflar maddi varlıklarını sürdürmeyeceklerine göre, büyük ölçüde ayrıcalık özlemlerinin yok edilmesiyle bağı vardır. Ayrıcalığa sahip olanlar ve yeniden ayrıcalıklara geri dönülmesini özleyenler, özlemleri ile birlikte, işçi sınıfı iktidarı tarafından tasfiye edilmek, kurutulmak zorunda. Bu başarıldığı ölçüde iktidar, toplumun bütünlüğünü temsil etme yeteneğine kavuşacak ve birincisi, sınıfsız komünist topluma giden yolun motor gücü olarak, ikincisi emperyalizme karşı sosyalist vatanın güvenliğini sağlayan mekanizma olarak, üçüncüsü, sosyalizmin uluslararası alanda yaygınlaşmasının aracı olarak fonksiyon görecektir. Oturmuş sosyalizmde reel bir güç olarak iç düşman ögesi, adım adım geri plana düşmek, erimek durumundadır.

Öyle ki, Sovyetler Birliği'nin bütününde birleştirici dilin Rusça olması diğer diller açısından aşağılayıcı bir anlam taşımamış, özel bir eşitsizlik olarak kitlelerin algısına yerleşmemiştir. Bugün de, etnik kökenleri Türk olan bir dizi eski Sovyet yurttaşının, birbirleriyle anlaşmak için Rus diline başvurmaları tamamen normal karşılanmaktadır. Bunu sağlayan olgu, ulus kategorisinin siyasetin konusu olmaktan çıkma sürecidir. Karşı-devrim sürecinin öğrettiği, dünya kapitalizmi yaşadığı sürece bu kazanımdan geri düşülmesinin her zaman mümkün olduğudur.

Bir üstteki ara bölümde değindiğim olgu, çağımızda ulus ve ulus-devletlerin siyasal iktidar mücadelesinin temel birimi olması, sosyalizmin çözümlerine bir iç gerilim sokmadan ede-

mez. Bu gerilim sınıfsal eksenin pekişmesi, halkın tamamına malolması ve insanların kendilerini etnik/milli köken ya da dillerine göre değil, sosyalist ülke vatandaşlıklarıyla tanımlar hale gelmesi ile ortadan kalkabilir. Sosyalist devlet şu veya bu ulusal toplulukların üzerinde kurulu ve onların çıkarları doğrultusunda çalışan bir kurum olarak değil, emekçilerin üzerinde kurulu ve emekçi çıkarları doğrultusunda çalışan bir kurum olarak algılanmalıdır. Bu algı bir resmi bildirim konusu olmanın ötesinde, ideolojik mücadelenin ve "toplum mühendisliğinin" ürünü olacaktır. SSCB örneğinde, eksikliğine işaret ettiğim devrimci enerji üretimi, Birliği oluşturan farklı halkların herbirinin ölçeğinde değil, tüm birlik sathında gerçekleştirilebilirdi. Ne biri ne öteki yapılamamıştır.

Farkettiğinizi umarım; kitabın ilk bölümünde ulus sorununa (sol-)liberal yaklaşımı eleştirirken, tam da bu kesimin yazarlarının, ulus kategorisini siyasetin konusu olmaya "değmeyecek" bir kurgusallık olarak sunduklarını ve yine ulus kategorisinin çağdaş kapitalizm tarafından önemsizleştirildiğini iddia ettiklerini aktarmış ve bu tezleri eleştirmiştim. Şimdi ise, ulus sorununun sosyalist çözümünün, yine bu kategorinin siyasetin konusu olmaktan çıkmasıyla eşanlamlı olduğunu söylüyorum...

Arada bir çelişki olduğunu zannetmiyorum. Meselemiz iki boyutlu:

Bir; burjuvazinin ulusları aştığı ve önemsizleştirdiği saptaması ve beklentisi yanlıştır. Ulus sorunu gerçek dünyada vardır ve kapitalizm yaşadıkça da varlığını sürdüreceği görülmektedir. Çağdaş kapitalizmin, sermayenin uluslararasılaşması, emperyalizmin uluslararası bir örgütlenme yaratması gibi olguları, kapitalizmin bir diğer yasasını geçersiz kılmıyor: Kapitalizm, eşitsizlikleri sıfırlayarak insani çözümler üretmiyor, tersine tarihsel temellere sahip eşitsizlikleri artı-değer sömürüsünü azamileştirmek ve sömürü düzenini sürdürmek için istismar ediyor, yeniden üretiyor. Kapitalizmin ilerlemesi ile etnik çatışmaların provoke edilmesi, ırkçılığın büyümesi gibi olgular

arasında, liberallerin sandığının tersine hiçbir çelişki yoktur. Ulus kategorisi, iddia edilenin tersine eriyip yok olmamakta, burjuvazi tarafından halkların başına bela edilmektedir! Farklı biçimlerle elbette:

* Kapitalist ülkeler başka ayrımcılıkların yanı sıra etnik/ulusal ayrımcılıklarla da maluldur. Ayrımcılığın "ekonomi-politiği" ortalama emek maliyetini düşürerek artı-değer sömürüsünü yükseltmek, bir yandan da yedek sanayi ordusunu, işsizliği var etmektir.

* Yine ayrımcılık emekçilerin bölünmesini provoke ederek burjuva siyasal egemenliğini kolaylaştırmaya yaramaktadır.

* Emperyalizm, hegemonyasını tahkim etmek için, ya da hegemonya alanındaki pürüzleri gidermek için ulusal/etnik ayrımları kaşımakta ve provoke etmektedir.

* Emperyalist yayılmacılık ve ezen ulus milliyetçiliği, şovenizmi, komşu veya ezilen halkların aşağılanmasını, varlığını meşrulaştırmak için sürekli yeniden üretmektedir.

İki; ulus kategorisinin sosyalizm mücadelesine hizmet etmesi mümkündür. Bu imkan tam da kapitalizmin ulusal sorun karşısındaki çözümsüzlüğünden kaynaklanır. Ancak sosyalizmin zaferi, ulusların birbirlerini dışlama eğiliminin yerini birbirlerine yakınlaşmalarının alması anlamına gelmelidir. O halde, sosyalist iktidarın hizmetine sokulabilir ulusal dinamiklerin, sosyalizmin olgunlaşmasıyla paralel olarak siyasal yanlarının erimesi mutlak bir gerekliliktir. İsterseniz, diyalektiğin diliyle konuşalım ve gelişmesinin önündeki tarihsel engellerin kalkmasıyla ulusların "özgürce" yok olma sürecine gireceklerini söyleyelim.

Burada kullandığım "yok olma" insanlığın hafızasını yitirmesi biçiminde bir tarih reddi değil kuşkusuz. Kastedilen ulusun siyasal örgütlenme birimi olmaktan, ulusal kimliğin doğal olarak siyasal bir zemine işaret etmekten uzaklaşmasıdır.

Peki bu mutlu gelecek, güncel ulusal sorunlara getirilen sosyalist çözüm önerilerine nasıl yansıyacak?

Lenin'in ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı'ndan ezen

ve ezilen ulus sosyalistleri için formüle ettiği iki ayrı görev başlangıç noktası kabul edilebilir: Ezen ulus sosyalistleri "ayrılma hakkını", ezilen ulus sosyalistleri de "birliği" savunmalıdırlar.

Bir adım atalım. Sosyalistler, çağımızda kapitalist baskı ve sömürünün bir biçimi olan zorla asimilasyona karşı çıkarlar. Ama, aynı burjuva devlet çatısı altında yaşayan farklı ulusların, kendiliğinden veya burjuva devletinin siyasetinin bir ürünü olarak içiçe girmelerine, kaynaşmalarına itiraz etmezler. İçiçe girmenin, kaynaşmanın arkasında duran zorla asimilasyon ögesine karşı mücadele ile, ulusların kaynaşmasını geriye döndürmeye çalışmak birbirine karıştırılmamalıdır.

Kaynaşma hem fiziksel, yani farklı kökenli insan topluluklarının göç yoluyla karşılıklı azınlık pozisyonu edindikleri bölgelerin oluşması anlamına gelebilir, hem de kültürel ve dilsel olabilir. Sosyalistler, ezilen ulusun kültürünü ve dilini serbestçe geliştirmesini savunurken, halkların fiziki ve kültürel olarak birbirlerinden uzaklaştırılmalarını öneremezler. Tam da tersine!..

Sosyalistlerin, işçi sınıfının müttefiki haline getirmeyi hedefledikleri ulusal dinamiklerin ille de, belli bir toprak parçasıyla örtüşmesi gerekmiyor. Tersine bilinmelidir ki, tarafları birbirlerine bütünüyle dışsal duran unsurların müttefik haline getirilmeleri imkansız değilse bile çok zor olacaktır. Farklı uluslardan işçilerin birlikte oluşturdukları çok-dilli, çok-kültürlü bir proletaryanın varlığı, ittifakın sigortası olmanın ötesinde, ön koşuludur.

Böyle bir içiçeliğin söz konusu olmadığı klasik senaryo, sömürgeler olmuştur. 20. yüzyılda esas olarak kapanan klasik sömürge statüsünde, sömürgeci ulusun işçi sınıfı ve sosyalist hareketi ile sömürgedeki kardeşleri arasında ciddi bir mesafe vardır. Siyasal ilişki canlı bir ittifaka değil enternasyonalist dayanışmaya denk düşer. (Bilindiği gibi bu mesafenin kapatılması adına sömürgeci ülkenin işçi sınıfı partileri, sömürgedeki kardeş partiye ağabeylik rolünü üstlenmişlerdir.)

Sömürge halklar için ulusal bağımsızlık rotası, artık bir politik önerme değil, 20. yüzyıl siyasi tarihinin dersidir. Oysa sömürgeler için gündemde olmayan kitlesel içiçelik, ezilen ulus sorununda sosyalist çözümün, ortak kurtuluşun önünü açan bir faktör olarak değer kazanır. Ortak kurtuluş, kaçınılmaz olarak sınıfsal yapısı tarihsel olarak daha az gelişkin olan ezilen ulusun hareketini, hızla emekçi karakteriyle tanıştıracak, hatta bu karakteri şırınga edecektir.

İktidar öncesi ittifak stratejisi, ulusal dinamiklerin temsiliyetinin işçi sınıfı tarafından üstlenilmesini gözetmelidir. Bu anlamda, örneğin ezilen ulusun, saf burjuva bir önderliğe sahip olması halinde, sosyalistlerin müttefiki haline gelmesi için başka koşullar gerekecektir. Böyle koşulları, reel sosyalizmin uluslararası cazibe ve gücü bir dönem sunmuştu. Bu dönem, emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı kurtuluş hareketlerini, önderlik yapısı isterse burjuva olsun, sosyalizm sempatizanı haline getiriyordu. Bu koşulun gündemden düştüğü günümüzde, ezilen ulusların sosyalist devrim sürecine katılabilmesinin önemli bir koşulu, ezilen ulus içinde sosyalist-emekçi damarın ağırlığı olmak durumundadır.

Somut durum çerçevesinde ele alınması mutlaka daha verimli olacak bir tartışma başlığı da ezen ve ezilen ulus sosyalistlerinin birlikte mi ayrı mı örgütlenecekleri konusudur. Şimdilik şu noktalara dikkat çekerek bu bölümü kapatmak istiyorum:

(1) Ezilen ulus sosyalistlerinin ayrı örgütlenmesi perspektifi Bundculukla her zaman özdeş olmasa da akrabadır. İşçi sınıfı örgütlenmesinde sınıf kimliği esastır.

(2) İşçi sınıfı, halkların kardeşliğini ve devrimci ittifakı kendi siyasal ve örgütsel yapılanmasında yaşamak durumundadır. Bu yoksa, sınıf kitleleri burjuvazinin bölücü propagandasına karşı savunmasız kalacaklardır. Sınıfın burjuva şovenizmine karşı en muhkem kalesi kendi örgütü olabilir.

(3) Klasik sömürgelerde işçi sınıflarının ortak örgütlenmesi biçiminde bir problematik yoktur. Sömürgede işçi sınıfı aramak

çoğunlukla beyhudedir, ama zaten sömürge ile sömürgeci ülkenin ortak ekonomik coğrafyası yoktur. Ama ezen-ezilen ulus kategorisinde aslolan, sınıfın ortak örgütlenmesidir.

(4) Sovyet deneyine dönüyorum: Bu deneyde ezilen uluslarla işçi sınıfının ittifakından söz edilir. Ancak buradan ulusların da işçi sınıfı gibi örgütlü olduğu sonucu çıkmamalıdır. İttifak ilişkisinin özü geniş ezilen ulus kitlelerinin kendi geleceklerini sosyalist işçi sınıfı iktidarıyla özdeş saymalarıdır. Söz konusu ulusların kendi bağımsız örgütlülüklerini yaratmaları durumunda ise, kaçınılmaz bir soru ortaya konmalıdır: Bu bağımsız örgütlülüğün sınıf karakteri hangisidir? Yanıt mülk sahibi sınıflara işaret ediyorsa, ittifak batmış, emperyalizmle işbirliği ve karşı-devrim yolu açılmış demektir. Yanıt emekçi sınıflara işaret ediyorsa, akış en kısa zamanda ulusal örgütlülük kanalından çıkartılmalıdır.

(5) Kısaca sosyalist hareket, ezilen ulusun emekçilerini örgütlediği ve bu örgütlülük ezilen ulusun bütünsel temsiliyetini ifade edebildiği ölçüde, aynı zamanda ittifak da inşa ediliyor demektir. Ama siyasal olarak örgütlenmiş ve kurumsallaşmış bir ulusal kimlik, er geç sosyalizmin yoluna dikilmiş bir engel demektir.

Bitiriyorum... Şöyle düşünülmesin: Nasılsa sosyalizmin iktidarına daha çok var ve hele çözüm ulusların "depolitizasyon"undan geçecekse, bu süreç sosyalizmin olgunlaştığı bir evrede başlayacak... Dolayısıyla zamanımız var; ulusun depolitizasyonu uzak geleceğin konusu...

Hayır. Bu satırların yazarı sosyalizmin uzak geleceğin konusu olmadığını, sosyalizmin son derece güncel ve gerçek olduğunu savunan bir gelenektendir! Devrimin güncelleşmesi ise sosyalizm alternatifinin güncel ve gerçek olduğu bir zemin üzerinde mümkündür ve sınıf mücadelelerinin konusudur. Tarihin bütün ayrıntılarıyla önceden kestirilemeyeceği doğrudur, ama, bu nedenle devrimcinin yalnızca uzak bir gelecekten söz ederek devrimci kalması düşünülemez. Devrimci, mücadelesinin meyvelerini gelecek kuşakların toplamasını dileyemez.

Sosyalistlerin, iktidar öncesi ulusal dinamikleri ele alırken, sosyalist kuruluştan bağımsız bir akıl yürütmeye başvurmaları, sosyalist kuruluşu ve ulusun siyasal birim olmaktan çıkartılması görevini ihmal etmeleri zararsız bir hata olmayacaktır. Bundçuluğun ille reformist olması da gerekmiyor.

NOTLAR:

1) LENİN V.İ.; **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları;** çev: Yurdakul Fincancı; Sol yay. Ankara, Ağustos 1979; ss.15-16.

2) HEKİMOĞLU Cemal; **Stalin'i Anlamak...;** Gelenek yay. İstanbul Ocak 1998. (konuyla ilgili olarak özellikle "Bir Büyük Trajedi: Kuruluş Şiddeti" bölümü: ss.141-163)

3) FERNBACH David; "Introduction" (Giriş), **Karl Marx Surveys from Exile-Political Writings c.2,** Pelican Marx Library ve New Left Review, Londra 1973; s.29.

4) MARX; "The Civil War in the United States"; **Surveys from Exile** içinde; s.351.

5) GİRİTLİ Aydın; "Sovyet Deneyi ve Ulusal Sorun", **Gelenek 49** içinde, İstanbul Mayıs 1995; s.33

6) LENİN; "Programımızda Ulusal Sorun", **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları,** ss.11-12.

7) SÖNMEZOĞLU Faruk (derleyen); **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü;** Der yay. İstanbul 1996; ss.262-263

8) SÖNMEZOĞLU; **a.g.e.**; ss.346-347

9) HOBSBAWM Eric; **Milletler ve Milliyetçilik,** çeviren: Osman Akınhay; Ayrıntı yay. İstanbul Temmuz 1993; s.196

10) STALİN, vd.; **Bolşevik Partisi Tarihi;** çev: Gaybiköylü; Bilim ve Sosyalizm yay. Ankara Şubat 1971; s.281

11) CARR E.H.; **Bolşevik Devrimi 1**, Metis yay. Çev: Orhan Suda; İstanbul Kasım 1989; ss.248-249

12) 8. Kongre'de Lenin'in Buharin'e yönelttiği eleştiriler için bak: LENİN; "RKP(B)'nin Sekizinci Kongresine Sunulan Parti Programı Hakkında Rapor" - Parça 19 Mart 1919; **Ulusal Sorun ve Ulusal**

Kurtuluş Savaşları; ss.348-355.
13) Lenin'den aktaran Carr; **Bolşevik Devrimi 1,** ss.249-250.
14) LENİN; "Milliyetler Sorunu ya da 'Özerkleştirme'"; **Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri** içinde; Ant yay. İstanbul Mayıs 1970; çev: Tektaş Ağaoğlu; ss.380-386
15) LENİN; **a.g.e**. ss.382-383.
16) CARR; **a.g.e.** ss.304 ve 305
17) Safarov'dan (Pravda, 20 Haziran 1920) aktaran CARR, **a.g.e.** s.308
18) STALİN; "1923 RKP 12. Kongresine Rapor"; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi cilt: 3**, Ek bölümü, s:164
19) HEKİMOĞLU Cemal; "İhanetin Mantığı ve Bir Hainin Portresi", **Gelenek 35** içinde, Ağustos/Eylül 1991; s.26.
20) DAVİS Horace B.; **Sosyalizm ve Ulusallık;** çev: Kudret Emiroğlu; Belge yay. İstanbul Ekim 1991; s.82.
21) HOBSBAWM; **a.g.e.**, s.198

Üçüncü Bölüm
Kürtler Burjuva Devriminin Neresinde?

Kürtler Burjuva Devriminin Neresinde?

Başlığın yanıtını verebilmek için en az Kürtler kadar Türklerden de söz etmek gerek. Kürtler, yaşadıkları topraklar hangi ülkenin parçası ise, o ülkenin görece geri bölgesinde yerleşikler. Kürt halkıyla anılan bir burjuva devrim süreci hiç olmadı. Tarihinin yakın zamanlarında söz konusu halk, çoğunlukla başka uluslarla anılan dinamikler ve dönüşümlerce ileriye çekildi.

"Çoğunlukla" diyorum çünkü bunun kimi istisnaları var. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Kürt isyanları aşağıda değineceğim gibi Türkiye'nin burjuva dönüşümüne bir direnç gösterdiler. 1946'da İran Kürdistanı'ndaki Mehabad Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonundaki dengesizlik konjonktürünü değerlendirmeye çalışan bir atılım oldu. Irak'ta siyasal süreçlerin boşluklarına bir dizi mücadele doğdu. Türkiye'de sol hareketten ayrışan ve radikalleşen bir harekete tanık olduk...

Ancak uzun soluklu toplumsal dönüşümler anlamında alırsak, genellemeye uymayan dilimler azalır. Bu bölümde projeksiyon altına almak istediğim konu, Türkiye burjuva devrim süreciyle Kürtler arasındaki bağlantılar. Kürtlerin kendilerine özgü bir burjuva demokratik devrim yaşamamış oldukları ve Kürt toplumunun yaşadığı toplumsal ve siyasal süreçlerin ancak içiçe bulunduğu diğer toplumların dönüşümleriyle birlikte tartışılabileceği, bu bölümün giriş saptamaları olarak kabul edilebilir.

Burjuva devriminden notlar ve ulusallık

Daha önce burjuva devrimiyle uluslaşma arasındaki organik bağ üzerinde yeterince duruldu. Osmanlı-Türk modernleşme

hareketlerinde de bu bağ var. Nitekim burjuva devrim sürecinin nihai noktasının konulabilmesi, Osmanlıcı ve islamcı eğilim ve tereddütlerin aşılarak bir Türk ulusal kimliğinin geliştirilebilmesiyle mümkün oluyor.

Hemen bir iki not:

Bir; Türkiye söz konusu olduğunda burjuva devrimi adlandırmasına bazı ek kayıtlar konmalıdır. Osmanlı-Türkiye'nin kapitalistleşmesi, ne yerel bir burjuvazinin üretim ilişkilerini uzun bir süreçte dönüşüme uğrattığı ekonomik ve kendiliğindenci süreçlere denk düşmüştür, ne de burjuvazinin siyasal alanda devrimci bir atağı ile gerçekleşmiştir. Ülkemizin tabi olduğu tarihsel model, ekonominin damgasını taşıyan klasik İngiltere modelinden de, siyasetin öne fırladığı Fransız örneğinden de farklılaşır. Doğal olarak bizim örneğimizin, bu ilk deneyleri gecikerek izleyen Rusya ve Prusya ile ortak yanları daha çoktur. Özü itibariyle Türkiye'de evrensel burjuva devriminden esinlenen devrimciler ve devrimci hareketler olmuştur, ama burjuva sınıfının baskın tarihsel özelliği dengeci, hesapçı, korkak, pragmatik olmasıdır.

İki; gecikmiş bir kapitalistleşme süreci olarak Osmanlı'nın modernizasyonunda itici güç, dünya kapitalizmiyle ya da kapitalistleşen Avrupa ile girdiği rekabettir. Modernizm, rekabet edeceği burjuva dünya ile barışık yaşamayı arzulamış, ama bu ilk tasarım sırtından hançerlenmiştir. Osmanlı'nın benzeşme yoluyla yaşamayı amaçladığı kapitalistleşmeden söz konusu ileri ülkeler sömürgeleştirmeyi anlamışlardır.

Üç; Osmanlı-Türk kapitalistleşme sürecinin "reformizm"den kopmak zorunda kaldığı tek uğrak sömürgeleşmenin reddedildiği Ulusal Kurtuluş Savaşı'dır. Kemalist devrim, ne önderinin ne de kadrolarının, ama sınıfsal kimliğinin yarattığı bir sonuç olarak, kapitalist ülkeler kuşağına layık olduğunu kanıtlamak isteyen bir pro-emperyalizmle bulaşıktır. Oysa emperyalizm çağında kalıcı başarının tek yolu kararlı bir anti-emperyalizmden geçer ve bu da işçi sınıfı karakteri ile sosyalist ideolojinin harcıdır.

Dört; kapitalist dünya Türkiye için ayrı bir ulus-devlet mevkisini hiç mi hiç öngörmezken, kemalist hareketin kendisine bu alanı açmasına elveren belirleyici faktör 1917 Rus Devrimi olmuştur. Kapitalist Türkiye, Birinci Dünya Savaşı'nın kaosa soktuğu dünya dengelerinin sosyalist Rusya tarafından darmadağın edildiği özgün koşulların ürünüdür:

> *Atatürk Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan Müttefiklerin artık birlik olmadıklarını, barışta istediklerini alamayan Fransa'nın ve hele İtalya'nın İngiltere'ye küskün olduğunu, halklarının yorgun ve savaştan bıkmış bulunduklarını, Anadolu ihtilaline karşı bir seferberlik yapamayacaklarını, öte taraftan bu memleketlerde güçlü bir sol kaynaşma bulunduğunu gayet iyi hesapladıktan sonra Emperyalist blok ile Sovyet atılımının arasındaki mücadelenin esas mücadele olduğunu ve Türkiye'nin bundan yararlanması gerektiğini hesaplamaktadır.* **(1)**
> **[Rasih Nuri İleri]**

Kemalist burjuvazi, bu ince olanağın ayırdında bir strateji izlemiş ve Batı'yı bolşevikliği benimsemekle, Rusya'yı da emperyalistlere yaklaşmakla, üstü kapalı tehdit ederek kendi önünü açmıştır.

Ayrı bir karakteristik olarak değil, bir "ara" toparlama ihtiyacını gidermek için, bir başka yerde, Osmanlı-Türk burjuva devriminin, ya da modernleşme akımının doğuş ve gelişim evresi hakkında yazdıklarımı aktaracağım:

> *(1) Modernleşme hareketi ve sanayileşme, devletin içinde ve devlet eliyle başlar;*
> *(2) Aydınların doğum yeri devletin içerisidir;*
> *(3) Sanayileşme içsel bir sınıf dinamiğinin üzerine değil, Osmanlı devletinin, batının kapitalistleşen ve sıçramalı gelişme gösteren toplumlarıyla ve devletleriyle rekabet gereksinimine oturur;*
> *(4) Rekabet gereksinimi en fazla askeri alanda hissedildiğinden, kapitalizme dönük sanayileşmenin motor sektörü silahlanma, burjuva modernleşmenin*

öncelikli egzersiz alanı, ordunun modernizasyonudur;
(5) Osmanlı devletinin merkeziyetçi gelenekleri modernleşme hareketinin karşısına yerel feodal dirençlerin çıkmasını olanaksızlaştırmıştır;
(6) Bu burjuva devrim süreci olağanın çok ötesinde pragmatiktir;
(7) Bu burjuva devrimi ideoloji, felsefe ve kültür yoksuludur; bu alanlardaki dönüşüm çabaları topluma nüfuz edemeyecek ve toplumu dönüştüremeyecek denli cılız kalmıştır;
(8) Kitlelere sağlam 'bağlanma' gerekçeleri sunamayan süreç bir taban hareketliliği de yaratamamıştır;
(9) Burjuvalaşma süreci emperyal, çokuluslu bir yapıyı doğrudan miras edindiği ölçüde, bir uluslaşma ve ulus-devlet kuruluşunu güçlü biçimde gündemine almamış, ulusçuluk akımı Türk burjuva devriminde uzun süre 'eşitlerden biri' olarak kalmıştır;
(10) Devletle içiçeliğin avantajlarını, devlet iktidarındaki pozisyonunu ve yukarıdan kuruluş imkanlarını gözeten bürokrat-burjuva önderlik, 'devrim' sürecinin başka örneklerde olduğu gibi devrimci demokrat damarlar yaratmasına izin vermemiştir;
(11) İşçi sınıfının gelişimi çok gecikmiştir;
(12) Modernleşme süreci, kendisini son derece kırılgan bir çerçevenin içerisinde bulmuş ve en başından itibaren uluslararası dengeleri gözetmeyi farz bilmiş, giderek ulusalcı bir burjuvalaşma yerine pro-emperyalist bir bürokratik önderlik şekillenmiştir... **(2)**

Devam ediyorum; *beşinci olarak*, tüm bu nedenlerle, Türkiye burjuva devriminde halkçı nitelik son derece cılız kalmıştır. Burada kastettiğim, en genel hatlarıyla halk kitlelerinin sürece katılımı ve örgütlenme düzeyleridir. Bir devrim sürecinde halk faktörünün yer etmesi veya zayıf kalması, hem süreci hem de sonrasında inşa edilen yapıyı derinden etkileyecektir. Bizde de bu zaafın siyasal ve ideolojik yapının bütünü üzerinde kalıcı etkileri olmuş, Türkiye toplumu "dipten gelen dalgalara" yabancı kalmıştır.

Altı; burjuvalaşmanın uluslaşma ve ulus-devletle olan mantık ve tarih bağı hayata geçirilmekte gecikmiştir. 19. yüzyılda adım adım ortaya çıkan Türklük bilincinin kıvama geldiği konjonktür emperyalist savaş, işgal ve kurtuluş savaşıdır.

Yedi; ancak bu dönemin kendi içinde bile bir ayrıştırmaya gidilebilir. Ulus kimliğinin ağırlık kazanabilmesi için pragmatik Osmanlı reformcusunun Anadolu dışındaki topraklardan umut kesmesi beklenmiştir. Dahası, Kurtuluş Savaşı'nın bir evresi boyunca Türk ulusal kimliği geride tutulmuş, ama din faktörü öne çekilmiştir. Bunun nedeni, kemalist önderliğin kitleleri ulusal bir seslenmeyle biraraya getirebileceğine kanaat getirmemiş olması, ve öte yandan Türk olmayan müslümanların katılım ve desteğine ihtiyaç duymasıdır. Çokça hatırlatıldığı gibi, Ankara Meclisi, Türklerin dışında özellikle "Kürdistan" ve "Lazistan" temsilcilerini barındırdığının altını ısrarla çizmiştir.

Burjuva devrimlerinde *mutlaka* bir ulusal aidiyetin varlığı gerekli midir?

Bu soruya, birden fazla alt-ulusal kimliği barındıran, tanımında etnik ve dilsel unsurlara yer vermeyen bir üst-kimlik ile yanıt üreten örnekler var. Bu örneklerde tüm ülkenin vatandaşlarını kapsayacak biçimde kullanılan bir ulus adı da vardır. Bir üst-belirlenmeye tabi olsa bile alt-ulusal kimlikler kendilerini en azından dilleriyle ifade edeceklerdir. O halde bu modelin işlemesi için, farklı dillerin ortak bir pazarın önünde bir engel oluşturmaması, bunun için de kapitalist üretim ve dolaşım ilişkilerinin gelişkinlik eşiğinin oldukça yüksek olması gerekir. Muhtemelen Belçika'nın, İskandinav ülkelerinin konumu buna yakındır. Türkiye'nin tarihsel sermaye birikimi, bu koşulu tatmin etmez.

Soruyu Türkiye örneğinde tartışmaya devam etmek için, ulus kimliğinin içerisinde din faktörünün taşıdığı kritik öneme dönelim. Bu önemin gerekçeleri, savaş yılları için yukarıda söylenenlerin ötesine, modernleşme sürecinin geçmişine de uzanır. Modernleşmek isteyen Osmanlı ülkesine, sömür-

geleştirme stratejisini dayatan Batı kapitalizmi de, taşeronlarını din faktöründen hareketle seçmiştir. Ulus esasına oturmak için bir nedeni olmayan ve bu nedenle etnik, dilsel ve dini farklılaşmayı tolere eden Osmanlı düzeninde, gayrı müslim ticaret ve finans sınıflarının varlığı uzun bir geçmişe dayanıyordu. Kapitalist sömürgeci strateji ve peşinden emperyalizm bu unsurlarla kolaylıkla buluşmuştur. Anadolu'ya rücu ederek kendi siyasal iktidarını oluşturmaya yönelen burjuva devrimcilerinin doğal düşmanları olarak yine bu unsurlar şekillenecekti.

Ekseni Kürt unsuruna kaydırırsak, iki paragraf yukarıda telaffuz edilen ortak/ulusal pazar faktörüne fazla rol tanımanın olanaksız olduğu görülecektir. Anadolu, yukarıda söylendiği gibi gelişkin bir kapitalist birikimin dil farklılaşmasını önemsiz kılacağı bir konumdan çok uzaktı. Dahası, diller arası verili farklılaşmanın kalkması ya da hafifletilmesi yönünde nesnel bir sermaye basıncından da söz edilemezdi. Ticaretin tarihsel geçmişi uzun olmakla birlikte, kapitalistleşmenin daha sıkı bir entegrasyon ihtiyacını gündeme getirmesi söz konusu değildi. Kısaca Türkiye burjuva devrimindeki ulusal sorunların gerisinde kapitalizmin gelişme derecesinden kaynaklanan nedenler aramak yersizdir.

Kanımca Osmanlı-Türk burjuva devriminde ulusal aidiyet, ihmal edilmeye asla gelmeyecek yakıcı bir sorundur. Burjuva devrimi, nüfus cüzdanına Türk kimliğini kaydederken, herhangi bir aşamada Osmanlı'nın çok-etnisiteli, çok-dilli yapısıyla köklü bir hesaplaşmaya girme ihtiyacı duymadı. Geçmişle en önemli hesaplaşma alanı dini ideoloji ve örgütlenmelere ilişkin oldu. Yani bir yandan Türk ulusal kimliği, burjuva devrim için oldukça büyük önem taşımıştır, öte taraftan da dönüşüm mümkün olduğunca yumuşak geçişle sağlanmıştır.

Sırtını yaslayacak sınıf ve altyapı bulamayan, oldukça kritik önemde olmasına karşın, olabildiğince sürtünmesiz çözülmeye çalışılan ulusal kimlik başlığı için burjuva devriminin kopuş konjonktürüne, Kurtuluş Savaşı'na ve Cumhuriyetin hangi

koşullarda kurulduğuna bakmak, bu arada da özellikle siyaset alanına yoğunlaşmak yerinde olur.

Osmanlı'nın uzun süreli erozyonu, önce batı eyaletlerinde, sonra Arap coğrafyasında etkili oldu. Anadolu'da ise Kürtler ve Lazların yanı sıra, göçmen Kafkas halkları yaşıyor, en az bunlar kadar önemlisi, Türkçenin kendisi derin farklılaşmalar içeriyordu. Osmanlı, başka birçok pre-kapitalist ülkede olduğu gibi idari/devlet dili ile halk dilini birleştirmemiş, tersine idari/devlet dilini yönetici elitler için bir ayrıcalık haline getirmişti. Böylesi koşullarda doğal olarak halk dilinin tekleşmesi de söz konusu olmaz. İdari dilin uzağına atıldığında, halkın dili farklılaşmaya açık hale gelir. Kurtuluşun vatanı olacağı görülen topraklarda çok-dilliliğin ortak kimliğin önüne çıkartacağı engeller vardı. Dünya kapitalizminin bölünme yönünde ağırlık koyduğu da hatırlanırsa, Türkiye'li burjuva devrimcilerinin boşluklara tahammül duymayacakları açıktı.

Kemalist hareket islamı yeni düzenin birleştirici ögesi olarak kabul edemezdi. Yeni düzen için bir kopuş mutlaka gerekiyordu. Yüzyıllar boyunca Osmanlı merkezinin alamet-i farikası olan islam, dünyanın paylaşımı ve halifenin ülkesinin bölünmesi gündeme geldiğinde işe yaramamıştı. Müslüman Arapların halifenin gemisini nasıl terkettiklerine kemalistlerden önce İttihatçılar tanık olmuşlardı... Sonuç olarak din silahı yeni düzen için iflas etmiş sayılıyordu. Buna ek olarak, kemalist kadroların arkalarında yüz yılı aşkın modernizm akımı vardı ve bu tarih boyunca din halkın afyonu, batıcı aydının ayak bağı olarak algılanmıştı. Üstelik, temel hedef olan Batı kapitalizminin içselleştirilmesi için de doğulu motiflerden uzaklaşılması gerekirdi...

Kısaca, kurulacak burjuva düzenin egemen ideolojisi içerisinde laisizmin önemli bir fonksiyon üstlenmesi kaçınılmazdı. Bu tablo Türk ulusalcılığını, kurtuluş hareketinin olası ideolojilerinden biri konumundan egemen pozisyona kısa zamanda taşıdı.

Burjuva devrimcilerinin çok oynak bir coğrafyada ve çok zor

koşullar altında dünyaya kabul ettirdikleri yeni devlet, daha en başından itibaren *bölünme paranoyası* ile oluşturulmuştur. Ancak bu tutumun nesnel koşulları yeterince güçlüdür. Kemalist hareket en küçük dengesizlik kaynağına tahammül göstermeyeceğini, daha Kurtuluş Savaşı sürerken kendi soluna karşı giriştiği tasfiyelerde sergiledi. Düzenini bir kez kurduktan sonra süratli bir konsolidasyona yönelmesi, özel olarak direnç gösteren Kürtler için tarihsel bir trajedi anlamına gelmiştir ama, kendi mantığı içerisinde kuşkusuz gerçekçidir.

Gerçekçilikten söz etmişken, son zamanlarda Türklerle Kürtlerin kardeşliği fikrini kemalist pratikte temellendiren tezlere değinmeden geçmeyelim. Alıntılarla hatırlatmaya gerek duyurmayacak ölçüde yaygın olan bu görüşe göre, Mustafa Kemal'in başkanlığını yürüttüğü Ankara Meclisi ve Lausanne'da Meclisi temsil eden heyetin Kürtlere ayırdığı rol, neredeyse iki eşit etnisiteye dayanan bir toplum tasarımına denk düşüyordu. Teze göre, Türkler ve Kürtlerden oluşacak olan -ve böyle tanımlandığına göre Kürt dilini meşru toplum ve devlet dili olarak da kabul etmesi kaçınılmaz sayılan- bu tasarımdan daha sonra "sapılmıştır". Sapmanın nedenlerine gelindiğinde söz konusu yaklaşım kimi versiyonlara ayrılmakta, bazen Britanya emperyalizmi tarafından kışkırtılan Kürt isyanlarına fatura çıkartılmakta, bazen de Türkiye'de yerleşen egemenlik yapısının Atatürk'ün görüşlerinden uzaklaştığı, kontrolünden çıktığı ima edilmektedir. Mustafa Kemal'i aklamak için yazılan bu "kardeş halklar" senaryosunda, kuşkusuz bizzat Atatürk'ün yön değiştirmiş olabileceğine ilişkin bir olasılık yer alamazdı! Ben senaryonun bütününe itiraz ediyorum, dolayısıyla kimin ne zaman saptığını tartışmaya ihtiyaç duymuyorum...

Kurtuluş Savaşı sürerken, ordu yöneticileri arasında neredeyse bir Kürt özerkliği anlamına gelebilecek alternatif senaryolar üzerinde tartışıldığı bilinir. Sovyet devriminden esinlenen, ancak aynı zamanda bir yerel demokratikleşme ile sosyalizme karşı da "siper teşkilini" öngören bir örneği aktaracağım. Van Vali Vekili'nin BMM Başkanlığı, Dahiliye Bakanlığı

ve Doğu Cephesi Komutanlığı'na sunduğu öneri:

> *Bu ayrılık ve yabancılık ve haksız suçlama hislerini yok etmek için yönetimde karmaşık ve yumuşak bir Şura (Sovyet) usulünün kabulünün ve hükümetin emperyalizm zorbalığından uzak ve halkın geçimini kolaylaştırma ve yayma ve fakir kısmın sefaletten kurtulmaya çalışan bir ortak yönetim olduğunu alenen ve resmen ilan ve işbu fakir zengin farkı yapılmaksızın ve hükümetin etkisi olmadan seçecekleri köy, nahiye, ilçe, liva, il ve daha büyük şura meclislerinde, büyük Şura Meclisi İcra Heyetinin de ne isim tahtında olursa olsun bulunduracağı bir resmi vekili ile ortaklaşa ve kardeşçe bulundukları ve memur oldukları bölgenin çıkarları ve ırk ve alışkanlıklarına göre Şura usulüyle idare işlerini yürütebilmeleri ve maliye, adliye ve kolluk işlerinin de işbu karmaşık ve yumuşak şekilde basitleştirilmesini en kısa ve en olumlu bir yol olarak kesin kanaatle görüyorum. Ve bu sayede Kürtlük vesaire gibi ayrılık eğilimlerine de son verileceğini ümit ediyorum.* **(3) [CEVAT - Van vali vekili]**

Hatta Mustafa Kemal'in Meclis başkanı olarak imzaladığı taimat da aynı doğrultudadır:

> *Kürdistan Hakkında Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyetinin El Cezire Cephesi Komutanlığına Talimatıdır:*
> *1-Adım adım bütün memlekette ve geniş ölçüde doğrudan doğruya halk tabakalarının ilgili ve etkili olduğu mahalli idareler kurulması, iç siyasetimizin gereğidir. Kürtler'in oturduğu bölgelerde ise hem iç siyasetimiz ve hem dış siyasetimiz açısından adım adım mahalli bir idare kurulmasını gerekli bulmaktayız.*
> *2-Milletlerin kendi kaderlerini kendilerinin idare etmeleri hakkı, bütün dünyada kabul olunmuş bir prensiptir. Biz de bu prensibi kabul etmişizdir. Tahmin olunduğuna göre, Kürtler'in bu zamana kadar mahalli idareye ait teşkilatlarını tamamlamış reisleri ve ileri gelenleri bu amaç adına bizim adımıza tarafımızdan kazanılmış olması ve reylerini açıkladıkları zaman*

> *kendi kaderine sahip olduklarını, TBMM idaresinde yaşamaya talip olduklarını ilan etmelidir. Kürdistan'daki bütün çalışmanın bu amaca dayanan siyasete yönelmesi, El Cezire Cephesi Komutanlığı'na aittir.* **(4)** [ATATÜRK MUSTAFA KEMAL]

Benzeri seçeneklerin ağırlık kazanmaması rastlantı değil, sürecin mantığı gereğidir. Açıkçası tersi yöndeki fantezileri bir kenara bırakmaktan yanayım. Adana, Ege ve İstanbul Türkçelerini tekleştirmek açısından sorunlara sahip ve pürüzsüz bir ulusal bütünlük konusunda mutlak bir ısrar göstermesi kaçınılmaz olan kemalist kurucu kadronun, böylesi bir çok-etnisite yapısını kabullenmesi tarihsel olarak olanaksızdır. Burada da, kemalistlerin Kürtleri bölücü, Kürtlerin de kemalistleri şoven saymalarının kaçınılmaz olduğunu kabul etmenin tarih bilgisi açısından daha sağlıklı olacağına inanırım. Ne Mustafa Kemal'in bu anlamda Kürt dostu olabilmesini, ne de Kürtlerin kemalist hareketin tabanına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin "eşit kurucu ögeliğine" yerleşebilmesini mümkün sayabiliriz.

Öcalan da aynı konuda yanlış bir değerlendirme yapar:

> *Aslında kısmen bu Mustafa Kemal'in de düşüncesini de işgal eden bir konuydu. Muhtariyet mi olsun, şu mu olsun fakat karar veremedi.* **(5)** [ÖCALAN ABDULLAH]

Sorun Mustafa Kemal'in düşüncesinden öte Cumhuriyetin kurucu kadrolarının en küçük çözülme olasılığına kapıları kapatmak zorunda olmalarıdır. Türkiye burjuva devriminin dağılmış imparatorluk düzeninin coğrafi ve toplumsal mirasını daha dar bir ölçekte konsolide etmek biçiminde bir görevi vardı. Bu konsolidasyon, bölgeye ve insanlarına ortak kimlik kazandırmakla başlar. Kemalist burjuva devrimcilerinin Türklüğün yanına başka kimlikleri koymamaları, ille de inanmış Türk milliyetçilerinden oluşturdukları yansıtmıyor. *Ama korkuyorlar...* Gerçekleştirmekte oldukları devrimin yeniden iflasa dönüşmesinden korkuyorlar. Ve kendilerince, tek bir boşluk ve

tereddüt bırakmamaya çaba gösteriyorlar.

Türkiye burjuva devrimi ile Kürtler arasındaki bu nesnel açının ikinci ve bir o kadar önemli kaynağı da bölgenin toplumsal yapı olarak barındırdıkları farklılıktır. Kapitalizmin olgunlaşmamış olduğu Batı ile feodal-aşiret yapısının egemen olduğu doğu arasında, etnik ve dilsel ayrımlara ek olarak bir maddi mesafe de bulunuyordu.

Bugün ise sosyalistlerin bu bakış açıları arasında taraf tutmalarını anlamsız buluyorum. Kimse de sosyalist hareketten, kendisini, aşmış olduğu kemalist harekete karşıtlıkla, ya da Türk burjuva devrim süreciyle örtüşemediği gerekçesiyle Kürt karşıtlığıyla tanımlamasını talep etmemelidir. Sosyalistlerin, aşiret toplumları ve feodalite karşısında tarihsel olarak ileri bir aşamayı temsil eden modern devletin kuruluş çabalarına yakınlık hissetmeleri doğaldır. Kemalist hareket, Osmanlı-Türk burjuva devriminin doruk noktasına imza atmıştır ve Türkiye sosyalist hareketinin böylesi bir nesnelliğe burun kıvırma lüksü olamaz.

Öte yandan Kürt kitleleri, kapitalist Türkiye yoluna devam ettikçe bir devrimci dinamik olarak şekillenmişlerdir ve Türkiye sosyalist hareketinin bu dinamiği kapsaması mutlak gerekliliktir. Sosyalist hareket kemalizmin gerisine düşmemeyi ve Kürt dinamiği ile mesafeyi kapatmayı aynı anda başarmak zorunda. Sosyalist iktidarımızın 1920'lerdekiyle özdeş olmasa da bir üst-kimlik sorunuyla karşılaştığında bulacağı çözüm ise, elbette kemalizminkine benzemeyecek. Öte yandan Kürtlerin de sosyalist iktidarın bütünleştiriciliğine direnç üretmek için herhangi bir haklı gerekçeleri olmayacak... Zaten Kürt sorunu ile ilgili olarak sosyalizmin stratejik görevi bunları kapsamak değilse nedir?

Burjuva devrimden Kürtlere düşen

Bu başlığın alanına yukarıdaki paragraflarda girmiş olmamı mazur görmenizi diliyorum. Şimdi, benzeri sonuçlara dönüp gelmek üzere Kürtlerin tarihine doğru biraz daha gerilere git-

meyi öneriyorum...

Osmanlı geleneksel düzeni, Kürt bölgesinde aşiretlere ve aşiretlerin üzerinde birleştirici kurum olarak emirliklere dayanıyordu. Merkezi Osmanlı iktidarına ek yerel birleştirici mekanizmalar bir sorun kaynağı değildi, zira düzen bağlı bölgeleri toplumsal ve ekonomik açılardan türdeş hale getirmek ihtiyacını ve eğilimini taşımıyordu. Kürt toplumunun yapılanması, daha birçok yakın ve uzak bölge için olduğu gibi, Osmanlı nezdinde fonksiyonelliğine göre değerlendiriliyordu. Bu anlamda aşiret yapısı aynı zamanda merkezin "aşiretçi siyaseti" ile birlikte düşünülmelidir. Yerel yapı Osmanlı egemenliğiyle barışıktır.

> *Kürt vilayetlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmelerinden sonraki idari yapıları, İmparatorluğun öteki bölgelerinden farklı olmuştur. Çoğu vilayet, merkezden atanmış valiler yerine, kendilerine Osmanlı ünvanları verilmiş hakim Kürt aileleri tarafından gerçekten de neredeyse bağımsız olarak yönetiliyordu. Kürt emirlikleri, yani küçük bölgesel devletler, böylece sağlamlaştırılmış, merkezce tanınan bazı ailelerin öbür aileler üzerindeki iktidarı arttırılmıştı. Bu emirliklerin özerkliklerinin boyutları farklıydı ve çoğunlukla, emirlerin teorik olarak bağlı bulundukları bölge valileri ile olan ilişkilerine, mevcut askeri ve ekonomik dengelere göre değişiyordu. Bazı emirlikler daha 17. ve 18. yüzyılda merkezin denetimi altına alınmıştı; ne var ki, merkezi yönetim 18. yüzyıl boyunca güçten düştükçe, bazı Kürt aşiret reisleri de kendilerini Anadolu'daki derebeyleri gibi, birer bağımsız hükümdar konumuna getirdiler. Ancak yenilikçi Sultan II.Mahmut'un yönetimi sırasında, sözkonusu bölgeler merkezin denetimi altına alındı ve vaktiyle özerk olan beyler bölgelerinden uzaklaştırıldılar. İdari merkeziyetçilik, özellikle bu bölgelerde huzura yolaçmadı, hatta bazı durumlarda tam tersi söz konusuydu.* **(6)** **[Bruinessen Martin Von]**

Osmanlı'da saraydan başlayan burjuvalaşma süreci ilk ağız-

da bir merkezileşme eğilimi/arayışı yarattı. Doğaldır, çünkü zaten bu reform süreci, temel motivasyonunu devletin, kapitalist dinamikleri arkalarına alan diğer devletlerle rekabet edememesinden alıyordu. Osmanlı merkezinin gerilediği ve prestij yitirdiği dönemlerde de aşiret yapısının bağımsızlaşma eğilimine girdiği görülür. Kısaca arada bir ters orantı vardır.

> *...çözülme içinde devlet bürokrasisi toprağı kontrol edenleri kontrol edememiş, böylece toprağı kontrol edenler çok büyük güç kazanmış ve devlet içinde devlet olmaya başlamışlardır. 18.yüzyıl sonlarından itibaren bu oluşum çok daha hızlıdır. 1807'deki Senedi İttifak (...) merkezi otoritenin, mahalli derebeylerin gücünü onaylamasından başka birşey değildir.* **(7)** [BEŞİKÇİ İSMAİL]

Bu koşullarda aşiret yapısının bağımsızlaşma eğilimi de bir Kürt bütünlüğünün gelişmesi anlamına gelmiyor. Aşiret yapısının parçalı ekonomisi bunun önündeki içsel engeldir ve bu parçalılığı zorlayacak, ulusal pazara ihtiyaç duyacak bir burjuva damar, yani bir sermaye birikim süreci yoktur. Bunlarla neden-sonuç ilişkileri içinde başka faktörler de vardır: Dilde ortaklığın olmaması, mezhep farklılıkları... Dolayısıyla merkezin güç kaybıyla, tahteravallinin yerellik tarafının ağır basmasından istikrarlı ve köklü sonuçlar çıkmamıştır. Sanki, merkezin güç yitirdiği dönemlerde özerkleşen yerel iktidar odakları da, Osmanlı düzeninin bütününün idamesine hizmet ediyorlardı.

Bu geleneksel yapı 19. yüzyıla gelirken Osmanlı reform süreçleriyle sarsılmaya başladı. Modernleşme, merkezileştirmeye karşılık düşüyordu ve İmparatorluğun başkentinden uzaklaştıkça tepkilerle karşılaşılması da kaçınılmazdı. Hele, modernleşme/merkezileşme siyasetinden hemen önceki evrede güç kazanan ve özerkleşen aşiret ve emirliklerin, yeniden-merkezileş(tir)meye tepki vermemeleri imkansızdı. 1830 ve '40'lı yıllara damga vuran Bedirhan Bey İsyanı bu tepkiye örnek kabul edilir:

> *Osmanlıların neredeyse bağımsız bir yönetim kurmuş Kürt Beylerine karşı başlattığı bir harekat sırasında, 1838'de, Cizre abluka altına alınıp, emir teslim olmak zorunda bırakılmıştı. Yetkileri büyük ölçüde kısıtlanmış fakat görevinden alınmamıştı. Bir yıl sonra, Kuzey Suriye'ye kadar ilerleyen İbrahim Paşa'nın Mısırlı ordusu, Osmanlı ordusuna büyük bir darbe vurdu; Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezileştirme çabalarında meydana gelen bu gerilemeyi Bedirhan eski bağımsızlığını tekrar kazanıp bölgesini genişletmek için kullandı.* **(8)** [BRUINESSEN MARTIN VON]

İlginçtir, Bedirhan Bey İsyanı91nın hedefleri içinde bağımsız Kürt devleti talebi de yer almıştır. 1880'lerde patlak veren Şeyh Ubeydullah hareketi ise bölgenin diğer halklarını, örneğin Ermeni ve Nasturileri de kapsayacak bir Kürt devleti kurguluyordu. **(9)** [BULUT]

Sonuç, emirliklerin dağıtılması ve Osmanlı düzeninin bürokrasisi aracılığıyla bölgeye gelmesi oldu. Ancak kurulan yeni denge ne kuştu ne deve. Emirliklerin merkezi otorite ile yerel aşiret dağınıklığı arasında üstlendiği fonksiyon, bölgeye bir ademi merkeziyetçi ara dönemden sonra zor yoluyla giren bürokrasi tarafından doğrudan doldurulamıyordu. İdari mekanizmaların dışında zaten Osmanlı'da toplumu dönüştürücü bir dinamizm beklenemezdi. Ürkek ve sarsak "burjuva devrimimiz" doğusunda bir toplumsal dönüşüm hareketi üretmek yerine, "aşiretçi siyaset" geleneği aracılığıyla Kürt coğrafyasını kendine bağlı tutmak biçiminde bir denge üretecekti.

Kürtler açısından, bu tablodan "Osmanlı sömürgeciliğine karşı bir bağımsızlık mücadelesi" geleneği üretememiştir. Evet ortada artık merkez ile bölge arasında bir yabancılık vardır, ama o kadar. Bu dönem, bağımsızlıkçı bir mücadele geleneğinin açılışı yapılamamıştır, ama dinci gericiliğin sıçrama yapmasına vesile olmuştur: Emirlerden kalan boşluğu doldurmaya dini ideoloji ve tarikat örgütlenmesi çağrıldı. Emirlerin toplumsal ve siyasal fonksiyonlarını şeyhler devralmaya başladı. Böylece bir

başka eşitsizliğin de tohumları atılmış oluyordu. Din ögesini geriletme eğilimini içinde barındıran Osmanlı modernleşme ve reform akımı, en yakın komşu coğrafyasında toplumsal dengesizlikleri ve boşlukları örtmek için desteği dinde buluyordu. Pragmatik Osmanlı-Türk siyaseti bu eşitsizlikten avantaj türetmeyi bir dönemliğine başardı.

Daha önce her uluslaşma sürecinin kural olarak ezilen ve asimile edilen ulusallıklar içerdiğini söylemiştim. Anadolu bu kuralın istisnası değildir. Ancak Türk ulusallığı "asimilasyona gönüllü" Balkan ve Kafkas göçmenleri Lazlar dışında bu açıdan "başarılı" bir kariyere sahip değildir. Asimilasyon vagonuna daha sonra Balkan göçmenleri de gönüllü olarak binmişlerdir. Yahudi, Rum ve Ermenilerin ortak kimlik çatısına çekilmelerinin önünde din engeli durmaktadır. Ayrıca yukarıda değindiğim gibi, sürecin yetiştireceği burjuvazi, ticari ve mali mevkileri müslüman olmayanların elinden almak durumundaydı. Bu ekonomik gerekçe geleneksel olarak mali sermaye sahibi ve müslüman olmayan halkların asimile edilmek yerine, dıştalanmasını açıklar. Diğer yandan Yunanistan'ın bağımsızlığı ile birlikte Osmanlı-Türk kimliği Rumlara bütünüyle yabancılaştı...

Yukarıda burjuva devrimcilerinin Kürt kimliğini saygın ve eşit bir öge olarak tanımalarının neden olanaksız olduğuna değinmiştim. Arka planını açıklamaya çalıştığım esas neden korkudur. Bu korku öylesine derindir ki, Türk ulusallığının asimilasyoncu gücüne bile sınır çekilmiştir. *"Ya asimile edemezsek..."* Türk burjuva devrimciliği ve onun ürünü olarak Türk ulusalcılığı, sanki ya boğulursam diye yüzme öğrenmekten sakınan bir çocuktur. Bu korku Türkiye burjuva ideolojisi ve siyasetindeki "zor" faktörünün de açıklayıcısıdır. Asimile etmek, kapsamak, dönüştürmek gibi yollara göre yasaklamak ve baskı altına almak, giderek dıştalamak hep daha kolay sayılmıştır.

Topraklarımızdaki uluslaşma serüvenine geri dönelim. Bu tabloda belirli işlemlere ihtiyaç duyan iki topluluk Ermeniler ve

Kürtlerdir. Osmanlı, din ögesinin giderek önem kazandığı Kürtler arasında Ermenileri düşman gören bir yaklaşımı provoke etmiştir.

> *Kürtlerin yaşadığı bölge bir ülke olarak aslında birden çok etnik nüfusa aitti. Ermeniler, Araplar, Türkler, Kürtler... Bunlar içinde Türkler merkezi batıda olan bir burjuva devrim sürecine endeksli bir uluslaşma dinamiğini temsil ederlerken, Ermeniler de özellikle ekonomik hayattaki konumları ile önemli bir diğer uluslaşma dinamiğini ifade ediyorlardı. Kürtlerin bu ortamda rekabetin ayrı bir tarafı olmaktan çok, bu dinamiklerin yarattığı toplumsal/ekonomik etkiye karşı direnç gösteren bir taraf olduklarını görmek gerekir.*
> *Bu bağlamda 19. yüzyılın sonundan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yaşanan süreçte Ermeni ulusalcılığı dinsel farklılığın da etkisiyle Kürt aşiretleri ve şeyhleri için önemli bir düşman olarak tespit edilmiştir. Abdülhamit'ten Mustafa Kemal'e kadar 'Türk' siyasetçileri bunu iyi değerlendirmişlerdir. Abdülhamit tarafından çeşitli Kürt aşiretlerinin devlet tarafına çekilmesi ve ayrıcalıklı kılınması ile oluşturulan Hamidiye Alayları Kürtlerin tarihi açısından önemli bir gelişmedir.* **(10)** **[KURT T.]**

Osmanlı ülkesinin parçalanarak sömürgeleştirilmesi çerçevesinde oklar Kürtlerin de yoğun olarak yaşadığı bir bölgede Ermenistan'ın kurulmasını gösteriyordu. Henüz Sèvres haritası çizilmemiş ve emperyalizm Kürt egemenlerine bağımsızlık vaadinde bulunmamıştı.

Ermenistan projesi bir arkaplana dayanır. Ucu bağımsız Ermenistan'a ve Kürtlerin parçası oldukları islam dünyasından kopartılmalarına açılan bir gelişim, doğal olarak Kürt kimliğinin Ermeni uluslaşmasının karşısında konum almasına yol açmıştır. Ancak buradan Kürt uluslaşması lehine bir tepki çıkmamıştır. Kuşkusuz Kürtlerin Ermeni projelerine tepkileri vardır, ama bu tepkiler pozitif, kurucu bir sürecin yapı taşı olmamışlardır.

Burada bir neden, elbette Osmanlı'nın manipülatif siyase-

tidir: Osmanlı aynı zamanda Kürt aşiretlerinin de birbirlerinden kopartılmasını teşvik etmiştir. Ama daha önemlisi, Kürtlerin, Ermeni alternatifine karşı islamın birleştiriciliğini seçerek merkeze yanaşmaları ve uluslaşmaktan feragat etmeleridir. Bu feragat işleminde fazla zorluk çekilmemesi, Kürtlerin ulus temellerinin henüz pek zayıf olmasından kaynaklanır ve aynı durumun göstergesidir. Dolayısıyla, Sovyet tarih araştırmacısı Bazil Nikitin'in bir polemik sırasında yaptığı şu değerlendirme bilim ve marksizm açısından son derece anlamsız kaçmaktadır:

> *...yazarınızın kendisi de, büyük 1834, 1880, 1924-26, 1929-30 isyanlarından söz etmekle çok canlı bir Kürt duygusunun varlığını ortaya koymuş olmuyor mu? Gününü doldurmuş birtakım feodal tutkular değil, iyice belirgin bir ulusal bilinç söz konusudur.* **(11)** [NIKITIN BAZIL]

Şu yaklaşım ise Kürt ulusallığının gecikmişliğinin tarihsel kaynaklarına ve uluslaşmanın altyapı ögelerine işaret ediyor:

> *Doğu Anadolu'da aşiret sistemine dayanan feodal yapıyı soy-sop tayin ettiği halde, Avrupa feodalitesini, kalelerle çevrilmiş belirli bir toprak parçası karakterize eder. Öte yandan, aşiret şeklindeki toplumsal ve siyasal örgütün esas iş-güç şekli 'hayvancılık' iken, klasik Avrupa feodalitesinin temel iş-güç biçimi, 'tarla tarımı'dır...*
> *Toprağa yerleşmeyen, yeri yurdu ve mülkiyeti olmayan gruplarda milliyetçilik akımının kök salmasını ummak hayaldir.* **(12)** [BEŞIKÇI]

İç uluslaşma dinamikleri son derece zayıf olan Kürt toplulukları, Türklerle girdikleri kader ortaklığından Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar bir rahatsızlık duymadılar. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve sonra emperyalist işgal ve kurtuluş savaşı yıllarında varolan ve içinde bağımsızlıkçı özlemler barındıran Kürt Teali Cemiyeti, dönemin aşiret bağlantılı Kürt aydınlarının girişimi olarak kalacaktı.

1900'lü yıllardan başlayıp Birinci Dünya Savaşı sonrasına sarkan siyasi ağırlıklı ve İstanbul merkezli çeşitli Kürt örgütlerinin (Kürdistan Teali Cemiyeti gibi) talepleri, 'özerklik, Osmanlıcılık ve Kürt bağımsızlığı' arasında değişmekteydi. Sözgelimi ünlü aristokrat Kürt ailesi Bedirhaniler ile 1920'deki Paris Konferansı'na Kürtleri temsilen giden Şerif Paşa, 'bağımsız Kürdistan' için çalışmışlar, bu arada, söz konusu 'Kürdistan'ın da İngiliz, Fransız gibi dönemin büyük devletleri himayesinde gelişip büyümesini savunmuşlardır. **(13)**
[Bulut Faik]

Osmanlı-Türk ittifakı hattından sapan Kürt hareketlerinin, birincisi, programatik muğlaklık taşıdıkları, ikincisi, cesareti başka güçlerden aldıkları dikkat çeker. Etkileri sınırlı kalmıştır. Etkisi sınırlı kalanlar arasında, niteliği tartışmalı bir örnek de 1919-1921 Koçgiri ayaklanmasıdır. Koçgiri'nin pro-emperyalist, yerelci-feodal, dinsel nitelikleri öne çıkan bir direnç değil, tersine bağımsızlıkçı ve kurtuluşçu bir hareket olduğu yolunda yorumlar bulunuyor. Hal böyleyse, elbette Koçgiri isyancıları, kemalist önderliğin kurtuluş platformunun içinde hegemonya mücadelesini kazanırken faturayı ödettiği komünistlerin ve Kuvvay-ı Seyyare'nin kategorisine gireceklerdir. **(14)** Ancak geçerken bu yorumu kendi payıma abartılı bulduğumu söylemeliyim. Kaldı ki, tam tersi bir tez de vardır: Uğur Mumcu'nun çalışmasında işlenen emperyalist manipülasyon tezi kasıtlı bir abartı içeriyor, **(15)** ama Mumcu bir yana, onun atıfta bulunduğu -ve benim bu kitabın yazımı sırasında ulaşamadığım- Komal yayınlarının çıkarttığı bir kaynakta, Koçgiri hareketinin Cemiyet merkezi aracılığıyla İstanbul'da ABD, İngiliz ve Fransız Yüksek komiserlikleri ile temasa geçtiğinden söz ediliyor... **(16)**

Tartışmayı tarihçilik mesleğine doğru kaydırmayacağım, ama Kürdistan Teali Cemiyeti olgusu ile Koçgiri'nin birbirlerinden köklü biçimde farklılaşması için bir neden göremiyorum. Ayrıca aynı tarih diliminde ve sıcak savaş ortamında, iki kurtuluşçu eğilimin birkaç aydan fazla birlikte varolabilmeleri

de imkansızdır. Ağır basan, ötekini kurtuluş platformunun dışına, emperyalizmin kucağına doğru iter. Bu yasanın istisnası yalnızca komünistler olmuştur! Koçgiri'nin bağımsızlıkçı ve kurtuluşçu olduğu tezini inandırıcı bulmamak için bir diğer gerekçem de şu: bir Kürt-Alevi aşiretinin bağımsızlık problematiğini ve dolayısıyla siyasi platformunu kucaklayabilmesi olanaksızdır.

Kürt aşiret reisleri ve şeyhlerden oluşan egemen sınıfların, başlangıçta Hilafetin temsilcisi olarak sunulan Mustafa Kemal hareketiyle ideolojik bir sorunları bulunmadığı gibi, Ankara açıkça Kürt egemenlerini muhatap kabul etmiş, egemenlik yapısının yeni düzende de değişmeden sürdürülmesini üstü kapalı olarak taahhüt etmişti. Burjuva devrimcilerinin Kürt coğrafyasında Bolşevik diye tanınmaktan çekinmeleri ve herhangi bir reforma girişmemeleri de, yine bu ittifakla bağlantılıdır. Ancak, Mustafa Kemal hareketi rakiplerini teker teker tasfiye ettiği sürece, Kürt ittifakının bozulmasına da sıra gelecekti.

Kemalist hareket Batı'yı Moskova ile (ve daha az gerekmekle birlikte Moskova'yı da Batı'yla) tehdit ederek kendine bir egemenlik alanı açtı ve bu alanın içerisinde bir düzen kurduğunu, hegemonyasını konsolide ettiğini gösterdiği ölçüde, emperyalist saldırganlığın bloke olmasını temin etti. Yeri gelmişken, Kurtuluş Savaşı'nın askeri olduğu kadar, hatta daha fazla bir siyasal başarı olduğunu, savaşın kaderinin bir siyasal stratejinin üstün gelmesi sayesinde Dumlupınar-İzmir harekatından daha önce çizildiğini söylemek istiyorum. Solunu, Ermenileri, Rumları, İstanbul hükümetinin ve hilafetin etkisini tasfiye eden, bir tarafta ordu komutanlarının oluşturduğu fiili bir karar mekanizmasını, öte tarafta ittifak unsurlarının kapsandığı TBMM platformunu konsolide eden Kurtuluş hareketini, emperyalistlerin kendi elleriyle Rus Devrimi'ne doğru itelemeleri beklenemezdi. Bunun yerine oturup emperyalist stratejiyi gözden geçirdiler, Anadolu'da bağımsız bir kapitalist birimin varlığını kabullenerek, teker teker, kurtuluş hareketiyle

temas yolları aramaya yöneldiler. Tarihsel "anavatanlarını" kurtarmaya geldiklerini düşünen Yunan silahlı kuvvetlerini Anadolu'da sahipsiz bıraktılar.

Türkiye burjuvazisi ise bu tarihten kimseye güvenmemeyi öğrendi! Zafere yaklaşan kemalist hareket Kürtleri gözden çıkartacaktı. Kaldı ki, Kürt feodalitesine hiç dokunmayıp, tersine desteklese bile, burjuva reformlarının bir gerilim kaynağı olmaması mümkün olabilir miydi!

İttifak konjonktürünün kapanması, Kemalistlerin hilafeti ve Osmanlı kozmopolitizmini temsil etmekten uzaklaşmaları, Türk kimliğinin baskın çıkma işaretlerinin alınması, yeni düzende Kürt egemenlerinin ayrıcalıklarını yitirebilecekleri ihtimali, -Araplar da koptuğuna göre- emperyalist girdilerin içeride uzanabileceği tek toplumsallığın kürtlere indirgenmesi, kapitalistleşme yolunun feodal-aşiretçi yapıyla çelişmesi... Kürt isyanları dönemi bu zemin üzerinde açıldı. Bu kadar çok neden varken, doğrusu, açılmazsa şaşmak gerekirdi!

Kürt isyanlarına geleceğim. Ama şimdiye kadar söylenenlerden yapılabilecek kimi çıkarsamalar var. Onları not ettikten sonra isyanlar hakkındaki tartışmalara gelmek daha sağlıklı olacak. Tekrarlar için özür dileyerek...

(1) Kürt toplumunun aşiretçi yapısı ile Osmanlı-Türkiye egemen güçleri arasında hep ittifak kurulmuştur. Osmanlı düzeni de Türkiye Cumhuriyeti de Kürtlerin iç toplumsal örgülerini değişime zorlamamışlardır.

(2) Osmanlı açısından bu durum olağan olmakla birlikte, kapitalist Türkiye'nin de aşiret yapısını dokunulmaz saydığının altı çizilmelidir.

(3) Kürt egemen güçleri yüzyıllar boyu pek az değişim yaşamışlardır. Türkiye'nin kuruluş yıllarına gelene kadar göze çarpan değişim egemenlik mekanizmalarında dinsel yapıların, şeyhliğin kazandığı önemdir.

(4) Her yerel otorite unsuru gibi, Kürt egemenlerinin de merkezle aralarında ters orantı vardır. Merkezileşmenin altı çizildikçe yerel otorite tepki üretmekte, merkezin zayıf düştüğü

her momentte ise özerklik eğilimleri boy atmaktadır.

(5) Ancak özerklik eğilimleriyle Kürt ulusallığı arasında herhangi bir özdeşlik ilişkisi kurma imkanı yoktur. Özerklik ve yerellik, ulusal kimliğin alternatifi olan, daha doğrusu ulusal kimlik tarafından reddedilmesi gereken aşiretçi/feodal yapının nitelikleridir.

(6) Aşiretçi/feodal yapının egemen ve mülk sahibi güçleri, bu anlamda bir ulusal dinamiğin istikrarlı ve sürekli temsilcisi ve taşıyıcısı rolünü asla üstlenmemişlerdir. **(17)** [KURT T.]

(7) Kürt yazını 1980-90'lardaki yükselişinde Kürt tarihi hakkındaki araştırma ve bilgilerin toplumsallaşmasını da sağladı. Kürtlerin tarihinden söz etmek için bir uluslaşma sürecinin tamamlanmış ya da yaşanıyor olmasının gerekmediği bilinmelidir. Yakın zamanlara kadar bir Kürt ulusallığından söz edilmesi mümkün değildi. Öte yandan Kürtler Mezopotamya ve Anadolu'nun en eski halklarından biridir. Bu iki olgu arasında herhangi bir çelişki yoktur.

(8) Aşiretçi/feodal önderlikle ulusal kimlik arasındaki mantıksal çelişki giderilemez. Yukarıda söylediğim gibi bir ulusal kimlik, ulusu feodal birimlere veya aşiretlere parçalayan arkaik yapıları reddetmek durumundadır. Ancak gecikmiş süreçlerde sahne bu kadar yalın olmuyor. Bir topluluk henüz feodal veya aşiretçi tarihsel aşamalardan kurtulmamışsa da, çevresinde yaşanan uluslaşma süreçlerinin etkilerinden bağışık tutulamayacaktır. Başka uluslaşmalara karşı korunmacı tepkiler ve doğrudan ideolojik etkiler, içsel maddi temelleri cılız ulusal kimlikleri pekala besleyebilir. Bu karmaşa içerisinde din faktörünün ulusal kimliğin bir unsuru haline gelebildiğini daha önce geçerken söylemiştim. Şimdi de, böylesi bir tarihsel zemin üzerinde ortaya çıkan ulusal yönelimlerin feodal bir sınıfsal önderlikle çakışabileceğini, yani "mantığın zorlanabileceğini" ekliyorum.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki Kürt ayaklanmalarını kimi yazarlar milliyetçi, kimileri de feodal nitelikli

kalkışmalar olarak göstermektedirler. Oysa (...) bunların iç içe geçmiş milli ve feodal nitelikli ayaklanmalar olduğu açıktır. **(18)** [EKİNCİ TARIK ZİYA]

Tarık Ziya Ekinci ise mantığı zorlarken fazla rahat davranmakta ve sınırları ihlal etmektedir. Feodal egemenlik ve ulusal oluşum sürecinin içiçe geçtiğini ve bunun kimi özgünlükler yarattığını kabul etmemek olanaksız. Ancak feodal niteliğin mutlak anlamda gerici olduğunu, bunun başka hiçbir sıfatla kompanse edilemeyeceğini de vurgulamadan edemeyiz. Ulusal oluşum ile feodal önderlik arasındaki mantıksal çelişki gözardı edilmemelidir. Ulusal ile feodal nitelemelerinin "içiçe geçmesi" ifadesi yerine, kendi payıma, feodal-aristokrat dinamiklerin içinde ulusal güdülerin boy atması, ulusal nüvelerin doğması demeyi tercih ederim...

İsmail Beşikçi aynı olguyu şöyle tarif ediyor:

... feodaliteyi devam ettirebilmek için ağalar ulusal sloganlar da kullanmaktadır. **(19)** [BEŞİKÇİ]

Özetle ulusal hareketlenmenin kendi yeni sınıfsal önderliğini yetiştirememesi ve eski düzenin egemen sınıfının bu yeni hareketlenmenin de önüne yerleşmesi, ulusallık platformundan dıştalanamaz. Ancak böylesi bir durumun arızi ve geçici olacağı da kesinlikle atlanamaz.

(9) Kürtlerden söz edildiğinde ulusal bir hareketin mevcut olup olmadığına ilişkin son derece basit bir somut kıstasa başvurabiliriz: Hareketlenme aşiretleri birleştirebilmiş midir? Bu açıdan bütün Kürt isyanları eksiklidir. İsyanlar aşiret yapısının ötesine geçmeyi çok sınırlı düzeyde ve birkaç örnekte zorlayabilmişlerdir. Buna da aşağıda geleceğiz.

(10) O halde Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in başlarındaki isyanlar için "ulusal hareket" yerine "ulusal ezilmişliğe tepki" hareketleri demek daha yerinde olacaktır. İsyanlar ulus "için" değil, "ulusal baskıya karşı" nitelik taşırlar.

Cumhuriyete isyan

Kürtlerin tarihinde Osmanlı-Türk merkeziyle ilişkiler hakkında şöyle bir tasnif yapmış olduk:

Bir: Osmanlı üst-kimliğine gevşek bağ.

İki: Osmanlı'nın genel olarak zayıf düşmesiyle birlikte özerkliğin güçlenmesi.

Üç: Osmanlı modernleşme sürecinin başlamasıyla birlikte merkezin tahkim edilmesi ve Kürt özerkliğinin (güçlü mirlik düzeninin) çözülmesi. Önce tepkiler, sonra şeyhlik kurumunun boşluğu doldurması.

Dört: Emperyalizmin Ermenilerin önünü açma eğilimine ve emperyalist işgale karşı Kürtlerin Türklerle ittifakı.

Beş: İttifakı vareden koşulların ortadan kalkması ve feodal isyanların başlaması.

Bu dizge, onyıllarla ifade edersek, 1940-1960 arasında Kürt egemen güçleriyle Türkive burjuvazisi ittifakının yeniden kurulmasıyla devam eder.

1960-80 dönemi Kürtlerin de katıldığı bir toplumsal/sınıfsal mücadele dönemidir. 1980-2000 ise mücadelenin Kürtler tarafından sürdürüldüğü ve doğal olarak Kürt kimliğinin damgasını taşıyan bir "son isyan"... 1999 yılı itibariyle bu dönem de kesin olarak kapanmıştır. Şimdi bir yenisi inşa edilmeye çalışılıyor.

Yirmi yıllık dilimler halinde sıralanan 20. yüzyıl tarihlerinde, Kürtlerin önderlik yapısı da değişim gösterdi. İlk iki dilimde tartışmasız hüküm süren feodal karakter, sonraki dilimde Türkiye burjuvazisiyle işbirliği halinde sürmüştür ve işbirliğinin dışında kalan muhalefet damarı adım adım küçük burjuva aydın kimlik edinmeye başlamıştır. 1960'lardan itibaren bu önderliğin sınıf yapısı değişmemekle birlikte hareketin toptan sola kaydığını görürüz. Sola kayış elbette emekçi karaktere doğru yol almak anlamına gelmiştir. 1980 sonrası hareket ise açık seçik bir yoksul köylü hareketidir. Önderliği de kapsamak üzere.

Yukarıda Cumhuriyet dönemi isyanlarından söz ederken

yapmaya çalıştığım ulusal hareket-ulusal baskıya karşı (feodal) hareket ayrıştırması, hareketlilik mülk sahibi egemenlerden yoksul emekçilere doğru eksenini değiştirdikçe ortadan kalkar ve ulusal nitelik belirginleşir. Bu saptama, egemen güçlerin ulusallaşmaya önderlik etmediklerini destekler. Ancak feodal egemen güçlerin bu açıdan sergiledikleri yeteneksizliğin, 20. yüzyılın kentle bağ kurmuş ve servet birikimini sermaye birikimine dönüştürme egzersizlerine başlamış, bu arada siyasal işbirliği ile Meclise taşınmış yeni yarı-burjuva egemenler için de geçerli olduğunu not etmeliyiz. Daha sonra geleceğiz, ama şimdiden söyleyeyim: İçine yakın zamanda girilen yeni döneme, Kürtlerin, artık burjuva "yarıları" ağır basan egemenleri tarafından damga vurulması beklenmektedir. Eğer bu gerçekleşirse, Türk ve Kürt işçi ve yoksul köylülerinin, Türk ve Kürt sosyalist ve devrimcilerinin kırk yıllık emeklerinin üzerine burjuvazi oturmuş olacaktır. Bu gasp vakasından mevcut Kürt tarafı Türkiye kapitalizmiyle barışık bir Kürt dinamiği ummakta, Türk tarafı ise kuşkusuz barışık, ama mutlaka boynu eğik, güçsüz ve asimilasyon rotasına sokulmuş bir Kürt topluluğu yaratmayı hedeflemekte...

Kürt isyanlarına kimi sorular ışığında daha yakından bakarak devam ediyorum. Ancak bir uyarıda bulunayım. Bu kitap bir tarih çalışması değil. Tarihsel veri ve tezlere dayanan ve bunlarla bir perspektif doğrultusunda hesaplaşan, hesaplaşma sırasında da yeni tezler üretmeye uğraşan bir deneme. İsyanlara da böyle yaklaşacağım. Tarih bilgisi arayanlar başka kaynaklara gitmek durumundalar. Ben burada isyanların arasında gezinirken asıl bazı *soruları* tartışmayı amaçlıyorum.

Kürtler neden muhalefet hareketi üretir?

Daha önceki bölümlerde sınıflar mücadelesinin ulusal sınırlar içerisindeki kısmının siyasal iktidara yönelik olabileceğini, ve her sınıfın ulusun temsilcisi olduğuna toplumu ikna edebilmesine bağlı olarak egemenlik kurabileceğini dile getirmiştim. İsterseniz kavramı sınıfların ötesine taşıyabilir ve tüm siyasal

hareketler biçiminde de kullanabilirsiniz. Zaten işçi sınıfı dışındaki hareketler, bir kural olarak sınıfsal karakterlerini gizlemeyi tercih ederler. Bizse burada ulusal topluluklardan söz edeceğiz.

Kürtlere gelirsek, bu halkın tarihsel dramının bir diğer boyutu şudur: Kürtler yaşadıkları toplumların içerisinde bütünün temsiliyetini üstlenebilecek ve bu anlamda iktidarı hedefleyebilecek bir siyasal hareket üretemezler. Ya da Kürt dinamiğinin iktidar perspektifine sahip olabilmesinin karşısında büyük güçlükler olagelmiştir.

Bir ulusal/etnik topluluğun, ufku iktidara açılan bir siyasallaşma yaşayabilmesi için ne tür koşullar söz konusu edilebilir?

Örneğin, söz konusu topluluk ezilen taraf olarak varolduğu çok-uluslu/çok-etnisiteli toplamın dışına çıkmaya elveren koşullara sahipse, yukarıdaki belirleme zaten bir sorun değildir. Başlangıç noktasındaki ülke söz konusu halka iktidar meşruiyeti tanımıyorsa, iktidar meşruiyetini ayrılarak elde etmiş olacaklardır. Birincisi, bu yol Ortadoğu'da ezilen halkların kendi ellerinde ve inisiyatiflerinde değildir. Ortadoğu'nun yerli güç odaklarının söz hakkı sınırlıdır. Bu bölge dünyanın büyük patronlarının tasarrufunda bulunuyor. Bugün Güney Kürdistan'daki oluşumun ABD şemsiyesine sığındığı, İran ve Türkiye'nin kısmi hoşgörüsüne sahip olduğu bellidir. 1946 Mehabad Cumhuriyeti de Sovyetler Birliği'nin şemsiyesi altında varlık kazanmıştı.

İktidar meşruluğunun uzağında tutulmak nüfusla ilintilidir, elbette. Ancak nüfusun azınlığını oluşturanların kimi örneklerde iktidar mekanizmalarını ele alabildiklerine rastlanmaktadır. Burada siyasal ağırlığın nüfusun dışındaki diğer parametreleri önem kazanıyor. Ekonomik güç, o ulusal topluluğun sınıfsal bileşimi, siyasal ve yönetsel gelenekleri, kültürel açıdan belirleyici olup olmadığı vb... Kürtler bu parametreler açısından da kaybeden taraf olagelmişlerdir.

Cumhuriyet'in kuruluşuna geri dönersek tablo yine sarihtir. Kurtuluşun ulusal patenti Türklüğe aittir. Kürt kimliği onun

hemen omuzbaşında yerini almış olsa bile...,

Bu durumda Kürt siyaseti için bir mahkumiyet kararı yazılmış oluyor. Kürt siyaseti, sanki tanımı gereği bir *muhalefet* hareketidir. İktidar alternatifi olabilmesi söz konusu değildir.

Kürt dinamiği ancak başka dinamiklerle kaynaştığı ve bu anlamda başkalaştığı takdirde siyasal iktidara uzanabilecektir. Kürtlerin, kendi ifadeleriyle "cahş'larının çok olması" herhalde buradan kaynaklanıyor. Siyasal iddialarını korumak isteyenlerin önüne çok kısa bir süre içinde ihanet yolları çıkıveriyor. İhanet, siyasal varoluşun bir yolu olarak anlamlanmaktadır.

Bu soruyu bir anıyla kapatacağım. Kürtler hakkındaki araştırmalarıyla tanınan bir dostu, uzun süreli bir hapishane deneyinden sonra ziyaret etmiştik. O ara hangi konularda çalışmakta olduğunu sormuştum. Kürt siyasetine kırgındı ve verdiği yanıtta bu kırgınlığı gizliydi:

> *Sovyetler Birliği'nin çözüldüğü, Körfez'de savaş rüzgarlarının estiği günlerde. Ankara'ya Türki cumhuriyetlerden ve Irak Kürdistanı'ndan liderler gelip dururdu. Dikkat ederdim. Türkiler, havaalanında basının karşısına geçer ve bağımsızlığa sevdalı olduklarından, yıllardır özgürlük hayaliyle yaşadıklarından söz ederlerdi. Bizim Kürtlere gelince, onlar uçaktan iner inmez, asla ayrılıkçı olmadıklarını, Irak'ın bölünmez bütünlüğüne saygı duyduklarını, yalnızca bazı demokratik haklara sahip olmak istediklerini söylerlerdi... Kürtler neden böyle? İşte bunu araştırıyorum?*

Sömürge mi?

> *Sömürge ilişkisinde, emperyalist aşamaya gelen bir devletin, ucuz hammadde, ucuz emek temini, mal ve sermaye ihracı için geri kalmış bir ülkeyi silah zoru ile işgal etmiş olması önemli bir koşuldur. Bu temel ilkeye göre, kapitalizm öncesi dönemlerde yaşanan Barbar, Pers ve Büyük İskender'in istilaları ile Moğol, Türk ve Müslüman*

Arap yayılmacılığı sömürgecilik olarak nitelenemez.
- Sömürgelerde metropol hukuku uygulanmaz; burada baskı ve zorbalığa dayalı tehdit yöntemi geçerlidir.
- Sömürgelerde emek ve sermayenin, sömürge toprakları dışında dolaşım özgürlüğü yoktur.
- Barbarca yönetilen sömürge tipi sömürü ile hukuk kurallarına bağlanan sınıfsal sömürü iki ayrı sömürü tipidir ve ikameci bir mantıkla karşılaştırma yapılamaz.
- Sömürge tipi sömürüden kurtulmanın tek yolu ulusal kurtuluş mücadelesi ile bağımsızlığa kavuşmaktır." **(20)**
[EKİNCİ T.Z.]

Burada marksist kavramsal yapı ve muhakemeden uzaklaşarak ulusal bakışın egemenliği altına giren yakın dönem Kürt aydınlarının "sömürge" kavramını gelişigüzel kullanmalarına yine bir Kürt aydınının yönelttiği itirazı aktardım. Ekinci'nin buradaki analiz yönteminin marksist olduğunu düşünüyorum ve değerlendirmesine genel hatlarıyla katılıyorum. Ancak ulusal kurtuluş mücadelesinin yerine demokrasi mücadelesini yerleştirdiği çalışmasının sonuçlarına katılmam mümkün değil.

(Geçerken bir de, önemsiz olmayan teorik not düşmeliyim. Sömürgecilik tarihinin yalnızca küçük bir dilimi kapitalist emperyalizmle çakışmıştır. Ekinci'nin benim de alıntıladığım pasajında bu konuda bir kalem sürçmesi olduğunu sanıyorum...)

Ekinci'nin sonuçları dışında da göze çarpan eksiklikler var. Örneğin Kürt isyanları sırasında ve isyan dışı dönemlerde de Ankara merkezli hukukun fiilen uygulanmadığı açıktır. Ordu Valisi ve benzerleri tarafından, Kürt tarım işçilerinin serbest dolaşım haklarının nasıl gaspedilğini biliyoruz. Ancak burada hukuksal açıdan kritik olan ayrımcı uygulamaların gayrımeşru ya da istisna sayıldığı bir ideolojik çerçevenin varlığıdır. Kürtlere yönelik ayrımcılık, Türkiye burjuvazisi tarafından hukuken meşrulaştırılmaya çalışılmamış, onun yerine burjuva siyasetinin pragmatik ve keyfi vurgularına yaslanılmıştır.

Yukarıdaki tanımlamaya karşı, akla eski ırkçı Güney Afrika rejimi gelebilir. Güney Afrika ırkçılığı sınıfsal sömürünün açık

olarak devreye girdiği bir örnektir ve kimi kriterler açısından sömürgeci ilişkilere denk düşmesine karşılık, başka bir şeydir: Bu ülke, sömürgecilikten arta kalmış bir rejimdi. Sömürgeciler gitmiş, ama sömürge valiliği kendisini ayrı bir egemen sınıf ve iktidar olarak kurgulamıştı.

Bizim örneğimizde sömürge tanımlaması yapanlar, elbette emperyalizm öncesi klasik deniz-aşırı sömürgelerden değil, yeni-sömürgecilikten veya "iç sömürge"den söz ederler. Sömürge tezine bir diğer itiraz, Kürt nüfusunun doğal göçler yoluyla geniş bir alana yayılmış olmasına dayandırılıyor.

> *Bu sav, çok basit ve teknedensellidir ve şu anda Kürtlerin bütün Türkiye'ye dağılmış olmasını ve en çok Kürt nüfusa sahip kentin Türkiye'nin başlıca iş merkezi İstanbul olduğunu hesaba katmaz.* **(21)**
> **[KIRIŞÇI KEMAL VE WINROW GORETH M.]**

Bu argümanda da bir yetersizlik var. İstanbul ve diğer bölgelerde çok Kürt bulunmasıyla, Kürtlerin kaynaklandığı bölgede nüfusun çoğunluğunun Kürtlerden oluşmaya devam etmesi birlikte varolan iki olgudur. Üstelik "Kürt" bilinci geliştiği ölçüde, yurtlarından uzaktakilerin önemli bir kısmı, kendilerini "geçici iskan" konumunda hissetmeye başlamışlardır.

Türkiye'ye dönersek, ben yukarıda alıntıladığım kriterlere önceki soru-başlıktan hareketle bir başkasını ekleyeceğim. Sömürge tanımlamasına itiraz edenlerin siyasal olarak varmak istedikleri sonuç, çözümün ulusal bağımsızlıktan geçemeyeceğinin gösterilmesidir. Bu sonucu paylaşıyorum ve benim yapacağım ek de doğrudan bununla ilgili olacak.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgeye sömürge nitelemesi yapıldığında, Kürt kimliğini mücadelenin çıkış noktası kabul eden siyasetin ufku genişlemiyor. Sömürge saptamasının bağımsızlık mücadelesine açılması gerekirken, bu perspektife emperyalizm ve Ortadoğu'nun jeopolitiği aşılmaz bir sınır çiziveriyor.

Kim tarafından "aşılmaz"? Bir ulusal hareket tarafından!

Geriye bir muhalefet hareketi olmak kalıyor. Oysa bağımlılık/ezilme ilişkisinin üzerine sınıfsal kurtuluşun programını yerleştirmek mümkün görünüyor.

Sömürge kavramı, siyasal mücadelede ön açıcı olmasa da, kitlesel boyutta mevcut durumu radikal bir tarzda tarif etmek için işlevsel sayılıyor. Bana kalırsa Kürt siyasetinin de "bağımsızlık" perspektifini terketmesinden sonra statünün adlandırılması konusunun önemsizleştirilmesinde yarar var. Ama ille de, sömürge tanımı ayrı örgütlenme ve ayrı kurtuluş yolunun kodlanması için kullanılacaksa tartışmaya devam etmek gerekebilir...

İsyancıları kim yönetiyor? İsyancılar ne istiyor?

Cumhuriyet'in ilk yılları için yanıt son derece sade: Kürt isyanlarının önderleri her zaman aşiretçi feodal egemenler ve onlarla içiçe girmiş din adamlarıdır. Yukarıda Beşikçi'den aktardığım gibi asıl isteklerinin feodalizme devam etmek olduğu, ulusal motifleri yalnızca kullandıkları düşünülebilir. Daha dengeli bir değerlendirme, yine yukarıda geçtiği gibi, ortada karışık bir manzara bulunduğunu temel alır. Açıklamayı kapsayıcılığından uzaklaştırıp tek boyutlu vurgular yaptığınızda "olmuyor". İsterseniz bir deneyelim.

Tez: Kürt geleneksel egemenleri, Türkiye'nin burjuva dönüşümünden rahatsızdırlar.

Elbette rahatsızdırlar; ancak Osmanlı gibi yeni Türkiye'nin de Kürt egemenlerinin alanına dokunmaması bir olasılıktır. Kürt aşiretleri bu pek güçlü olasılığı beklemeden neden ayaklansınlar?

Kaldı ki, biraz beklemiş olsalardı, görecekleri onları rahatlatacaktı:

> *Fakat Doğu Anadolu'da esas feodalitenin kök salması 1923'de Cumhuriyet'le olmuştur. Cumhuriyet'in ilanına kadar halk üzerinde derebeyi olarak hükümlerini yürüten doğulu egemen sınıflar, Cumhuriyet'le birlikte medeni*

> *kanun ve özel mülkiyetin kabulü ile, toprak mülkiyetine sahiplikleri de hukuksal bir kimliğe bürünmüş ve meşrulaşmıştır.* **(22)** [BEŞİKÇİ]

Tez: Kürt egemenleri emperyalizm tarafından kışkırtılmışlardır.

Bu doğrultuda çok veri vardır. Bir dizi araştırmacı ise bu verileri reddetmektedir. Başkaları isyanlar arasında bu açıdan bir türdeşlik olmadığı görüşündedirler. Birkaç alıntı:

> *1924 Nasturi, 1925 Reman ve Raçkoyan, 1925 Şeyh Sait isyanları için emperyalizmin rolü üzerinde her zaman durulabilirse de (bu doğru bir tutumdur) 1927 Koçuşağı, 1927 Bican, 1930 Zilan, 1926, 1927, 1930-32 Ağrı, 1937, 1938 Dersim isyanları hakkında emperyalizmin doğrudan etkilerini aramak zorlamadan öte bir anlam taşımayacaktır.* **(23)** [BEŞİKÇİ]

Oysa başka bir dizi kaynakta, Dersim liderinin de Britanya eğilimine işaret edilir:

> *Üç milyon Kürt kendi ülkesinde sadece barış içinde, serbestçe, kendi dilini, kültür ve medeniyetini muhafaza ederek yaşamak istemekte ve benim kanalımdan Sayın Ekselanslarına hitap ederek hükümetinizin yüksek etkisinden Kürt milletini yararlandırarak bu zalim haksızlığa son verilmesini dilemektedir. Saygılarımın kabulünü dilerim. İmza: Dersim Generali Seyit Rıza.* **(24)**

Seyit Rıza'nın askeri cephede son nokta çok yaklaşmışken bu mektubu gönderdiği biliniyor. Üstelik Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul Başkonsolosluğu'na yazdığı yanıt, emperyalizmin başka yöne baktığını gösterir:

> *Eğer Türk hükümetine mektubun tarafımızdan dikkate alınmadığı gayri resmi olarak iletilirse iyi olur.* **(25)**

Bu tartışmalara aktif olarak dahil olmayacağım. Tarih araştır-

macısı değilim... Ama şu genel tarife kimsenin itirazının olmaması gerektiğini düşünüyorum:

> *Öte yandan Sevr Anlaşması'nın, Kürtlere özerklik ve sonra bağımsızlık tanıyan 62. ve 64. maddelerinin de, anılan Kürt kesimini, 'bağımsızlık' yolunda teşvik ettiği bir olgudur.* **(26)** [Bulut]

Ekinci'ye göre 1925 emperyalist tahrik değil Ankara kaynaklı provokasyondur:

> *İngiltere, Irak'ta Şeyh Mahmut'un başlattığı Kürt ayaklanmasıyla uğraşırken yanı başındaki bir Kürt ayaklanmasının kendisine zarar vereceğini düşünerek Ankara'nın planını hoşgörü ile karşılamıştır. Suriye'de mandater olarak bulunan Fransa ise Türkiye'den sağladığı ekonomik ve siyasal avantajlar nedeniyle Ankara'yı desteklemiş, hatta ayaklanmanın bastırılması için Güney Demiryolu'nun kullanımına izin vermiştir.* **(27)**

Komintern kaynakları ise toptancı:

> *Amaç Türkiye, İran ve Sovyetler Birliği arasında, tamamen İngiliz nüfuzu altında bulunan ve Sovyetler Birliği'ne karşı askeri bir üs görevini yerine getiren tampon bir devlet kurulmasıdır.* **(28)** [M.L.]

Kürt dinamiğine düşmanca ve sempatiyle bakan farklı kaynaklarla sürdürüyorum:

> *9 Martta (1925) İngiltere'den bazı silah fabrikalarının katalog ve mektupları Diyarbakır'a geldi. Bunların üzerinde 'Kürdistan Kruliyeti Harbiye Nazırlığı' adresi vardı.* **(29)** [Kışılı Mehmet Ali]

> *... Bu mezhep ve tarikatların, bazan kökü dışarda siyasal akımlara ve emellere hizmet ettikleri de görülür. 1925'de Şeyh Sait ilk kurşunu sıktığı zaman, kendisine, birkaç gün*

sonra, İngiliz silah fabrikalarından çeşitli kataloglar geldiğini hatırlatalım. Bu bakımdan isyan hareketlerinin ulusal yönünü çok iyi kavramak gerekir. Aslında tamamen emperyalizmin oyunları ile sahneye konan ve kışkırtılan bu hareketlerin ulusal bir temeli yoktur **(30)**
[BEŞİKÇİ İSMAİL]

Anlaşılan o ki, üç büyük isyan içerisinde dinin en ön planda olduğu Şeyh Sait (1925) isyanıdır. Ağrı isyanı halkçı karaktere daha yakındır. Dersim (1938) ise Kürtlüğünü daha fazla öne çıkartmaktadır. Bu arada Seyit Rıza'nın ilginç kişiliği Cumhuriyet sonrası birinci dönem isyanların sonuncusu Dersim'in halkta daha fazla iz bırakmış olmasıyla da paralellik gösteriyor. Rıza hakkında bir parantezi, düşmanının tanıklığıyla açacağım:

Biz Seyit Rıza'yı aldık. Otomobilde benimle Polis Müdürü İbrahim'in arasına oturdu. Jeep jandarma karakolunun yanındaki meydanda durdu.
Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı.
- Asacaksınız, dedi ve bana döndü.
- Sen Ankara'dan beni asmak için mi geldin?
Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyorum. Bana güldü.
Savcı namaz kılıp kılmayacağını sordu. İstemedi. Son sözünü sorduk.
- Kırk liram ve saatim var. Oğluma verirsiniz, dedi.
Bu sırada Fındık Hafız asılıyordu. Asarken iki kez ip koptu. Ben Fındık Hafız asılırken Seyit Rıza görmesin diye pencerenin önünde durdum.
Fındık Hafız'ın idamı bitti. Seyit Rıza'yı meydana çıkardık. Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti.
- Evladı Kerbelayıh. Bı hatayıh. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir, dedi.
Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap-rap yürüdü. Çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye

ayağı ile tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi. **(31)**
[ÇAĞLAYANGİL İHSAN SABRİ]

Emniyet Müdürü Çağlayangil daha fazla dayanamıyor. Kendi anlatımıyla "asabı bozuluyor", "ben üşüdüm", diyor, "otele gidiyorum". Sonra herhangi bir gazetede yayınlanmasının imkansız olduğunu bile bile Rıza'nın son sözlerini başlık yaptığı bir yazı yazıyor... O yazı yok, ama Çağlayangil'in anlattıklarının sarsıcı olduğu açık. Seyit Rıza'nın halkında iz bırakmaması şaşırtıcı olurdu... Parantezi kapatıyorum.

Emperyalizmle ilişki konusuna dönersek; 1921-22 yılları itibariyle emperyalizm Türkiye'nin bağımsızlığını kabul etmiştir ve bundan sonra ana projesini yeni devleti bölmek ve yeni düzeni boğmak doğrultusunda yapması anlamlı görünmemektedir. Ana stratejinin bağımsız bir devlet olarak Türkiye'yi veri alması ile bu yeni ülkenin güç ve olanaklarının sınırlı tutulması birbirini dıştalamaz. Emperyalizmin, Türkiye egemenlerinin korkudan geceleri uyuyamadıklarını bildiği açıktır. Türkiye'yi emperyalizmin rotasına sokmanın veya bu rotada tutmanın en kolay yolunun korkuları diri tutmayı strateji haline getirmiştir. Emperyalizm için iki veri vardır: *Türkiye bir bağımsız burjuva devlet olarak yaşayacaktır. Ve Türkiye sürekli korkutulacak, bölgesel ağırlığı bu sayede emperyalizmle uyumlu olarak kullanımda tutulacaktır.*

Öte taraftan Ankara ve Moskova'nın emperyalist stratejiyi mutlak bir soğukkanlılıkla veri almalarını beklemek de saçma olacaktır. Emperyalizmin önce gücüne ve imkanlarına sınır çizdiği bir ülkeyi, ikinci bir etapta daha doğrudan mekanizmalarla bağımlı hale getirmeye kalkışmayacağını kim garanti edebilir? Hele, o ülke Sovyetler Birliği'nin sınırdaşı ise... Kürt şeyhlerine gelince, emperyalizmle temas yolu aramalarını engelleyecek nasıl bir gerekçeleri olabilir ki?

Tez: İsyanlar şeriatçı, irticacı, gericidir.

Kürt isyanları dini önderliklere bağlıydı; Kürt toplumunda din son derece önemli bir üstyapı kurumuydu; dini önderliğin de tabanın da Türkiye'de laik uygulamalara geçişe tepki verdiği

açıktı. Dini ideoloji, bağımsızlıkçılığın önünü kesecek ölçüde önde oldukça, emperyalistlerle işbirliğinde mahzur görülmeyecekti. Din faktörü feodalizmin kendi egemenlik sistemine sahip çıkışının da üzerini örtüyor, kitleler nezdinde bir meşruiyet aracı olarak işlev kazanıyordu...

Tüm bu gerçeklere karşılık, dinin egemen olduğu, harekete geçen ve merkezi otoriteye karşı direnen kitle Kürt'tü. Demek istediğim şu ki, din faktörü ile isyanların ulusal niteliği arasındaki mantıksal çelişki, birbirini karşılıklı dışlayan mutlak bir çelişki değildir. Geç uluslaşma süreçlerinde dinin, birleştirici bir faktör olarak devreye girmesine sık rastlanır. Kürtlere 1920 ve '30'larda kimlik kazandıran bir öge de laik merkeze karşı direniş olmuştur. Bu ögenin kendisinin ulusallıkla ilgisi yoktur, ama varlığı, ortak kimlik ediniminin bir parçasını oluşturmuştur.

Tez: İsyanlara halkın kitlesel katılımı vardır. İsyanlar devrimcidir.

Üzgünüm ama solda böyle yaklaşımlara bile rastlanabiliyor! Hatta, yalnızca ve yalnızca Türkiye'nin isyan olaylarına uyguladığı şiddetten hareketle, karşı tarafa ilericilik yüklenmesi söz konusu olabiliyor. Oysa, çok açık olmalı, kitle katılımı ile siyasal nitelik arasında doğrudan bir ilişki bulunmaz. Kürt ilerici siyaseti, en fazla, 1940-50'li yıllarda yetişen, Türkiye soluyla kısmi ortak duyuları olan küçük-burjuva aydınlarıyla başlatılabilir. Bu birikim siyasal karşılığını 1960'larda Türkiye İşçi Partisi bünyesinde bulacaktı. O zamana gelene kadar ilerici ya da devrimci sıfatlarının unutulmasında yarar var.

Biraz daha ileride Kürt dinamiğinin emperyalizmle ve Türkiye soluyla ilişkilerini ele alırken isyanlara bir kez daha bakma fırsatımız olacak. Şimdi yeri gelmişken, şu ilericilik gericilik tartışmalarına somut veri ihtiyacı duymayacağımız bir genişlikten bakacağız. İsyanlara ilişkin son değerlendirme için Beşikçi'ye kulak verdikten sonra...

> *İşte Cumhuriyet ile birlikte temel yapıda yani üretim biçiminde herhangi bir değişiklik olmamış, fakat üstyapı*

reformları sayesinde Doğu'daki feodalizm ile merkezi otorite arasında organik bir bağ kurulmak, yani merkezi otorite içinde Doğu feodalizmi eritilmek istenmiştir...
İsyanlar... feodallerin merkezi otoriteye karşı bir reaksiyonu olarak başlamıştır.
İsyanlarda çeşitli faktörlerin etkisi yanında milli duyguların rolü olduğu da söylenebilir. Fakat bu görüş doğru değildir. Çünkü milli mesele hiçbir zaman feodalizmin meselesi değildir. Kapitalizmle birlikte ortaya çıkar. **(32)**

Son cümlelerin kestirmeciliğini yazımının üzerinden 30 yılı aşkın zaman geçmiş olmasına bağlayın. Feodal kimliğin içine yerelcilikle bulaşık ulusçu nüvelerin sızması ve feodaliteden ulusçu değilse de ulusal baskıya karşı mücadelelerin türeyebileceğini daha önce söylemiştik.

Sovyetler Birliği faktörü

Kürt isyanlarını ele alırken, dünyanın yalıtılmış, başkalarını etkilemeyen ve onlardan etkilenmeyen bir yöresinden söz etmiyoruz. Böyle bir izolasyon durumu dışında, bir dinamiğin niteliğini değerlendirmek için, ona içsel özelliklerle yetinmek mümkün değildir.

Kürt (devrimci) siyaseti ve mevcut halk dinamiği, kendisini isyanlar dahil uzun bir yöresel (yanlış biçimde ulusal denebiliyor) tarihin mirasçısı sayar. Bu dinamikle ortak mücadeleyi inşa etmesi gereken Türkiye sosyalist hareketinin tarihsel mirasında ise kuşkusuz pre-kapitalist toplumsal ve siyasal yapılardan burjuva cumhuriyetçi kopuş süreci bulunmaktadır. Özetle ülkemizde işçi sınıfının iktidar mücadelesini nesnel olarak mümkün hale getiren dönüşüm ile Kürtlerin acılı ve kanlı bir tarih dilimi çakışmaktadır. Yıllar yılı Türkiyeli sosyalist, Kürt isyanlarını, burjuva devriminin karşısına dikilmiş gericilik olarak mahkum etmiş, Kürt hareketi ise, isyanlara itibar iadesi ve kemalizmin lanetlenmesini diyalog için ön koşul saymıştır.

Bu tıkanmanın, 1980 ve '90'lı yıllarda solun Kürt dinamiğine tabi olmasıyla çözülmesi denenmiş ve bu da bir işe yara-

mamıştır. Kürt dinamiğine iltihak eden Türk solcuları, zaten yukarıda tarif ettiğim sorunun konusu olmaktan çıkmakta, tıkanıklık ise olduğu yerde kalmaktadır. Öcalan'ın son yaklaşımına gelince, bu da iki seçeneği zorlama biçimde birleştirmeye çalışmaktır:

> *İsyan edenlerin her zaman bir kolu zaten devletin yanında. Temelde kopma felsefesi ve siyaseti yok. Daha çok çıkar, taviz koparma hesabı var: 'Bana vermezsen ben de şu dış güçle ilişkiye geçer, isyan ederim' anlayışı hakim. Bu, Kürt isyanlarının tipik karakteri kadar talihsizliği, trajedisidir. Bu isyanları ileri, geri veya siyasi, milli saymak bile abartılıdır.* **(33)** [ÖCALAN]
>
> Ya da,
>
> *... isyanlar daha çok, merkezi otoriteyle, Kürt feodalitesinin otorite kavgasıdır. Kürt feodalitesinin fazla milli endişelerle hareket etmediği, kendi aşiret ve bölgesel otorite ve çıkarları peşinde koştuğu iyi bilinmektedir. Kim bu çıkarları desteklerse, ondan yana geçtiği de bir tarihi gerçekliktir. Kürt olgusu ise daha çok etnik, yani aşiretsel, kültürel ve sosyo-ekonomik olarak geri bir yapı olgusu ve ondan kaynaklanan sorun olarak karşımıza çıkar. Özellikle, Cumhuriyet tarihinde her iki tarafın da bilimsel yaklaşımdan uzak, dar, milliyetçi ve ayrılıkçı ve bundan kaynaklanan çatışmacı yaklaşımı, sorunu tehlikeli boyutlarda ağırlaştırmış, çözümünü zorlamıştır.* (son sözcük herhalde "zorlaştırmıştır" olacak- A.G.) **(34)** [ÖCALAN]

Öcalan bu manevrayı bir tarihsel düzeltme veya miras değerlendirmesi için denemiyor.

Öcalan, bugünkü burjuva devlet ve düzenle barış/uzlaşma yolunu rasyonalize etmek için bu vurguları tercih ediyor. Dolayısıyla bizim sorumuzun yanıtının burada içerilmesi imkansız.

Sovyet faktörü 1917 Ekim ayından itibaren siyasal denklemlere yanılmaz ve acımasız bir kriter ekledi: net bir indirgeme yapılabilir hale geldi: Uluslararası işçi sınıfı hareketinin, dünya

halklarının bu büyük kazanımının korunması, dönemin hızla yerleşiklik kazanan özet sloganıyla, tek ülkede sosyalizmin savunulması... Herhangi bir dinamiğin ilerici fonksiyon görüp görmediğini belirlemek için artık bir *"Sovyetler Birliği testi"* yapılması mümkündür. Uluslararası işçi hareketinin bu mevzisini, değil karşısına almak, zayıf düşürecek bir potansiyel içermek bile bir dinamiğin testten kalması ve ilericilikten dışlanması sonucunu verecektir.

Bu söylediğimin kör bir sovyetizm sayılmayacağını umarım. Hele reel sosyalizmin çözülmesinin ardından dünyamızın içine yuvarlandığı karanlığı yaşayanların, bu tezi doğrulamaları için, ille de sovyetik geleneği paylaşmamız gerekmeyecektir. Dahası, dönemin emperyalist siyaseti açık seçik Ekim Devrimi'nin ülkesine odaklanmıştı.

Moskova-Ankara ittifakı her iki tarafın pragmatizmine denk gelmiştir. Pragmatizmin ötesinde ise, her bir tarafın, partnerine olmadık nitelikler atfetmediği, yani ilişkide herhangi bir yanılsama bulunmadığını söylemeliyiz. Bolşevikler Ankara Meclisi önderliğindeki Türkiye'nin kurtuluş mücadelesini, anti-emperyalist burjuva devrimi olarak algılamışlardır. Ankara'nın da, 1920 yılında kimi sosyalizan tonlar sürünmesine aldanmayacaksak, bolşevik iktidarla arasında bir özdeşlik kurması söz konusu olmamıştır. Ortak çıkarlar açıktır. Ankara, daha önce söylediğimiz gibi Sovyetlerin jeo-stratejik nüfuz alanı içinde olmasını, asıl tehlikeyi temsil eden emperyalist batıya karşı kullanır. Emperyalist saldırganlığı durdurmak için, "Sovyet dostluğuna" veya Türk burjuva siyaset dilinde aynı anlama gelmek üzere "komünizm tehlikesine" başvurulur. Sovyetlerin varlığı ve ayakta kalması Ankara'nın işine gelmiştir. Daha önce söylendiği gibi, kapitalist Türkiye, sosyalist Sovyetler sayesinde dünyaya gözlerini açmıştır.

Sovyetler Birliği'nin az sayıda sanayi merkezi dışında ayağını sağlam bastığı fazla üssü bulunmuyordu. Bütün Rus sınır boylarını tarayın; bolşevik iktidar her cephede ağır bir kuşatma altında kurulmuştur. Doğuda ise kapitalizm öncesi bir tarihi

yaşayan ve müslüman kimlikleriyle devrimci işçi sınıfından daha da uzak düşen halklara sıra geliyordu. Bu tabloya bir de Anadolu'nun emperyalist işgali eklenirse, belki de felaket engellenemeyecekti.

Kurtulmuş Anadolu, devrimin çevresindeki emperyalist kuşatmanın delinmesi, çemberin tamamlanamamasıdır. Rus Devrimi, bu koşullarda, kemalist Türkiye'yi "statükosu bozulmaması gereken güvenlik kuşağı" içinde görmüştür.

Peki ya bağımsız Türkiye'yi zayıf düşürebilecek dinamikler? Solun ve Anadolu hıristiyanlarının tasfiyesinden sonra bu açıdan iki kaynak şeriatçılık ile Kürtler olmuştur. Doğu'nun mazlum halklarına seslenmek için her yolu deneyen, islamla sosyalizmi buluşturma girişimlerine bile başvuran Sovyet politikasının "Kürtler" dendiğinde başını öte yana çevirmesinde şaşacak bir şey var mı? Eski Çarlık düzeninin sömürgeleri, geri doğu halkları, sosyalizme geçiş sancılarını yaşarken, Kürtlerin objektif olarak kapitalizm öncesinde kalmış çıkarlar adına direnişe geçmeleri de tabloyu tamamlıyordu. Bu mesafe bir gelenek oluşturmuş ve SSCB dış politikası Kürt dinamiklerine her zaman rezervli yaklaşmıştır.

Sovyet-Kürt ilişkilerinde istisna II. Dünya Savaşı sonundaki İran Kürdistanı'dır. Mehabad Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra Sovyetler Birliği Barzani aşiretinin peşmergelerine kucak açmış, o dönem Sovyet dostu olan silahlı Kürt hareketi on yılı aşkın süre Sovyetler'de sürgün olarak konuk edilmiştir. Barzani, Irak Kürdistanı'na döndükten sonra Anadolu Kürtlerinin 1920 ve '30'larda üzerlerine çöken sıkışma adeta tekrar edecekti. Kürtler bir kez daha bir yanda anti-emperyalist Baas iktidarı, öte yanda kendisine rezerv koyan sosyalizm ve sömürücü kapitalizm üçgeninde sıkıştılar; bu kez de Irak'ta! Ortadoğu kaosunda destek arayışı Irak Kürt dinamiğini, her iki koluyla birlikte Amerikancı bir çizgiye yerleştirdi.

Dönelim... Kanımca 1920 ve '30 yıllarının isyancı Kürtlerinin feodal, aşiretçi, şeriatçı olup olmadıklarının ve emperyalizm tarafından yönlendirip yönlendirilmediklerinin izini sürmeyi,

bir noktadan sonra, görece akademik bir uğraş sayabilir ve meraklısına bırakabiliriz. Kesinlikle faydasız olduğunu düşündüğüm için değil ama şu nedenle: Kemalist Türkiye'yi emperyalizm karşısında zayıf düşürme potansiyeli barındıran ve tek ülkede sosyalizmin doğal müttefiki olmayan bir dinamik ilerici sayılamaz. Böylesi bir dinamiğin emperyalist dengelerin içine düşmesi kaçınılmazdır. Ya da, 1920 ve 30'ların Türkiyesi'nde komünistlerden başka bir ilerici siyasi hareketin varlık koşulu yoktur!

Türkiye burjuva devrimi açık işgale karşı silaha sarıldığı evre dışında reformist ve uzlaşmacı olmuştur. Bu reformist ve uzlaşmacı yol ilk işçi devriminin çıkarlarıyla ilginç bir pragmatik denge kurmuştur. Uluslaşma süreçleri, başta sosyo-ekonomik yapının geriliği olmak üzere, çeşitli nedenlerle tavsayan Kürtler, burjuva devriminin karşısına doğrudan, sosyalist devrimin karşısına da dolaylı olarak çıkmış oldular.

NOTLAR:

1) İLERİ Rasih Nuri; **Atatürk ve Komünizm Kurtuluş Savaşı Stratejisi;** Scala Yayıncılık, Beşinci Baskı İstanbul Mayıs 1999; s.51.

2) GİRİTLİ Aydın; "Türkiye'de Kriz Döngüsü ve Solda Muhasebe"**; Gelenek 61** içinde, Kasım 1999; s.9

3) Van Vali Vekili Cevat'tan aktaran: İLERİ R.N.; **a.g.e.** içinde, ss.172-173.

4) Mustafa Kemal Atatürk'ten aktaran: ÖCALAN Abdullah; **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi;** Mem Yayıncılık; İstanbul Haziran 1999; s. 76.

5) Abdullah Öcalan'dan aktaran ÖZKAN Tuncay, **Operasyon**, Doğan kitapları, 6.baskı İstanbul Mart 2000; s.207.

6) BRUINESSEN Martin Von; **Kürdistan Üzerine Yazılar**; çev: Nevzat Kıraç, vd. İletişim yay. 3.baskı İstanbul, Haziran 1995; s.126.

7) BEŞİKÇİ İsmail; **Doğu Anadolu'nun Düzeni,** E yayınları İstanbul Temmuz 1969; s.76

8) BRUINESSEN; **a.g.e.**; ss. 130-131.

9) BULUT Faik; **Kürt Sorununa Çözüm Arayışları;** Ozan Yayıncılık, İstanbul, Ocak 1988; s.80.

10) KURT T.; "Ulusal Sorun Tezleri" **Gelenek 52** içinde, Temmuz 1996; s.102.

11) NİKİTİN Bazil; *"Temps gazetesine mektup - 1.9.1937"*, **Kürtler Sosyolojik ve Tarihi İnceleme**; Deng Yayınları üçüncü baskı, İstanbul Mayıs 1991; s.526.

12) BEŞİKÇİ; **Doğu Anadolu'nun Düzeni;** s.104.

13) BULUT; **a.g.e.** s.81

14) BULUT; **Belgelerle Dersim Raporları,** Yön Yayınları, 2.baskı Ocak 1992.

15) MUMCU Uğur; **Kürt-İslam Ayaklanması, 1919-1925;** Tekin yayınları, 12. Basım, İstanbul 1994

16) **Koçkiri Halk Hareketi,** Komal yay. Ankara 1979; bu kaynaktan söz eden U.Mumcu, **Kürt-İslam Ayaklanması**; s.194.

17) KURT; **a.g.m.**; s. 99

18) EKİNCİ Tarık Ziya; **Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi;** Küreyel Yayınları; İkinci basım İstanbul Mart 2000; s.159.

19) BEŞİKÇİ; **Doğu Anadolu'nun Düzeni;** s.26.

20) EKİNCİ; **a.g.e.**; s.90

21) KİRİŞÇİ Kemal ve WINROW Goreth M.; **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi,** çev: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul Nisan 1997; s.30.

22) BEŞİKÇİ; **a.g.e.;** s.75

23) BEŞİKÇİ; **Kürt Toplumu Üzerine (1971'den Önceki Yazılar);** Yurt yayınları, Ankara Nisan 1993; s.202.

24) (Fransız kaynaklarından aktaran) KIŞLALI Mehmet Ali; **Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma;** Ümit yayıncılık; İkinci baskı Ankara Aralık 1996; s.137.

25) Aktaran BALLI Rafet; **Kürt Dosyası;** Cem yayınları, 4. Baskı İstanbul 1993; s.67

26) BULUT; **a.g.e.**; s. 81.

27) EKİNCİ; **a.g.e.** ; s.166.

28) *"Kürdistan'daki Olaylar Üzerine"* M.L. (yazıdaki imza) **Internationale Presse-Korrespondenz,** no:65 (5.8.1930); *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi c:6 Ek bölümü*, s.447.

29) KIŞLALI; **a.g.e.**; s.109

30) BEŞİKÇİ; **a.g.e.**; s.185

31) ÇAĞLAYANGİL İhsan Sabri; **Anılarım;** 2.baskı Yılmaz yayınları, İstanbul Haziran 1990; ss.51-52

32) BEŞİKÇİ; **a.g.e.**; s.204

33) ÖCALAN; **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi;** s.36

34) ÖCALAN; **a.g.e.**; s.79.

Dördüncü Bölüm
Kürtler ile Sosyalistler

Kürtler ile Sosyalistler

Bir önceki bölümde Türkiye'nin burjuva devrim süreci ile Kürtlerin uluslaşma süreci arasındaki uyuşmazlıktan söz ettim. Arada geçerken, bu uyuşmazlığın Türk ve Kürt sosyalistlerinin ayrı ayrı miraslarına kaçınılmaz biçimde yansıdığından da.

Türkiye'li bir komünistin, tarihin çarklarını ileriye döndürmüş burjuva devrimine reddiye düzmesi olanaksızdır. Bu tür tarih ve bilim düşmanlıkları komünist kimliğe yabancıdır ve yalnızca toy devrimcilik türlerinde hayat bulabilir. Öte yandan bir Kürt komünistinin de kimliğinin gelişim sürecinde yer bulmuş ve Türkiye burjuva devrim süreciyle nesnel ve öznel çatışmaya girmiş ögeleri mirasından çıkartıp atmasının yeri yoktur.

Peki ne olacak?

Bana kalırsa, bu açı geçmişe dönük olarak ve kalkıp geçmişe dönerek kapatılamaz. Tarihi orasından burasından çekiştirmenin de anlamı yok. Zaten o kadar çok çekiştirildi ki! Ulusal solculara özgüydü, burjuvazinin tarihinden Kürt kardeşliği türetmeye çalışmak. Yakın zamanda bizzat Kürt siyaseti de aynı kulvara girdi. Ya da tersinden Kürtlerin mücadelesine sahip olamayacağı ilerici yüklemeler yapanlar ve belki de bu yolla Türkiye burjuva devrimini önemsizleştirmek isteyenler vardı... Ne gerek var? Geçmişe uzanan bu çatlak, az buz derinlikte değildir ve kimsenin kuşkusu olmasın, hem egemen kapitalist düzen Kürtleri aşağılayarak bunu sıcak tutmakta, hem de Kürt kitleleri hafızalarını yitirmedikleri için çatlağın farkında kalmaya devam etmektedirler.

Ama bu çatlağın geleceği ipotek altına almasına engel olunmalıdır. Türk ve Kürt emekçileri ortak mücadele ve ortak kur-

tuluşu inşa ettikleri ölçüde bu başarılabilir. Mümkün ve gerçekçi olan tek yol, genel hatlarıyla budur.

Bu bölümde Kürt kimliğinin gelişimi ile Türk burjuva devrimi arasındaki nesnel mesafenin, bu kez solun tarihinde nasıl yansımalar bulduğunu tartışacağım.

TKP ve Kürt siyaseti

Türkiye Komünist Partisi'nin ulusal kurtuluşçu çizgisini burada ele almayacağım. Ancak uygulamada tartışmalı çok fazla yönü olmakla birlikte, Birinci Paylaşım Savaşı'nın hemen ertesinde Anadolu ve Rumeli topraklarında siyasal iktidar mücadelesinin zemini ulusal kurtuluş sorununa verilecek yanıta bağlanmıştı. Dolayısıyla dönemin komünistlerinin stratejilerinin odağına bu noktayı yerleştirmelerinde bir sorun göremiyorum.

"Ama işçi sınıfı.." diyecek olan varsa, asla TKP tarihini aklamak için değil, ama daha yöntemsel düzeyde başka bir vurguyla yanıt verebilirim. Sosyalizm mücadelesi, toplumsal gündeme damga vuran soruları görmezden gelerek değil, bunları işçi sınıfının tarihsel çıkarları doğrultusunda yanıtlayarak ilerler. Ekonomizm ile leninizmi ayıran temel çizgi buradan geçiyor... Bu vurgudan hareketle Türkiye sol tarihini dört dörtlük leninist miras saydığımı, herhalde kimse çıkarsamayacaktır.

TKP kendisini ulusal kurtuluş platformuna yerleştirmekte tarihsel olarak haklıydı. Aynı TKP, uluslararası komünist hareketin bütün sorumlu bileşenleri gibi, ilk sosyalist ülkenin zayıf düşürülmemesini gözettiği için de tarihsel olarak haklıdır. Yukarıda gördük, Sovyet iktidarı ile kemalist iktidarın çıkar ortaklığı bir vakıadır.

Ama bütün bunlar böyle diye, TKP'nin kendisine Kürt coğrafyasını siyaseten kapatması haklı sayılabilir mi?

> *Bugün Kemalist hükümetin enerjik reformları yüzünden kendi iktidarlarını tehdit altında hisseden feodal unsurların ümitsiz bir direnişiyle karşı karşıya bulunuyoruz. Kemalist hükümet, Büyük Millet Meclisi'nde şu*

tedbir kararlarını aldırmayı başarmıştır:
1. Aşiretler, bundan böyle, tüzel kişiliğe sahip olamayacaktır. Bu karara aykırı tüm kararların, belgelerin ve hükümlerin hiçbir geçerliliği yoktur.
2. Aşiret reisinin, beyin ya da şeyhinin tüm yetkilerine son verilmiştir.
3. Aşirete ait olan ve aşiret reisleriyle, beylerin ve ağaların, aşiret adına, kendi mülkiyetlerinde bulundurdukları bütün taşınmaz mallar -mülkiyetleri hangi resmi belgeye, karar ya da geleneğe dayanırsa dayansın- devletin mülkiyetine devredilecektir.
İsyanın arifesinde tapu kadastro idaresi, feodal aşiret reislerinin elinde bulunan halka ait malların incelenmesi ve saptanmasına ilişkin hükümet tedbirlerini uygulamaya başlamıştı. Bu durumda feodalizm, kendi yasa dışı egemenliğinin iktisadi temellerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu hissetti. İşte, özellikle bu tedbir, isyana yol açan neden olmuştur... **(1)**
[DAVAZ RASİM (İSMAİL BİLEN)]

Bu değerlendirmenin tarihi *1937*. Bir de *1930*'dan:

Amaç Türkiye, İran ve Sovyetler Birliği arasında, tamamen İngiliz nüfuzu altında bulunan ve Sovyetler Birliği'ne karşı askeri bir üs görevini yerine getiren tampon bir devlet kurulmasıdır. **(2) [M.L]**

Kürt hareketinin sınıfsal kombinasyonu ve uluslararası düzeyde kapladığı alan, soldan genel olarak negatif tepki alması için yeterlidir. Ancak TKP, Kürt dinamiğinin verili siyasal durumuna ilişkin yaptığı gerçekçi ve kötümser saptamalarla, bu dinamiğe yönelik politika alanını kendisine kapatmıştır. Sorun bir dizi doğru yan barındıran saptamaların kendisinde değil, böyle bir sonuca varılmasındadır.

Kürt isyanlarının bu söylenenlere indirgenemeyeceğini açıkça söylemek de hem bilimsel hem siyasal namus borcudur. Ancak tekrar ediyorum, burada söylemeye çalıştığım, Kürt isyanlarının sınıfsal karakterini ve tarihsel anlamını aklamak

değildir. Bu açılardan kıyasıya eleştirilmesi gerektikleri de son derece açıktır. Ancak TKP, bizim geleneğimize, bunlara rağmen bir sosyalist Kürt siyaseti denemesi armağan etmemiş, tersine bu alanı terketmiştir.

Öte yandan solun borcunu hafifleten iki unsur var. Birincisi dönemin Türkiyesi'nde solun etkinlik düzeyidir. TKP, Kurtuluş Savaşı sırasında önderliğinin yediği darbe, ardından Cumhuriyet ile birlikte, varını yoğunu yatırdığı ulusal kurtuluş platformunda hegemonyanın burjuvaziye geçmesi ve sonra bu durumdan, yalnızca kendilerine ihanet değil, örgüte de likidasyon vazifesi çıkartan Şevket Süreyya Aydemir-Vedat Nedim Tör ekibi... Cumhuriyet'in sola karşı baskıcı önlemleri hiç eksik etmemesi... Zor bir dönemdir bu. Öyle ki, Kurtuluş Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı sonuna kadar geçen sürede TKP bir açılım geliştirememiş, 1930'ların ikinci yarısını fiilen sahneden çekilerek yaşamıştır. TKP'ye "Kürtler katliam yaşarken ne yaptın" sorusunu yöneltmek bu koşullarda insaf sınırlarını zorlar! Ancak geçtiğimiz yıllarda öyle bir hava yaratılmıştır ki, bilmeyen '20 ve '30'lu yıllarda komünistlerin katliamlara destek olduklarını bile sanabilir!

Borcun Kürtlerin acılarından kaynaklanan ağırlığını, Türkiye komünistlerinin zayıflığı bir ölçüde "hafifletir". Bir diğer tali hafifleme nedeni de, TKP içinden bir simanın, Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın söylediklerinden kaynaklanır. Kıvılcımlı, kanımca son derece cesur bir zorlama yapmıştır, *İhtiyat Kuvvet* broşüründe:

> *Şu halde Türkiye Komünist Partisine iki görev düşüyor:*
> *1- Mazlum Kürdistan halkı ile bağlanmak;*
> *2- Bir Kürdistan Komünist Partisinin kuruluşunu kardeşçe hazırlamak...*
> *a) Stratejice: Kürt proletaryası orta sınıfları, yani (küçük burjuvazisi + Kürt aydınları) davasına bağlıyaraktan, başta ameliyelerin hususi teşkilatı gelmek üzere tüm miriyyoları bu sayede de bütün Kürt köylülüğünü kendine çekecek ve hep birden Kürdistan işçileri ile*

köylülerinin demokratik diktatörlüğüne götürecektir.
b) Taktikçe: Kürt proletaryası. Türk proletaryasının kardeş yardımı ile ve keskin Bolşevik sınıf mücadelesi usulü ile harekete geçecek, Kürdistan'da başlayan demokratik burjuva devrimine proleter damgasını vuracak, sömürge kurtuluşunu sosyal kurtuluşa ve sosyalizme doğru, asgari programdan başlıyarak inkişaf ettirecektir.
... Bu işleri yapacak Kürt proletaryasının bir Genel Kurmayı teşkil edilmelidir: Kürdistan Komünist Partisi. Fakat böyle bir teşkilatın kurulması için deyim yerinde ise, ağabeylik vazifesi Türkiye Komünist Partisine düşer. Türkiye Komünist Partisi, uzun siyasi tecrübelerini, Kürdistan'ın içinde yaşadığı şartlara adapte ederekten bu vazifeyi yapabilir. Partimize bu bakımdan düşen iki önemli yetiştirici ve hazırlayıcı rol vardır: 1) Fikriyat rolü, 2) Teşkilat rolü.
a) Fikriyat Rolü: Savaş içinde yetişecek kardeş Kürt Partisine, Türkiye Komünist (Partisi -y.n.) Leninci Marksizmi silah olarak vermelidir...
"b) Teşkilat Rolü: Kürdistan'da (Merkez Komite)sinden (Hücre)lerine kadar bütün unsurları ile tam bir Bolşevik parti yaratmakta Türkiye işçi sınıfının keşif koluna mühim mecburiyetler gelir dayanır.
"... Kürt aydınlarının halka yakın zümrelerini, muhtelif müessese ve noktalarda aydınlatmak ve yetiştirmek, onlardaki yüzyıllık ürkekliği devrimci çelikleme usulü ile silmek, büyük şehirlerde Kürdistan halkından sık sık rastlanılan Kürt proleter, müstahdem ve hatta küçük burjuvaları içinde tutkunca ve specifiquement çalışmak...
(3) [Kıvılcımlı Hikmet]

TKP'nin tarihsel bir haklılıkla ters yönde pozisyon aldığı Kürt isyanları sürerken, 1930'larda parti içinden üretken bir ses, Kürt feodal ve gerici egemenleriyle ortak bir çizgiye girilmemesinin altını ısrarla çizmekte, Türkiye işçi sınıfına bir ittifak politikası önermekte. Kıvılcımlı'nın Kürtlerin komünist partisinin kuruluşu için, kendi partisine biçtiği "ağabeylik"

rolünü özel bir titizlikle ifadelendirdiği görülüyor. Daha sonra TKP'nin misyonunu "keşif kolu" olarak tanımlıyor. Yani bir ön açıcılık...

Kıvılcımlı'nın tezi rağbet görmemiş, parti içinde etkili olmamıştır. Ancak bu tezin varlığı bile sosyalist hareketin tarihine atfedilen kusurun abartılı olduğunun kanıtı sayılmaz mı?

Ancak benim burada Kıvılcımlı'ya gönderme yapmamın tek amacı, yukarıda değindiğim borç konusu değil. Zaten baştan söyledim, işçi sınıfımız ile Kürt yoksullarımız arasındaki tarihsel çakışmazlık geçmişin çerçevesinde köklü bir çözüme bağlanamaz. Geçmişteki sorunun çözümü, siyasal mücadelelerde çoğu zaman olduğu gibi geleceğin görev ve mücadelelerine devrolmuş durumda... Kıvılcımlı'ya değinmemin diğer önemli gerekçesi, Doktor'un TKP'nin resmi ifadelerinden daha fazla tartışma malzemesi sunuyor olmasıdır.

Kıvılcımlı'nın değeri, bana kalırsa, çaresizliği kabul etmemesindedir. Kıvılcımlı, Şefik Hüsnü önderliğinin birden fazla momentte tercih ettiği seçenekleri, en hafif deyimle atıl, belki de çaresizlik saymış ve kendince yaratıcılığı kovalamıştır. Kıvılcımlı, TKP'nin Türkiye burjuva devrimine karşı yüzü geriye dönük bir direnci ifade eden ve üstelik tek ülkede sosyalizmin sınır güvenliğini zayıf düşürme riski yaratan Kürt isyanlarıyla ilişkili olarak tutumunu aktif politikanın dışında görmüş ve kelimenin tam anlamıyla "zorlamaya" karar vermiştir. Ve gerçekten de fazlaca "zorladığı" için, cesaretinin takdir toplaması mümkün olmamıştır!

Yukarıdaki alıntıda zorlama, Kürtler arasında bir burjuva demokratik devrimin başladığı tezinde açığa çıkıyor. Bu sonucu elde etmek için Şeyh Sait ve Ağrı isyanları arasında açık bir ayrım gözetmesi gerekiyor Kıvılcımlı'nın:

> *Şeyh Sait isyanında, isyanın hedefinin, herkesin kendince, her sınıf ve zümrenin kendi menfaatince anladığı müphem bir manası var veya yok idi: Şeriatı kurmak! Halbuki aynı kelimeden Şeyh Sait'in anladığı, bir nevi Kürdistan papalığı kurmak; ağaların anladığı bütün*

Kemalist burjuva usulleri yerine tam ortaçağ derebeyliğini geçirmek; şehir burjuvalarının umduğu, Türk burjuvazisinden bağımsız Kürt burjuvazisinin Kürdistan halkını rakipsiz sömürü nizamına getirmek; şehir küçük burjuvalarının bekledikleri meşhur olduğu kadar meçhul olan adalet; bütün mülksüzler ve fakir köylülüğün peşinde koştuğu ilahi bir refaha ulaşmak ve ilh.idi. İsyan bir muzdu, onu yiyenin niyetine göre koku veriyordu. Ağrı isyanı öyle olmadı. Onda muhalif Kürt ağalığı ile muhalif Kürt burjuvazisi kendi sınıfsal ve kombinezonlaştırılmış hedeflerini herşeye hakim tutmayı bilerek, bu hedeflere elle tutulur şekiller bile vermişlerdi."
... Şeyh Sait isyanında şark vilayetleri halkı ve Kürt köylülüğü büyük bir ders aldı: ağalığın bu isyanı boğduğunu ve ağalığın bir halk isyanına gelemeyeceği... gün gibi aydın oldu.
Genellikle ruhani ağalık ve kısmen fani ağalık, isyancı halkın gözünde bir isyan için her türlü prestijini kaybetmiş ve iflas etmişti.

Kıvılcımlı, adeta Cumhuriyet dönemi isyanlarında 1920'ler ile 1930'ları birbirinden ayırt ediyor ve ilk dönemi gerici-feodal, ikinciyi burjuva-halkçı niteliklerle yan yana getiriyor.

(Ağrı Dağı isyanı için) Dahiliye Vekilinin resmi beyanatı ile bu 'irtica' vasfı tekzip edildi: 'sonraki hareketleri kast ediyorlarsa, diyordu Dahiliye Vekili, onlar irticadan ziyade siyasi idiler! İftiraki (ayrılıkçı -y.n.) hareketlerdir.' (Kaya Şükrü, meclis beyanati 26.6.1932)

1-Şeyh Sait İsyanı:
a) Memleket içinde ağalığın sermayedarlığa taarruzu olduğu için irticai idi.
b) Dünya içinde emperyalizmden medet umduğu için yine irticai idi. Şu halde, Şeyh Sait isyanı gerek milli, gerek milletlerarası mikyasda irticai idi.
2-Ağrı Dağı İsyanı:
a) Bir memleket içinde, bir millet olarak ezilen Kürtlüğün ezen Türk burjuvazisine karşı isyanı olmak istedi. Bu

kapitalist zulmüne karşı çıkan milli kurtuluş hareketi, bu harekette çalışkan aşağı sınıfların da kurtuluşu temsil edildiği nispette, bir memleket içinde olsun, ileri ve devrimci bir hareket sayılabilir.
b) Dünya içinde Ağrı isyancıları Lawrens'li emperyalizme dayandı. Emperyalizm dünya irticaı demektir. Şu halde Ağrı isyanı, dünyaya nisbetle irticai bir harekettir. Fakat bugün gerek irtica. gerekse devrim cepheleri birer dünya çapında sistemdirler ve sistem olarak karşılaşırlar. Şu halde Dünya içinde bir hareketin irtica cephesinden mi, devrim cephesinden mi bulunduğu, dahil olduğu sisteme göre belirir. Herhangi sosyal bir hareket, Dünya içindeki iki hareket sisteminden birinin parçası olmaya mecburdur. O zaman ise, parçası olarak içine girdiği sisteme göre gerici veya devrimci olur.

Bir kez daha araya gireceğim. Kıvılcımlı, değerlendirmenin uluslararası boyutuna ilişkin bu saptamasıyla, herhalde tek mesaj veriyor olabilir: Sovyet devrimi açısından Kürt isyanlarının her durumda gerici olduğunun... Zaten, hemen devamında ekliyor:

İki şark isyanı arasındaki fark dünya içindeki mevkilerinden çok bir memleket içindeki özellikleri bakımındandır...
1- Ağrı isyanında Kürdistan halkı, isyanı manen ve maddeten tuttu.
2- İsyancılar halkı tutmadı - yahut tutmayı bilemedi. Çünkü bir halkı isyanda tutmak demek:
a) O halka isyanın ne vereceğini bir gaye olarak göstermek;
b) O gaye uğruna halk kitlelerini hazırlandırarak teşkilatlandırmak lazımdır.
Ağrı Dağı isyanını güdenler, halka yani bilhassa fakir Kürdistan köylülüğüne elle tutulur hemen hiçbir maddi hedef göstermemelerine rağmen, bu halkın genel sempatisini kazanmışlardı... Fakat halk içinde değil, hala aşiret ağaları ve yanar döner Kürt zenginleri arasında neticesiz ve kısır teşkilat teşebbüslerinden ileri

geçemedikleri için hem isyanı kaybettiler, hem de eğer ebediyyen değilse, epey uzunca bir süre için halkın güvenini de kaybettiler.
Acaba Kürt Milliyetçiler sosyal ve siyasi davalarda kuru Bakuninizmin söylediğini hiçbir zaman anlayamayacaklar mı? **(4)**

Doktor abartıyor. İsyanların herbirinde içerilen "halkçı" ya da "popüler" ögelerin teraziye konması tarihçilik mesleğinin işidir ve elbette kimi yararlı sonuçlar elde edilebilir. Ancak terazimiz ne denli hassas olursa olsun, Kürt dinamiğinin Türkiye kurtuluş akımıyla çatışma içinde olduğu 1919-1938 dönemini kendi içinde bambaşka departmanlara ayırmak abartılı olacaktır. Elbette Kıvılcımlı da, Sait ile Ağrı'nın ortak paydalarını ihmal etmiyor. Ama, komünist strateji ve taktikler için Şeyh Sait isyanında bulamadığı kimi dayanak noktalarını Ağrı'da aradığı da gerçek.

Bir sorun daha var: Bir devrimci olarak çaresizliğe karşı bayrak açan Kıvılcımlı, bir siyasetçi olarak nesnel analiz ile öznel imkan ve iddialar arasında kurulması gereken organik dengeyi atlamaktadır: Hiçbir nesnel, somut durum tahlili, tahlilci sosyalist özneyi ihmal ederek yapılamaz. Kıvılcımlı, sosyalist özneye, TKP'ye görev tarif edebilmek için somut analizi zorlamıştır. Bu noktada ortada ciddi bir mesafe görülmektedir.

TKP'nin, ittifak ve kardeş partinin inşasına katkı görevlerinin altından kalkamayacak kadar zayıf olduğunu söylemiyorum. Zayıflık bir vakıa; zaten bir açılım geliştirilmediği takdirde zayıflıkları aşacak enerjinin harekete geçirilmesi asla mümkün olmaz. Doğru politikayı "uygulanamaz" diye yargılamak konformizmin yöntemidir.

Benim kastettiğim başka... Akıl yürütme sürecinin Kürt proletaryasına misyon biçilmesine kadarki evresinde Türkiye komünistlerinin en ufak bir yeri yok. Sosyalizmin -doğrudan ya da dolayımlı- Kürt dinamiği üzerinde bir etkisi olduğundan söz eden kimse yok! *Ama durum böyle ise, bir devrimci, "ken-*

disinin" hiç pay sahibi olmadığı bir nesnel durumu nasıl bu kadar iyimser yorumlara tabi tutabilir? Kürt coğrafyası, İhtiyat Kuvvet'te büyük sınıfsal potansiyellere gebe resmedilmektedir. Bu potansiyellerde herhangi bir harcı bulunmayan komünistlerin önüne ise akışın kaderini değiştirecek bir müdahale yolu çiziliyor. İşte burada Kıvılcımlı gerçekçi değildir.

Bu eleştiri, tek koşulda geçersizleşir: Kıvılcımlı'nın stratejisi, kısa süre içerisinde beklenen yeni isyanlara değil de, ulusal sorunun ve sınıf mücadelelerinin geleceği hakkında, yani daha uzun erimli bir nitelik taşıyorsa... Ama bu durumda da, TKP merkezinin Ağrı günlerindeki değerlendirmesi daha sağlıklı bir izlenim bırakmaya başlamaktadır:

> *İşçi sınıfı ve onun pişdarı Komünist Fırkası'nın köylü harekatına rehberlik etmesi ve onu inkılap yolunda sevketmesi lazım ve zaruridir. Onun için Kürdistan'daki pederşahi ağır derebeylik ve yarı-derebeylik münesebatının milyonlarca köylüyü altında bulundurduğu esaret boyunduruğu ve bunun tazyiki yetmiyormuş gibi, oradaki ağalarla, kapitalistliğe yüz tutmuş derebeyleriyle kaynaşmaya başlayan ve elele hareket eden Kemalist burjuvazi Kürdistan'ı bir müstemleke halinde kullanmakta ve onun kanını emmektedir. Milli ekalliyetlere karşı Kemalistlerin takip ettiği bugünkü tazyikkar aksi-inkılapçı siyasete de bunu inzimam edince, Kürdistan köylülerinin kaç katlı bir istismar altında bulundurulduğu meydana çıkar.*
>
> *Vilayet-i Şarkiye'nin iktisaden geri kalışı ve sanayinin hemen hemen olmayışı yüzünden Kürt fukarasının her zaman oradaki irticaın, hilafetçiliğin ve emperyalizmin tesiri altında kalmış olduklarını biliyoruz. Bugün de, Kürt fukarası bizzat kendi menfaiinin aleyhine mürtecilerin maşası rolünü oynamaktadır.*
>
> *Devlet kuvvetleriyle, ordu ve jandarmalarla esasen mevcut tazyik kaç kat artırılırsa artırılsın bu gibi harekata ne Kürdistan'da ne de başka yerlerde nihayet vermek Kemalist diktatorası için gayr-i kabildir.*
>
> *Oradaki derebeylerin ve büyük arazi sahiplerinin zulüm*

ve istismarına nihayet vermek ve ellerindeki toprakları ve vesait-i istihsaliyeyi müsadere ederek fakir ve topraksız köylüye bila-bedel dağıtmalıdır. Ondan başka burjuva demokratik inkılabinin en mühim meselelerinden biri olan milli meselenin de halledilmesi icap eder.
Fakat bütün bunlar, emperyalizmin önünde boyun eğmeye ve şehirde mürteci büyük burjuva ile ve köyde ağalar ve derebeyleri ile kaynaşmaya başlayan Kemalist burjuvazinin bütün bu meseleleri halletmesine imkan yoktur. Ancak diğer bir çok işlerle beraber bu iki mühim ve ana meseleyi de, Türkiye amele ve köylü hükümeti halledecektir. İşte biz komünistler bu şiar altında köylüyü kendi tarafımıza çekmeye, inkılapçılaştırarak ettiği mücadelenin hakiki düşmanlarına karşı olmasına ve en muvafık şekilde idaresine gayret etmeliyiz. **(5)**
[AHMET - KIZIL İSTANBUL (TKP YAYIN ORGANI)]

Burada geleceğe uzanan yol Kürt demokratik devrim sürecine değil, Türkiye'deki burjuva devriminin birikmekte olan eşitsizliklerine ve çözümsüzlüklerine dayandırılmaktadır: Kemalist hareketin önderliğindeki burjuva devrimi Kürt feodal ve büyük toprak sahiplerini kapitalistleşme yönünde tasfiye etmemekte, ittifak kurmaktadır. *Kızıl İstanbul*'da "Ahmet" bu noktadan hareketle devrimci imkan ve görev tarif ediyor. Dikkat edilirse, kemalist rejimin yoksul halka karşı zora başvurduğu hem saptanmaktadır, hem de Türkiye kapitalizminin hiçbir yolla isyan sorununu çözemeyeceği temellendirilmektedir. Bu yol 1920'lerdekinden çok daha sağlıklı olduğu gibi Kıvılcımlı'nın zorlamalarını da içermemektedir.

Ancak aynı açmaz olduğu yerde durmaktadır. TKP reel olarak Türkiye kapitalizminin eşitsizlikleri arasında sosyalizmin imkanlarını açacak gücü temsil etmemektedir. Belki de, Kıvılcımlı bu nedenle, Kürt nesnelliğinde bir burjuva demokratik devrim sürecini görmeye uğraşıyordu...

Kürt isyanları açısından 1920 ve 30'lu yılları birbirinden ayırma çabalarını zorlama sayıyorum. Ancak belli ki, komünist hareket, 1930'larda daha önce feragat ettiği Kürt siyasetine

dahil olma arayışına girmiştir. Bu arayışın kendisi kesinlikle pozitiftir.

Yukarıda ve aşağıda tekrar edilebilir... Kürt dinamiğinin 20. yüzyıl tarihini (1) Aşiretçi-feodal isyanlar, (2) küçük burjuva ilerici aydının oluşum hazırlığı, (3) sol ve işçi sınıfıyla ittifak/içiçelik, (4) yoksul köylü isyanı olarak ayrıştırmak ve kaba bir tasnifle, yüzyılın ilk yirmi yılını pas geçersek, sonraki her bir yirmi yıla bir alt dönem atfetmek doğru olur. Küçük burjuva ilerici aydınların oluşum dönemlerini özel bir siyasi anlamdan ziyade hazırlık olarak kavramak yerinde olacak. Bu hazırlık 1960'larda TİP ile birlikte hayat kazandı. Hemen oraya geçeceğim. Ancak burjuvazinin iktidarı konsolide etmesini izleyen yıllara kısaca göz attıktan sonra.

Egemen sınıflar ittifakı... Yeniden

Osmanlı'nın eski düzeni İmparatorluğun merkezini güçlü tutmak üzerine kuruluydu. Merkezi gıda maddelerinden, vergiye, askere kadar sürekli takviye eden çevre halkaların dönüştürülmesi ise gündem dışıydı. Dolayısıyla merkezden uzaklaştıkça, bölgelerin iç toplumsal yapısının farklılaşması ve yerel egemen güçlerin özerkleşmeleri sorun oluşturmuyordu. Ancak "İstanbul" ülkenin birlik ve bütünlüğü konusunda çok hassastı. Merkezkaç eğilimlere hoşgörü söz konusu olamazdı.

Ne zaman ki, Batı sanayi devrimlerini yaşamaya başladı, kapitalizm ekonomik, teknolojik ve idari bir güçle donanmış devletler üretti, Osmanlı da uluslararası rekabette ezilmeye yüz tuttu. Osmanlı Sarayı'nda başlayan modernleşme, bir türlü "dipten gelmeyen" kapitalizmin yukarıdan inşa edilmesi diye özetlenebilir. Devrimci, tanımı gereği, kısa sürede dönüştürmenin çaresini arayacaktı. Bizim az devrimci sürecimiz de bu eğilimden bağışık olmadı. Altı zayıf burjuva dinamiği kendisini, "ülkenin kurtarılması", o da, devletin tahkimatı ve merkezileştirilmesinde ifade etti. Bizim burjuva devrimimiz, kaçınılmaz olarak Kürt özerkliğinin üzerine yürüyecekti. Ama bu yürüyüşün Kürtler için kapitalist

dönüşümleri gündeme getirmek gibi bir yönü uzun yıllar boyu mümkün olmadı.

Sonra, yukarıda daha yakından baktığımız isyanlar patlak verdi. Kürt toplumsal düzeni, Türkiye burjuva düzenine ve devrimine direniyordu. Kemalist kuruluş yıllarında, Kürt direnci şiddet yoluyla tasfiye edildi ve burjuva siyasal devriminin doğal parçası olan merkezi devlet, burjuva toplumsal devriminin zayıflıklarını da örtme görevini üstlenerek büyük bir abartıyla anlamlandırıldı. Ancak Türkiye burjuva devrimi, kapitalizm öncesi yapıların tasfiyesini, bütünüyle kendiliğindenci bir şekilde ele aldı. Ya da aynı anlama gelmek üzere, merkezden uzaklaştıkça toplumsal yapıyı değil, bağlılığı esas alan ve bununla yetinen devlet geleneğine sarılmak hem kolay, hem de kısa vadede tek çıkar yol olarak öne çıktı. Yalnız, merkez artık İstanbul'dan ibaret değildi. Başkent anlamının ötesinde, Ankara ve İzmir gibi odakların çevresinde bir kapitalistleşme üssü kurulmuştu. Kürt coğrafyasının kapitalistleşmesi programda yoktu!

Kapitalist üretim ilişkileri kendisini genişleyerek yeniden üretir. Bu ekonomik ve toplumsal yayılmacılığın arkasında kâr güdüsü olmalıdır. Bunun için ise bir ilk sermaye birikimi... Türkiye kapitalizmi bu temel sorununa çare aramaktan vazgeçmiştir. İsyanların feodal temellerine vurmak yerine, feodallerin yeniden isyan etme olasılığına ve bu dinamiğin emperyalizmle buluşma olasılığına, ölesiye korkuyla yaklaşarak, dönüştürmekten vazgeçmiştir.

1940'lardan itibaren ya da Dersim isyanından sonra Türkiye devletinin Kürt siyaseti ile eski Osmanlı düzeninin aşiret siyaseti arasındaki fark, yeni Türkiye'nin burjuva sınıf karakterinden ibarettir. Bir de, yerel direnç kaynağı sayılan Kürt ağaları zaman zaman zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır. Daha önce, örneğin Ermenilere yönelik hayata geçirilen politika, 1926, 1937 ve 1960'da Kürt egemenlerine uygulanır. Ancak ağaların zorunlu göçe tabi tutulmalarıyla ortaya çıkan "açık", egemen sınıf ittifakının bir diğer kanıtından ibarettir:

Devlet, ağa ve şeyhleri gerek 1926, gerek 1937 ve gerekse 1960'ta üç kez sürgüne göndermiş ve bu şekilde ağa ve şeyhin esas kudretinden kurtulacağını zannetmiştir. Halbuki ağa ve şeyhin gidişi ancak toplumsal hizmetlerin görülmesini aksatmış ve toplum buhranlara sürüklenmiştir. Dolayısıyla çeşitli toplumsal ve siyasal baskılar karşısında ağa ve şeyhler yine dönmüş ve halk nazarında daha fazla müesseseleşmiştir. Veya 1937'de olduğu gibi toplumsal dinamizm yeni bir ağa ve şeyh çıkarmış, ağa ve şeyhlerin eksikliği giderilmiş ve düzen eskisi gibi devam etmeye başlamıştır. **(6)** [BEŞİKÇİ]

Yani Kürt egemenleri, bölgede devletin bir parçası olarak işlevseldir.

Türkiye kapitalizmi doğusuna doğru ekonomik ve toplumsal yayılmacılıktan vazgeçmekle, pazar, hammadde ve işgücü potansiyellerini ihmal etmiş oluyordu. Sadece bu kadar da değil. Türkiye burjuvazisi bir ulus devlet kurarken, diğer etnisiteleri asimile etme misyonunu da bir kenara bırakmıştır.

Dönüştürme yoksa, asimilasyon da yoktur!

Asimilasyon yerine "avans" ceza

Asimilasyon kavramı gündelik kullanımda yüklenen gerici ve baskıcı içerikle tanımlanmaz. Zorla ya da zora dayalı asimilasyon, asimilasyonun bir türü olabileceği gibi, genellikle asimilasyon sürecinin bir ögesidir. Ancak bu ögenin ille de baskın karakteri ifade etmesi, yani başka ögeleri gölgede bırakacak denli ağırlık kazanması kural değildir. Asimilasyon esas olarak burjuva devrimlerinin ulus ve ulus-devlet boyutuna denk düşen bir toplumsal dönüşümdür. Kapitalizmin egemen hale gelişi, ne kadar dünya ölçeğinde bir maddi ilerleme ise, asimilasyon da nesnel olarak bu ilerlemenin parçasıdır. Öte yandan kapitalizm sömürücü bir düzendir ve tarihsel ilericiliğini bir dizi gerici uygulama sayesinde icra edecektir. Ulusların asimilasyonu, tarihsel ilerleme ile sömürücü sınıf burjuvazinin gericiliğinin kombinasyonudur.

Bu koşullarda siyasal mücadeleler alanında toptancı yaklaşım işe yaramayacaktır. Marksist hareket, genel olarak asimilasyonun yanında ya da karşısında konum alamaz. Bunu birinci bölümde genel hatlarıyla ele aldık. Siyasal tutumun belirlenmesinde asimilasyonun arkasında ve karşısındaki dinamikler, bu dinamiklerin ait oldukları sınıflar, güç ilişkileri topluca değerlendirilmek zorundadır. Çarlık Rusyası'nın Avrupa'da burjuva devrim dalgalarının karşısında temsil ettiği gericilik açık seçik belli iken, Rusluğun Çarlığın egemenliği altındaki halkları asimile etmelerinin insanlığın çıkarlarına aykırı olduğu da kesindi. Başka örneklerde mekanizma tam tersi yönde çalışmıştır.

Asimilasyonda zor ögesinin baskın hale geldiği durumlara ne demeliyiz? Dürüst konuşmakta ve tarihsel maddeciliğe bağlı kalmakta ısrar edeceksek, şiddetin siyasetin bir aracı olduğunu kabul etmeliyiz. Tarihsel ilerlemeye direnen bir etnik kimliğin, şiddetin de kullanıma sokulmasıyla, önünün kesilmesine marksistlerin kökten itiraz etmeleri olanaksızdır. Bu noktada göstereceğimiz hassasiyetin başka kriterleri olmalıdır.

İşçi sınıfı hareketinin ya da marksistlerin, somut bir uluslaşma-asimilasyon olgusu karşısında kendilerine ait bir siyasal alternatif geliştirip geliştirememeleri son derece kritiktir. Yukarıdaki tartışmaları hatırlarsak, Türkiyeli komünistlerin Cumhuriyet dönemi Kürt isyanları karşısındaki çaresizlikleri burada düğümlenir. Türkiye'de "sol", Kürt gericiliği ile şiddete pervasızca ve insafsızca başvuran Türk burjuvazisi arasında sıkışmıştır. Bu sıkışıklığın çözüm yolu, Kürt kimliğinin sosyalizmle bütünleştirilmesinden başka ne olabilir?.. Ancak bu çarenin üretilebilmesi için nesnel ve öznel bir dizi gelişmenin yaşanması gerekmiştir.

Asimilasyon kavramına bu ara açılımdan sonra geri dönüyorum. Türkiye burjuvazisinin Kürt siyasetinin sonucu Kürtlerin asimilasyonunu getirmedi. Bu nedenle sosyalist seçenek Kürt kimliğini karşısında bir veri olarak buluyor.

Türkiye burjuvazisi, tarihsel misyonunun, burjuva devriminin hakkını ver(e)mediği için Kürt egemenleriyle uzlaştı. Ya da Türkiye burjuvazisi, yeterince devrimci olsaydı, Kürt egemenlerini tasfiye etmekten de, Kürt kimliğini asimile etmekten de geri durmayacaktı.

Türkiye burjuvazisi, yeterince devrimci olmadığı için, ortaya Kürt dinamiği çıktı. Yoksa Kürt toplumu içerisinden bir ulusal mücadele çıkmamış, Kürt egemenleri ulusal baskıya karşı dirençte bile kararlı olmamışlardır. Kürt egemen sınıfları belli konjonktürlerde yaptıkları denemeler dışında uzlaşmacıdırlar.

Asimilasyon yerine yasak... Kürt toplumu için ulus tohumlarını önemsizleştirmek üzere, kapitalist üretim ilişkilerinin ezilen halkı dağıtıcı rolüne başvurmak ve "pazarı" tek meşru birim olarak dayatmak yerine, idari manipülasyon dayatmaları... Çok etnik kökenin üzerine tek bir ulus kimliği kurmak için derinlemesine bir program yerine, "iplerini elden bırakmamak" hassasiyeti.

Bu koşullarda, ille de asimilasyon kavramı kullanılacaksa, Kürt toplumunun egemen güçleri ve aydınlarının asimilasyonundan söz etmeyi kabul edebilirim. Uzun yıllar Türkiye kapitalizminin halk için asimilasyon aracı üretmediğine ilişkin kimi referanslarla devam edeceğim. Çok bilinen anekdotları yine Ballı aktarıyor:

Önce Dersim isyanından bu yana düzenin Kürt siyasetinde aktif iş görmüş, eski Dışişleri Bakanı, Cumhurbaşkanı vekili, AP geleneğinin ağır toplarından Çağlayangil'den:

> *Cumhuriyetin Kürt siyasetinde iki farklı üslup vardır (...) biri Mareşal'ın (Fevzi Çakmak) siyaseti, diğeri de, (...) cumhuriyetin genç valilerinden Avni Doğan'ın siyaseti. Mareşal Doğu'ya okul, yol, fabrika yapılmasını istemezdi. Kürtler okur, adam olur, devlete karşı ayaklanır diye düşünürdü. Avni Doğan ise tam tersine Doğu bölgesine okul, yol, fabrika yapılması lazım geldiğine inanırdı. Ona göre, Kürtler devlete böylece daha fazla*

bağlanırdı.
Çağlayangil, 1950'lere kadar Fevzi Çakmak'ın politikasının uygulandığını hayıflanarak sözlerine eklemeyi ihmal etmedi. **(7)**

Daha yukarılarda Menderes ve kurmaylarının 49'lar olayı ile ilgili pozisyonlarını hatırlayın... Çağlayangil'in 1950'lerle birşeylerin değiştiği konusunda samimi olduğuna inanmak, olanaksızdır.

İkincisi alıntı ise İnönü-Bayar diyaloğundan. DP kuruluşunun arifesinde İnönü ile Bayar yeni parti üzerine tartışıyorlar:

Yeni parti Doğu'da teşkilat kurmamalı, demektedir İnönü.
... Bayar hemen itiraz eder:
Nasıl olur Paşam? Doğulu vatandaşlarımız, 'biz vergi verip askerlik yapmıyor muyuz? Yoksa biz vatandaş değil miyiz?' diye sorduğunda, ne cevap veririz? **(8)**

Bu itiraz karşısında çabuk ikna olur İsmet Paşa. Ama inkarcılığın, Kürtleri burjuva partilerinden ve burjuva siyasetinden bile mahrum bırakmak anlamına gelmesi ilginçtir!

Türkiye'nin geleneksel siyasetinin Kürtleri asimile etmeye dönük olmamasını önemsiyorum. Çünkü, 1980 sonrasında, yani 12 Eylül ile Türkiye'nin bütün toplumsal dinamiklerinin üzerinden silindir geçmişken, bir Kürt patlaması yaşanmasını mümkün kılan nedenlerden önemli bir tanesinin, bu politikanın zayıflığı olduğunu düşünüyorum. Okul ve yol yapmayıp, burjuva siyasetinden bile mahrum bırakarak cezalandırma çizgisinin ardındaki mantalite, 12 Eylül ile birlikte tüm topluma yaygınlaştırılmış ve bu durumda Kürtler için taşıdığı özgün değeri yitirmiştir. Kürt hareketi düzenin doğusunda açılan gerek yapısal gerekse konjonktürel boşluğu değerlendirmişlerdir. Sözünü ettiğim boşluk fiziki değil siyasaldır. Yani, inkarın değersizleştiğini sezen siyasi hareketin müdahalesi ile açılmış ve bu hareket tarafından doldurulmuştur.

İkinci olarak ise, inkar ve ceza politikasının çökertilmesi için çok zengin bir stratejiye ihtiyaç yoktur. Şiddeti geri püskürten bir karşı-şiddet yeterli olmuştur.

Avans ceza siyasetinin tarihsel olarak ilk tıkandığı yerde, 1960'larda katalizör olarak Türkiye işçi sınıfı, TİP vardır. Özne ise 1940 ve '50'li yıllarda yetişen Kürt aydınları kuşağı.

TİP "koalisyonu"nda Kürtler

Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi,

- Türkiye'nin Doğu'sunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu,

- Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hakim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı, terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını,

- Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla, gerikalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini gözönüne alan hakim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu,

- Bu nedenle 'Doğu sorununu' bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını,

- Kürt halkının Anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün antidemokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan Partimiz tarafından desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu,

- Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü Partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmaları gerektiğini,

- Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, Partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Partinin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu,
- Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder. **(9)** **[TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ]**

Ekim 1970 tarihli bu kararın yalnızca "satır arasına" şerh koyabilirim: İkinci paragraftaki "faşist iktidarlar" ifadesinin bilimsel açıdan yeterince sorumlu bir üslup olmadığı... Hepsi bu!

Bu kararın MDD'ci muhalefetle iplerin tamamen atılmasına denk düşen 1970 Kongresi'nde kabul edilmesinin ardında, sosyalist devrimci Boran/Aren ekibinin dönemin Kürt/Doğulu grubu ile ittifak arayışının payı olabilir. Ya da Kürt grubunun Parti'nin içine girdiği "ayıklanma" sürecini ve dolayısıyla baş gösteren meşruiyet sancılarını, "zamanlama" anlamında, kendi hesabına iyi değerlendirdiği düşünülebilir. Bu detay tartışmalar bir yana, TİP 4. Kongre kararı, bana kalırsa her zaman geçerliliğini korumuş bir belgedir. Bu belgeyi görece ileri bir belge saymakla yetinmiyorum, genel hatlarıyla her zaman geçerli olarak niteliyorum. Birinci TİP'in "Kürt kararı" gerekçe gösterilerek kapatılması ise bir yerden sonra önemli değildir. Türkiye devleti, kamuoyunu arkasına almak için en kolay yolun milliyetçilik ve şovenizmi okşamak olduğunu bilir ve kimi kesimlerin üzerine giderken öncelikle "kürtçülük" başlığında değerlendireceği bir malzeme olup olmadığına göz atar. Yoksa 1960'larda, başlı başına işçi ve sosyalist dinamiklerin sıçrama aracını temsil etmiş olan TİP'in 12 Mart karşıdevrimi sırasında nihai olarak kapatılmak istenmesinin Kürt sorununu aşan nedenleri açık seçik ortadadır.

Türkiye İşçi Partisi, kuruluşundan bir süre sonra "koalisyon" unsurları arasına Kürt dinamiğini de kattı. TİP için farklı dinamiklerin biraradalığı yabancı bir durum değildi. Kurucu

dinamiği sol-sendikacılar olan ve hızla birden fazla çizgi ve ufku ifade eden aydın dinamiklerini kendine çeken TİP'te sıçrama yaratan buluşmalardan bir tanesi de Kürt grubunun oluşmasıdır. Bu buluşmada herhangi zorlama bir unsur ya da irade ve "örgütlenmişlik" gibi unsurların payı düşüktür. Ortada son derece olağan bir durum vardır: Türkiye İşçi Partisi, toplumsal muhalefet damarlarının herbiri üzerinde büyük bir çekim gücü oluşturmuştu. Sendikacılar ile marksist aydınların yollarını çakıştırmaları, adeta Türkiye işçi sınıfı ile sosyalist birikimin onyıllardır arzulanan birleşmesini temsil etmiş ve sadece solun değil, sınıf mücadelesinin dokusunu altüst etmiştir. Bu ortamda Kürt aydınları arasında TİP'e ve sosyalizme doğru bir akış başladı. Akışın geri planında ise, 1940 ve 1950'li yılların hazırlık süreci var.

1938 Dersim isyanının şiddetle bastırılmasından sonra Kürt hareketinde aşiret-feodalite dönemi kapanır. Yeni evre Kürt dinamiğinin Türkiye dışında da genel olarak geri çekilişine denk gelir. 1946 Mehabad Cumhuriyeti denemesini takiben Barzani kuvvetleri Sovyetler Birliği'ne iltica etmişlerdi. Türkiye'de ise burjuva düzeni ile aşiretler arasında silahların gölgesinde bir barış sağlandı. Bu dönem, bir yandan Kürt egemenlerinin burjuvalaştırılması doğrultusunda adımlara sahne oluyordu, bir yandan da yerel ağırlıklarının azaltılmasını hedefleyen zorunlu göç uygulamalarına. Türkiye'nin batısına göç ettirilen aşiret reislerine bir nevi mültecilik statüsü öngörülmüş oluyordu. Kürt burjuva ve küçük burjuva aydın birikimi ise elbette cılızdı. Ancak cılız olmasına karşılık 1950'lerde DP iktidarının dikkatini çekecek kadar bir toplam da oluşmuştu. Musa Anter anlatıyor:

> *DP'ye karşı yapılan darbeden sonra elimize geçen rapora göre -ki bu rapor Avcıoğlu'nun YÖN dergisinde yayınlandı- Celal Bayar, ikinci Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, Turancı Devlet Bakanı Tevfik İleri, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu toplanıyorlar. O zaman Milli Emniyet'in Kürt sorunu şefi*

Ergun Gökdeniz'in -ki bu zat, 1975-76 yılları arasında Mardin'e Vali tayin edildi- hazırladığı rapor okunuyor.
1- Eğer Türkiye'de bin tane Kürt aydını yokedilirse Türkiye'de Kürt sorunu en aşağı otuz yıl geriler.
2- Operasyonda seçeceğimiz Kürtlere komünist demeliyiz, çünkü Kürtler komünistleri sevmez ve tutmazlar.
3- Bunların siyasi partilerde kuvvetli yakınları olmamalıdır vb.
Celal Bayar ve Cevdet Sunay 'Tamam' diyorlar. Celal Bayar Dersim'deki tecrübelerine güvenerek, 'Zaten inkila (köklerini kazımak) lazımdır' diyor. Tevfik İleri 'Arkadaşlar, siz beni bilirsiniz. Ben bir Kürt dostu değilim, ama böyle bir harekette bulunursak sakın Cezayir'i Kürdistan'a getirmiş olmayalım?' diye soruyor... Zorlu 'Böyle şey olmaz. Ben şimdiden istifa ediyorum, zaten dışarıda kimsenin yüzüne bakacak halimiz kalmamış. Ermeni Soykırımıdır, Rum Soykırımıdır, Kürt Soykırımıdır, tarih içinde bir parça kabuk bağlamışken yeniden bu soykırımı kimseye karşı savunamayız' diyor. En son Adnan Menderes kalmış, 'Peki arkadaşlar, zaten müfettiş beyin anlattığı suçlar idamlık suçlardır. Biz bunlardan elli tanesini tutuklar, mahkeme kararı ile idam ederiz. Böylece ellişer ellişer tutuklar ve mahkeme kararı ile de idam edersek, bini tamamlarız' demiş. **(10)** [ANTER M.]

Bu aktarımdan 1950'lerde Kürtlere yönelik kitlesel bir saldırının yapay kalacağı çıkartılabilir. Açıkçası isyanların bastırılmasında başvurulan şiddetin dozajı Kürt dinamiğini geri itelemişti. Kürt egemen sınıflarının Türkiye'de bir düzen değişikliği konjonktürüne denk gelen "cesaretleri" de geri çekilmiş ve bir kez daha Kürt egemenleri "ulusal" dinamizmin önderliğinden feragat etmişlerdir. Artık haklarında "komünist" rivayeti çıkartılabilecek bir aydınlar topluluğu ön plandadır. Bir önceki dönemden kalan miras ise genel olarak "kurtuluşçu" olmaktan ziyade "demokratik" talepler zeminine denk düşer:

Örneğin Dersim lideri Seyit Rıza, hükümet temsilcileriyle buluşmalarında, şu istemleri dile getirmiştir:

Alevi okulları açılmalı, geleneğe göre eğitim yapılmalı. Ayrıca yatılı bölge okulları kurularak buradaki öğretmen ve öğrenciler Kürtçe eğitim görmeli, Kürt aydınlar Ankara, İstanbul ve Avrupa'da yüksek öğrenim görebilmeli... **(11) [Bulut F.]**

Kürt isyanları içerisinde feodal/yerelci, pro-emperyalist ve ayrılıkçı boyutların yanı başında bu tür demokratik talepler de vardı. Feodal yerel egemenlerin kendilerini geri çekmeleri, Türkiye burjuvazisinin emperyalizmle ilişkiler konusunda Kürt egemenlerinin oluşturduğu tehdidi, bizzat kendisi emperyalizmle ilişkilerini sağlamlaştırarak aşması, düzenin oturması ile birlikte ayrılıkçılığın önemini yitirmesi... Bunlardan geriye kalan demokratik taleplerdir ve sahipliği de küçük burjuva aydın hareketi kalmıştır. Türkiye kapitalizminin yapısı gereği, demokratik talepler doğal olarak karşılıklarını solda bulurlar.

Bu aydın birikimi, ideoloji, program ve sınıfsallık anlamında değil, genel siyasal çerçevede denk düştüğü alan olarak, solcudur. Dolayısıyla bu kendi içerisinde ayrışmamış, bulaşık bir solculuktur. *Ape* Musa, böyle bir popüler formasyonun temsilcisi olmuştur:

Şimdiye kadar aklı başında bölücü tek bir Kürt'e rastlamadım. Bölücülük ve Kürtçülük de sayın idarecilerimizin sapık uygulamalarının eseridir. Aslında Kürt, Türk'ten ayrılmak istemez, ama o, demokratik kurallar içinde haklarını ister. İnsanca, uygarca, eşit olarak yaşamak ister. Kürt bilir ki. Ortadoğu'da hatta tüm dünyada dostsuz kalmış iki garibandır Türkle Kürt ve yine bilir ki, ancak içtenlikli bir Kürt-Türk beraberliği onları kurtarır. Kürt, o kadar aptal mıdır ki Türkiye bölünsün de İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Antalya, Adana Türk'e düşsün. Mardin, Siirt, Bitlis, Hakkari, Bingöl, Urfa da Kürt'e kalsın. Denizleri de bölelim, Akdeniz, Marmara ve Ege Türklerin olsun, Van Gölü ve Gölcük de Kürt'e kalsın... **(12) [Anter Musa]**

Anter kesinlikle sempatik. Ama Anter, devrimci mi?

Birlikçilikten hangi sınıfın yarar sağlayacağı sorusu, bu sorunun da anahtarını içerir. Yanıt ikilidir. Kürt sorununun "Türkiye'nin birliği" ekseninde çözüme kavuşmasından, Kürt dinamiğinin kapitalist Türkiye ile bütünleşmesi de çıkabilir, işçi sınıfının sosyalist devrim süreciyle buluşması da...

Anter ve kuşağında ne baskın bir devrimci üslup, ne uluslararası normlara ve işçi sınıfına denk düşen bir sosyalistlik göze çarpar. Mazlum ve sosyalistler için pek cana yakın olan Ape'nin bize sunduğu bir demokratik karakterdir. 1959 yılındaki Kürt operasyonu, "49'lar Tevkifatı"nın bileşenleri bu demokratik karakteri paylaşır, ama demokratik karakter, burjuva ve sosyalist versiyonları ile birlikte ve bulaşık olarak vardır. Kristalize olmamış bu toplamın içinden Kürt sağı*, Kürdistan Demokrat Partisi geleneğini Türkiye'ye taşımayı deneyerek çıkacaktı. Kürt solu ise Türkiye İşçi Partisi çatısı altında kimliğini geliştirmeye yöneldi.

"Ülkenin birliği" eksenini TİP (ve içerisindeki Kürt kesimi) ve Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi sadece biçimsel olarak paylaşırlar. Aynı biçimden TİP sosyalizmi KDP kapitalizmi anlar:

> *Partimizin mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü esprisi içinde, Türk milli imtiyazları yerine, Türk ve Kürt halklarının tam eşitliğine dayanan gerçek kardeşliğini ve beraberliğini meydana getirmek esasına dayanır.* **(13)** **[TKDP Programı]**

Türkiye İşçi Partisi pratiği, 1940 ve '50'lerin demokratik Kürt platformunu, tarihte ilk kez modern sınıf mücadelelerinin kriterlerine göre saflaşmaya itmiştir. Örgütsel saflaşmanın ide-

---

** TKDP'nin kurucusu ve ilk genel sekreteri Faik Bucak (1919-1966) CKMP'nin Urfa İl Başkanlığından gelir. 1965 seçimlerinde AP'den aday olmayı denemiş, bu gerçekleşmemiştir. Bucak'tan sonraki genel sekreter Sait Elçi (1925-1971) DP'nin Bingöl kurucusudur. Ancak Şıvan adıyla bilinen ve ilginç kişiliği ve siyasal kariyeri bir yana, KDP geleneğinin Türkiye'de sola kaymasında rol sahibi Sait Kırmızıtoprak (1935-1971) bir YÖN yazarıdır.*

olojik ve somut siyasal önermeler açısından mantıksal noktasına taşınabildiğini söylemek mümkün değildir. Ama bulaşık ve ortalama mazlum/demokrat karakterin yanında bu büyük bir gelişmedir.

Söz konusu karakterin anlaşılabilmesi için dönemin bir diğer aydınının anılarına da başvuracağım:

> *Bir hafta sonu, Halis Bey'in iki odalık evine gittim. Muş Milletvekili Şeyh Giyaseddin Emre, Bingöl Milletvekili Said Göker ve hemşehrilerden başkaları da vardı. (...) Ben şeyhlerin ve ağaların Kürt halkının geri kalmasında ve demokratik bazı haklara kavuşamamalarında çok olumsuz etkilerinin olduğunu söyledim. Patavatsız bir çıkıştı benimki. Bir kez aramızda büyük yaş farkı vardı, ikincisi oradaki hava böyle bir anlayışın ifadesine uygun değildi ve üstelik Halis Bey anlı şanlı bir ağaydı, Şeyh Giyaseddin Muş'un nüfuzlu şeyhlerindendi ve Sait Göker ise Bingöllü bir ağaydı. Halis Bey hoşgörülü davrandı, ne de olsa O'nun misafiriydik. Sait Göker kızgındı. Giyaseddin Bey, mesleğinden gelen bir alışkanlık ve kendine güvenle benim yanlış düşündüğümü kanıtlamaya çalıştı (...) Şeyhler, mollalar ve onlara kol kanat geren ağalar Kürt dilinin bugüne dek korunmasına hizmet etmemiş olsalardı, Kürt dili Osmanlı, Fars ve Araplar tarafından yok edilirdi. Giyaseddin Bey'in söyledikleri ilk anda bana garip geldi, fakat çok da dikkatimi çekti. Her üçü ile de Ankara'da iyi ilişkilerim oldu. Şeyh Giyaseddin'in anlattığı, Kürt medreselerinin ve mollalarının Kürt dili konusundaki hizmetlerini, daha sonraki yıllarda öğrenme olanağı bulduk. Doğru söylüyordu. Son yıllara dek Kürt yazar ve şairleri bu çevrelerden yetişti ve bunu rastlantı bulmuyorum.* **(14)**
> **[KUTLAY NACİ]**

Bu anlatım 1950'lere, DP iktidarı yıllarına denk düşüyor. Aynı anı kitabında bu kez 1960'lara bakıyorum. Kutlay, yazı işleri müdürlüğünü Yaşar Kaya'nın yürüttüğü **Deng** Dergisi'nden söz ediyor:

Dergiye, Maksim Gorki'nin kısa bir öyküsünü Kürtçeye çevirip gönderdim. Fakir bir ailenin dramı vardı öyküde. Sosyal eşitsizlik dile getiriliyordu. Beni, haklı ya da haksız, sol bildikleri için, değişik bir isimle göndermiştim öyküyü. Öykü yayınlanmadı. Daha sonra bu arkadaşlarla olan sohbetimizde, 'Senin gönderdiğini tahmin ediyorduk ve sol bir kokusu vardı öykünün, yayınlamadık' dediler. O dönem, insanlar daha mı hoşgörü sahibiydiler acaba? Böyle davranışlara kimse alınmıyordu. **(15)**

İlk alıntının son iki ve ikinci alıntının son cümlesine tekrar göz atın... Evet, Naci ağabeyin dediği gibi, o dönem Kürt aydını çok *hoşgörü* sahibiymiş! Kastettiğim ve "bulaşıklık, belirsizlik, kristalize olmamışlık" gibi terimlerle karşılamayı denediğim olgu, böyle de ifade edilebilir...

TİP'teki Kürt varlığı geçici oldu. Ama TİP'te oluşturulan birliktelik, zaten tüm bileşenleri açısından geçici olmuştu. Burada Birinci TİP üzerinde yalnızca kısaca ve notlar halinde durabilirim.

(1) Türkiye İşçi Partisi'nin kurucu dinamiği ilerici sendikacılardır. Bu akım, Türk-İş'in sarı ve Amerikancı kalıplarına sığmayan bir sol niteliktedir, ancak hiç kuşkusuz TKP geleneğiyle özdeş sayılması gereken sosyalist kanaldan esas olarak ayrıdır.

(2) İşçi sınıfının kendiliğinden/ekonomik mücadelesinden siyasal bir formun çıkabilmesi açısından eksik olan öge bellidir: Kendiliğindenlikte sınıfın uzun vadeli tarihsel çıkarlarını kavrayan bir bilinç ögesi yoktur. Bu bilinç ögesinin taşıyıcısı marksist aydınların TİP'e katılmasıyla parti sosyalist bir kimlik geliştirmeye başlar.

(3) İşçi ve aydınlara, Kürtler, yüzlerini Silahlı Kuvvetlere dönmüş başka aydınlar, öğrenci gençlik eklenir. 1965 seçimleriyle tepeye çıkan toplumsal etki, onyılın ikinci yarısında teklemeye başlayacaktır.

(4) Birden fazla dinamiğin birlikteliği, doğal ve kaçınılmaz bir eğilimi açığa çıkartacaktır. Bu dinamiklerden herbirinin

partinin karakteri hakkında sözü olmalıdır. Rekabetin ve iç mücadelenin ayrıştırıcı değil geliştirici olması ise demokrasi kurallarının yürürlükte olup olmadığının konusu sayılmamalıdır. Tek çözüm en kısa sürede bir dinamiğin hegemonyasını tesis etmesi olabilirdi. Rekabet, bir hegemonya altında sürerse ayrıştırıcı olmayabilir. Ancak bu yoksa, ortada hegemonya krizi vardır. Parti, parti olmasının gereklerini yerine getiremeyecektir. Kısaca TİP içindeki mücadeleyi kimse "kazanamadığı" için, parti ayrışma sürecine girmiştir. Görünürde 1970'e gelindiğinde Boran/Aren hareketi, yani dönemin sosyalist devrimcileri partide ağırlık kurmuşlardı. Ancak "koalisyon" sona ermişti bile.

Türkiye İşçi Partisi'nin Doğu Mitinglerini özellikle anılmaya değer buluyorum. Elbette KDP geleneğine eğilimli bir yazarın şu ifadesinde, ima edilen "faydacılık" ile değil:

> *Türkiye İşçi Partisi, doğu sorununu ele almak ve kendisine parti tabanı oluşturmak amacıyla, parti içinde yer alan bazı Kürt aydınlarının önerisi üzerine bir dizi 'Doğu Mitingleri' düzenledi.* **(16)** [GÖKTAŞ HIDIR]

Elbette TİP'in, siyaset alanına yansımak için yeterince birikim sağlamış olan Kürt sorununa el atmaması beklenemezdi. Üstelik TİP, 1965 seçimlerinde bölgede ilgi çekici bir sıçrama sergilemişti. Toplumun bütün kesimleri gibi Kürt halkı da politizasyon yaşıyorken, bunda geç bile kalınmıştı. Doğu Mi-tingleri'nin tarihi 1967 yılı Eylül-Kasım aylarıdır. Sanırım, marksistler Kürt halkına doğrudan seslenme olanağını bu ölçekte ilk kez buluyorlardı. Türkiye sosyalist hareketinin Silvan, Diyarbakır, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı'da (ve "doğu sorunu konulu" demek daha doğru olur, Ankara'da) yakaladığı miting düzenleme imkanı hafife alınır bir şey değildi. Üstelik toplantılara onlarca kent ve kasabadan katılım sağlanıyordu. Bu mitingler yalnızca bir güç gösterisi değil, aynı zamanda siyasal ve ideolojik içeriği oldukça yüklü

etkinliklerdi. TİP'in konumu, Kürtler için bir aydınlanma anlamına gelmiştir. Bu aydınlanma ulusal kimliği yadsımıyor, ama ulusal ile sınıfsalın birlikteliğini temel alıyordu:

> *TİP'in mitinglere ilgi göstermesi kanaatimce çok olumlu bir olaydır. Çünkü miting tertip komitelerinin bazıları Doğu Mitingleri'nin sırf Doğu sorunu olarak ele alıp. Türk kamuoyuna müstakil bir Doğu problemi varmış gibi göstermeye çalışmışlardır. Halbuki TİP'nin Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Tarık Ziya Ekinci gibi ileri gelen şahsiyetleri müstakil bir Doğu problemi olmadığını, Doğu sorununun kati surette Türkiye'nin genel kalkınma sorunları içinde çözümlenmesi gerektiğini her zaman ifade etmişlerdir.* **(17)** [Beşikçi]

Dönemin başlangıcında bir Kürt aydın kuşağından ve bu topluluğun sağ-sol ayrışması yaşadığından söz ettim. Ancak bulaşıklık ya da "hoşgörü" ayrışmaya rağmen devam etmiştir. 1967 mitinglerinde söz konusu aydınlar yine biraradadır:

> *Silvan Mitinginde konuşma yapan Sait Elçi, bu sırada illegal olarak faaliyet gösteren Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Genel Sekreteri'dir.* **(18)**

Görüntü bir tür TİP-KDP ittifakı olsa da, biz bu durumu aydın kuşağın demokrat karakterine verelim.

Doğu Mitingleri'nde yoksul köylü karakteri baskındır. Organizasyonun içerisinde bulunan feodal büyük toprak sahipleri, bu niteliği bozmamaktadır. Yetişkin bir aydın kuşağı işbaşındadır. Bu aydın kuşağı ve yoksul köylü karakteri, Kürtlerin tarihinde ilk kez feodal ve aşiret egemenliğinin ötesinde bir hareketlilik içine giriyorlardı. Doğu Mitingleri'ne katılan egemen sınıf unsurları tali kalmış, hareketin ağırlığı altında ezilmeye başlamışlardır. Öyle ki, Doğu Mitingleri konjonktürü, Türkiye burjuvazisi-Kürt feodalitesi ittifakının mercek altına alınmasına bile neden olmuş, Türkiye ciddi ciddi feo-

dalizmin tasfiyesini tartışmıştır**.

Yeri gelmişken, feodalizmin tasfiyesi ve toprak reformu tartışması ile Kürt sorunu arasında kurulan bağa değinebiliriz. Bu bağa göre, Kürt kimliğinin, Türk ulusu içinde eriyip gidemeyişinin, asimile olmayışının nedeni olarak, feodalizmin parçalı yapısı ve içe kapalı birimleri ile bu yapının egemen güçlerinin tarihin akışına direnmeleri gösterilmektedir. Feodal yapı dağılma sürecine bir sokulsa, Kürtler Türkleşeceklerdir... Bu görüşe siyasi olarak karşı çıkmak mümkün ve gerekli. Bu tek yanlı değerlendirme düpedüz bir ezen ulus bakış açısına oturuyor ve gerici nitelik taşıyor. Ancak içerdiği maddi doğru da gözden kaçırılmamalı. Kapitalist bir ulus bir başka topluluğu, kapitalistleştirerek asimile eder. Türkiye'de bu olmamıştır.

TİP çatısı, Kürt hareketinde sınıfsal rota değişimidir. *TİP çatısı, Türkiye'nin birliği kavramından emekçilerin ortak mücadelelerinin anlaşılmasını sağlamıştır.* Fiili ittifaktan en kazançlı çıkan Türk ve Kürt emekçileri, kaybeden düzen cephesidir. KDP geleneği ise, bundan sonra önüne geçilemeyen bir biçimde sola kayacaktır.

Solda milli ayrışma

TİP'in yerini hangi örgütlerin aldığından daha önemlisi, yukarıda aktardığım *"Kongre kararlarının"*, hatta Beşikçi'nin "**Doğu Anadolu'nun Düzeni**"nin öksüz kalacak olmalarıdır. TİP dağılır ve kısa süre sonrasında 12 Mart rejimi tarafından geçici olarak kapatılır...

Kürt ve Türk devrimcilerinin ayrışmalarında, fatura sık sık dönemin Türk(iye) solunun kemalizmle bağlantısına çıkar-

** *Beşikçi, Adalet Partisi'nin Demirel'den önceki Ordu kökenli Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala ve dönemin CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit'in feodalizmin toprak reformu yoluyla tasfiyesini savunduklarını ve Kürt dinamiğinin bu şekilde söndürüleceğine inandıklarını belgeliyor. Doğruluğu-yanlışlığı bir yana, bu eğilimin Doğu Mitingleri ile açığa vurulan dinamizme karşı refleks olarak geliştirildiği açıktır. Bak. Beşikçi;* ***Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)****, Yurt yayınları, Ankara Mart 1992; ss.77-78*

tılmıştır. Oysa bu ayrışmada kemalizmin rolü pek azdır. Kürtlerin kemalizmle barışık olamayacakları tarihsel arka planı biliyoruz. Ancak yine Kürt kimliğinin sosyalizmle girdiği içiçelik bu açıdan bir farklılaşmayı getirmiştir. Bir kere anti-kemalizm, Kürtler için de, dinci ve liberal ideolojilerle yakınlaşmanın kapısını açar. Kürt sosyalistleri 1960'larda, isyanları kanla bastıran kemalist mirasla değil, ama kemalist hareketin "modernist" yanıyla barışık hale gelmişti. Kürt hareketi aşiretçi yapı ve önderliği, TİP'te aşıyor, ilerici/marksist aydınların, halkçı bir kategorinin ağırlığı altına giriyordu. Gündemde bir kemalizm ve TC karşıtlığı değil, Türklerin kemalist önderlik altında yaşadıkları yarı-aydınlanmanın Kürtler için sosyalizmin renkleri altında çok daha gelişkin bir izdüşümü vardı. Kürt sosyalist aydınlanması, Türkiye'nin düzeninden, ama aynı zamanda Doğu Anadolu'nun feodal düzeninden de kopuyordu. Bu kopuş zinciri tarihsel olarak kemalizme karşı konumlanışı belli ölçülerde önemsizleştirir. Sonra; aslında soldaki kemalizmden kopuş problematiğinin, hareketin kitlelere dönük yüzünde bir ağırlığa sahip olduğunu söylemek de imkansızdır. Kürtler dahil sosyalizmin tabanı açısından kemalizm (27 Mayısçı, demokratik Anayasacı, bağımsızlıkçı ve kalkınmacı vurgularla donanmış biçimde) sol kamuoyu tarafından genel olarak ilerici kabul ediliyordu. Sosyalizm üzerinden aydınlanmayı tadan Kürtler, böyle bir hesaplaşmaya girmek durumunda değillerdi.

Türk ve Kürt devrimci hareketleri, 1960'ların deneyini elbette aşmayı deneyeceklerdi. Ama nasıl?

(1) Radikalizm ayrılıkçılıkta aranmıştır;

(2) Kürt dinamiğinin gelişme yolunun ayrı bir uluslaşmadan geçtiği sanılmıştır;

(3) Eğer düşünülmüşse, 1960'ların eksik kalan yönünün "aydın" ve "aydınlanma" damarına karşı halkçı boyutun güçlendirilmesiyle halledileceği öngörülmüştür.

Oysa, kendi kaderini tayin hakkının en ileri kullanılma biçiminin bağımsız devlet olduğu gibi bir tez, olsa olsa burjuva

milliyetçiliğine ait olabilirdi. İşçi sınıfıyla bütünleşmek varken, ulusal ayrılıkçılık gerilemedir.

Oysa, emperyalizm çağında ulusal kurtuluşun toplumsal kurtuluş ile bağı, uluslaşma ile bağından çok daha güçlüdür.

Oysa, ideolojik ve siyasal yetersizliğine yukarıda değindiğim aydın kuşağının giderek önemsizleştiği kabuk değiştirme süreci, halk kitleleri söz konusu olduğunda hitap yeteneği de yitirmeye başlamıştır.

1960'larda Türkiye İşçi Partisi, binbir eksikliğine karşılık, solda bugüne kadar ikinci bir kez üretilemeyen toplumsal hitap yeteneği geliştirmişti. İçiçe geçmiş halkalar getirin gözünüzün önüne. En dışta geniş kitleler ve onların "vicdanları" olsun. Darala-değişe iç halkalara geçin... Siyasal mücedele çok geniş kitlelerin vicdanı ve darala darala umudu, öncüsü, örgütü olmayı öngörür. Kitlelerin vicdanı olmaktan örgütü olmaya giden içiçe geçmiş halkaların belirleyici rengi de, genişten dara geçtikçe, ideolojik, siyasi ve örgütsel diye renk değiştirecektir. TİP bu dizgeyi tamamlayamadı. TİP geniş kitlelerin vicdanı olmayı becerirken, örgütsel yetenekleri son derece cılız kaldı. Teorik formasyon ise örgütsel yeteneklerin kaynağı olduğu gibi, ideolojik cazibenin hem sınırlarını gösterir hem de ana jeneratörünü temsil eder. TİP, içerdiği değerli marksist aydınlar bir yana, böyle bir yetenekli kuşak yetiştirememiştir. Türkiye İşçi Partisi'nde biraraya gelen işçi (sendikal), aydın, Kürt, gençlik dinamiklerinin geçici bir koalisyona *mahkum* oldukları söylenemez. Çünkü iktidarı hedefleyen bir sosyalist hareket benzeri etkin güçleri doğrudan örgütlemekten ve bunları uyumlu biçimde sınıf mücadelesine sevketmekten vazgeçemez. TİP *yalnızca* koalisyondan daha ileri bir birliktelik türüne, öncü parti niteliğine geçememiştir. TİP yalnızca başaramamıştır.

TİP'in geniş kitlelere hitap gücü, işçi hareketinin belirli bir gelişkinliğe ulaştığı, DİSK'in kurulup yükseldiği dönemlerde yeniden üretilemedi. TİP'in yüz yüze geldiği yeni sorunlar ve bu sorunlar hakkındaki tartışmalar, hareketin toplumsal hitap

gücünün darbe almasının yolunu açtı. Ne 1968 Çekoslovakya olayları, ne de MDD-SD tartışması işçi dinamiğini pek ilgilendirmedi. Tersine... Oysa kim Sovyetler Birliği'nin hem geleneğinin hem de güncel siyasal konumunun Türkiye'deki iktidar mücadelesini ilgilendirmediğini söyleyebilir! Kim, Türkiye devriminin asker-sivil aydın zümre sayesinde mi, işçi sınıfının öncülüğünde mi yol alacağı tartışmasının kitlelerle ilintisiz bir teori polemiği olduğunu iddia edebilir!

TİP'in gelişkin toplumsal hitabı ve kadro/örgüt boyutundaki zaafları zengin koalisyonu geçiciliğe mahkum etmiştir. Sonrasında ise Kürt hareketine, "değiştirilmesi gerekenin" birlikteliğin ta kendisi olduğu yolunda bir intiba kalmıştır. İşçi sınıfının ve sendikacıların yaşadıkları örgütsel yabancılaşma deneyinden adeta Kürt dinamiği de, kendi göbeğini kendi başına kesme dersi çıkarttı. Kadro/örgüt boyutundaki zaafları algılayamayanlar, toplumsal hitabın vicdanları yakalaması gerektiğini, ideolojik mücadele denen görevin tam da bu olduğunu gözden kaçırmış ve her şeyi birbirine karıştırmışlardır. Geçmiş aydın birikimini aşmak gerekirken, bu birikimin üzerine çizik atan bir toyluk ön plana geçmiştir. Ortak örgütlenme deneyinin eksiklerini saptama ve giderme yeteneğinden yoksun yeni dönem hareketleri, ortak örgütlenmeyi reddetmeyi daha kolay ve daha radikal, daha devrimci saymışlardır.

Özetle Kürt sol düşüncesi, sosyalizmi ve Türkiye işçi sınıfı ile biraradalığı ayakbağı sayar olmuştu. Bir başyapıt olan *"Doğu Anadolu'nun Düzeni"*nin yazarı, İsmail Beşikçi'nin 12 Mart dönemi hakkında şu aktarılanlar, doğruysa üzücüdür:

> *Tutukevindeki tartışma ve konuşmalarda çok kibar ve yumuşak bir şekilde, Kürtlerin sosyalistliklerinin 'Kürt' demokratik istemlerini engellediğini dile getirirdi. Kürt aydınlarının ödünsüz sosyalist olmalarının ödünlü 'Kürt' olmalarına neden olduğunu söylemek istiyordu.* **(19)** **[KUTLAY]**

Bu betimlemeyi uzatmayacağım. Solda 12 Mart sonrasında hızla *devrimci-demokratlaşma* başlar. O an için Kürt devrimci demokrasisinin ancak bir bölümü ayrı örgütlenme yoluna girmiş bulunuyordu. Ama yol açılmıştı bir kez. Artık solda bir *milli köken tasnifi* başlamıştı:

> *İlerici Kürt gençler daha çok TİP içinde ya da çevresinde çalıştılar o güne dek. 1969'a geldiğimizde artık onlar da radikal, bağımsız, daha doğrusu bir parti işlevi görecek şekilde organize olmayı amaçlayan konuma geldiler. Kabullenmeli, henüz bir önceki kuşakla ilişkilerini tümden koparan bir halleri yoktu. Ama artık TİP'i beğenmiyor ve TİP'in Kürt istemlerine yanıt verebilecek eylemlerde bulunamadığını öne sürüyorlardı. Bu arada Kürtler konusundaki istemleri de düne göre daha radikal bir içerikteydi. İşte kısaca değindiğim bu atmosferde Ankara ve İstanbul üniversitelerinde okuyan Kürt gençler, bu kez yalnız solcu olanları değil, sağcı ve birçok Kürt feodal kökenli ailelerin çocuklarını da içine alan bir örgütlenmenin hazırlıklarına giriştiler. TİP'le bağları kopmadı, ancak eski sıcak ilişkilerinde bir azalma olduğu da gözleniyordu. Dolayısıyla TİP'teki Kürtlerin çalışmalarını yetersiz buldukları seziliyordu.*
>
> *...Ocaklılar (DDKO) artık yalnız sosyalistlerden oluşmuyordu, sağcılar da yer alıyordu. Dönemine özgü bir örgütlenme türü. Kendisini bir parti yerine koyan, halkı bilinçlendirme ve örgütleme iddiasında, ilerici, bu nedenle zaman zaman kendisini sosyalist bir örgüt gibi de gören ve Kürt demokratik istemlerinin yoğunlukta olduğu bir örgüt. Birlikte örgütlenmediği Türk örgütleriyle devrimcilik ve değişim istemlerinde yarışmak zorunluluğunu duyan bir örgüt.*
>
> *...Olaylar biz TİP'lileri, yöredeki DDKO'ların kuruluşlarında ve eylemlerinde yer almaya götürdü.* **(20)** [KUTLAY]

Yanlış anlaşılmasın; kadroların ve dinamiklerin milli tasnifine alternatif, TİP modeli olmak zorunda değil. Solun bu

şekilde ayrışarak geçirdiği 1970'ler boyunca her açıdan yerinde saydığını da söylemiyorum. Örneğin yeni kuşak Kürt devrimcilerinin kimliklerine daha duyarlı yetişmesinin, Kürt dinamiğinin daha sonraki evrimine değer ve anlam yükleyenler tarafından toptan olumsuzlaması söz konusu olamaz. Ama, söylediğim yalın olarak şu: Farklı ulusal topluluklar, birbirlerinden ayrışmış ve başka başka kanallardan yol alıyorlarsa, işçi sınıflarını ortak örgütlemek söz konusu olamayabilir. Bir anlamda karşımızda birden fazla, ya da başkalaşmış emekçi sınıfları var demektir... Baştan beri diyorum, devrimci örgütlenme sınıf mücadelesinin verildiği ölçeği temel alır. Uluslar da bu yüzden hâlâ önem taşımaktadır... Durum bu değilse, işçi sınıfı devrimcileri, sınıf örgütlenmesinde ulusal kriter *kullanamazlar*

Türk ve Kürt sollarının 1970'lerdeki ayrışma trendi, genel olarak sosyalizmi ve sınıf mücadelesini ilerleten herhangi bir sonuç vermemiştir. Gerçi 1970'lerin başlarında Kürt tarafında büyük bir canlılık, tartışma ve yeniden yapılanma ortamı gözlemlenir. Ancak bu durum Kürt dinamiğine özgü sayılamaz. 12 Mart "antraktından" sonra sol, tepeden tırnağa kendini yeniden yapılandırmıştı.

Kürt dinamiğine özgü olan taraf, Kürtlerin TİP'in çözülme süreci ve 12 Mart sonrasında kendi göbeklerini kendilerinin kesmek durumunda olduklarını "hissetmeleridir". Bu Türkiye sosyalist ve Kürt dinamiklerinin arasına çift taraflı olarak yeniden bir maddi mesafe koyar. Kendinizi 1970'te farzedin. Bir Türkiye sosyalisti olarak, gemiyi terkeden Kürt devrimcilerine tepki duymadan edebilir misiniz? Ya da bir Kürt devrimcisi olarak herhangi bir cazibe gücü barındırmaz hale gelen bu gemide niye durasınız? Sorun zaten tam da bu parçalı kimliktedir. 1960'ların sol koalisyonu TİP'te kollektif kimlik ve sınıf mücadelesinin öznesi olma bilinci zayıf, parçalı kimlikler belirgindir. İşler yolunda gitmediğinde parçalar yollarını ayırmış, marksistler ise çözümün, yani bu parçaları birarada tutmanın formülünü üretememişlerdir.

İsyan hazırlığı

1970'li yılları önemli sayamıyorum. Daha doğrusu öneminin 1980 ve 90'ları saran yirmi yıllık son dilime sunduğu hazırlık imkanlarıyla sınırlı olduğunu düşünüyorum. Bu yıllarda Kürt dinamiği Türkiye solundan ayrışmaya çalışmış ve solun kaderini paylaşmaktan kurtulamamıştır. 1970'lerin ortalarına kadar, temsilen 1 Mayıs 1977'yi alabilirsiniz, yükselen sol, sonra tepeden aşağı doğru kaymaya başladı.

* Kitlesel meşruiyet yitirildi.

* Faşist hareketin darbe zemini hazırlama stratejisi çerçevesinde sola düzenlediği büyük provokasyon tuttu ve solda antifaşist mücadeleden daha önemli bir şey kalmadı.

* Faşizme karşı direnişin meşruiyeti solun siyasal ve örgütsel kimliğine sahip çıkmak biçimini aldı. Kitlesel boyutu, önce ideolojik alanda, sonra doğrudan fizik güç anlamında eridi.

* Kürt devrimci demokrasisi de kendi bölgesinde aynı izolasyon sürecini yaşadı.

* Boşlukları siyasal olarak CHP dolduruyor, emekçi kurumlarını, sendikaları, odaları ele geçiriyor ya da kuşatıyordu.

1970'lerin yükseliş değil geri çekilme evresinde doğan hareketlerden PKK, tipik olarak devrimci demokrattır. Kürt hareketleri arasında bilimsel sosyalizme yönelen iki kol olduğu seziliyor. Bir tanesi TİP, diğeri TKDP geleneğinin solculaşması ile ortaya çıkan eğilimler. Geleneksel solu çağrıştıran bu kollar görece kent yönelimli ve aydın kalmıştır. Bunlar ile '68-70 ayrışmasında THKO, THKP-C, TKP-ML çıkışlarına denk gelen alanın ayırt edilmesi gerekir. Kürt devrimci demokrasisi, kısmen ayrı örgütler halinde, kısmen devrimci demokrat hareketlerin içinde yaşamış, ortak örgütlenmeden adım adım uzaklaşırken, önce ortak örgüt içinde seksiyonlaşmaya, sonra özerkliğe ve bağımsız oluşumlara giden bir yol izlemiştir.

Bu süreç içerisinde devrimci demokrasi bazı fetişler üretti. Birkaç örnek:

* Sömürge saptaması yapmayan devrimci değildir.

* Kendi kaderini tayin hakkını savunmanın ötesinde bağım-

sızlığı savunmayan devrimci değildir.

* Ayrı örgütlenmeyi savunmayan devrimci değildir.

Oysa bir betimleme olarak mümkün olsa bile, marksist kavram olarak sömürge statüsünün, Kürt toplumunu açıklama gücü bulunmuyordu.

Oysa Ortadoğu'da bağımsız bir Kürt devletinin yaratacağı uluslararası etkilerin ne ulusal ne de toplumsal kurtuluş ile alakası olmayacaktır.

Oysa işçi ve emekçilerin, sınıf dışı kriterlerle örgütsel tasnifi Bundculuktan farklı bir şey değildir.

Geçelim... 1960'ların kitlelere sosyalist aydınlanma aşısı yapan girdilerinin yerini küçük burjuvazinin kültür tasfiyesi, Çin'i hatırlamak gerekirse *Kültür Devrimi* almıştır.

Ancak bu konuları hatırlarken bir parantez daha açılmalı. Devrimci demokrasiden söz ediyorum, bir oturmuş işçi sınıfı partisinden, marksist-leninist gelenekten değil. Birincisi, Kürt devrimci demokrasisinin marksist-leninist olma iddiasında gösterdiği ısrarı da fazla önemsememek gerekiyor. Bilindiği gibi bu ısrar sosyalist ülkelerin çözülmesine ve Türkiye'de liberal ideolojinin ilerlemesine direnç gösterememiştir.

İkincisi, hayata geçirilen esasen ya gençlik ya da köylü örgütlenmeleridir ve işçi sınıfı içerisindeki ağırlık ihmal edilebilir düzeyde kalmıştır. İşçi ağırlığının düşüklüğünde elbette nesnel nedenler belirleyicidir. Burada öznel bir eksikliğin eleştirisini yapıyor değilim. Ama durum böyle olduğu için, ayrı örgütlenmenin işçileri fiilen bölmesi söz konusu olmamıştır.

Kürt devrimci demokrasisi, Türk(iye) solunun bir parçası olarak yaşadığı sürece köy ve kent yönelimlerini birlikte taşımış ve kendi kendisini iki taraftan çekiştire çekiştire ne köylere yerleşebilmiş, ne de kentli karakter edinebilmiştir.

Karşımızda ayrı örgütlenmeci, mücadele biçimleri açısından radikal, nüfusun kentli kesimlerine, aydınlara ve işçilere hitap yeteneği sınırlı bir devrimci dinamizm var. Bu hareket 1970'lerin ikinci yarısında başlayan ricatla birlikte, kentlerden

köylere doğru hem çalışma alanını hem de siyasal konsantrasyonunu kaydırmıştır. Yıllardır dile getirilen ama bir türlü hayata geçiril(e)meyen gerilla savaşı stratejilerinin, tam da bir geri çekilme evresinde gerçekçiliğinin artması ilginçtir.

Kürt solu için TİP sonrası içine girilen "daha devrimci hale gelme arayışı" bir de *köylüleşmek* anlamına gelmiştir. Türkiye'de geleneksel sol kentli, Türk devrimci demokrasisi kasabalı ve Kürt devrimci demokrasisi köylüdür. Sol Türkiye coğrafyasını adeta parsellemiş!

TİP'ten ayrışma sürecinin bir karakteristiği bununla ilgili. TİP'in "Türkiye işçi sınıfı ile Kürt halkına" vaazettiği kader ortaklığı, somut olarak, Kürt köylülüğünün Türkiye işçi sınıfının başını çektiği yürüyüş kolunu takip etmesini kastedeer. Başka türlüsü batı ile doğu arasındaki farklılık, Kürtlere uygulanan ayrımcılığın oluşturduğu birikim ve Türkiye'nin ağırlık merkezinin giderek kentlere kaymakta oluşu gibi faktörler nedeniyle, o dönem için mümkün değildir.

Ancak proleter ve marksist niteliklere sahip olmayan bir müttefik adayı olarak Kürt dinamiğinin yukarıdaki modeli bir tabiyet ilişkisi olarak algılaması kaçınılmazdır. Açıkçası Türk solcularının Kürtlerle ilişkilerinde siyasal ve ahlaki bir eşitlikçilik konusunda sicillerinin tertemiz olduğunu söyleyemem. Ama Kürt solcusunun da Türk kesimine yerli yersiz, hatta kategorik olarak mahkumiyet kesmesinin kaynağını buralarda aramak gerek derim.

> *Henüz, günümüze kadar süren bu tartışmalarda hiçbir Türk sosyalisti-hareketi emperyalistlerin öncülüğünde Kürtlere yapılan tarihi haksızlığın giderilmesini gündemleştirmemiştir.* **(21)** [YAŞAR HATİCE]

Bu türden eleştirileri bir kenara bırakıp, ben bir başka boyuta dikkat çekeceğim. Türkiye sosyalist hareketinin Kürt dinamiğini ileri çekici fonksiyonu 1970 dönemeci itibariyle ortadan kalktığı ve sol ideolojik anlamda marjinalleşmeye başladığında, Kürt hareketi de deklase/küçük burjuva karakter

kazanmaya daha kolay akmıştır. 1970'lerin Kürt devrimci demokrasisi tüm bu nedenlerle sosyalizmden kaçmıştır.

Bir diğer ilginç nokta, Türkiye orijinli Kürt hareketlerinin Irak, İran ve Suriye'ye uzanamamalarıdır. Oysa kendi kimliğine ve kırlara dönüş yolculuğuna çıkan Kürt devrimci demokrasisinin çok-ülkeli bir perspektif geliştirmesiydi mantıklı olan. Bu iç mantığı saçmalık eşiğine yükselten bir erken deneme olmuş ve SSCB'ye de sömürgeci ülke muamelesi yapan Maocu "Beş Parçacılar" diye bir örnek yaşanmıştı. Ancak genel bir trend olarak Kürt hareketleri, dört parçanın ortak kurtuluşu anlamında birleşik ve bağımsız devlet perspektifinden, zımnen ya da açıkça Kuzey Kürtlerine konsantre olmaya kaymışlardır.

Aşiret isyanları yerel kalmış, "demokrat aydın" birikimi ise Türkiye ölçeğine çıkmıştır. TİP içindeki dönem işçi sınıfı ve Kürtleri kapsaması anlamında yine ülke ölçekli olurken, 1970'lerin Kürt devrimci demokrasisi başlangıçta Kürt bütünlüğüne yüzünü çevirmiş, sonra Türkiye'nin Kürt parçasına rücu etmiştir. Demokratik Cumhuriyet tezi, bir süredir devam eden belirsizliği kaldırarak yeniden 50 yıl öncesinin Türkiye ölçeğine döndü. Ancak iki ülkesel ölçek arasında Demokratik Cumhuriyet'in TİP'inkine oldukça uzak ve 1940-50'lerin sempatik aydınlarının "kendinde" solculuklarına yabancı kaldığı söylenmelidir.

Aslında Kürt devrimci demokrat hareketi, siyasallaştığı ve geliştiği ölçüde çok-ülkeli yaklaşımlardan Kuzey'e çekildiler. Bunda ideolojik temelli bir olgunlaşmanın mı, yoksa reel politik yeteneklerin gelişmesi ve pragmatik çıkarların ayırdına varılmasının mı rol oynadığı tartışmalıdır. "Ciddi" bir Kürt hareketinin, bir parçada etkili mücadele vermek için diğer parçalardan birinde üslenmek, bölge devletlerinin tamamını karşısına almamak gibi dersleri edinmesi zor olmaz. Hele yalnızca emperyalist merkezlerin değil, irili ufaklı bütün bölgesel güçlerin birer "denge dehası" kesildikleri Ortadoğu'da!

Kürt geleneksel solu ise bu ortamda uzun süreli bir sıkışıklık yaşamıştır. Yukarıda değinildiği gibi, geleneksel sol, dinamik kırlara ve köylülere çekilirken, kentlerde etkisi sınırlı aydınlara indirgenmiş, verili ağırlığını korumasına karşılık, solda yaşan-

makta olan gelişmelerin dışında kalmıştır. Burada kastettiğim özellikle TKSP, *Kemal Burkay* hareketi ile KDP geleneğinin solcu uçları, örneğin *Peşeng* hareketi. Bunlar, reel sosyalizmin çözülüş sürecinde geleneksel kimliklerini terkederek yeni modaya yelken açan, liberal ve burjuva demokrat eğilimler geliştiren kesimlerdir*.

Genel olarak 1970'lerdeki akıntıyla, kırlar devrimci demokratlara teslim olurken, Kürt geleneksel solu da Kürt büyük kentlerine yerleşir. Diyarbakır'da belediye başkanlığını kazanacak ölçüde... Ancak sonraki yirmi yılda geleneksel sol önce Türkiye'nin, sonra da Avrupa'nın metropollerine doğru kaymıştır!

1970'lerin sonlarında Türkiye solunun Kürt dinamiği üzerindeki etkisi görece azalır. Ancak yeri gelmişken, Türkiye'deki Kürt hareketlerinin diğer ülkelere oranla daha solcu olmalarının bir kural haline geldiğini de not etmeliyim:

> *Diğerleri ile Türkiye kökenli Kürt örgütleri arasında tespit edebildiğim önemli bir fark da ideoloji konusunda çıktı ortaya. İran, Irak ve Suriye'deki Kürt örgütlerinin neredeyse tamamı milliyetçi ya da sosyal-demokrat çizgideler. Marksizmi açıkça savunanları, İran Komela hariç tutulursa, siyasi güç skalasında en alt sıralarda bulunuyor.*
> *Türkiye'ye gelince durum değişiyor birden. Benim tespit edebildiğim kadarıyla, Türkiye-Kürdistan Demokrat Partisi dışındaki bütün Kürt örgütlerinin ideoloji bayraklarının üzerinde Marksizm yazıyor.* **(22)** [BALLI RAFET]

Türkiye'de solun toplumun bütünü nezdinde iktidar alternatifi olarak anlamını yitirmesi ve ideolojik meşruiyet mücadelesini kaybetmesi, Kürt dinamiğini de bağlar. Ancak ideolojik mücadelenin birincil alanı, kentleşmekte olan bir kapitalist ülkede zorunlu olarak kentsel merkezlerdir. Mücadelenin kaybedildiği alan da esas olarak burasıdır. Ek olarak Kürt hareket-

---

* *Bak. Aydın Giritli ve Mehmet Kıvanç; "Sosyalist Dünya Çözülürken Türkiye Solu-I", **Gelenek 34**, İstanbul Nisan 199, ss.42-67. Kürt geleneksel sol yapıları hakkında özellikle bak. ss.64-65.*

lerinin kentli aydın ve küçük burjuva genç unsurlarının bu yenilginin faturasından en fazla etkilenecek kesimler oldukları da açıktır. Dolayısıyla söz konusu dinamik yeni çıkışlara hazırlanmak için ilerideki yıllarda "en kırsal" alanların aynı zamanda en korunaklı mekanları sunduğunu hissedecekti. 1970'lerin sonunda siyasal ve ideolojik dengelere bakıldığında, Kürt dinamiğinin yeni çıkış yolunu muhtemelen herzamankinden daha kırsal ve köylü bir karakter üzerinden yakalama olasılığının bulunduğu sezilebilmektedir.

İşçi sınıfı ve sosyalizmin penceresinden bakıldığında bu gelişmenin ilk ağızda hayırlı bir tablo sunmayacağı açıktır. Türkiye'de komünist sol, bir burjuva aydınlanmacılığının platformunda doğmuştu. Bizim burjuva devrimi tarihimizin tarihsel paranoyası, önce Avrupalıların gerisinde kalmak, sonra sömürgeleştirilmek, ardından da ikinci sınıf kapitalist ülkeler kuşağına mahkum olmak biçimlerinde dışa vuruldu. Türkiye'de burjuva devriminin platformunda doğan solun da tarihsel eğilimi, bir üçüncü dünya kurtuluş hareketi değil, "doğulu" veya "doğucu" bir kimliği değil, kapitalist bir ülkenin modern komünist hareketi olmak yönündedir. Daha doğrusu bu yönde olmalıdır...

Sol tarihin bütününe bakar ve bir devrimci demokrasi-geleneksel sol ayrıştırmasına başvurursak, genel hatlarıyla devrimci demokrasi ile üçüncü dünyacılık, ulusal kurtuluş, popülizm, kırsal alan arasında, ve geleneksel sol ile batıcılık, toplumsal kurtuluş, sınıfsallık, kentler arasında birer denklik gözlemlenebilir. Elbette devrimci demokrasinin Doğan Avcıoğlu'nun imza attığı dönemler, "gençlik" hareketleri gibi örneklerinde bu bağlantılar bir doğucu karakter kazanmaz; tersine burjuva modernizmiyle pek yakın düşerler. Ben de burada toptancı biçimde devrimci demokrasinin yüzünün doğuya dönük olduğunu iddia edecek değilim. Bu biçimde tarif edilebilecek olan akım, Pekinci, Tirancı ve Kızıl Kmerler benzeri versiyonlarıyla Maoizmdir. Maoizmin içinde modernleşme problematiğini tümden terketmeye yönelik güçlü bir çekim vardır. Devrimci demokrasinin diğer kesimleri için yapılabilecek genelleme ise, bu hareketlerin işçi sınıfının ayağını bastığı ze-

minin dışında arayışlara sahip olduğu ve eninde sonunda bir modernleşme programını ifade etseler de, sıfır noktasında kendilerini üçüncü dünyada tanımlamalarıdır. Türkiye kapitalizminin gelişkinlik derecesinden bağımsız olarak bizim geleneksel sol tarihimiz ise, düzenin en gelişkin sınıfsal ve bölgesel alanına ayak basar.

Sonuç olarak, Kürt dinamiğinin kırlara çekilerek yoksul köylülüğe kayması, Türkiye solundan bir uzaklaşma anlamını da taşımıştır. Ortaya çıkan yeni görev Kürt dinamiğinin yeniden kentlerle bağlantılandırılması, aydın ve proleterlerle birleştirilmesidir.

"Son isyanın" arka planında böyle bir süreç bulunuyor...

NOTLAR

1) DAVAZ Rasim - BİLEN İ.; *"Yeni Bir Kürt Ayaklanması"*; **Rundschau 32**, 1937; *STMA 6 içinde Ek*, s. 448

2) M.L.; *"Kürdistan'daki Olaylar Üzerine"* Internationale Presse- **Korrespondenz, no:65** (5.8.1930); *STMA cilt 6, Ekler bölümü*, s.447.

3) KIVILCIMLI, Hikmet; **İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark);** (tarihsiz baskı); ss.220-224. (aynı bölüm STMA c.6, ekler içinde ss.446-447'de yayınlanmıştır)

4) KIVILCIMLI; **a.g.e.**; ss.194-198. (aynı bölümü Emin Karaca da aktarıyor. ss.137-141. **Ağrı Eteklerindeki Ateş** (Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi), Alan Yayıncılık, İstanbul 1991)

5) AHMET; "Şarktaki Köylü Harekatı", **Kızıl İstanbul**-10 Temmuz 1930; aktaran Emin Karaca; a.g.e.; ss.134-136.

6) BEŞİKÇİ İsmail; **Doğu Mitingleri'nin Analizi (1967)**, Yurt yayınları, Ankara, Mart 1992; s.83

7) BALLI Rafet; **Kürt Dosyası;** Cem Yayınevi, Dördüncü basım, İstanbul-Aralık 1993; s.41

8) BALLI; **a.g.e.**; s. 41

9) AREN Sadun; **TİP Olayı 1961-1971;** Cem yayınevi, İstanbul Kasım 1993; ss.290-291

10) ANTER Musa; **Hatıralarım;** Yön Yayınları, 1. Cilt, 2.baskı, İstanbul Ağustos 1991; ss. 149-150

11) BULUT Faik; **Kürt Sorununa Çözüm Arayışları;** İstanbul Ocak 1998; s.83.

12) ANTER; **a.g.e.**; ss. 162-162

13) "TKDP Programı"ndan aktaran Hıdır Göktaş; **Kürtler-II: Mahabad'dan 12 Eylül'e**, Alan yay. 2.baskı. İstanbul Kasım 1991; s.102

14) KUTLAY Naci; **Anılarım,** Avesta Yayınları, İstanbul, Mart 1998; s.59

15) KUTLAY, **a.g.e.**; s. 150.

16) GÖKTAŞ; **a.g.e.**; s.105

17) BEŞİKÇİ; **Doğu Mitingleri'nin...**; s. 68

18) GÖKTAŞ; **a.g.e.**; s.106 (dipnot)

19) KUTLAY; **a.g.e.**; s.164

20) KUTLAY; **a.g.e.**; s.179-181

21) YAŞAR Hatice; *"Kürt Meselesi Karşısında Türk Sosyalistlerinin Tutumu"*; **STMA cilt 7** içinde, s.2115.

22) BALLI Ballı; **a.g.e;** s.28

Beşinci Bölüm
Son İsyandan Demokratik Cumhuriyete

Son İsyandan Demokratik Cumhuriyete

Bir önceki bölümde kaldığım yerden devam edeceğim. Kürt yükselişinin Türkiye işçi sınıfıyla içiçe şekillendiği 1960'larda, bu karaktere denk düşen örgütlenme, doğal olarak ortak örgütlenmedir. 1980'lerde kesinlik kazanan kırsal karakterin ise ortak örgütlenme içinde ifade edilmesi imkansızdı.

O halde şu onlarca yıllık "ortak mı ayrı mı" tartışmasına ilişkin ne düşündüğümü de söylemiş oluyorum. 1960'lardaki ortak ve 1980-90'lardaki ayrı örgütlenme bir *keyfiyet* konusu olarak ele alınamaz. Biri kentli, işçi ve aydın, öteki kırsal iki dinamiğin ideolojilerinden çalışma tarzlarına, örgütsel kültürlerinden siyasal önceliklerine kadar her şeyleri farklılaşmış demektir. Bu dinamikleri aynı kalıba sokmak imkanı olamaz. Farklı dinamikler, yalnızca, biri diğerinin hegemonyası altında tabi ve tali bir rolü kabul ettiği durumda, ortak örgütlenme yaratabilirler.

1970'lerde Kürt hareketi, besbelli, Türkiye solundan bağımsızlaşmanın, farklılaşmanın çabası içindeydi. Ortak örgütlenme/ayrı örgütlenme, sömürge/ezilen ulus gibi tartışmalar bu çabanın kodlanmasından ibarettir. 1980 ve 90'larda ise Türkiye solu içinde bir dizi kesim, Kürt dinamiğine tabi olmayı savunmuşlar ve olmuşlardır da. Bu yola girenlerin devrimci bir aktivite içinde oldukları kabul edilebilir. Hele aynı dönemde Türkiye'de sınıf mücadelelerinin tansiyonu görece düşükken... Ancak bu tabiyetin sosyalist, proleter ve aydın kimliğinin tali kılınması anlamına geldiği önemsenmemiştir. Kürt hareketine iltihak eden devrimciler, esasen işçi sınıfı devrimciliğinden bir kopuş yaşamışlardır. Ortaya çıkan tablonun Kürt coğrafyasına

uygun olup olmadığını bir kenara bırakalım, Türkiye'nin kapitalist niteliğiyle alakasızlığının açık olduğunu düşünüyorum. Bunca yıllık kapitalist Türkiye'de devrimci mücadelenin köylüleştirilmesi, 1960'ların devrimci demokrat gençlik hareketlerinin büyük günahıdır. 1980'lerde aynı köylüleşme yeniden ve daha güçlü biçimde gündeme geldi. Sosyalizmin güncelliği olan bir ülkede, devrimci mücadelenin esas mekanının kentten kıra taşınması iktidardan kaçışın bir diğer adıdır. 1960'larda Türkiye'de geniş kitleler için farklı bir gelecek vaadi anlamına gelen sol, 1970 ve 1980'ler boyunca, harekete geçirdiği kitle niceliğinden bağımsız olarak, ideolojik olarak marjinalleşmiştir. Kürt hareketinin kıra göçü bu değişimin tutarlı bir boyutunu temsil eder.

Yine 1980'lerde bizim hareketimiz, *Gelenek*, sosyalizme tali ve tabi rol biçen eğilimlere karşı bir direnç hattı örmeye uğraşmıştır. 1990'larda ise "aşırı olgunlaşmış" Kürt dinamiği ile henüz pek cılız işçi dinamiği arasında ittifak köprüleri kurma girişimleri, yine bizim hareketimizden, *SİP*'den kaynaklanmıştır.

Devrim stratejisi hakkında

Uzun bir bölmesinde sosyalist devrimler çağı olarak tanınan 20. yüzyıl bize birkaç geçiş modeli sundu. Birincisi, *Ekim modeli*dir. Bana kalırsa 1917 Ekim Devrimi, işçi sınıfının kent merkezli iktidar stratejisinin en tipik örneğini oluşturur. Daha sonraları 1917'de işçi sınıfının rolünü önemsiz sayan, hatta ihmal etmeye veltenen bütün yorumların üzerine birer çizik atılmalıdır.

Kronolojiyi izleyecek olursak, ikincisi, *Doğu Avrupa*'nın sosyalizme geçişidir. Burada öne çıkan boyut bu toplumlar açısından dış dinamiktir. Sovyet faktörünün olmadığı bir durumda Doğu Avrupa toplumlarının sosyalizm için hazırlıksız kalmış olacaklarını ya da henüz olgunlaşmamış sayılmaları gerektiğini söylemiyorum. Bununla hiç ilgisi yok. Benim vurguladığım nokta, iktidarın el değiştirmesi sırasında hangi

dinamiğin belirleyici olduğudur. İdeolojik düzlemde ise işgale karşı ulusal motiflerin ağırlık taşıdığı görülür.

Üçüncüsü, Çin Devrimi ile anılan *Halk Savaşı* modelidir. Tartışmasız bir köylü hareketidir, Çin Devrimi. Bana, her zaman bu saptamadan daha ilginç gelen, Çin Komünist Partisi'nin başlangıçta organik anlamda bir işçi partisi olarak kurgulanmış ve kurulmuş olmasıdır.

> *(ÇKP'nin kuruluş kongresi/1921) Kongreye Marksist çalışma gruplarının örgütlenmiş olduğu eyaletlerden toplam 12 (veya 13) delege katıldı... Hunan'dan gelen Mao Zedung ve Ho Shuheng dışında tümü kent kökenliydi.* **(1)**

Ancak uçsuz bucaksız bir köylü kıtasının göreli önemi az sınai/ticari merkezlerindeki proleterlere yoğunlaşan bir siyasetin kaderle toslaşması normal, belki de kaçınılmazdı.

> *(1927 yılında) Vuhan kentinde işçiler bayram yapıyordu. Çin'in az sayıdaki proletaryasının bu kentteki yoğun durumu (4 milyon olan proletaryanın 600.000'i Vuhan'daydı/ sınai proletarya nüfusun %1'ine denk düşüyor) ve işçilerin tümünün ateşli desteği ÇKP üyelerinde bir zafer duygusu arattı. Bu durum hiçbir zaman kent duvarlarından ötesine bakmayanların, önlerindeki gerçek sorunları görememelerine yol açtı...* **(2)** [HAN SUYIN]

ÇKP, özellikle 1927 Şanghay ayaklanmasından ve ağır bir kitle kıyımı yaşanmasından sonra bu kez yoksul köylü hareketi olarak adeta yeniden inşa edilmiştir. Yeniden inşa sürecine ağırlık koyacak olan Mao, bu geçiş sancılarının hissedildiği sıralar durumu son derece sade bir üslupla ifade ediyor:

> *Üç seçenek var: Köylülerin başına geçip onlara önderlik mi edeceğiz? Onların arkasında kalıp elimizi kolumuzu sallayarak onları eleştirecek miyiz? Yoksa önlerine dikilip onlara karşı mı çıkacağız? Her Çinli bunlardan biri-*

ni seçmekte özgürdür, ama olaylar sizi seçiminizi çabuk yapmaya zorlayacaktır. **(3) [MAO]**

Sözü uzatmadan toparlamalıyım: Çin Devrimi'nin içinden geçtiği ve halk savaşı, işgale karşı mücadele, kurtarılmış bölgeler, kırlardan kentlere yürüyüş gibi unsurlarla bezeli yolun kökeninde bir marksist önderliğin *gerçekçi* stratejik tercihleri yatmaktadır. Marksist bir önderliğin, iktidar mücadelesinin işlevselliğini gözeterek kendisini işçi karakterinden uzaklaştırması, köylü ülkesinin dramı olarak okunmalıdır.

Dördüncüsü, halk savaşından farklı olarak kentsel merkeze sıkışmış, coğrafi ve demografik anlamda, hegemonyası toplumun hücrelerine inemeyen burjuva iktidarın "dışarıdan" gerillayla kuşatılması ve bu sayede işçi sınıfı başta olmak üzere kentli sınıfların da hamle yapma cesaretini toplaması biçiminde özetlenecek bir *Latin Amerika modeli*nden söz edilebilir.

Son olarak. 20. yüzyılda geride kalmış *üçüncü dünya* ülkelerinin kapitalizme geçişi için mücadele eden batıcı/burjuva aydınların dışında, kapitalizmi atlayıp sosyalist inşaya gözlerini diken anti-emperyalist/pro-Sovyet aydınların zorladıkları bir beşinci yol dikkat çekmektedir.

Türkiye için bunların herbirinin savunulduğu veya en azından akıllardan geçirildiği kesin. Burada bizim sol tarihimizde önem taşımış bulunan MDD-SD saflaşmalarına özel bir atıfta bulunmayacağım. Bana kalırsa, iktidarın el değiştirme biçiminde bazı farklılıkların kendilerini dayatması ile, yeni iktidarın toplumu sosyalizme taşıma iradesini göstermesi arasında seçenekleri daraltan bir bağ yoktur. Darbe çağrışımı yapan son seçenekten -bir dizi Afrika ülkesinde olduğu gibi- sosyalizme geçiş çabaları pekala çıkabileceği gibi, kimi işçi hareketleri demokratik saplantılar nedeniyle -Şili örnek olsun- yenilgiye mahkum edilmiştir. Benim tartışmak istediğim iktidara giden *yol*un ta kendisidir.

İşçi sınıfı modelinde burjuvazinin siyasal iktidarı, bütün kurumları ile birlikte yukarıdan aşağı bir parçalanmaya uğrar. Bu parçalanmada işçi sınıfı hem düzenin işleyiş mekaniz-

malarını felç etmek, hem de derin yarığın beri tarafında kalan tüm kurumsal ve sınıfsal güçleri kapsayacak bir ideolojik/siyasal yaratıcılık göstermek durumundadır. Düzeni felç edip, siyasal alternatifi, yani iktidar adayı mekanizmaları ortaya çıkartamamak sahneyi karşı-devrime terketmek anlamına gelir. Yeni bir iktidarın kurumsal ve sınıfsal güçlerini ve yardımcılarını, felç ve yarılma halleri olmaksızın şekillendirmeyi tasarlamak ise su katılmamış reformizmdir. İşçi ayaklanmasında, köylü modelinden farklı olarak krizin öncesinde uzun süreli, hatta yapısal bir iktidar ve hegemonya boşluğu olmak zorunda değildir. Kriz, başlı başına büyük bir sıçrama momentidir.

Köylü modelinde ise, krizin bir momentten öte uzun süreli bir hegemonya bunalımı olarak şekillendiğini görürsünüz. Öyle ki, eski düzenin iktidarı, kendisini, tarımsal ve uzak bölgelere pek zayıf bağlantı kayışlarıyla aktarmaya çalışmaktadır. Üstelik bu uzak bölgelerde iktidarın yitirilmesi, yeniden kazanılması gibi gelişmeler hem mümkündür, hem de merkezi iktidarın yıkıma doğru itilmesi anlamına gelmeyecektir. Yerel egemen güçlerin, tek tek feodallerin iktidarında ise, ilginç bir kırılganlık vardır. Kitlelere bağımlılığı büyük ölçüde din sayesinde kabul ettiren egemen güçlerin, bu anlamda cephaneliklerinde fazla çeşit bulunmaz. Din fikri çöktüğü ya da din ile egemen sınıf özdeşliği kırıldığında gerisi çorap söküğü gibi gelmektedir. İdeolojik hegemonya sadedir ve bunun karşısına çıkan devrimci mücadelenin de ideolojisi bir o kadar sadedir. Şiddet ve dinsel tevekkülün karşısına, karşı-şiddet ve kendi gücüne inanç.

120 bin kişinin günde 30-35 km yol yürüdüğü ve onlarca yerleşim merkezinde kızıl siyasi iktidarlar ilan ettiği koskoca bir yıl... düşünebiliyor musunuz? 1934-35 yıllarında Mao'nun *Uzun Yürüyüşü*'nde olan budur! Bu sayıların Çin ölçeğinden alınıp biraz Batı standartlarına indirilmesi halinde bile, karşımıza çıkan tablo, Avrupa'ya, hatta Ortadoğu'ya çok yabancı bir olgu değil mi?

Bu yabancılık, batıya gittikçe siyasal iktidarların, kırlar ne kadar geniş ve uçsuz bucaksız olursa olsun, kentleri merkez

almaları, kır-kent mesafesinin her anlamda daralmasından kaynaklanıyor. Batıya geçtikçe, kırlarda ve kentlerde esen rüzgarlar arasında bu denli büyük bir karşıtlık kalmıyor. Çin'in köylü devrimi modelinde, iktidar parça parça el değiştirmekte, ve iki karşıt reel, kitlesel ve kurumsal cephe arasında uzun süreli bir savaş yaşanmaktadır. İşçi ayaklanması modelinde iki cephenin karşı karşıya dikilmeleri, devrimci durum ve ikili iktidar ile sınırlı kalmaya mahkumdur.

Çin modelinin varlık koşulu geniş yoksul, topraksız köylü sınıfıdır. Ancak ek olarak, kentlerin, ne burjuvazi ne de proletarya aracılığıyla bu tarımsal alanlar üzerinde mutlak bir egemenlik tesis edememesi gerekir. Çin Devrimi *kırların kentlere meydan okuması* olarak yükseldiği için, maoist sosyalizm, diğer versiyonlardan farklı olarak, insanlığın aydınlanma sürecinin bir türü olmaktan yer yer sapma gösterir. Kültür Devrimi, evrensel kültürün etkilerinin tasfiyesi, bir yerelci başkaldırıdır.

Türkiye solunda maoizmin etkisinin dolayımsız olması anlamsız. Türkiye, böylesi bir kırsal toplum olmaktan birkaç on yıl önce çıkmadı. Türkiye toprakları, yüzyıllara dayanan tarihinde hep *merkezi iktidar* arayışında olmuştur. Toplumsal dönüşümler de merkezin dışından değil, tersine olabildiğince içinden kaynaklanmıştır. Bu benzemezliğe rağmen belli bir maoist etkinin varolabilmesinin belirleyici nedeni, kimi solcu aydınların uluslararası Sovyet-Çin kutuplaşmasından ve Batı Avrupa'daki maoist akımlardan kendilerine pay çıkartmalarıdır. Maoizm, Türkiye'ye Çin'den değil Avrupa'dan gelmiştir!

Ancak maoizmin Türkiye'nin bütününde geçerlilik taşıyamaması, doğusunda *kısmi bir alan yakalamasının* imkansız olduğu anlamına gelmiyor...

Gerilla savaşı ise, Latin modelinde merkezi burjuva iktidarının zayıflığının tescil edilmesi yoluyla emekçi sınıflara yolu açar. Modelin dışına çıkıp, Latin gerillasını zamandan ve mekandan soyutlarsanız, elinizde halk savaşının düzenli ordu öncesi bir aracından başka bir şey kalmayacaktır. Gerillanın, kentsel merkezlerdeki burjuva iktidarını demoralize ettiği,

emekçi kitleleri de ayaklanmaya teşvik ettiği ölçüde kendi başına sonuç aldığı doğrudur. Hal böyle değilse, gerilla kurtarılmış bölgelerle eşzamanlı olarak, kendi kızıl iktidar alanlarını yaratan köylü devrimi sürecinin önemli, ama eninde sonunda "bir" aşaması sayılır. Türkiye solunda ise her şey arap saçına çevrilmiştir.

Düzenin Kürt açığı

Bir kere, Türkiye kırları topraksız ve yoksul köylülüğün değil, küçük toprak sahiplerinin fotoğrafını vermektedir. Küçük mülkiyetin, toplumsal ve siyasal olarak kendi başına hareketlenme olasılığı aşağı yukarı sıfır. Tarım proletaryası, işçi sınıfının bir parçası olmakla birlikte, geçici/mevsimlik emek statüsüne denk düşmesi ve küçük mülkiyetle bitişikliği nedeniyle ayrı bir kimlik geliştiremiyor. Tam bu bağlantı nedeniyle, işçi sınıfının kırlardaki kardeşleri, ancak kentli mücadelelerin dolaylı etkileri sonucu hareketlenme yaşayabiliyorlar.

İkincisi, Türkiye'de, geleneksel olarak merkezi iktidarın kırlar üzerinde hegemonyası vardır. Bu hegemonyadan parça parça alan çalmak mümkün değildir, çünkü hegemonyanın kaynağı kentlerdedir. Aslolan kentlerdeki sınıf mücadelesi olmak zorundadır.

Üçüncüsü, merkezi iktidarın kurumsal ve silahlı gücü başlı başına kritik bir faktördür.

Dördüncü olarak, bunlarla bağlantılı, ama yine ayrıca belirtilmesi gereken, uluslararası çerçevedir. Türkiye'nin parçası olduğu bölgede, dış etkilerin iç dinamikleri uzun süreliğine serbest bırakacağı bir alan genişliğinden söz edilemez. Dünya Ortadoğu'da uzun süreli devrimci bir savaşı nasıl kaldırsın?

Beş; Türkiye'de merkezi iktidar geleneği ve burjuvazinin kentlerdeki gelişmişliği ortadayken, gerillanın bu muhkem kaleleri dışarıdan zayıflatması ve demoralize etmesi de imkansızdır. Belki de hal böyle olduğu için, araya bir de, "kent gerillası" eki yapılmıştır. Kent gerillası, halk savaşı ya da kırsal ge-

rillanın bir yan kolu olmadığı her durumda, küçük burjuva avdın tepkiselliğinden ibaret kalır.

Sonuç olarak Türkiye'de kentlerdeki sınıf mücadelelerini esas almayan, devrimci krize özgü "düzenin yarılması" konjonktürüne ideolojik ve siyasi hazırlığı önemsemeyen, işçi sınıfını esas almayan herhangi bir devrimci strateji, kötü bir doğulu tercüme olmaktan öteye geçemeyecektir.

Ancak topraklarımızın olabilecek tek önemli yoksul köylü dinamiği Kürtlerdedir. Türkiye kapitalizminin Kürt feodalitesiyle kurduğu ittifak, geniş bir yoksul, topraksız köylü sınıfını var etmiştir. Kapitalizmin bölgeye toprak reformu yoluyla içsel olarak yerleşmesi, küçük ve orta mülkiyetin genişletilerek tarımın adım adım kapitalistleştirilmesi gecikmiştir. Bu durumda yoksul köylülerin kentli proletarya ile bağ kurmaları da mümkün olamamıştır. Kürt yoksul köylülüğünün ayrı bir siyasal devinim içerisine girmesi, sınıfsal ve ulusal kimliğinin birarada işlenmesinin ürünü olmuştur. Dersim ve Ağrı isyanlarına, biraz abartılarak atfedilen bu boyut, esas olarak 1980'lerde gözler önüne serildi. Öte yandan Kürt kimliğinin önemsiz durduğu bir *yoksul köylü hareketi* de söz konusu olmamıştır. Tersine sınıfsal içerik söz konusu mücadelenin hemen ikinci satırında kaydedilidir.

Kürt toplumunun topraksız köylülük açısından içerdiği bu farklılıktan ne sonuç çıkar? Bir ayrı siyasal dinamiğin çıkması için, Kürt coğrafyasının Türkiye'de merkezi siyasal iktidarla bağının zayıflaması kritik önkoşuldur. İşte bu önkoşul 1960'lardan 80'lere uzanan tarih diliminde olgunlaşmış ve Türkiye burjuvazi, ısrarla ve haklı olarak kentlere önem verirken, yeni bir yumuşak karın bölgesinin şekillenmesine müdahale edememiştir. Kapitalist Türkiye'de, egemen sınıfın, hegemonyasını ideolojik ve kurumsal açılardan takviye etmesinden Kürt toplumunun payına düşen polisiye önlemlerden ibarettir. Devletin güvenlik mekanizmaları geleneği ve formasyonu da son derece yetkin olmakla birlikte, ideolojisiz mekanizmanın işe yaradığı görülmüş şey değildir. İşin ilginç tarafı Türkiye'de

egemen burjuva ideolojisinde kritik halkayı her zaman zor ideolojisi doldurur. Kürtler söz konusu olduğunda bu zor ögesi fazlasıyla çıplaklaşmış ve ideolojik fonksiyon göremez hale gelmiştir. Öyle ki, bunun önüne bir karşı-zor mekanizmasının çıkarılması, burjuvazinin modeli için kısa süre içinde yıkım anlamına gelmiştir.

Tekrar olacak, ama yararsız değil: Yoksul köylü hareketinin üzerindeki burjuva hegemonya mekanizmalarının zor aygıtına indirgenmesi, burjuvazinin en büyük açmazını oluşturdu. Kürt toplumunda toplumsal ve siyasal devinim arttıkça, daha fazla başvurulan ve çıplaklaşan zor, giderek karşı çıkılması daha kolay bir silah halini aldı. Çıplak şiddetin karşısında, simetriği yaratılabildiğinde cephe açılmış demektir.

Burjuvaziyi, "doğu"yu bu sadelikte araçlarla idare edebileceğini düşünmeye sevkeden ise kuşkusuz "batı", daha doğrusu genel olarak sınıf mücadeleleri olmuştur. Burjuvazi, muhtemelen Kürt dinamiğinin, Türkiye işçi sınıfında yükselişin kırılmasından sonra kendiliğinden çözüleceğini, ya da yalnızca zor mekanizmalarının bu çözülmeyi temin edeceğini ummuştu. Oysa kentlere yapılan yığınak çok daha çeşitli ve güçlüydü. Burjuvazinin işçi sınıfının ve aydınlarının üzerine yolladığı güçler, faşist çetelerden kontr-gerillaya, dinsel gericilikten sosyal-demokrasiye kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştı. Kürtlere sopanın yeteceğini düşünmesi, Türkiye burjuvazinin 12 Eylül stratejisinin en önemli boşluklarından birini oluşturmuştur. Büyük ölçüde bu nedenle 1984'te başlatılan açılım, Ankara'da uzun süre adli vaka olarak kavranmış, polisiye önlemlerle yetinilmiş ve politik açıdan farklı bir çerçeve ancak birkaç yıl gecikmeyle, düzen içi şiddetli tartışma ve altüst oluşlarla geliştirilebilmiştir. Bizzat Genelkurmay düzeyinde, sorunun polisiye bir mesele olarak görülmesinde ısrar edildiği ve bunun hatanın esasını oluşturduğu tartışılmıştır. Türkiye egemen güçleri bu yargıda karar kıldıkları anda, gecikmişlik paniği içinde süratle kontr-gerilla örgütlenmesini devreye soktular. 1990'ların yarısına damga vuran "düşük yoğunluklu

savaş" bu gecikme ve paniğin eseridir. Ek olarak 1978-84 döneminde PKK hareketinin diğer Türk ve Kürt soluyla siyasal mesafesini alabildiğine açması, kısaca kuruluş evresinde düzene değil, soldaki rakiplerine yönelmiş olması da bir vakıadır.

Öte yandan Kürt hareketi adını koymaksızın Çin modelinin yeniden üretilebileceğini düşünmüştür. Açıkça söylemeliyim; Kürt dinamiğinin "batıdan" *kopuk* ve *ayrı* bir çıkışının kalıcı sonuçlar vermesi teorik olarak -teorinin yöntemine sadık kalarak, küçük olasılıklara haksızlık yapmamak için incelterek söylüyorum- çok zordur. Ve teoriye güvenmekten başka yolumuz yoktur!

Ancak yukarıdaki özet anlatımda, bizim ülkemiz ile Doğu'nun geniş kırları arasında bir benzerlik ille de aranacaksa, en fazla Kürt coğrafyasının göze çarpacağı da açıktır. Benzerlik söz konusu coğrafyanın kendi başına bir birim teşkil edecek kadar geniş olmaması, Türkiye'nin merkezi otorite gelenekleri, ülkenin bütünündeki kentleşme düzeyi ve Ortadoğu'nun jeopolitiği gibi faktörlerle karşılaştığında biter. Bitene kadar, yukarıda söylediğim gibi maoizmin Türkiye'nin bütününde pratik bir geçerlilik taşıyamaması, doğusunda kısmi bir alan yakalamasının imkansız olduğu anlamına gelmemiştir! Kısmi, yani tıkanmaya mahkum...

Abdullah Öcalan'ın uğradığı operasyondan bu yana, Kürt hareketinin geçmiş stratejileri daha fazla tartışılır oldu. Hareketin yaklaşık 20 yıllık tarihi, o kanlı sol içi mücadele evresini bir kenara bırakırsak, önce ayrılıkçı/bağımsızlıkçı eğilimin, sonra da adı gecikmeli de konulsa "demokratik cumhuriyetçi" reformlar eğiliminin ağırlık taşıdığı iki bölmeye ayrılır. Bu tasnif genel olarak doğrudur. Ancak PKK hareketinin daha hiç de zayıf olmadığı, tersine gerilla mücadelesi açısından en güçlü sayıldığı momentte, 1993'te reform talepleri eğilimine girmesi ilgi çekicidir. Öcalan'ın 1999 savunmasındaki haliyle Demokratik Cumhuriyet açılımının bir zayıflık momentinin formülasyonu olduğu doğrudur. Ancak konjonktüre özgü vur-

gular bir yana, bu açılıma kaynak teşkil eden yönelimin tarihi, hiç de askeri başarısızlıkla birlikte başlatılmamıştır. Tersine...

Ancak 1993 ilkbaharında PKK'nin tek taraflı olarak ilan ettiği ve Türkiye'nin Kürt saflarında çözülmeyi teşvik için "pişmanlık" yasasıyla yanıt verdiği ateşkes döneminin bir başka özelliği vardı. Bu dönem Türkiye burjuva siyasetinde, Kürt hareketinin nereye konulacağının bilinemediği iç karmaşa yıllarının da sonudur. Karar sürecinde Körfez Savaşı'nın son derece önemli payı bulunmaktadır. Emperyalizmin Ortadoğu'da, Türkiye'yi bölgesinde bütünüyle seçeneksiz bırakacak ölçüde güç kazanması, Türkiye egemen güçlerini endişeye sürükledi: Sovyetler Birliği'nin komşusu ve emperyalizmin ileri karakolu iken 1970'lerde yıkımın eşiğine gelen Türkiye kapitalizmi, artık böyle bir güvenlik hizmeti açısından musluğun başını tutmuyorken ve ABD'nin kendisine daha doğrudan hizmetkarlar aradığı açıkken, ürkmekte çok da haksız sayılmamalıdır. Kısa süre öncenin Özalcı yayılmacı tezleri aynı evrede "maceracılıkla" mahkum edilmiş, endişe Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ve bürokrasiyi hızla sarmış, burjuva partilerini egemenliği altına almıştır.

Eylül modeline Kürt sabotajı

Türkiye'de 12 Eylül'ün devrimci kriz olasılıkları ve devrimci dinamikleri süpürme yönündeki müdahalesinden sonra kapsamlı bir model kurulmuştu. Bir başka yerde yazdıklarımı aktarıyorum...

> *Türkiye burjuvazisi devrim tehdidinden kurtulduğuna, düze çıktığına kanaat getirmiş ve yeniden büyük proje saatinin geldiğine inanmıştır... Somut olarak şunlara inandılar:*
> *Bir; sınıf mücadelesi yangını bir daha canlanamayacak ölçüde söndürülmüş ve soğutulmuştur.*
> *İki; sol bir daha ayağa kalkamayacak ölçüde dağıtılmıştır.*
> *Üç; Türkiye kapitalizmi kendisini dünya sisteminin*

marjlarında kalmaya mahkum eden istikrarsızlıktan nihai olarak çıkmıştır. Şimdi emperyalizmin yardım kanalları açılacak ve motor aksaksız dönecektir.
Dört; tüm bu kazanımların altında faşizmiyle, dinci gericiliğiyle, liberalizmiyle, merkezcileşmiş sosyal-demokrasisiyle ve hepsini kucaklayan kemalizmiyle düzenin herbir akımının ortak imzası vardır. Bu ortak tarih ve yapı taşları, birlikte kotarılan karşı-devrim, sarsılmaz bir sınıf cephesinin varlığını güvence altına almaya yeterlidir.
Beş; bu cepheyi geçmişte sabote eden dinamik, burjuva akımlar arasındaki kutuplaşma olmuştu. Şimdi ise, muhafazakarlık, milliyetçilik ve çağdaşlık aynı anlama gelmektedir.
Altı; dünya kapitalizminin 1970'lerin başında patlak veren krize karşı geliştirdiği teknolojik atılım ve emek süreci tekniklerine ilişkin önlemler ile bunlara denk düşen yeni sınıf uzlaşmacılığı modelleri içeride ve dışarıda büyük bir uyum arzetmektedir.
Yedi; Türkiye Avrupa'nın eşit parçası olabilecek, ABD'nin Ortadoğu'daki taşeron jandarması değil, kişilikli acentası haline gelecektir.
Bu milli projenin siyaset alanındaki karşılığı merkezde bütünleşmedir. **(4)**

Düzen bir kumanda odasından yönetilmiyor. Egemen sınıf, burjuvazinin, kendisi de bir kitledir. İnanır, tepki verir, konsantre olur... Egemen ideoloji yalnızca yönetilenlerin başlarını eğik tutmalarını temin eden bir araç değildir. Egemen ideoloji, aynı zamanda burjuva sınıfı da dahil olmak üzere, tüm toplumun, kapitalizmle uyumlu bakış açısıdır.

Türkiye burjuvazisi, 12 Eylül sonrasında "partisiz" modelin mümkün ve doğru olduğuna inanmış, bu anlamda samimi olarak liberalleşmiştir. Esas yanlış buradadır. Kürt hareketi, geçtiğimiz yılların bir kriz dinamiği olarak bu boşluğa doğmuştur. Partilerin birbirlerine tıpatıp benzer hale gelerek, sadece farklı kadro ve çıkar gruplarını temsil etmeleri, partilerin ideolojik, siyasal ve yönetsel boşluklarını da medyanın ve devlet bürokrasisinin doldurması... Bu modelin önemli bir varsayımı

da, ideolojik ihtiyaçların asgari düzeye inmiş ve önemsizleşmiş olmalarıydı. Ancak, bir kez bu varsayımların dışına çıkıldığında her şey batmaktadır. Kürt hareketi, üstelik liberalizmin elinden, en uzakta kalan kırlarda modeli dinamitledi.

Burjuva düzeni bu sapmanın kısa süre içinde asıl modele geri döneceğini, istisna olduğunu düşünmek durumundaydı. Hata mı..? Elbette. Ama hatanın kaynağı "öznel faktör" diye geçilebilecek kadar sade değildir. Bir sınıfın inanç ve düşüncelerini sorgulaması, düzeltmesi ve yeni politikalar geliştirmesi mekanik bir işlem olamaz. Türkiye burjuvazisinin 12 Eylül "zaferini" temel alan modeli, çok iddialı ve son derece kısıtlayıcı bir modeldi. Öyle ki, Milli Güvenlik Kurulu, ancak 1993 Kasım ayında "iç tehdit" değerlendirmesi yapabilmiş ve savunma konseptini SSCB/Rusya ve Yunanistan'dan güneydoğuya çevirmiştir. **(5)**

Bu bir altüst oluştur aynı zamanda. Özal maceracılığı mahkum edilmiş, Demirel Çankaya'ya çıkarak, aslında dönüşümün aktif sorumluluğundan kaçmış, yeni lider kuşağı Tansu Çiller'in öncülüğü ve Murat Karayalçın'ın artçılığında ortaya sürülmüştür. Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'i de eklerseniz, karşı-devrim kadrosu tamam denebilir. Askeri cumhuriyet, kontr-gerilla ve düşük yoğunluklu savaş/çatışma kavramları siyasal dile hızla girmiştir.

Kanımca Kürt hareketi, işte bundan sonrasına ilişkin politika üretmekte zayıf kalmıştır. Politikanın askeri alana endekslendiği ve düzenin iç gediklerini kapattığı koşullarda, kırsalda odaklanan bir hareketin işi o kadar kolay olmayacaktı. Ancak bu zayıflığın kaynakları mutlaka önceki evreye de sarkar.

Kürtlerin "karar" açığı

1993 yılında bölgede burjuva partileri silinir, devletin eli bölgeye uzanmaz hale gelirken, burjuva cephesinde fikir berraklığı sağlanmış ve Kürt hareketini merkeze koyan bir karşı-devrim dönemi açılmıştır. Kürt illerindeki kitlesel dinamizmin Türkiye'nin bütününden gösterdiği büyük sapma, solda bir

zihin karışıklığını kaçınılmaz olarak besledi. Kürt hareketinin saflarında yer yer telaffuz edilen "kurtarılmış bölge" kavramı, doğrudan halk savaşına doğru yankılanıyor ve "gerilladan düzenli orduya geçiş" beklentilerinin de önünü açıyordu. Oysa Kürt coğrafyası için gerilla, burada şu ana kadar değinilmeyen bir sonuncu anlama denk düşebilirdi yalnızca.

Ne kentlerdeki burjuva iktidarını yalnızlaştırmak, ne de düzenli ordunun ön evresi... Kürt gerillası yalnızca bir *siyasal sesleniş* anlamına gelebilirdi aslında. Bir zamanlar Filistin direnişinin yaptığı eylemler gibi... Ancak Kürt gerillası, ses duyurmanın ve siyasal bir kulvarı işler hale getirmenin ötesinde, özgün bir alan bulmuştu önünde. Bu alan, Türkiye burjuvazisinin yapısal olarak Kürtleri asimile etmemek, Kürt egemen sınıflarıyla ittifak içinde sorunu dondurmak ve polisiye önlemlerden kurulu modelinin çökmesiyle ortaya çıkmıştır. Ve bir alandan ziyade koridordur. Koridorun geniş bir mücadele alanı, neredeyse halk savaşının verileceği bir coğrafya olarak algılanmasında, yukarıda ele alınan diğer faktörlerin yanı sıra burjuvazinin 12 Eylül rehavetinin payı büyüktür.

Genel olarak sol ve özel olarak Kürt hareketi, 1993 doruğunu daha bütünlüklü bir siyasal mücadeleye geçiş için değerlendirememiş, yalnızca bağımsız devlet perspektifinin liderlik kademeleri tarafından terkedilmesiyle yetinilmiştir. Bütünlüklü siyasal mücadele denince, askeri alan dışı kitlesel örgütlenmeler, canlı ideolojik yetenekler geliştirilmesi, ittifaklar gibi boyutlar devreye girmelidir. Tüm bunların Kürt dinamiğinde legal parti ve emekçi kitle örgütlenmesi olarak tercüme edilmesi mümkündür. Kürt dinamiğinin ihtiyaç duyulan yeni alanları her zaman "liderlik kültü"nün altında ezildi. Legal parti mutlak anlamda yetersiz ve inisiyatifsiz bir deneyim olarak kaldı. Diğer kitlesel emekçi örgütlenme deneyleri de aynı inisiyatifsizlikle malul oldular. Burada bir "yurtsever emekçi hareketinden" söz edilmesi mümkün olmakla birlikte, bu hareketin ülkenin emekçi sorunlarıyla arasında kurduğu ilinti, kitlesiyle orantısız biçimde zayıftır. Ancak Kürt emekçilerinin özelleştirmeler,

sendika bürokrasisi, yoksullaşma, sendikasızlaşma gibi en temel ve dolayımsız emekçi başlıklarına dair canlı programları olamamış, ama hep ulusal kimliği ön plana çıkartarak anlamsızlaşmışlardır. Kürt dinamiğinin emekçi kolu, bir sınıf karakteri kazanamamış, esas olarak ve ne yazık ki, ulusal hareketin emekçi saflarında yürüttüğü bir lobi faaliyeti olmuştur.

Elbette burada fatura tek taraflı olarak Kürt siyasetine çıkartılmak durumunda değildir. Legal parti ve emekçi damarları, kırlarda sıkışan bir dinamiğin kentlere uzanması anlamına gelebilirdi. Ancak bu köprü kurulduğu takdirde Kürt dinamiğinin Türkiye işçi sınıfıyla yeniden buluşması ve barışmasının zemini yaratılırdı. Bu alanda sergilenen çabaların, "kontr-gerilla cumhuriyeti"ne çarptığını biliyorum. 1993 ve 1994, yani gazete ve Demokrasi Partisi Genel Merkez binalarının bombalandığı, DEP milletvekilleri ve yöneticilerinin hapse atıldığı, Sivas Katliamı ve '94 yerel seçimleriyle gericiliğin yükseldiği, sayısız cinayetin işlendiği, kontr-gerilla çetelerinin akıl almaz bir ağ halinde ülkeyi sardığı yıllardır... Hiçbir durumda Kürt siyasetinin zengin olanakları değerlendirmeyi beceremediği düşünülmemeli, faturanın büyük kısmı karşı-devrim cephesine kesilmelidir. Ama yine hiçbir durumun, devrimci siyaset için çaresizlik anlamına yorumlanamayacağı da unutulmamalıdır.

Bana kalırsa Kürt hareketi, bu karmaşık tabloyu donanımsız karşılamıştır. Zamanında yanıtlanamayan soruları tekrar edeceğim:

(1) Kürt dinamiği Türkiye toprağında ancak kısmi ve geçici açılımlar yaratma imkanına sahip yollardan mı yürüyecekti, yoksa bu geçici araçların yüksek volümlü duyurularını kitlesel ve siyasi bir mücadele mi izleyecekti?

(2) Legal parti alanı "liderlik kültü"nün ve kırsal mücadelenin bağımlı parçası mı, yoksa yaratıcı, zengin ve Kürt dinamiğine emekçi karakterini kazandıracak kritik eksen mi olacaktı?

(3) Kürt siyaseti erken bir aşamada seçtiği Türkiye ölçekli

mücadelede, Türkiye toplumunun başka dinamikleriyle ittifak politikalarını mı önemseyecekti, yoksa bölgesel güç dengelerinin bir parçası olmayı mı seçecekti?

(4) Kürt siyaseti ittifak politikalarında gözünü burjuvaziye ve sağa dikecek, ancak ondan sonra solda kalanla mı yetinecekti, yoksa burjuvazinin ve sağın karşısına sol ve emekçi bir cephenin parçası olarak mı çıkacaktı?

(5) Kürt hareketinin ülkenin emekçi başlıklarını odak alan bir kimliği, siyasal üretimi olacak mıydı, yoksa bu alan lobicilik ekseninde mi değerlendirilecekti?

(6) Kürt hareketi, ayaklarını bastığı yoksul köylülük zeminini, diğer emekçi dinamikleriyle ittifak ve sol bir çizginin maddi altyapısı olarak mı kabul edecekti, yoksa hareket alanını sınırlayan bir zaaf olarak görerek, kentli mülk sahibi sınıflar ve Avrupa'daki mülteci topluluklarıyla dengelemeye mi çalışacaktı?

Bir siyasi hareketin doğuşunda başı sonu belli bir stratejiye sahip olması mümkün olmayabilir. Ama hareketin olgunlaşma sürecinde, stratejinin netlik kazanması ve buna bağlı tutarlı bir ideolojik/siyasal üretim vazgeçilmezdir. Bu görevlerin altından kalkılıp kalkılamadığı, siyasal mücadelede inisiyatif alınıp alınamadığı ile test edilebilir. Kürt hareketi yukarıdaki sorulara yanıtlar üreterek yürümemiştir. Kürt hareketi mücadelenin ve hayatın kendiliğindenliği içinde ortaya çıkan belirsiz sorulara refleksler üretmekle yetinmiştir.

Bu nedenle legal partiler, "ülke" sorunlarına ilişkin proje geliştirmez ve inisiyatif almazlarken, bir "Türkiye partisi" kodlamasıyla sınırlı kaldılar. Bu nedenle yurtsever emekçiler sendikalarda yönetim kotası ile temsiliyet aramışlar, ama tek bir şube seçiminde bile siyasal ilkelere oturan çalışma yürütmemişlerdir. Bu nedenle legal partiler aynı anda işçi ve emekçilerle "işadamları"na hitap etmeye çalışmışlardır. Bu nedenle hem "gerçek müslümanlara" hem de demokrat, kentli kimliğe seslenmek denenmiştir.

Bu betimlemeyi çok uzatabilir ve belgeleyebilirim. Ancak

Kürtlük ve işçilik, müslümanlık ve ilericilik, yoksulluk ve işadamlığı arasında *tercih yapmamak başlı başına bir tercihdir.* Bu, ulusal hareketin açmazıdır. Ve ulusal hareket olmanın ötesinde bir tercihi reddedenleri, betimlemeyi uzatarak ya da belgeleyerek ikna etme şansım olmadığını biliyorum.

Yukarıda 20. yüzyılda sınıf mücadelelerinin, kapitalist sistemden kopuş açısından önümüze sunduğu model listesine kısaca göz atmıştık. Bunlardan köylü esaslı halk savaşının Kürt halkına uymayacağını söyledim. Peki yerine ne konacak? Bana kalırsa, Kürt dinamiği 1980'lerdeki öne çıkışını devrimci ve "kurtuluşçu" bir çizgide sürdürmek için önemli bir imkana sahipti. Bu öne çıkış, Türkiye'nin öteki toplumsal dinamiklerini, kendini bağımlı ve dolayısıyla tali hale getirmek yönünde değil, başta emekçi dinamiği olmak üzere geride kalanları ileri çekmek için değerlendirilebilseydi...

Burada bir paradoks olduğunu söylemeliyim. Yoksul köylü karakterinin kentli işçi hareketini ileri çekmesi nasıl mümkün olabilir! Bu haksız bir tepki olmamakla birlikte, ilişki bu denli mekanik olmak zorunda da değildir. Kürt hareketi, bir kez işçi sınıfını ve solu stratejik müttefik olarak tanımladıktan sonra, dinamiklerin birbirlerini besleyecekleri bir başka tarihin örülmesi denenebilirdi.

Burada durmak zorundayım. Çünkü bu alanda daha fazla adım atmak düpedüz spekülasyon ya da Türkçesiyle uydurmak anlamına gelecek. Kürt hareketi yukarıda söylediğim stratejik kararı hiç vermediği için...

Solda ne vardı?

Yeni bir şey yazamayacağım. Birkaç ay önce *Gelenek*'te yayınlanan bir çalışmadan aktarıyorum; yalnızca noktalamaları değiştirerek:

> *1978-84 dönemi yeni Kürt öncü kolunun diğer solla hasımlık yıllarıdır.*
> *Sonra Kürt hareketi 12 Eylül depolitizasyonunu kendi payına kırarak ve giderek Türkiye kapitalizmi için bir*

kriz dinamiği haline gelerek başka bir pozisyona oturmuş oldu. Türk solunun Kürt yükselişine verdiği ilk yanlış refleks ise iltihak olacaktı. Türkiye solunda farklı örgütsel yapılara dağılmış durumdaki ve o güne dek ulusal değil, sınıfsal ve ideolojik hassasiyetleri hep ön planda olmuş Kürt kökenli kadrolar ulusal harekete dönüşe geçtiler. Bu eğilimin Kürt olmayan kadrolara da sirayet etmesinde İspanyol İç Savaşı'nın Uluslararası Tugaylarını görmek isteyen romantiklere bir şey demek içimden gelmiyor. Ama demeliyim: Bu romantizm, Türkiye'den ve sınıfsal dinamiklerden umudu kesmek anlamına gelir. Bu romantizm, Türkiye işçi sınıfı ve Kürt devrimci dinamiklerinin daha gelişkin ürünler verebileceğinden de umudu kesmek anlamına gelir. Türk ve Kürt coğrafyaları, solcuların, görevlerini enternasyonalizmle halledebilecekleri kadar dışsal değillerdir. Ve son olarak iltihak eden Türk devrimcisi, asli görevini, işçi sınıfı örgütlenmesi ve Türkiye'de solun yeniden kurulması işlerini terkediyor, işin kolayına kaçmış oluyordu. Kısaca bu eğilim enternasyonalizmden ziyade yorgunluk alameti bile sayılabilirdi.

Solun bir sonraki hatası Kürt dinamiğiyle insan hakları ve dayanışma eksenli bir ilişki tesis etmesidir. Bir üst paragrafta dediğim gibi, Türk ve Kürt ilerici dinamikleri arasındaki ilişki, bir ortak devrim perspektifi içerisinde kurgulanmayı hakediyor. Birçok nedeni var. Ama şimdilik tek bir ögeyi düşünün: Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'da üzerinde ortak hareket yeteneği geliştirilecek sosyal altyapıya, tarihsel birikime, mücadele deneylerine, içiçeliğe sahip halklar hangileri olabilir? Bu sorunun yanıtında Türkler ve Kürtler en başa yazılmak durumundadır.

İnsan hakları motifli dayanışmanın Türkiye'de kitlesel damarı yaratması tabiatı gereği imkansızdır. Bu motif esas olarak demokrasi mücadelesinin kapsamına giriyor. Türkiye tarihinde kitlelerin demokrasi için seferber oldukları vaki değildir. Görüngü ne zaman bunu çağrıştırsa, altından ya sağ/dinsel, ya da sol/emekçi kaynaklar ayırdedilecektir. Dayanışmacılığın yaratabildiği

en ileri ürün Cumartesi Anneleri'dir.
Türk solcusunun bu yolu tercih etmesi, sol-liberal formasyonuyla doğrudan ilişkilidir. Liberal ama iyi niyetli solun elinden bu kadarı gelmiştir.
Kürt hareketi ise bununla yetinmiştir. Kürt önderliğinin Türkiye soluna fazla güven duymadığı, ilişkilerinde pragmatizmi öne çıkarttığı sabittir.
Bu dönem Türkiye'de sosyalist sol için Ortaçağ karanlığıdır! Sosyalist sol derken, kendine sosyalist diyen herkesi kapsamadığım için özür dileyemem. Örneğin zamanın SP'sinin Zonguldak-Botan demagojisini Kürt hareketini mücadele yolundan döndürmek için geliştirdiklerini Perinçek kendisi anlatmış durumda. İlticakçı veya dayanışmacılara oranla, SP'nin görünürde Kürt sorununa bir sınıf söylemi katmayı denediği düşünülebilir. Ama kanımca asıl dayanağı Özal'ın cumhurbaşkanlığı altında erken bir demokratik cumhuriyet açılımının devletten geleceği beklentisiydi. Bu beklenti gerçekleşmeyip tersine egemen güçler kontrgerilla savaşında karar kılınca işçi sınıfı-Kürt ittifakı yaklaşımı da tarihe gömüldü. Asıl sosyalist siyaset ve müdahale ise çok gecikmiştir. Hayata geçirildiği moment ancak 1995 Aralık seçimleri oldu. Kürt hareketi tıkanıklığı bundan iki yıl önce yaşamaya başlamıştı. Bu son şans da kullanılmadı. **(6)** [GİRİTLİ]

Burada altını çizmek istediğim nokta, bu dönemde Kürt hareketinin Türkiye solunu önemsememeye devam etmesidir. Alınganlıktan bunu söylüyor değilim. Kürt hareketi, 1978-84 döneminde açtığı mesafeyi fizik olarak kapattı, ama siyasal olarak güvensizlik biçiminde korudu. Kürt hareketinin soldan beklediği yalnızca dayanışma olmuştur. Dayanışma için de. soldan, siyasal gündemin tamamını ulusal sorun gündemiyle doldurmasını talep etmiştir. Bu yaklaşıma göre Türkiye'de emekçilerin yoksullaşmasının tek kaynağı savaştır. Sendikaların zayıflamasının altında yine aynı olgu yatar. Burjuvazi yolsuzluğa savaş yüzünden başvurur. Aydınların tüm sıkıntıları buradan kaynaklanır... Kürt hareketi savaş koşullarında,

Türkiye emekçi sınıflarının ideolojik belirlenimlerini, toplumsal psikolojilerini ve önceliklerini dikkate alınmayı hakeden bir unsur saymamıştır. Ama Türkiye solunun, emekçileri, kendi kaderini tayin hakkı konusunda dönüşümden geçirmesini beklemiştir. Daha doğrusu, solun böyle bir kitle eğitimini veremeyeceğine ilişkin baştan bir kanaat sahibi olan Kürt hareketi, "kendi işine" bakmıştır.

Sanırım, bu kanaatin kaynaklarına dair önceki bölümlerde bir açıklık getirebildim. 1960 ortaklık deneyiminden tatminsiz ayrılan ve kırlara kayan Kürt dinamiği, Türkiye solundan koptuğu ölçüde kimlik kazanacağına inanmıştı. Aranan kimliğin niteliği gözönüne alınırsa bunu yanlış ilan etmekte güçlük çekeriz. Türkiye solunun ise bu uzaklığı hakettiğini, daha doğru bir deyişle mücadele ortaklığını haketmediğini söylemek, bana kalırsa artık zamanını doldurmuş bir tezde ısrar anlamı taşır. Türkiye solu, Kürt siyaseti hangi açıdan bakarsa baksın, borçlarını ödemiştir. Devrimci demokrat kesimler Kürt devrimcilerine iltihak eden özverili kadrolar çıkartmıştır. Kimse bu özverili insanları, Türkiye'de enternasyonalizmi büyütemedikleri için eleştiremez. Çünkü iki fonksiyon birarada gitmez! Liberal sol insan hakları ekseninde yapılabilecek olanı yapmıştır. Yine kimse liberal insan hakları savunucularına neden daha militan davranmadıklarını sormamalıdır. Çünkü ikisi yan yana yürümez! Ve sosyalist sol dayanışmacılık, emekçi kardeşliği ve ortak kurtuluş adına yine gücü ne idiyse yapmıştır! Kimse, yakın ülke ve dünya tarihi ortada dururken neden daha güçlü değildiniz, diye tuhaf bir inatlaşmaya girmemelidir. Açıkçası, 1980 ve 1990'larda doğru sınıf siyasetinin, ancak yeniden tanımlanması ve yola koyulması sağlanabilirdi...

Sosyalist sol da, Kürt kardeşlerimizde sık sık gözlemlenen tuhaf mantalitenin simetriğini kurgulayıp, sınıf mücadelesi gündeminin doğudan esen yelle soluklaşmasından dolayı başkalarına fatura kesmemelidir. *Kısaca, bu defterler kapanmalıdır.* Ancak defteri kapatırken içimizin de rahat etmesi için, önce zihinlerin açılması gerekiyor. Belki bu çalışmanın

devamında işin bu boyutuna bir iki katkıda bulunabilirim... Amaç ise Kürt ve Türk marksistlerinin ayrı ve ortak tarihlerinin ve bugünlerinin hesabını, böyle parçalara ayrılmış kötü veresiye defterlerinde tutmalarına son vermeleri olmalıdır.

Ayrı düşen Kürt ve Türk solları arasındaki ilişkide, hangi tarafın ortaya ne koyabildiği konusu, doğal olarak beklentilerle değil, güç dengeleriyle belirlendi. Yine de sonuç olarak bu adil bir alışveriş ya da ortaklık olmaktan çok uzaktır. Genel sonuç şudur: Türkiye solunun diriltme ihtiyacı ve görevi karşısında olduğu sınıfsal başlıklar, "enternasyonalizme" kurban edilmiştir. Oysa Türk ve Kürt emekçilerinin dertlerine deva, dışsal iki bütünlüğün enternasyonalist dayanışmasından çok daha yakın ve içiçe bir formu gerektiriyordu.

1990'larda Türkiye kapitalizminin yaşadığı ağır krizde, devrimci içerikli tek belirgin faktör Kürt dinamiği olmuştur. Onyılın başındaki işçi, bütününe yayılan kamu emekçileri, ortalarında patlama yaratan kent yoksulları dinamikleri ile bu devrimci faktör arasındaki ilişki yukarıda anlatmaya çalıştığım gibi yanlış bir ilişkidir. Diğer emekçi dinamikleriyle sağlıklı bir etkileşim içine giremeyen, düzenin karşı-devrimci basıncı altına düşen, bölge burjuva devletleri ve emperyalist güçler nezdinde, yine son derece doğal olarak Türkiye kapitalizminden, her anlamda, daha önemli hale gelemeyen Kürt hareketi, önce siyasal olarak kuşatılmıştır. Siyasal kuşatma altında askeri grafiğin başarısı üzerine kuşku düşmüştür.

Bu kriz konjonktüründe ne yazık ki Kürt dinamiği, "hizbulkontra"ya, oy gaspçısı Refah ve Fazilet Partilerine rağmen gericilik karşıtı/aydınlanmacı olmamıştır. Tersine 2000 yılındaki HADEP Kongresi ile partinin merkez yönetimine iki islamcının getirilmesi, tam tersi bir yönelime işaret eder. Ne yazık ki, emekçiler üzerindeki sömürü koşulları ağırlaşırken, Kürt siyaseti özelleştirme karşıtı/kamucu olmamayı seçmiştir. Bu siyasetsizlik Kürt hareketinin sendikalardaki yerini lobiciliğe indirgemiştir. Türkiye açısından emperyalizm ile ilişkiler, tarihinin en kritik konjonktürlerini yaşarken, Kürt hareketi anti-

emperyalist tutum takınamamıştır. Bir ara ABD Çevik Gücünün görev süresinin uzatılmasını, Irak'ın Saddam gericiliğini dizginlemek adına onaylayan geleneğin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişini desteklemesine şaşırmamak gerekir. Sonuç olarak Kürt siyaseti yer yer dinci gericilik ve liberalizmle kesişmiş, emperyalist çıkarlarla çakışmaktan medet umabilmiştir. Kürt siyaseti özetle pragmatik ve stratejisizdir.

1990'lı yıllarda Kürt siyasetinin Türkiye emekçilerinin tamamı için doğrudan yararlı bir hassasiyeti, Öcalan'ın da sık sık dile getirdiği, Kürt sorununun bir Türk-Kürt milli çatışmasına dönüştürülmemesi olmuştur. Siyasal anlamı zayıf şiddet eylemlerinin de benzer bir alanın tıpasını açabilecek ağırlık ve sıklıkta hayata geçirilmediğine dikkat edilmelidir. Ancak Kürt hareketinin bu tür eylemlerin kontrolsüz bir biçimde akmasına ramak kalan tehlikeli noktalara teğet geçmesi bile işçi sınıfı kitleleri ve solun ilişkisini yeterince zora koşmuştur.

"Son isyana" nokta koyan da Abdullah Öcalan'ın uluslararası serüveni değil, Demokratik Cumhuriyet projesidir. Demokratik Cumhuriyet, zaman zaman bir yeni açılım, zaman zaman da 1993'ten beri varolan çizginin devamı olarak sunuluyor. Bu çalışmaya yakın düşen vurgu, kaynaklarının 1993 sonrası karşı-devrim ve gerileme yıllarında yattığı, ama gerçekten başlı başına bir kavşak noktası oluşturduğu yönünde. Daha önemlisi, söz konusu proje, yaşanan sıkışmaya yüzü sağa dönük bir çare arayışı olarak gündeme getirilmiştir.

Askeri alana uzunca süre önemli ağırlık veren bir hareketin, bu alanı terkettiğinde toplumsal hegemonyasında bir değişiklik yaşamaması olanaksızdır. Siyasal alanda inisiyatifi büsbütün karşı tarafa kaptıran bir hareket, yine toplumsal gücünü olduğu gibi tutamaz. Bir dönem devrimci bir şekillenme içinde geçtikten sonra, yüzler sağa dönerken toplumsal taban olduğu gibi durmaz. Ancak Kürt siyaseti, devrimci bir kimlikten Demokratik Cumhuriyetçiliğe dönmüştür ve 1999-2001 arasında hareketin toplumsal yapısında çarpıcı bir daralma gözlemlenmemiştir. Bu durum, lider kültüyle mutlaka ilintili olmalı.

Köylü renklerin ağırlık taşıdığı bir dinamikte bu öge elbette önem taşır. Ancak kanımca buna indirgenmesi yetersizdir.

Kürt hareketinin hat değiştirirken, 2001 baharı itibariyle toplumsal tabanını sabit tutuyor olması, Türkiye burjuva siyasetinin çıkışsızlıklarıyla doğrudan ilişkili. Restorasyon sürecinin kritik bir unsuru, sivil burjuva siyasetinin iyiden iyiye silikleşmesi oldu. Bugün hangi burjuva akımı/partisi Kürtlere seslenebilir ki? Kürt sorunu için ikiz kardeş konumundaki DYP-MHP'yi, seçim başarısını Öcalan operasyonuna borçlu DSP'yi geçin. Fazilet mi, ANAP mı, ürkekten öte CHP mi? Burjuva düzeni, savaş döneminde kendisinden kopan kitleleri yeniden kazanmak konusunda yaratıcı ve reformcu davranamamaktadır. Burada elbette "çaresizlik" saptaması da kısmi bir açıklama olarak kalacaktır. Kanımca bugün, restorasyon belirlenimli burjuva siyaseti, Kürt siyasetini ehlileştirmek için, Kürt kimliğinin son yükselişten sonra belli bir erozyondan geçmesini zorunlu saymaktadır ve meseleyi zamana yaymaktadır. Diyarbakır'da Ocak 2001'de kitlelerin bir devlet cenazesinin ardında sokaklara dökülmeleri bu erozyon açısından önemli bir işaret sayılmalıdır.

Sonuç olarak siyasal yenilgi ve sağa eğilmenin, toplumsal tabanı daraltıcı etkisinin açığa çıkması için bir süre daha geçmesi mantıklıdır. Ancak bu arada, iki boyut özellikle bizim için önem taşıyor. Kürt sorununun geçirdiği acı deneylerden çıkan derslerden biri de, solsuz ve işçisiz çözüm olamayacağıdır. Sosyalizm ulusal sorunu çözme iddiası açısından sesini yükseltme ve sözünü daha fazla dinletme şansına, ülke tarihindeki bütün dönemlerden daha fazla sahiptir.

Bir de, Kürt dinamiği, topraklarımızın modern siyasi mücadeleler tarihinde ilk kez bir "halk faktörü" ortaya çıkarmıştır. Bu maddi bir faktördür ve şimdilik kendisini lider kültünün arkasında dinlenmeye çekmiş görünmektedir. Halk faktörü, dipten dalga gelmeyen ülkemiz için özel bir değer taşıyor ve sosyalizmin, bir de, bu açıdan ilgisini hakediyor. Kürt dinamiğinin bu pratiğinden Türk-Kürt sosyalist devrimine bir

halkçı damarın aktarılması az buz önemde olmayacaktır.

NOTLAR

1) "Çin Devrimleri", **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi**, cilt 4, İletişim yayınları, İstanbul 1988; s.1135

2) SUYİN Han; **Sabah Tufanı, Mao Zedung ve Çin Devrimi 1893-1954**; çev: Celal Üster, Cenap Nuhrat; Hürriyet yayınları İstanbul 1972; s. 149.

3) Mao'dan aktaran, Han Suyin, **a.g.e.**; s.151

4) GÜLER Aydemir; **Son Kriz;** Gelenek yayınları, İstanbul Mayıs 1999; s.44-45

5) SAYBAŞILI Kemal; **DYP-SHP Koalisyonunun Üç Yılı,** Bağlam yayınları, İstanbul 1995; s.75.

6) GİRİTLİ Aydın; "Türkiye Solu ve Kürt Dinamiği", **Gelenek 62**; ss.27-28

Altıncı Bölüm
Kürtler ve Dünya

Kürtler ve Dünya

Bu çalışmanın birinci bölümünde anlatılmak istenen bir konu da şuydu: Kapitalizmin eşitsiz gelişme yasası, kapitalizm yaşlandıkça daha yoğun sonuçlar yaratır. Emperyalizmin mevcut toplumlardaki sorunları ve bunların kaynaklarını ortadan kaldırma yeteneği giderek sıfırlanır. Eşitsizlikler bu anlamda hep üst üste yığılacaktır.

Ulusal sorun için de bu durum geçerli. Kapitalist süreçlerden, hâlâ demokratik devrim görevlerini ifa etmesini bekleyen aşamacı zihniyet, -yalın demeyeceğim- karmaşık gerçeği algılayamamaktadır. Sonuçta emperyalizm varoldukça ulus dinamikleri eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine konu olmaya devam edecek. Dolayısıyla ulus dinamiklerinin sosyalist devrimle bütünleştirilmesi, komünistlerin bir uğraş alanı olmayı sürdürecek.

Ortadoğu'ya gelirsek, sanırım Türk ve Kürt solunda çoğu yorumcu emperyalist politikanın, sorunları çözmek yerine, yığdığını saptayabilmektedir. Ancak bu saptama, çoğunlukla gerçeğin yalnızca bir kısmına, diplomasiye dayandırılır. Bölgede emperyalistlerin çok ata oynama geleneğinden söz edilir ve geçilir. Bu kadarı da doğrudur, ama böyle bir diplomasi geleneğinin varolması, bu geleneğin sürekliliğini açıklamayacaktır. Gelenekler terkedilip, yıkılabilir de... Açıkçası diplomatik değişkenlerle yetinen ve kapitalizmin eşitsiz gelişme yasasında temellendirilmeyen bir yaklaşımdan ilkeli anti-emperyalizm çıkmaz. Halkların mücadeleleri açısından ise tekrar tekrar duvara toslamak kader olacaktır.

Eşitsiz gelişme kavramı ile Ortadoğu'nun kaotik yapısını birleştirdiğimizde şunu söyleyebiliriz: Burası öyle bir bölgedir ki, emperyalizmin işbirlikçileri bile sırtlarını sağlam hissetmezler.

Bu bölge, Türkiye burjuvazisinin tarihsel paranoyasını her adımda yeniden haklı çıkartan özelliklere sahiptir. Burası öyle bir bölgedir ki, halkların, gündelik yaşantıda değil, ama siyasette kardeşliğinin önünde inanılmaz büyüklükte engeller vardır. Ve son olarak, bu bölge halkların kurtuluşu için kardeşliği zorunlu koşul olarak dayatmaktadır. Üstelik bu koşul, yalnızca sosyalist siyaset için imkan dahiline girebilmektedir.

Kürt dinamiğinin emperyalizmle tarihsel paralellikleri olduğuna yukarıda değindim. Esasen emperyalizm Anadolu'da bağımsız/özerk bir kapitalist ulusal devletin varlığını ancak savaş yoluyla kabul edebilmiştir. Bu süreçte Kürtler Türkiye Kurtuluş Savaşı ile ortak pozisyon aldıkları ölçüde reel olarak anti-emperyalist konumdadırlar. Ama anti-emperyalizmin bedeli kendi uluslaşma süreçlerinden feragat olmuştur. Dönemin Kürt egemenleri bu soruna çare bulamadılar, bulamazlardı. Kürt dinamiği dramatik bir ikileme sıkışmıştır. Hele Sovyetler Birliği faktörü eklendiğinde durum daha da açıklık kazanır.

"Kitapta" uluslaşma süreçlerinin bir tarihsel ilerleme olduğu yazar. Ama bir de, her bir uluslaşma süreci, yanı başındaki öteki halkların asimile edilmeleri pahasına yaşanır. Bizim örneğimizde Türk kimliği Kürtlüğü asimile edememiş, ama Kürt kimliği Türk uluslaşması ortamında kendi ilericiliğini geliştirebilmekten geri kalmıştır.

Bu durum Kürtlerin özel bir zaafını ifade etmiyor. Bölgenin yakın tarihi Arap aşiretlerinin kendi aralarında emperyalist senaryolar gereği birbirine düşürülmesiyle yazılmıştır. Öte yandan Türk ulusal hareketinin bir ulus devlet kuruluşunda başarıya ulaşması, kapitalist sistemden kopmayacağına ilişkin kimi "taahhütler" verilmesine de bağlı olmuş, bu anlamda Türk uluslaşması da ilericiliği niteliği yaralı bir süreç olarak şekillenmiştir.

Kürt hareketlerinin emperyalizmle sık sık paralelliğe girdiklerini gördükleri anda, işin kolayına kaçan, daha doğrusu bu olguda Türk şovenizmine mazeret bulanlara dikkat edilmesini

öneririm. Kemalist araştırmaların genel yaklaşımı budur. Buna göre Kürt dinamiği, emperyalizmle bir mahkumiyet ilişkisi içindedir. Öyle ki, neredeyse kendi başına bir hiç olan ve Türk kimliğinin bir alt paragrafı olmayı ancak hakeden Kürt kimliği emperyalizmin manipülasyonlarıyla suni olarak geliştirilmiştir. Oysa emperyalizm ile Kürt dinamiği arasındaki bağ kırılabilir bir bağdır. Örneği de var: 1946 İran Kürdistanı, Barzani'nin 11 yıl süren Sovyetler Birliği'ndeki mülteciliği, 1970'lerde Irak Kürdistanı'nda SSCB'nin desteklediği otonomi, yine Irak'ta komünistlerle Kürtlerin ittifakı, Türkiye'de TİP ve solcu Kürt hareketi deneyleri... Tüm bunlar emperyalizme karşı ezilen halklara bir kurtuluş şemsiyesinin nesnel olarak açılmasını ifade eden reel sosyalizm çağının mantığına uygundur. Kürt dinamiği bir ezilen ulus hareketi olarak doğallıkla ilerici yönelimler içinde olmuştur.

Doğal olarak emperyalizm Kürtlerin "talihsizliğinin" farkındadır. Daha önce değinilen ve aslen Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılmasını konu alan I. Emperyalist Savaş dönemi girişimleri, bunların devamı olarak Sèvres birer gösterge. Kürt isyanlarına emperyalizmin kısmi ilgisi de... Daha yakın zamanlarda, Güney Kürdistan'daki solculaşmaya karşı ABD'nin 1970'lerde ciddi bir mücadele verdiğini biliyoruz. Kürt sorununu bir otonomi formülüyle konsolide eden Irak'ın bölgede bir Sovyet kalesi olarak işlev görmesine karşı, emperyalizm de Kürt kozuna başvurmuştur. Devrede Şah İran'ı da vardı. ABD, İran ve İsrail destekli Barzani ile Sovyet dış politika çizgisinde duran Baas arasında kışkırtılan savaş, Kürt otonomisini ve Irak'ın konsolidasyonunu çökertti, bölgede Sovyet modelini yaraladı.

Ancak emperyalistlerle ilişkileri çerçevesinde, Kürt hareketi tam anlamıyla ve yalnızca bir kozdan ibaret kalmıştır. Irak'ın yeterince yıpratıldığına kanaat getirildiğinde İran ve Irak arasında anlaşma yolu açılacak ve Kürtlerin payına göç etmek düşecektir.

İşin ilginç yanı, emperyalist senaryo burada da bitmez. Savaşa itilen, koz olarak kullanılan, savaş acıları çektiği yet-

memiş gibi fillerin barıştırılması üzerine göç etmek zorunda kalan Kürtler, artık "insan haklarından" mahrum kaldıkları için Batı'nın bir de sivil kuşatması altına alınırlar. Kürt insanı gerçekte bütün acılarının sorumlusu olan emperyalistlerden gıda ve ilaç yardımı alabilmek için askeri ciplerin peşinde az koşturulmamıştır!

Türkiye Kürtleri üzerindeki emperyalist ilgi, Kürt dinamiğinin bizde görece sakin olduğu zamanlarda da sürdü. Anter'in anılarından:

> *1962'de Amerikalıların Türkiye'ye Kürtler hususunda üç teklifleri oldu:*
> *1) Kürdistan'da Kürtçe ve fakat Türkiye ve Amerika ideolojisi doğrultusunda bir radyo kurmak. Bunun masrafı Amerika'ya ait olacaktı ve yabancı basına aksettiğine göre, maliyeti 33 milyon dolardı. Türkiye bunu kabul etmedi, İran Şahı kabul etti. Aynı radyo verici istasyonu İran'ın Kirmanşah şehrinde kuruldu.*
> *2) O vakit Türk Ordusu şimdiki gibi (ABD ile) içiçeydi. Amerikan subaylarının Pentagon'a verdikleri raporda şöyle deniliyordu: 'Türk ordusuna alınan Kürt askerler çok beceriklidirler. Ama hor görüldükleri ve lisan bilmediklerinden, bunlardan hakkıyla istifade edilmiyor.' Bunun üzerine Amerikan hükümeti Türk hükümetine şöyle bir teklif yaptı: 'Masrafı ve eğitimi bize ait olmak üzere bu Kürt çocuklarını biz Türkiye askeri programına uygun ama Kürtçe eğitelim'. Kabul edilmedi.*
> *3) Amerikalılar 'Öyleyse, dediler, yine masrafı ve hazırlıkları bize ait olmak üzere Kürtçe-Türkçe ve Türkçe-Kürtçe sözlükler basalım' Buna da hayır dendi.* **(1)**

Anter bu emperyalist girişimlerin ilerici Kürtleri birbirine düşürecek denli etkili olabildiklerini anlatarak devam ediyor. Bugünlerde de güncelliğini koruyor...

Reel sosyalizm çözülünce

Son on yılın sorunu ise bir dönemin sona ermiş olmasıdır. Reel

sosyalizmin dağılmasıyla, ulusal hareketleri kapitalist dünya denizine yeniden açılmaktan alakoyan halat da çözülmüş oldu. **(2)** 1990'larda siyaset diline *etnik hareketlerin* eklenmesi, reel sosyalizmin çözülüşüyle birlikte ulusal dinamiklerin rollerinin anti-emperyalist olmaktan süratle uzaklaşması bir rastlantı değildir. Bu değişimle birlikte artık karşımıza çıkan ulusal mücadele kategorisi, *bir* müslüman halklar söz konusu olduğunda düpedüz dinsel gericilikle tanımlanmıştır; *iki,* emperyalist odakların manipülasyon ve belirlemelerine açık hale gelmiştir; *üç,* sosyalizmin çözülüş dinamikleri arasına katılmışlardır. Bu tür bir mücadele ulusal olabilir, ama kurtuluşçu olarak nitelenemez. **(3)**

Kürt dinamiğini tarihinde emperyalizmle paralelliğe iten ve anti-emperyalizmi diri tutan iki karşıt eğilim birlikte varoldular. Ancak 1990'larda Türkiye orijinli Kürt hareketinin anti-emperyalist nitelik taşıması, tarihsel bir anakronizmadır, dünya ölçeğindeki siyasal ve toplumsal akışa aykırıdır. Ya da daha hafif bir deyişle gecikmişlik. Adına ne dersek diyelim, Kürt dinamiği 1980 ve 1990'larda Ortadoğu'da nesnel olarak emperyalist senaryoların başlıca ayakbağı olmuş, ülkemizin ve bölgenin ilerici dinamiklerinin öne çıkan kolunu oluşturmuştur. Kürt hareketi, ulusal kurtuluş hareketleri "kurtuluşçu" karakterlerini yitirerek kapitalizm içi kozlara dönüşürken, eski dönemin niteliklerini bir süre daha ayakta tuttu. Bu anlamda belki de dünyanın tek örneğini oluşturdu.

Kürt dinamiği elbette söz konusu ana eğilimi değiştirme gücüne sahip olmamıştır. Uzun bir sürecin sonunda da dünya çapındaki trende uyum göstermeye başlamıştır.

Başka türlü olabilir miydi?

Reel sosyalizmin çözülüşünün bıraktığı derin boşluğun olsa olsa komşu bir sosyalist işçi sınıfı hareketi tarafından doldurulması mümkün olabilirdi. Türkiye'de ve bölgenin diğer ülkelerinde bu doğrultuda bir gelişme yaşanmadı. Şimdi Kürt hareketinin şekillendirdiği dinamiğin, emperyalizme terkedilmemesi için çare üretmek sosyalizmin görevidir. Kürt dinamiği

anti-emperyalist, anti-kapitalist bir devrimci faktör olarak, topraklarımızın emekçi dinamikleriyle birlikte yeniden tanımlanmalıdır.

Artık, reel sosyalizmin devrimci taktiklerinin ve emperyalizmi frenleyen etkinliğinin mevcut olmadığı dünyamızda, ulusal hareketlerin vazgeçilmez özelliği "kurtuluşçuluk" olmaktan çıkmıştır. "Kurtuluşçuluk" ulusal niteliğin doğal parçası zaten değildir. Ulusal olunabilir; ulusal kimliklerin tarihsel oluşumunda dilin, dinin, ortak toprağın, gelişen burjuva pazarının... karmaşık etkileşimleri bulunuyor ve bunların sosyalizmle vazgeçilmez bir bağları da bulunmuyor. Tersine, kapitalizm sinekten yağ çıkartırcasına, her eşitsizliği kendi sömürü sistematiğine eklemleyen bir yapı arzetmese, ulusal oluşumların kapitalizmle herhangi bir biçimde çelişkiye düşmeleri için de neden olmayacaktır. Ulusal ile kurtuluşçu sıfatlarını yan yana getiren 20. yüzyılın sınıf mücadeleleri, somut olarak sosyalist dinamikleri, en açık ifadeyle leninist ittifaklarla başlatılan ve reel sosyalizmin katkılarıyla süren politikalardır. Leninist "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" taktiği bu anlamda doğrulanmıştır. Hem pozitif olarak, yani sosyalizme kattıklarıyla; hem de negatif, yani sosyalizm sonrası tablo ile!

Son olarak; Kürt dinamiğinin emperyalizmle yakınsama eğilimini kendi başına değiştirme imkanı yoktur. Tersine kendi başına, yani sosyalizmin düzeltici girdilerine kapalı bir Kürt dinamiği, pro-emperyalist nitelik kazanmakta ve giderek bir burjuva akımına dönüşmektedir. AB'cilik bir hata ya da taktik değil. AB'cilik "karşı tarafın iç çelişkilerini istismar etmek" değil. AB'cilik yüzünü emekçilerden burjuvaziye doğru çevirmek anlamına geliyor. Nitekim Kürt siyaseti Avrupa Birliği'nde durmamış, özelleştirmelerin nimetlerini keşfetmeye başlamıştır. Özelleştirmeler 2001 yılında HADEP'in yeni program taslağında yerini aldı. Kendi payıma, bu gelişmeyi öngörmek için söz konusu taslağın basında haber olmasına ihtiyaç duymamıştım:

Özetle yüzünü sağa dönen Kürt hareketinin bu çerçevede

özelleştirmelere karşı konum alması artık imkan dahilinde değildir. Geçmişte Kürt hareketinin, kamucu bir kimlik kazanmamış olsa da, özelleştirmelere karşı mücadelelere katıldığı veya destek olduğu görülüyordu. Bu dönem bitmiştir. Sürecin farkında olan Kürt aktivistleri için tutarlı davranış özelleştirme karşıtı bir eylemde yer almamak olacaktır. **(4)**

Emperyalizmin Kürt kartı

Kürtlerin mücadelesine sınıfsal bir gözle bakmayanlar, Güney Kürdistan'da Barzani ve Talabani aşiret hareketlerince bölüşülmüş özerk otorite alanını bir ilerleme, bir kazanım sayabiliyorlar. Kürt federe devleti de denen oluşum eğer bir kazanımsa, herkesten önce ABD emperyalizminin aktif hanesine yazılmıştır. Yeni Dünya Düzeni'ni, yani rakipsiz ve dizginlenmeyen ABD egemenliği rejimini Körfez Savaşı ile ilan eden ABD, Irak'ın kuzeyinde bir boşluk yaratmış ve bu bölgeyi doğrudan işgal altına almamakla birlikte, yerel işbirlikçi güçleri tam anlamıyla kendine bağlamıştır.

Kürt hareketi içerisinde bu açıdan ortaya çıkan sapma yeni değildir. Körfez Savaşı'nın hemen ertesinden itibaren kendini göstermiştir ve Kürt hareketiyle dayanışma göstermekte iddialı sol-liberal kesimlerin çok iddialı oldukları bir tez haline gelmiştir. Kürt devletleşmesini olumlu görenler, "Saddam vahşetine" işaret ederler. Doğrudur, ama, Irak gericiliğinin alternatifinin yalnızca ABD emperyalizmi olduğunu neden kabul etmek gerektiğini açıklamamaktadır. Barzani-Talabani bölgesi Ortadoğu'da emperyalizmin ele geçirdiği son kaledir ve tüm bölge halklarının karşısına dikilmiş bir tehdittir. Şu ana kadar bu tehdidin acısını en fazla Iraklı Arap halkının çekmiş olmasını önemsememek ise bir başka tercih olacaktır! Mazlumlar adına konuşanların tercihlerine çeki düzen vermelerinde yarar vardır...

Talabani ve Barzani güçlerinin PKK aleyhine nasıl manipüle edilebildikleri de defalarca kanıtlandı. Bu iki aşiret bölgede artık Kürt ulusal kurtuluş platformunun, "siyasi ve ideolojik

olarak benimsemediğimiz" *üyeleri* olmaktan çıkmışlardır. Karşımızda emperyalistlerin ve başta Türkiye olmak üzere diğer bölge güçlerinin hizmetine girmiş "kartlar" bulunuyor. Yanlış anlaşılmasın, her zaman böyle değillerdi. Önce 1970'lerden sonraki ABD planına uyum sağladılar. Devamında Körfez Savaşı ile beraber bölgede kendilerine daha geniş bir siyasi etkinlik alanı vaat eden ABD emperyalizmine fit oldular.

Barzani konusunda Kürt solunda kimi yanılsamalar varlığını uzun süre korumuştur. Şimdiki Mesut Barzani'nin hain ilan edilmesi ve sempatinin Mesut'un babası ve KDP hareketinin tarihsel önderi Molla Mustafa Barzani'ye yönelmesi ise daha iyi bir yaklaşım sayılmamalıdır. Molla Mustafa Barzani KDP hareketini ABD çizgisine taşıyan operasyonun da tarihsel lideridir. Kürt solunda Barzani'nin "milli önder" olarak anılmasının çok örneği bulunur. Bize de, devrimcilerdeki Barzani sevgisinin, içeride zamanın TKDP genel sekreterleri, eski CKMP'li Bucak ve eski DP'li Elçi'yi kapsamamasına sevinmek kalıyor!

Kürt solunda KKP ve KAWA dışında kalanlar, bir dönemin "ulusal cephe" program tartışmalarında anti-emperyalizm ve anti-şeriatçılık ilkelerini savunmamışlardır! Sıra tekelci sermayeye geldiğinde ise KAWA da devreden çıkar. **(5)** Yani Kürt solunda çok sayıda kesim, *"emperyalist güçler her zaman sömürgecilikle birlik değildirler ve bazen de çekişmekteler. Bizim, bundan yararlanmamız gerekir."* **(6)** Görüşünü burjuva partileri, dinciler, tekelci sermaye diye çeşitlendirmekte, yerli ve uluslararası sermaye sınıflarını Kürt sorununda çözüme yatkınlık kriterlerine göre bir türlü sonu gelmeyen tasniflere tabi tutmaktadırlar.

Uzlaşmacı mantaliteye ilişkin parantezi kapatalım... Irak sınırları dahilinde ama Bağdat otoritesinin ulaşamadığı gerici Kürt özerkliği ile Türkiye'nin arasındaki siyasi açı, bu konuda soldaki yanılgıları beslemektedir. Türkiye egemen güçlerinin itiraz ettiği her şeyin bizden sayılması aşırı düz bir mantıktır ve yapılan aşağı yukarı budur.

Ancak Turgut Özal döneminde Kürt sorununa ilişkin geliştirilen ve Türkiye'nin geleneksel paranoya çizgisinin ötesine taşan kurguyu bu noktada hatırlamalıyız. *Özalcı Kürt çözümü*, Güney Kürdistan'ın Bağdat'tan koparılması ve burada içerisine Türkiye'nin ajanı olarak bir Türkmen kolunun da yerleştirildiği ayrı bir devletleşmeye gidilmesini esas alıyordu. Türkiye'nin himayesi altında kalacak olan bu Kürt devleti, Kuzey Kürtlerinin devrimci tepkilerini de kıracaktı. Sonra belki federasyon, belki de etnik ortaklık üzerinden Güney, süreç içinde Türkiye sınırları dahiline de çekilebilirdi. Bu durumda Kürt kimliği konusunda şovenizmden verilen tavizler, Musul üzerindeki tarihsel hak iddialarının kazanılması ile massedilebilir, Türk gericiliği bu yolla tatmin edilirdi..

Çok iddialı görünen bu modelin bana kalırsa en kritik noktası, korkuyu aşmış görünmesidir. Acaba Turgut Özal gerçekten egemen sınıfın tarihsel korkularını geride bırakan bir cüreti mi temsil etmiştir?

Yönetim mekanizmalarından dışarı sızan görüntüler Özal karşıtlarının eleştirilerini bu aşırı cürette odaklandırdıkları, ya da tersinden ifade edilirse maceracılık değerlendirmelerinde temellendirdiklerini gösteriyor. Genelkurmay, Körfez Savaşı sırasında Kuzey Irak'ı işgal hazırlığı isteyen Cumhurbaşkanı'na böyle bir askeri güce sahip olmadıklarını anlatarak teknik açıdan, ama bu tür bir adımın Türkiye'yi boyunu aşan bir kaosun içerisine çekeceğini söyleyerek siyasi olarak da karşı çıkmıştır. Her iki boyut da burjuvazinin geleneksel korkaklığını yansıtmaktadır. Askere bakılırsa Özal maceracıdır. Diğer tarafa göre ise Turgut Özal yepyeni bir lider türüdür, Türkiye için. Özetle yukarıda benim sorduğum soruya iki taraf da aynı yanıtı vermektedir. İster olumlayarak, ister karşı çıkarak...

Bu ortak paydaya itiraz edeceğim. Özal'ın cevher olduğu düşüncesinin hem yanlış hem de sola çok zararlı olduğunu kanısındayım. Zira, birinci olarak; Özal'ın klasik cesaret sınırlarını aşmış görünmesinin arkasında ABD emperyalizmi vardır. Hem ABD'nin reel sosyalizmin çözülüş konjonktüründe

Türkiye'yi koçbaşı olmaya teşvik etmesi, hem de Özal'ın Türkiye burjuvazisi adına siyaset üretmekten ziyade, Washington'un adamı olarak hareket etmesi anlamında... 12 Eylül'ün düzlediği Türkiye'de ABD doğrudan yönetim aygıtları kurmayı tercih eder olmuştu. Mesele zaten süreklilik taşıyan ABD ağırlığının artık gizlenmesinden vazgeçilmesi, meşrulaştırılmasıdır. Özal bu dönüşümün adıdır.

İkinci nokta ise şudur: Türkiye, belli güvenceler alındığında büyük atılımlar için klasik korkaklık çizgisini aşabilmektedir. Kurtuluş Savaşı, çok partili döneme geçiş ve 12 Eylül sonrası liberalizm bu tür örnekler sunar. Özalcılığın elindeki ikinci güvence, emekçi sınıflar ve sol üzerinde darbenin yarattığı ağır tahribattan, 12 Eylül yapılanmasından başka birşey değildi! 12 Eylülcü ve Amerikancı Özal, burjuvazinin ülkeyi dikensiz gül bahçesi yapma atılımının uç yorumcusu olmuştur. Ancak burjuva hukukunun normlarını takmaksızın kılıç sallayan 12 Eylülcülük ile eninde sonunda bir başka ülkenin, ABD'nin insanı olarak soluk alıp veren bir ihanet çizgisinin, burjuvazinin korkaklığına dair söylediklerimizi geçersizleştirmesi mümkün müdür? Tersine, Türkiye kapitalizminin giderek her tür ulusal bağını yitiren kozmopolit bir yönetici elite teslim edilmesi, korkunun bir başka tezahürü değil midir? Bu adamlar sıkıştıklarında çekip gitmekte hiçbir zorluk çekmeyeceklerdir. Çekip gitme olasılığı bunları önceden önlem olarak Amerikalı, Avrupalılaştırmıştır!

Öte yandan Güney için zamanla bir denge bulundu: Türkiye artık bölgeye siyasi olarak yerleşmiştir. Mesele sınır ötesi askeri operasyonların yadırganmaz hale gelmesi değil. Türkiye Kuzey Irak'ta askeri ve siyasi olarak içsel bir faktör haline gelmiştir. Bu gelişmeye rengini veren Özalcı maceracılık değil, ama onun ön açıcılığında geleneksel korkular olmuştur. Türkiye, Güney Kürdistan'da ABD ile ve ABD adına otoritenin adresi haline gelmiş ise, bu yeni yapılanmanın kendi yokluğunda şekillenmesinden ölesiye korktuğu için motive olmuştur. Bir değişiklik olacaksa, bunun Türkiye'nin kontrolünden uzak yaşanması

kabul edilememektedir. (7) Ancak Türkiye'nin Kürt devleti tezini resmen kabule yanaşmaması artık önemini yitirmektedir. Uluslararası hukuk anlamında belirsizliklerle malul olmakla birlikte bir özerk otorite alanı mevcuttur ve üstelik Türkiye bu alana dahildir. Ama devletin resmileşmesi konusunda kuşkusuz Türkiye burjuvazisi "yol olur" endişesini koruyacaktır.

Kürt hareketinin, Özal macerasından medet umması hazindir...

Bugün ABD emperyalizminin Kürt kartı esas olarak Barzani-Talabani bölgesinde. Bu kartın fonksiyonel olması için otorite Türkiye ile de paylaşılmaktadır. İplerin kuşkusuz Washington'da kalması kaydıyla. Yeni ABD yönetiminin ilk adımda hatırlattığı gibi Irak ve Körfez için karar mercii konusunda tereddüte izin verilmeyecektir.

Öcalansız PKK ve PKK'siz Kürt çözümü... Türkiye yıllarca emperyalistlere bunu anlatmaya çalıştı. Bu, bütünlüklü bir model değildir ve yalnızca Türkiye için "kabul edilebilir çerçeve"ye sınır çekmektedir. Sınırları, 1998-99 operasyonu ile bütün emperyalist dünya kabul etmiştir. O güne kadar emperyalizm içi fay hatlarında manevra alanı bulmaya uğraşan *Kürt diplomasisi* yenilmiştir.

Birincisi; buradaki itiraz diplomasinin emperyalizm içi gerilimleri dikkate almasına yönelik değildir. Ama Kürt siyaseti bu konuda harcadığı eforun onda birini kardeş emekçi dinamikleri için göstermemiştir. Sorun buradadır.

İkincisi; Öcalan'ın korunmasını temin edemeyen, yani bu sonucu verecek ölçüde emperyalizmin yarıklarına tutunamayan ve bu anlamda yenilen diplomasi hesap vermeye hiç yanaşmamıştır. Tersine, yenilginin acılarını emperyalist limanlara sığınarak unutmakta ısrarlıdır. Daha ikna edici olması için siyasetin sınıfsal çağrışımları da gözden geçirilmekte, Kürt "işadamları"na kongre düzenlenip küreselleşme ve özelleştirme övgüleri ortaya atılmakta, islami akımın temsilcilerine alan açılmaktadır. İtirazımız Kürt siyasetinin diplomatik ma-

nevralarda bulunmasına değil, "karşı taraf" tanımını değiştirmesine yönelik. Kürt siyaseti için emperyalizm düşman kapsamından çıkmıştır!

Ancak "Öcalansız PKK-PKK'siz çözüm" formülü Kürt siyasetinin kabul edilebilirliğine çizilmiş sınır ise, ve emperyalizm Türkiye'yi gözden çıkartamayacaksa, -ki bu doğrultuda ortada herhangi bir veri bulunmuyor- sınır tüm taraflar için bağlayıcıdır. Dolayısıyla Kürt siyasetinin emperyalizme yanaşarak güç kazandığını söylemek de imkansızdır. Tersine Kürt siyasetinin hareket alanı daralmakta, inisiyatif yitirilmektedir. Açıkçası emperyalistlerin acentalık verdiği Barzani ve Talabani odaklarının etkinliği, belirli koşullar altında artmıştır. Benzeri bir gelişme Türkiyeli Kürt siyaseti için söz konusu olamayacaktır. Kürt siyasetinin, örneğin AB'nin acentalığını alması imkansızdır. O kontenjanlar doludur...

İşin onur kısmına değinmedim bile!

Çözümden uzaklaşmak

> *Fakat burada benim bir parçalama planımdan ziyade ki Avrupa'da son derece bu noktada doğruya doğru geliyor. Bu da kültürlere geniş özgürlük, parçalanmadan farklılıklara özgürlük, Avrupa'da kesinlikle bu konuda sanırım bir politik çerçevede anlaşmaya gidebilir. Türkiye'nin de geleceği nokta budur. Ben sanmıyorum fazla direneceklerini.* **(8)** [ÖCALAN]

Batı Avrupa'da özgürlük standartlarının göreli yüksekliği ile Türkiye'nin Avrupa yolunda bu standartları Kürtlere uygulaması ve "parçalanma olmaksızın özgürleşme". Bu modeli *gerçek dışı* buluyorum. Kürt sorununda birkaç tane çözüm var da, Kürt siyaseti girdiği yolda bunlardan birini tercih mi ediyor? Bence durum böyle değil. Daha açık deyişle, Kürt siyaseti genel olarak sermaye saflarına ama özellikle emperyalizme devrimci ve toptancı değil de, müttefik arayarak baktığı ölçüde çözümden yalnızca uzaklaşmıştır. Bu tez bir devrimci manifesto olarak okun-

masın. Son derece somut konuşuyorum. Türkiye kapitalizmi kendi adına korkmakta haklıdır. Korkusunun maddi gerekçeleri vardır.

Bir kapitalist ülke gücünü esasen sermaye birikiminden alır ve Türkiye bu anlamda göreli olarak zayıf olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin sorunlarını çözmesine yardımcı olacak güçlü ideolojik, kültürel gelenekleri yoktur. Türkiye kapitalizminin ekonomiden siyasete derin kriz kaynakları durmaktadır. Türkiye'nin egemen güçleri kriz yönetiminde ve sorunların varlığını silaha dönüştürmekte ustalaşmışlardır.

Bugünkü güç dengelerinin Türkiye egemen güçlerinden yana olduğu ve bu tablonun Kürt siyaseti lehine değişmeyeceği bellidir. Bu koşullarda Kürt siyaseti "büyük politika" düzlemini terketmeyecekse ve sert konfrontasyonlardan kaçınmayı tercih ediyorsa, izlenmesi gereken tarz bellidir. Verili güç dengeleri dahilinde önü açık koridorlar tarif edilmelidir. Düzen güçlerinin inisiyatifinin kırılabileceği, yer yer çaresizleşecekleri büyüme koridorları... Elbette eğer Kürt sorununa çözümün doğrudan burjuvazi tarafından hediye edileceği düşünülmüyor ve bir siyasal mücadele öngörülüyorsa...

Kürt siyaseti açmaza girmiştir: Şu anda Kürt siyaseti emperyalistlerle bağ kursa burjuvazinin yanıtı dış mihrak, bölücülük olmaktadır. Tersi yapılsa, uzlaşmaya hazır olduğunu kanıtlayamayacak ve yalnızlaşacaktır. Burada mesafe alınabilecek bir koridor bulunmamaktadır. Emperyalizmle ilişki konusunda Kürt siyaseti şu anda ne yapsa, Türkiye toplumu nezdinde puan kazanma imkanına sahip değil. Ancak bir diğer seçenek de genel olarak burjuva toplumunu veri almak yerine, emekçi sınıflar tarafına dönmektir. Artık Kürt siyaseti olarak kapısı kapatılan bir seçenektir bu.

Bu çıkmaz sokağı bir sonraki bölüme giriş olsun diye kısaca tarif ettim. Şimdi Demokratik Cumhuriyet programının yalnızca sınıf tercihi açısından sosyalizmin sınavından değil, gerçekçilik açısından siyaset sınavından da kaldığını tartışacağım.

NOTLAR:

1) ANTER Musa; **Hatıralarım;** 2.Basım Yön yay. İstanbul, Ağustos 1991; ss.181-182

2) Bak: **Sosyalizm Programı;** Sosyalizm Programı ve Temel Siyasi Tezler, 2. Baskı Gelenek yayınları, İstanbul Temmuz 1998; s.10-11

3) Bak: Güler; "21.Yüzyıla Yeni Bir Açı Devroldu: Ulusal ile Kurtuluşçu..."; **Kürt Solu 3** içinde ss.72-85; Newroz Kitap Dizisi Gün Yayıncılık, İstanbul Şubat 2000.

4) GİRİTLİ Aydın; "Türkiye Solu ve Kürt Dinamiği", **Gelenek 62** içinde; s.30.

5) ÇİFTYÜREK S.; "21.yüzyıl ve Sosyalistlerin Perspektifleri" **Kürt Solu Tartışıyor,** Newroz Kitap dizisi içinde ,(der.Ali Koyun), Gün yayınları, İstanbul Mayıs 1998; s.83.

6) **PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri,** Deng yayınları, s.68, s.68,

7) Aynı tartışma için bak. HEKİMOĞLU Cemal; **Türkiye'de Sosyalizmin İktidar Arayışı;** Gelenek yayınları, İstanbul, Kasım 2000; "Bölüm II.6 Kürt dinamiği ve emperyalistler", ss.97-118

8) ÖCALAN Abdullah; aktaran Tuncay Özkan, **Operasyon,** Doğan kitapları, 6.baskı İstanbul Mart 2000; s.207.

Yedinci Bölüm
Demokratik Cumhuriyete Gerçekçilik Testi

Demokratik Cumhuriyete Gerçekçilik Testi

Bu satırların yazarının "solculuk ve ilericilik için gerekli koşullar nedir" sorusunu nasıl yanıtladığı ya biliniyor, ya tahmin ediliyordur. Türkiye'de anti-emperyalizm/yurtseverlik, gericilik karşıtlığı/aydınlanmacılık ve kamuculuk olmadan ilerici olunamaz. Kürt siyasetinin Demokratik Cumhuriyet kulvarında, bu kriterlerin başına gelmeyen kalmadı.

Önce AB yoluyla anti-emperyalizm gitti. Yoksa; Kürt yurtseveri olmak için anti-emperyalist kimlik bir gereklilik olmayabilir mi? Bu soruyu kendi payıma reddediyorum, ama kendilerini hem "yurtsever Kürt" sayan hem de emperyalizme yandaşlık edenler olduğunu görüyorum.

Ardından, her zaman "geçerken" telaffuz edilegelen "gerçek müslümanlara" yönelik çağrıya *bilinç* yüklendi. Oysa Kürt siyasetin kadro kaynakları bellidir. Önemli bir damar her kesimiyle Türkiye solundan, bir ikincisi de CHP'den gelir. Kürt toplumunda ve siyasal hareketinde dinsel yapıların ağırlığı gerilemiş, ve bu kadrolar laik/ateist hale gelmişlerdir. Şimdi ise Kürt siyasal kadroları aralarına şeriatçı almaya başladılar. Burjuva anlamda da olsa demokrasi ve cumhuriyet kavramları ile din birbirini dışlar. Bu gerçeği de herhangi bir özgünlük değiştirmez.

Son olarak özelleştirmelerin faydaları tartışmaya açıldı. HADEP'in program taslağında yer alan ifadeler, şu ana kadar resmen programa geçmemiş olsa da kesin olan şudur: Kamuculuk açık ve keskin biçimde dışlanmaktadır. Bu bir *hata* sayılamaz. Ülkemizde sermayenin en ağır saldırılara kalkıştığı bir dönemde bu konuda hata yapılıyor olamaz. Söz konusu olan

açık seçik bir tercihtir.

Bu ögelerin bütünü köklü ve sistemli bir tercihi yansıtıyor: *Özetle Kürt siyaseti sınıf değiştirmektedir.* Yoksul köylülük evresi kapanmış, bir burjuva karakter arayışı öne çıkmıştır. Ancak ele aldığımız örnekte böyle bir dönüşümün gerçekleşebilme imkanı yoktur.

Tezimi şimdiden yazıyorum: *Kürt siyaseti bütünlüğünü koruyarak burjuvalaşamaz.*

Buna karşılık gelen bir Kürt kapitalizmi ve ulusal karakter sahibi Kürt sermayesi mevcut değildir. Dolayısıyla yeni sınıf tercihi, Kürt siyasetinin sonunu da işaret ediyor. Bundan sonra bütünlüklü bir toplamın yola devam etmesi ne mümkün ne de anlamlıdır. Kürt siyasetinin burjuva kolu en kısa zamanda Türkiye kapitalizmine eklenmeye çalışacaktır. En fazla Kürtçe konuşarak!

Nasıl ayrıksı bir burjuva Kürt hareketi söz konusu olamayacaksa, bağımsız bir Kürt işçi hareketi olabileceğine de inanmıyorum. Kaldı ki, şu anda "yurtsever emekçiler" hareketi, Kürt siyasetinin toplu yönelimlerini paylaşmakta ve işçi/emekçi karakterinden uzaklaşmaktadır.

Kürt bütünlüğünün korunacağı alan artık kırlar da olamayacaktır. Kırların kendi kendilerine yeterliliği fiziki olarak, yani zorunlu göç yoluyla da kırılmıştır. Köylü ekonomisinin temel direklerine, hayvancılığa ve tarıma, ekonomi içi ve dışı zor mekanizmaları ağır darbe vurmuştur, vurmaya devam etmektedir. Kitleler uzun süreli savaş ortamında yorgun düşmüşlerdir. Son olarak da, bu zaafları telafi edecek, kitlelere moral ve enerji katacak bir önderlik söz konusu değildir.

Ancak bütün bu sıraladıklarım, Kürt siyasetini yakın dönemde bir çözülmenin beklediği anlamına hiç de gelmemektedir. Kürt bütünlüğünün çözülmeye uğrayacağı mantıksal gelecek, ortalamacı yaklaşımlarla ve pragmatik dengeci manevralarla ertelenmeye çalışılacaktır. Kürt siyaseti renksizleşmekte ve kendisine düzen ile çelişkili tek özellik olarak Kürtlüğünü bıraktıkça sona ermektedir. Yoksul köylü hareketi olarak Kürt

dinamiği, siyasal programı netlik taşımasa da, bir dizi devrimci ve demokratik değerle tanımlanır durumdaydı. Burjuva yönelimli bir hareket olarak Kürt dinamiği ise ayakları havada bir olgudur. Bu olgu "kalabalık" olmaya devam edecektir. Çünkü hem değerler bir gecede tükenmemektedir, hem de korkak Türkiye egemen sınıfının sloganı "sürat felaket"tir. Türkiye burjuvazisi Kürt dinamiğini germe-gevşetme operasyonlarıyla, beklenti yaratma-hayal kırıklığına uğratma gelgitleriyle yavaş yavaş çözmeyi önüne koymuştur. Zaten başka türlüsü köklü girişimler gerektirir ve radikalizm bizim burjuvazinin tarzında bulunmamaktadır.

Bu kalabalık olgunun *ne iş göreceği* sorusu önem taşıyor. Bir siyasal harekete bu ve benzeri sorular ışığında yaklaşılır. Kürt dinamiğinin, yapılabilecek işler listesi pek daralmıştır. Kürt dinamiği ve onun çatısı altındaki kalabalık kitleler, şu anda idama izin vermeyecek, belki kendi temsilcilerini defalarca yerel yönetimlere taşıyacak, düzen içi partilerden birinin uzatacağı ele güçlü yani az fireli bir oy yanıtı verecek, dev Newroz'lar gerçekleştirecektir. Kürt dinamiği Demokratik Cumhuriyet açılımı ilan edileli beri inisiyatif kaybetmiştir ve artık yapabileceklerinin listesi aşağı yukarı bu maddelerle sınırlı hale gelmiştir. Kürt dinamiği düzen üzerinde ağır bir yıkıcı tehdit oluşturmaktan uzaklaşmış ve genel siyasal yeniden yapılanma sorununun önemli bir parçası haline gelmiştir.

Tehdit unsurunun içeriği değişim geçirdiği için germe-gevşetme yöntemi de egemen güçler için mümkün ve mantıklı hale gelmiştir.

Yapılan budur. 2000 yılında Güney Kürdistan'da taşeronlar eliyle veya doğrudan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahaleleriyle yaratılan izolasyon, hatta kuşatma, Türkiye sınırları içinde ara ara süren askeri operasyonlar, belirli kentlerle sınırlı tutulmakla birlikte kontr-gerilla yöntemlerinin sürdürülmesi OHAL uygulamasını sınırlarken, dil ve kültür alanında beklentiler yaratılması, ama taahhüt altına asla girilmemesi, belediyelerden mali yardım esirgenirken sivil toplum kuruluşlarının

siyasal çağrışımı az etkinliklerine icazet verilmesi... Savaş durmuştur, ama barış gelmemiştir. Sanırım, Türkiye kapitalizminin planı, barışı, ancak özne oluşturan bir muhatap kalmadığında tesis etmektir! Kürt dinamiği tanımsız hale geldikçe barış kurumsallaşma imkanı bulabilecektir. Ya da şöyle ifade edebilirim: Savaş ile barış iki seçenek ise, Türkiye kapitalist düzeni için barış, ancak öteki taraf için savaş seçeneği ortadan kesinlikle kalkmış olduğunda ilan edilebilir.

Bu bölümün başında, Demokratik Cumhuriyet yolunu ilerici siyasetin ilkeleri açısından değerlendirmiştim. Tekrar edeceğim, söz konusu stratejiye ilerici siyasetin ilkeleri ile çelişmesi nedeniyle eleştiri yöneltmenin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Demokratik Cumhuriyet'in Türkiye kapitalizmi koşulları altında gerçekleştirilebilir bir proje olmadığını söylüyorum. Demokratik Cumhuriyet tabelasının gösterdiği yol, az ilerdeki kıvrımdan sonra devam etmiyor. Daha doğrusu devam edebilmek için Kürt kimliği ile ilgileri iddiaların oracıkta bırakılması, araçtan inilip asimilasyon trenine binilmesi gerekecek! İsteyen dönemeci alır ve orada kararını verir. Ya da şimdi, yani zaman varken, durur tartışır ve olmayacak duaya amin yerine gerçekçi tek seçenek, yani sosyalizm yoluna bakar.

Demokratik Cumhuriyet, Kürt dinamiği açısından düzene eklemlenmenin, ve aynı anlama gelmek üzere sıfırlanmanın adıdır. Türkiye burjuvazisi için ise germe-gevşetme manevralarından ibarettir. Bu manevralar tencerenin buharının alınması kadar basit bir işlem değildir. Ortada duran büyük kitle faktörü sorunu karmaşıklaştırıyor. Burjuvazinin gere gevşete zayıf düşüreceği Kürt dinamiğini yeniden geleneksel inkar eksenine mi çekeceği, yoksa bu kez bir toplumsal dönüşüm yoluyla asimilasyona mı tabi tutacağı ise henüz belirginlik kazanmamıştır. Bu tartışmanın emekçiler, sol ve Kürt kimliği açısından herhangi bir önemi olmamakla birlikte, Türkiye'yi dünya kapitalizminin daha eşit bir üyesi haline getirme programının, asimilasyonu; kriz dinamiklerinin inkarı öne çıkarttığını not edebiliriz. Kendisini kriz dinamiklerine, karşı donanım ile

tanımlayan karşı-devrimci akımlar inkar, Avrupalılaşma programı ile tanımlayan merkez akımlar asimilasyon üzerinde durmakta, restorasyonun askeri önderliği ise bu eğilimleri birleştiren bütüncül yaklaşımı temsil etmektedir.

Bunlar arasındaki tartışmanın "bizim" taraf için önemsiz olmasının anlamı, ehven-i şer içi tercih yapmayı reddeden bir ilkesellikle temellendirilebilir. Bu kadarı tutum almak için yeterli, ama dahası var. Kürt dinamiği ve solun geleceği bir onur kavgasından daha aydınlıktır. Bir koşulla ki, Kürt dinamiği kimliğini yitirmeksizin emekçi dinamiğinin bir unsuru haline gelmeli, sosyalist hareket ise tarihinde ilk kez Türk sayılmanın ötesine taşarak Türk ve Kürt kimliklerini birlikte edinmelidir. Bu sağlandığında liberal ve faşizan, asimilasyoncu ve inkarcı seçenekler etrafında dönen tartışmalar, reel olarak da önemsizleşecektir.

Demokratik Cumhuriyet projesinin siyasal değerlendirmesine ilişkin bu söylenenleri bütünleyecek başka alt başlıklarla devam edeceğim.

Rüzgarın döndüğü sıra

Türkiye'de düzen dışı muhalefet alanında Kürt dinamiği ve PKK hareketi 1980'lerin başlarından 90'ların sonlarına kadar başat konumda oldu. Yaklaşık onbeş yıllık bu sürede işçi sınıfı hareketliliğinin kendiliğinden yükseliş gösterdiği 1987-91 aralığı göze çarpıyor. Türkiye burjuvazisi ise öncelikle bu sınıf yükselişini durdurmayı başarıyor. Bu operasyonda 12 Eylül müdahalesi ile geçmiş bağları, siyasal perspektifleri ve umutları budanmış, buna karşılık önlerinde düzen içi kurumsal ağırlık vaadi ve bir kast olarak sınıf atlama imkanı görmüş sendika bürokrasisinin ayrıcalıklı bir yeri vardır.

Kürt yükselişinin öncesinden 1990'ların ilk yıllarına kadar Türkiye kapitalizmine damga vuran bir diğer karakteristik liberalizm olmuştur. Bu akımın soldaki etkileri de derindir. Aynı zamanda liberalizm Kürt hareketi içerisine çeşit çeşit umut dağıtma fonksiyonunu da üstlenmiştir.

Kürt dinamiğinin 1993'de vardığı doruk ve girdiği gerileme evresi, aynı zamanda işçi hareketinin geriye düşüş ve sendikaların yozlaşması ile, ve egemen güçlerin muhalefet damarlarına liberalizmden daha güçlü ve sonuç alıcı karşı-devrimci müdahalelerde bulunmaya karar vermesi ile çakışmıştır. Bundan sonrası Kürt hareketi için siyasetsizliktir. Oysa Kürt siyaseti buna mahkum değildi:

> *... Emek Barış Özgürlük Bloku deneyi üzerinde durmak istiyorum. Bu deneyin 1995 Aralığı'nda bir seçim ittifakı olarak ortaya çıkmış olması onun değerini azaltmamaktadır. Bütün çabalarımıza rağmen bir seçim işbirliğinin ötesine geçemeyen söz konusu blok 1984 sonrasında 'halkların kardeşliği" başlığının kentli ve emekçi bir rüzgar estirmesini sağlayan hemen hemen tek örnektir. Kürt siyasetinin ve Türk solunun birbirlerini karşılıklı 'ön kesmek'le suçladıkları, en azından bunu hissettikleri bir dönemde küçümsenmeyecek bir heyecan ve iyimserlik ortaya çıkartan Blok süreci 'büyük diplomasi'ye ve 'parlamenter beklentiler'e kurban edilmiştir.*
>
> *Oysa blok, hiç kimsenin aklına gelmeyen bir 'zaman' da kazanmıştı. Bu zaman, Türkiye burjuvazisinin hediyesiydi. Aklını 'dış politika tekeli' ve Kürt kimliğinin düzen güçleri içinde kalıcı dostlar edinmesiyle bozan siyasi iktidar, fazla önemsemediği sol güçlerle Kürt siyaseti arasındaki yakınlaşmayı hoş görmeye karar vermişti.*
>
> *Blok'un yüzde 10 barajını aşmayacağından emin olan, sol güçlerle işbirliği yapan bir HADEP'in RP'den veya genel olarak islami odaklardan uzaklaşacağını düşünen, bu işbirliğinin emperyalist ülkeleri ürküteceğini bilen devlet Blok'un üzerine gitmedi.*
>
> *Sınıflar mücadelesinde pek az rastlanbilecek bu durum, Türk ve Kürt emekçileri açısından tarihsel bir fırsat yaratıyordu. Kürt siyasetinin de, sosyalistlerin de göreli en az engelle karşılaştıkları dönem, Emek Barış Özgürlük Bloku'nun sinmiş sola ve aydınlara umut, Kürt insanına da güven aşılayan faaliyetlerine denk düştü (...)*
>
> *Blok'tan ürkenler Kürt emekçileri değil, gericiler ve*

emperyalistlerdi. Düzenin tehdit algılamasındaki çarpılma ve altedemediği 'korku'yu buna eklediğimizde 1995 sonu ve '96 başında nasıl bir fırsat kaçırdığımızı daha iyi kavrayabiliriz. **(1) [HEKİMOĞLU CEMAL]**

1996 gidişatın geri döndürülebileceği belki de son yıldı. Kent yoksullarının patlamasının devrimci demokrat bir başka siyasetsizlikle sönmeye geçtiği yıldır bu. Kamu emekçileri sendikalarının "sivil toplum örgütü" olmaya öykündükleri zamanla da çakışmaktadır. Öğrenci hareketi de aynı yılki yükselişten sonra, çözülmeye uğramamakla birlikte kitleselliğinden eksiltmeye başlayacaktı. Bu gerilemelerin önünü, söz konusu alanların kendi içlerinden yükselecek dinamizmler alamazdı. Ne devrimci demokrasi çözülüşü önleyebilirdi, ne de kamu emekçileri hareketinin sol-liberal önderliği bir sınıf çizgisi üretebilirdi. Çünkü farklı alanlarda ibrenin eşzamanlı olarak başaşağı dönmeye başlaması bir rastlantı değildi. Çözüm, olsa olsa belirli bir siyasal çıkışın farklı kanallara ortak bir payda kazandırması, ya da ortak bir devinime zorlaması olabilirdi. Solda o verili momentte bu güçte bir siyasal çıkış herhangi bir tekil oluşumdan beklenemezdi. Bu olsa olsa bloğun toplamından kaynaklanabilirdi... DİSK'in bile tarihinde ilk ve tek kez, belirsiz bir biçimde bile olsa, 1995 Aralık seçimlerinde sosyal-demokrasi dışında bir alternatife işaret etmesi, bunun mümkün olduğuna kanıt sayılabilir.

Kürt dinamiğinin 1993-94 yıllarında duraklatılması ve sonra politik olarak geri kayışı önemlidir. Bu dönüm noktalarında Türkiye komünist hareketinin tek kusuru yeterince güçlü olmamaktır. Kürt hareketi ise yaşananlardan kendisine ve ittifaklar politikasına yönelik iki sonuç çıkartmıştır: Kürt hareketi kimliğini belirsiz tutmaya ve liberalleri özel olarak kollamaya karar vermişti.

Kürt sorunu önce sınıfsaldır

Kürt hareketinin verdiğine inandığım bu kararlar, benim beğenip beğenmememin dışında yanlıştır. 1995-96 aynı zaman-

da restorasyon sürecinin açılış yıllarıydı. Restorasyon en genel hatlarıyla son derece derin bir tıkanıklığı çözmek amacıyla ülkenin baştan aşağı ama kontrollü biçimde sarsılması anlamına geliyor. Bir yeniden yapılanmanın ancak sarsıntı sayesinde mümkün hale geleceği varsayımına dayanıyor. Restorasyon Türkiye'de devrimci hareketlerce zorlanmaksızın, yani düzenin kendi inisiyatifiyle ortaya çıkartabileceği en yüksek politizasyona sahne olmuştur. Bu dönemin talihsiz akımı liberalizmdir. Zira liberalizm bir yandan sivil/temiz toplum teziyle restorasyona yandaş olmuş, ama öte yandan bir diğer karakteristiği "biçimci demokratizm" ile karşı-devrimci akımların üzerinde kurulan basıncı memnuniyetsizlikle karşılamıştır. Bu dönemde liberalizmin ne dediğinin anlaşılması bir türlü mümkün olmadı. Kürt hareketinin liberalizmle rezonansa girmesi bu yapısal gerekçelerle yanlıştır.

Kürt siyaseti liberal dayanışmacılığa bağladığı umutlarını korumuş, ama bir yandan da inisiyatifin kemalist restorasyoncularda olduğunu gözetmiştir. Bu tablo karşısında Kürt siyaseti bir kez daha tercihsiz kalmıştır. Belli ki, sınıflar üstü ve ideolojisiz olunduğunda bütünlüğün korunacağı tasarlanmaktadır. İşin kolayı da bu yöndedir. Taraf olmak için tercihler, kararlar ve riskler gerekiyor. Kürt siyaseti ise kimseyi ürkütmeme duyarlılığına sahip görünüyor. Ama bu bütünlükçülük mümkün olmadığı için, sonuç egemen sınıflarla uyum olmaktadır.

Oysa Kürt sorunu bir emekçi sorunudur. Ne söz konusu sorunun bütün Kürtleri kalıcı olarak tek bir siyasette birleştirmesi, ne de egemen güçleri hoş tutarak kendi varlığını sürdürmesi söz konusu olabilir.

Bir emekçi sorunu olarak Kürt sorunu dendiğinde akla şunlar gelmeli:

* Kürtler ucuz işgücü kaynağıdır;
* Kürtler en hor görülen işler için işgücü kaynağıdır;
* Kürtler yedek işgücü kaynağı, yani işsizlik deposudur;
* Ulusal/bölgesel ayrımcılık, egemen ideolojide emekçi sınıfları bölmenin önemli eksenlerinden biridir;

* Türkiye kapitalizmi, bölgeyi toplumsal ve ekonomik dönüşüme sokmak yerine, Kürt toprak sahibi egemen sınıflarıyla ittifak kurduğu için Kürt yoksulları defalarca ayrımcılığa maruz bir kitle olarak şekillenmişlerdir;

* Milliyetçi ideolojiyi sürekli besleyen bu ayrımcılık, Kürt göçleriyle yalnızca derinleşmiştir;

* Türkiye burjuvazisi birlik ve bütünlüğünün karşısında Kürt faktörünü tehdit sayıyorsa, endişesinin kaynağı, yarım yüzyılı aşkın süredir Kürt egemen güçleri değil yoksullarıdır..

Kürtlerin dil ve kültürlerinin yok sayılmasının rasyonalitesi bunlardır. Bu tartışma ise yeni değil. Otuz yıldan daha geriye dönelim:

> *Doğu sorunu konusundaki çeşitli aşamaları ve bu aşamaların dayandığı fikirleri şu şekilde sıralayabiliriz:*
> *1. Doğu sorunu Kuzey Irak'taki olaylarla yakından ilgilidir. Tehlike kapıyı çalmıştır. Her tür tedbir ile (asimilasyon, baskı, sürgün) Doğu sorunu halledilmelidir. (Ötüken)*
> *2. Sorun tamamen etniktir. Kürtçe okuyup-yazma olanaklarına kavuşsak, Kürtçe yayın yapan istasyonlarımız olsa, sorun diye birşey kalmaz. (Barış dünyası)*
> *3. Doğu sorunu diye bir şey yoktur. Doğu ile ekonomik bakımdan biraz daha ilgilenelim. 'Sevgili Doğu Anadolumuzu' kalkındırırız. (burjuvazi)*
> *4. Doğu SORUNUNUN ŞÜPHESİZ ETNİK YÖNLERİ DE VARDIR. Fakat ağayı, şeyhi, onların batıdaki işbirlikçilerini, sosyalist bir uygulama ile yok edebilirsek sorun çözülmüş olur. (sosyalistler)*
> *5.Doğu sorunu sadece geri kalmışlıkla ilgili bir sorun değildir. Şeyhin, ağanın, aşiret reisinin yok edilmesiyle sorun çözülmüş olmaz. Çünkü sorunun başka bir yönü de etniktir. Fakat sorunun etnik yönü ile sınıfsal yanı birbirini bütünlemektedir. Birbirinden ayrı düşünülemez.*
> **(2)** [Beşikçi]

Son iki seçeneğin birbirinden ayrıştırılmış olması I. TIP'in iç kompozisyonu ile bağlantılı olsa gerek. Son seçenek *"Doğu*

grubu"nu anlatıyor. Bir önceki ise ulusal soruna indirgemecilikle yaklaştığı düşünülen sosyalistleri.

Ayrıntılar ve değişen taraflar bir yana bu tartışma günceldir. Kürt sorununun ulusal baskı ve sınıfsal sömürü boyutlarını birbirinden ayırmak kimsenin harcı olmamakla birlikte, yapılan vurgular önem taşıyor. Örneğin Kürt sorununu ısrarla ve esasen ulusal sorun olarak tanımlayanların Kürt ulusalcılığına (1960'ların *Barış Dünyası* bugünün Kürt siyaseti) dayalı çözümlerle yetinmeleri ve bu çözümü bir demokratikleşme programına yerleştirmeleri beklenir.

İkinci olarak "kalkınma" problematiği sosyal-demokrasinin inkarcı burjuva geleneklerine eklemlenmesini temsil etmiştir. En iddialı temsilcisi Bülent Ecevit olan bu kanada göre sorun ekonomiktir. Ancak aradan geçen bunca yıl ve Ecevit'in 1999 ilkbaharında (seçimler öncesinde) bölgeye ekonomik destek paketini 40 trilyon TL olarak açıklaması, bu akımın kendisinin bile ekonomik müdahalelerden beklentisi olmadığını göstermiyor mu? Kürt sorununu ekonomik ve kalkınma ekseninde tanımlamak, Kürt değerlerini ve mücadelesini mümkün olduğunca ucuza satın almanın yolunu açacaktır. Ama Türkiye burjuvazisi bir türlü bu yola girmemektedir! Kalkınma problematiği burjuvazi için bir demagoji halini almıştır. Zira bölgenin kalkınmasını, sanayileşmesini engelleyen temel etken mevcut egemenlik ilişkilerinin yapısıdır. Dolayısıyla burjuvazinin kalkınmacı/ekonomik çözümde samimi olması imkanı bulunmamaktadır.

Bölgenin tabi olduğu ekonomik ayrımcılığın kapitalizm içi bir çözümü yoktur ve *kalkınma problematiği bütünüyle sosyalizme devrolmuştur.*

Kürt sorununa sosyalist bir çözüm arayışında, Kürt egemenleri ile Türkiye egemenlerinin bir blok oluşturmaları kritik halkayı ifade eder. Kürt feodalizmi 20. yüzyıldaki varlığını Türkiye kapitalizmine borçludur. Kürt aşiret yapısının ve feodalizmin sosyal ve siyasal öneminin azaldığı en uzun dönem 1980-90'lı yıllardır. Ancak toplumsal yapının değişime uğra-

masından ziyade, egemen güçlerin otorite yitirmeleri ve geri çekilmeleridir söz konusu olan. Savaşın durulması ile birlikte geleneksel yapıların yeniden güç kazanması beklenmelidir. Savaş ve toplumsal yapı arasındaki etkileşim ayrıca ele alınmayı hakeden bir başlık olarak dursun. İttifak meselesine dönersek, Kürt sorununu -birbirinden ayırarak kapitalizm ve feodalizmden- bu iki sömürü sisteminden birine bağlamak, ya da üretim ilişkilerinden kopartarak ezeli ve ebedi bir ulusal sorun olarak tanımlamak kaçınılması gereken hatalardır.

Eklenmelidir: Bu karmaşık sömürü sistematiği bir emperyalist çerçeve içinde tanımlıdır. Kürt sorununun bir önemli ayağını da, egemen güçler ittifakının bir diğer halkasını temsil eden emperyalizm oluşturur. Ancak emperyalizmin Kürt direnişlerini bu ittifak zinciri içerisindeki ağırlığını arttırmak yönünde kullanma yeteneğine sahip olduğu sık sık gözlenmiştir.

Bir diğer ek de ideoloji alanına ilişkin: Dinsel ideoloji, açıkça (kapitalizmin işbirlikçisi feodal) Kürt mülk sahibi sınıfın egemen ideolojisidir. Dinsel ideolojiye Kürt dinamiğinin tarihsel evriminde pozitif işlev atfetmek, bu açıdan siyasal anlamda geri bir tutum oluşturmaktadır. Kuşkusuz din, toplumların ortak kimlik edinim sürecinde, yani ulusal formasyonda bir yere sahip olabiliyor. Ancak dinsel ideolojinin halk kitlelerini tevekküle zorlamak için görev üstlendiği bir çağda, bu tarihsel faktörü hatırlatmak, kafa karışıklığını yansıtmıyorsa, başka bir niyeti temsil eder. Dinsel ideoloji dinci, gericilikle bir ve aynı şeydir.

Kürt sorununa sosyalist çözüm bu ögeleri hep birlikte içermek ve eş zamanlı olarak pre-kapitalist kökenlere sahip olanlarla kapitalist egemen sınıfları, bunlarla tek bir uluslararası çerçeveyi bütünleyen emperyalizmi ve burjuva ideolojisinin değişik türevlerinin yanı sıra, zaman zaman mazlum bir halk arasındaki yaygınlığı nedeniyle farklı değerlendirilmek istenen dinci gericiliği de tasfiye etmek durumundadır. Bu çözümün tabiatı, kurtuluşun öznesinin yalnızca Kürt yoksullarından ve

emekçilerinden ibaret olamayacağını gösterir.

Kaç parçacılık?

1992 yılının 6 Kasım günü kurulan *Sosyalist Türkiye Partisi*'nin kuruluşundan kısa süre sonra ulusal soruna ilişkin merkezi değerlendirme ve eğitim materyali olarak iç dolaşıma çıkan metninde yazmış, ve sonra parti örgütlerinde sözlü olarak anlatmıştık: Kuzeyli Kürt emekçisi, Güneyli Kürde değil İstanbul'lu Türk işçisine yakındır... Daha önce bu yönde bir değerlendirmeyi -ama genel işçici ve enternasyonalist soyutlukta değil de, Kürtler ve Türkler özelinde- herhangi bir başka kaynakta okumamıştım.

Tersine bir zamanlar Kürt dinamiğinin, Kürtlerin yaşadığı diğer ülkelerle birlikte bir bütün olarak tanımlanmasının devrimcilik göstergesi sayıldığına çok rastlanırdı. Bu konuda 1970'lerin başlarındaki Kürt maoizminin beş parçacı kimlikle Sovyet Kürtlerini de kurtarmayı önüne koymasını uzun yıllar bir espri olarak algıladım. Ancak Sovyetler Birliği'ne karşı saygısını yıllar boyu korumuş kimi Kürt solcularının yakın zamanlarda, Sovyet Kürtlerinin ne denli ezilmiş ve kimliksizleştirilmiş oldukları konusundaki sohbetlerine tanık oldum. Yine de birlikte hareket edeceği öngörülen, hatta birlikte hareket ettirilmesi planlanan parçaların sayısının yüksek tutulması artık bir fantazya düzeyine inmiştir. Kürt toplumunun yaşadığı farklı ülkeler arasında Kürtlerin temsil ettiği toplumsal ve siyasal dinamikler birbirlerinden ayrışmıştır. Yani:

> *Ülkemizin dört parçasında kendine has ortak bir devrim dinamizmi yoktur.* **(3)** [SADIK KOLUSARI]

Bu özlü ifadenin sosyo-ekonomik boyutunun temel taşları şunlar olsa gerek:

Bir; parçalı feodal/aşiretçi yapının farklı "parçaları" ortak bir dinamizmde birleştirmesi olanağı yoktur. Bu ancak özgün ve çok güçlü, nesnel dinamizm yokluğunu giderecek ölçüde güçlü bir siyasal eylemin eseri olabilir.

İki; çoğunlukla ayrı bir Kürt ekonomisinin varlığını kanıtlamak üzere söz edilen "kaçakçılık" devlet sınırlarıyla tanımlı ekonomik birimler karşısında kalıcı bir kategori oluşturamazdı.

Üç; her bir ülke içerdiği Kürt topluluğunu kendi sistemine eklemleyecek özgün araçlar ve egemen sınıf ittifakları geliştirmiştir. Öte yandan özel olarak Türkiye'de emekçi sınıfların içiçe geçmişliğinden söz edilebilmektedir.

Dört; devletler Kürt topluluklarının birbirlerinden uzaklaşmalarını hızlandıran faktörler olarak işlev görmüşlerdir. Tek bir ülke içinde tanımlı Kürt siyasal hareketleri, diğer devletlerle pragmatik yakınlıklar ya da tarafsızlıklar kurmuşlardır. Sınırlar ötesi arayışları olan tek önemli gelenek KDP olmuş ve KDP Irak içerisinde önem kazandığı ölçüde diğer parçalar KDP için önemsizleşmiştir.

Bu söylenenler ara başlıktaki soruya ne yanıt verdiğimi herhalde açıklıyor. Sosyalizm Kürt dinamiği açısından "tek parçacı"dır. Emekçi kitlelerin fazlasıyla entegre olduğu Türkiye örneği bu açıdan yeterince olgundur. Ancak tek parçacılık, Kürt dinamiğinin önem arzettiği diğer ülkeler için de geçerli olmak durumundadır. Irak Kürtlerinin emperyalist senaryoların aleti olmaktan kurtulmalarının tek mantıksal yolu Iraklı Arap ve Türkmen emekçileriyle kuracakları ortaklık olacaktır. Yine İran Kürtlerinin ilerici geleceğinde İran işçi sınıfı ile birlik kritik önem taşıyacaktır.

Bu saptama Kürtler için ulusal bağımsızlık mücadelesinin geri, toplumsal kurtuluş mücadelesinin ileri formu temsil ettiği anlamına gelmektedir. Ve daha önemlisi bu ikisi birbirini çelmektedir. Kürtlerin bu çelişkiden gocunmaları ise son derece yersiz olacaktır. Ulusal bağımsızlık mücadelesi sömürü ilişkilerinin tasfiyesini içermez, ve dolayısıyla toplumsal kurtuluş mücadelesine göre tarihsel anlamda geri bir hedefi anlatır. Kürtlerin ikinci düzeye sıçrama şansını yakalamaları bir avantaj olarak neden okunmasın?

NOTLAR:

1) HEKİMOĞLU Cemal; **Türkiye'de Sosyalizmin İktidar Arayışı;** Gelenek yayınları, İstanbul Kasım 2000; ss. 115-116.

2) BEŞİKÇİ İsmail; **Doğu Anadolu'nun Düzeni;** E yayınları, İstanbul 1969; ss. 258-260

3) KOLUSARI Sadık; "Dünya, Ülkemiz, Salt Ulusalcılar ve Komünist Partisi"; **Kürt Solu Tartışıyor**, Newroz Kitap dizisi der.Ali Koyun, Gün yay. İstanbul Mayıs 1998; s. 232

Sekizinci Bölüm:
Halkçı Damar

Halkçı Damar

Kürt işçi sınıfı mı?

Kırsal ve sanayi öncesi karakteri ağır basan Kürt bölgesi ile Türkiye işçi sınıfının ortak dinamizmi nasıl şekillenebilir?

Bu bir ittifak, yani eninde sonunda bir ve aynı olamayanların işbirliği mi olacak? Yoksa sosyalist hareket bir Kürt işçi sınıfının veya tarım proletaryasının serpilip Türkiye'li kardeşlerine denk hale gelmesini mi beklemek durumunda? "İleri" batı ile "geri" doğu arasında devrim sürecinde nasıl bir diyalektik kurulacak? Tüm bunlar sosyalist iktidar mücadelesine nasıl yansıtılacak? Dahası işçi sınıfının öncü partisinin iç yapısını nasıl etkileyecek?

Yakın zamana kadar Kürt toplumunda egemen üretim tarzının feodal ve aşiretçi yapı olduğu konusunda bir genel kanaat mevcuttu. Türkiye'nin tamamını feodal sayan yaklaşımları bir tarafa bırakalım. Burada kapitalist batı-feodal doğu tanımıyla ilgileneceğim.

Bu yaklaşımın sorunlu yanı, ülkenin bütününde iç kompozisyonu eşitsiz dağılım göstermekle birlikte tek bir egemen üretim tarzı olduğunun reddetmesidir. Öyle ya; bir ülke iki ayrı üretim tarzını barındırıyor ve bu üretim tarzları iki ayrı coğrafyada kendi egemenliklerini kurmuş bulunuyorlarsa, toplumsal dinamikler birbirlerine yabancılaşacak ve aslında -devlet sınırlarına rağmen- iki ayrı ülke nesnelliğinden söz etmek daha doğru olacaktır. Oysa defalarca tekrarladık ki, Kürt aşiretleri ve feodalleri varlıklarını Türk kapitalistlerine borçludurlar! Söz konusu olan, bu koşullarda, iki farklı üretim tarzının yan yana yaşaması değil. Kapitalizm öncesi yapılar çelişkili bir birlik oluşturmak üzere kapitalist üretim tarzına eklenmişlerdir. Bu, eşitler arası ve birbiri arasında etkileşim

barındırmayan bir yapısalcı birliktelik değil, gelişkin üretim tarzının, yani kapitalizmin belirleyiciliği altında bir oluşumdur. Ülkemizde kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu saptamasının bir "Kürt istisnası" bulunmuyor. Ancak bu durum Edirne'den Hakkari'ye kapitalist yapının türdeş dağılım göstermesi anlamına da asla gelmeyecektir. Tersine kapitalizm bölgesel eşitsizlikleri kendi tanımında barındırır ve bunları sürekli yeniden üretir.

O halde, özetle: *Türkiye doğusu ile birlikte kapitalisttir!*

Peki kapitalizm tanımını geçersizleştirmeyen dağılım eşitsizliği ne durumda? Eğer Kürt coğrafyası kendi bünyesinde kapitalizm öncesi formları diri tutuyor ise, bir sosyalist devrimin öncü işçi sınıfı da ağırlıklı olarak batıda konuşlanacak demektir. Bu durumda batının doğuyu ileri çekmesi düşünülebilir. Bu varsayım Türkiye solu için her zaman iyi formüle edilmemiş olsa da, oldukça tanıdıktır. Bir önceki bölümde Beşikçi'nin 1960'lardaki çözüm yolları tasnifinde geçen ve yazar tarafından indirgemeci sayıldığı anlaşılan sosyalist çözüm de bu kapsama girmektedir.

Ancak bana kalırsa tablo bu kadar yalın değil ve indirgeme, sorunu çözmemektedir. Sonuçta kentli işçi devriminin ve sosyalist dönüşümlerin en gelişkin sınai merkezleri üs edinmesi kaçınılmaz. Ama bu üslerle ülkenin geri kalan bölümleri, hele Kürt bölgesi arasındaki ilişkiyi lokomotif-vagon benzetmesi ile çözümleyemeyiz... Demografik içiçelik, göç, Kürt mücadelesi ve doğudaki ekonomik gelişim mercek altına alınması gereken faktörlerdir. Öyle ki, lokomotif ile vagon arasındaki kadar bile dışsallık tarif etmek gereksiz hale gelmektedir.

Türk ve Kürt nüfusunun özellikle kentlerdeki kaynaşması önemlidir. Zira mücadelenin ekseni kentlere kaymakta, Kürt toplumunun beyni, aydınları bu kaynaşmayı bizzat yaşamaktadırlar.

Göç emekçi kitleleri benzer sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarda komşu hale getirmiştir.

Kürt mücadelesinin ortaya çıkarttığı devrimci değerler,

Türkiye işçi sınıfının mücadele geleneklerinden çok daha canlıdır. Burada ekonomik indirgeme mekanizmaları çalışmamaktadır.

Doğudaki ekonomik gelişme ve bir Kürt proleterleşme sürecine ilişkin son zamanların özgün ve yaratıcı tezi bir Kürt komünistinin imzasını taşıyor. Sinan Çiftyürek batıdan yalıtık olarak ele alındığında bile "ülkede" kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu görüşündedir. Bu görüşü uzun uzun aktarmak istiyorum:

> *2.5 milyon ücretli işgücü... İşbirlikçi tekelci sermaye düzeyinde bir gelişmeye ulaşmış bir Kürt burjuva sınıf oluştu. Hatta Antep, Maraş, Malatya, Adıyaman, Elazığ, Erzincan, Urfa ve giderek Diyarbakır, Mardin ve Erzurum'da sanayi, tarım ve ticarette kapitalizmi ağırlıklı olarak özel sektör temsil ediyor.* **(1) [ÇİFTYÜREK S.]**

Bu gelişme esas olarak 1980 sonrası süreçlere mal ediliyor:

> *1980 ve özellikle 1990'lı yıllar, Antep, Maraş, Malatya, Adıyaman, Urfa, Erzincan, Elazığ ve hatta Diyarbakır'da kapitalist özel sektörün ciddi bir gelişme sağladığı yıllardır. Çünkü bu yıllar, küreselleşmenin sonuçlarından biri olarak pre-fordist ve fordist kapitalist üretim stratejilerinin merkezden (gelişmiş Kuzey'den) çevre (gelişmemiş) ülkelere kaydırılmasının hızlandırıldığı yıllardı.* **(2)**

Öyleyse kentlerin önem kazanmasından söz ettiğimizde, artık doğunun kentsel merkezlerini de kastetme imkanına kavuşuyoruz. Kentler; yani kapitalizmin çelişkilerinin yatakları:

> *Kürdistan'da işçi sınıfı nesnel varoluş bakımından ülkenin tüm illerinde, az ya da çok ama, vardır. En az olduğu illerde bile ekonomik, sosyal ve önemlisi politik olarak örgütlü bir güç haline dönüştürüldüğünde, devrimde temel sınıf işlevini üstlenebilecek nesnel potan-*

siyele sahiptir. **(3)**

Sevgili Sinan, bu tablodan, Kürt siyaseti için yepyeni ve sosyalist devrimci bir stratejinin türetilmesinden yana görünüyor. Gerçi sosyalist devrim terimini ben ekliyorum, ama içerikte çakıştığımızdan eminim. Bu nokta, içinde bulunduğu siyasi hareketin başkalarından farklılığını da ifade ediyor:

> *PSK. PKK ve PSYK'nin programlarında öngördükleri gibi, ulusal çelişkiyi emek ile sermaye çelişkisinden tamamıyla kopuk ele alıp çözümlemek bu koşullarda artık mümkün değildir. Kent merkezli olmayan bir devrimci kalkışın artık başarı şansı yoktur.* **(4)**

Çiftyürek'in bu özgün üretimi Kürt sorununa sosyalist devrimci çözümü mutlak olarak desteklemekte ve temellendirmektedir. Türkiye'nin önündeki devrimci adımın da sosyalizme geçiş olduğu açıksa, ve yukarıda bir başka çerçevede değindiğimiz gibi Kürt coğrafyasının farklı parçalarını birleştiren ortak bir dinamizm mevcut değilse, kanımca Çiftyürek ile bizim perspektifimiz aynı zeminde buluşmaktadır: Karakteri aynı ve dinamikleri yakın iki ayrı devrim tasarısı anlamsız, Türk ve Kürt emekçilerinin sosyalist kurtuluşu bir ve tektir.

Ancak bu ortak sonuca gelen yol biraz uzun görünüyor. Yukarıda dile getirilen sorulardan bir tanesine geri döneceğim: Kürt dinamiğinin ortak kurtuluşa yapacağı girdi, bölgenin sanayileşmesi ve bir Kürt işçi sınıfının maddi varlığına mı bağlı olacaktır? Kürtlerden oluşan bir proletaryanın Kürt dinamiğini bir bütün olarak ileri çekeceği açık; ama, Kürt dinamiğini ileri çekmek için Kürt işçi sınıfının devreye girmesini beklemek mi gerekecek?..

Çiftyürek'in bıraktığı yerden alarak, ben akıl yürütmeye devam ediyorum: Eğer Kürt dinamiğinin ileriye çekilmesi ve ortak kurtuluşa Kürt faktörünün temel katkısı için işçi sınıfını beklemek durumunda isek, işimiz zordur!

Bir; sanayileşme, sınıf ilişkileri, sınıfların birbirlerini et-

kileme ve toplumsal rol üstlenmeleri mutlak değil göreli değerlerle ölçülür. Türkiye'de sanayinin nerede yoğunlaştığı bellidir ve bu konumun değişeceğine dair herhangi bir işaret yok. Kürt bölgesi sanayileşmenin ve işçi sınıfının görece zayıf olmaya devam edeceği bölgedir.

İki; sanayileşme insan iradesinden bağımsız, bütünüyle nesnel bir mekanizma değildir. Tersine -abartarak söyleyeceğim- Türkiye egemen güçleri Kürt coğrafyasına çivi çakmamışlarsa, bu bölgenin "sapalığından" değil, bir dizi sınıfsal ve siyasal, ama her biri iradi tercihlerden kaynaklanmıştır. Bu tercihlerin köklü biçimde değiştiği ve artık bölgede bir yerel işçi sınıfının gelişmesinin kaçınılmaz olduğu söylenemez. Kendi adıma proleterleşmenin bir siyasal hareketlenmeye zemin oluşturması halinde, bugüne kadar çakılmış çivilerin tek tek sökületeğinden kuşku duymuyorum! Ağaları ordan oraya sürmekten çekinmeyen bir burjuvazi işçilere acır mı! Hem ille de Türkiye burjuvazisinin davranış kalıplarıyla kendimizi sınırlı tutmamız gerekmiyor. Emperyalizm de devrimci dinamiklerin tasfiyesi için, Sovyetler Birliği dahil, eski sosyalist ülkelerde aynı şeyi yapıyor. Bu ülkelerin sanayisi düpedüz on yıldır yok ediliyor.

Bu noktada bir parantez açmak durumundayım. Kürt siyaseti sağa açılmaya başlayalı beri sermaye ilişkileri arayışındadır. Ancak çeşitli kurumların emperyalist sermaye veya devletler nezdindeki girişimlerine olsun, bizzat Kürt sermaye topluluklarının girişimlerine olsun, Türkiye egemen güçleri yüz vermiyorlar. Bu, şovenizmin kör ettiği bir irrasyonel tutum değildir. Türkiye burjuvazisi, Kürt patronlar da dahil her tür ayrı güç odağı olasılığının önünü kapalı tutmak istiyor. Yani, yalnızca proleterleşmenin siyasete akmasını engellemek için değil, Kürt kimlikli bir burjuva fraksiyonunun oluşmaması için de, Türkiye'nin bir ayağı hep fren pedalinin üzerinde kalacaktır.

Üç; ülkemizde egemen kapitalizmin türdeş dağılmamış olmasına karşılık, toplumsal sınıf ve dinamiklerin birbirinden yalıtılmış kaldığı bir sömürge yapısından söz etmek imkan-

sızdır. Kürt burjuvazisi, hammadde, ara malı, pazar, finansman, emekgücü, teknoloji bağları ile Türk "kardeşleriyle" tek bir bütün oluşturuyor. Burjuvazisi böyle olan proletaryanın Türk ve Kürt diye tasnif edilmesi ne derece mümkün olabilir ki? Elbette bölgede faal işgücünün karakteri açıktır. Önemli olan, bu işçi sınıfının kendi başına bir birim oluşturan bir "ulusal" ekonominin emekgücü olmayışıdır.

Dört; Kürt işçilerin bir Kürt işçi sınıfı oluşturmalarını yanlışlayan diğer faktör bu emekçilerin büyük çoğunluğunun batıda çalışıyor olmalarıdır.

Çiftyürek'in analizinden benim çıkarsamayı tercih edeceğim sonuç, Türkiye işçi sınıfının doğuda doğrudan sınıf kardeşlerine sahip olduğu. Bu tablo yeterince umut ve gelecek vaat etmektedir. Ancak Kürt dinamiği içerdiği işçilerin ötesinde bir güç kaynağıdır. Şimdi oraya geliyoruz...

Halk Faktörü

Kitabın bu bölümünün başlığı "Halkçı damar" ile bu altbölümün başlığı Halk Faktörü'nü eşanlamlı kullanıyorum. Halkçı damar kavramını, sanırım ilk kez Kemal Okuyan yoldaşım *Sosyalist İktidar Partisi*'nin bir toplantısında telaffuz etmişti. Türkçenin bir talihsizliği olarak, buradaki halkçı sözcüğünde bir anlam kayması var. Halk'tan sıfat türetmek için "çı" ekinden başka seçenek yok: ama "halkçı" dediğimizde de ya bir akım olarak popülizm yanlılığı ya da "halkını sever" anlamları çıkıyor...

Her devrim sürecinin bir halk boyutu vardır. Sınıflar arasındaki çatışmanın ana belirleyen olması ile "halk" faktörü çelişen değil birbirini bütünleyen unsurlar. Çelişmek ne kelime, tersine, işçi sınıfı ve sosyalist mücadele açısından, "halk" üzerinde ideolojik ve siyasal hegemonya kurma kavgası verilen platformu anlatır. Bu arada eklemeliyiz, işçi sınıfını bu daha geniş halk "platformundan" soyutladığınız durumda hegemonya kavgası baştan kaybedilmiş olacaktır. İşçi sınıfı, halka halka, bu geniş ölçeğin hem parçası hem öncüsü olarak anlam

kazanmak durumundadır.

Dolayısıyla halk faktörü, nezdinde meşruiyet kazanmak, üzerinde ideolojik hegemonya kurmak ve siyasal olarak harekete geçirmek gibi müdahalelere açık bir duyarlılığa sahip olmalıdır. Mücadele temalarının ve hareketin örgütsel formunun tartışılmasından önce, bu duyarlılığın varlığı ve kaynakları ele alınmak durumunda. Kabul etmeliyim ki, Türkiye toplumu bu açıdan iyi veriler sunmamaktadır.

Tarihsel arka plan açısından, bu çalışmanın ülkemizde burjuva devrim sürecinin tartışıldığı önceki bölümlerini hatırlamakta yarar var. Türkiye burjuva devriminin tereddütlü, fırsatçı ve pragmatik karakteri, ilkeleri, ideolojik bağlanmayı, kitle hareketlerini gölgede bırakmaktadır. Tartıştığımız halk faktörünün altını oyan tarihsel sorun budur.

Üstelik çokça tekrarladığımız burjuva paranoyası ve aynı anlama gelmek üzere sınıf bilinci, ortaya bir ürün çıkartmıştır: Türkiye burjuvazisi halkının duyarlılıklarını zedelemek için elinden geleni ardına koymamıştır. Tam bu nedenle burjuvazinin sol alerjisi, ille de solun reel bir güç ifade etmesini beklememektedir. Sol sinyallerin biriktiklerinde halk duyarlılığını yeşerteceğini iyi bilir mülk sahibi sınıf! 12 Eylül sonrası ideolojik, siyasal, hukuksal yapılanmada "halk faktörü"nün tasfiyesi çabaları belirleyici olmuştur.

Altı çizilmesi gereken, burjuva siyasetinin, kendi ardında saf tutmak için bile olsa, "kitle" istemiyor olması. Küçükömer'leri yanıltan görüntü, merkezin yani burjuva siyasetinin ana kolunun elitist, muhalefetin yani yan kolların halkçı olması toptan yalan sayılamaz. Burjuva siyasetinin merkezi, kitleleri kazanmaktan ziyade, kitle kaynaklarını budamak ve toplumu atomize etmek yönünü seçmektedir. Bu burjuva gelenek ve uygulamalar Türkiye'de ilerici siyasetin ayakbağı ve sosyalist devrim sürecinin kritik sorununu karşımıza çıkartıyor. Burjuva siyasetinin budamaya çalıştığı halk faktörüne sosyalizm su ve ekmek kadar ihtiyaç duyar.

Ancak sosyalist siyaset bu zaafı giderme çabasının yanı sıra,

taban dinamiklerindeki yapısal gediklerin de bilincinde olmalıdır. Bu bilinç, darbeci yaklaşımlara, kitle umutsuzluğuna, ya da tersinden, kitle kuyrukçuluğuna kapalı olacaktır. Sosyalizm esasen bir toplumsal devrim ve dönüşüm projesidir. Proje, kendi kaynaklarını somut toplumsal veriler ışığında kurgulamayı da içerir. Sonuç olarak burjuva yapılanmanın, sosyalist siyasetin de kitle kaynaklarını kısıtlaması karşısında, bu kısıtları aşmak ile veri almak arasında bir denge kurulacaktır.

Burjuva gelenekleri ne yaparsa yapsın, kentli sınıfların aydınlanmışlıktan, kırsal kesimlerin ise ezilmişlikten kaynaklanan duyarlılıkları nesnelliğe sahiptir. Türkiye sosyalist devriminin kentli niteliği, kırsal ezilmişliğin düzen karşıtı tepkiler üretmesini engelleyen sosyo-ekonomik bir diğer engelin varlığıyla da desteklenir. Türkiye tarımı, Kürt coğrafyası istisna sayılmak kaydıyla bir küçük mülkiyet denizidir. Mülkiyetin kendisi ve salgıladığı ideoloji, toplumsal hareketlenmenin önünde bir duvar oluşturuyor. Sol ideolojinin takıldığı bu duvarın arkasında ise dinsel akımlar için verimli bahçeler uzanıyor. Solun duvarın ötesine ulaşmasının yolu, her zaman, kent merkezli mücadelelerin bir etkinlik eşiğini geçmeleriyle açılmıştır. Bu noktadan sonra solun kırlardaki kaderinin değişebileceğine dair işaretler tarihimizde pekala bulunmaktadır. Ancak kendi haline bırakılmış bir köylülüğün devrimci potansiyeli konusunda iyimserlik temelsiz kalmaya devam edecektir.

Tekrar kentlere döndüğümüzde, bir kez daha, en az 1980'den bugünlere gelen atomizasyonla burun buruna kalırız. Türkiye sosyalist devrim sürecinde, işçi sınıfını hareketsiz tutan kuşatma, eninde sonunda, kırılmak durumundadır. Ancak konumuzla bağlantı kurarsak, birincisi, işçi sınıfı üzerindeki kuşatmanın Kürt karşıtı şoven kaynaklarının nasıl tıkanacağı, dahası, ikinci olarak Kürt dinamiğinin sosyalist devrim sürecine nasıl bir halk faktörü taşıyabileceği üzerinde durulması gerekir.

İlk noktaya yalnızca hatırlatmayla değineceğim. Türkiye işçi sınıfı, ideolojik kuşatmayı bir sabah üzerinden

silkip atmayacak... Bu devrimci romantizmi bir tarafa bırakmakta sonsuz yarar var. Burjuva paranoyasının bir sapma anlamına gelmediğini, kapitalist sistemin yaşamını sürdürmesinde işlevsel olduğunu söylüyorsak, bu aynı zamanda, sömürülen kitlelerin benzer bir ideolojik belirlenim altında oldukları anlamına gelir. Bir sabah aniden kırılamayacak olanlar arasında bu da vardır. Kürt dinamiğinin bağımsız kurtuluş yolu kurgusunun, Türkiye işçi sınıfı saflarında dayanışma duygularıyla karşılanması, kanımca *imkansızdır*. Bu iki dinamik ayrı kanallarda aktığı sürece, birbirlerini egemen sınıfın karşısında yalnız bırakacaklardır. Kısaca, enternasyonalist dayanışmanın etik değeri tartışılmaz olmakla birlikte, sınıf mücadelelerinde pozitif bir karşılık yaratması söz konusu değil. Ortak kurtuluşun başka gerekleri üzerinde daha önce durdum. İşimiz bu olmalıdır. Türkiye işçi sınıfı ancak Kürt kimliğini içerdiği durumda şovenizmin sınıf saflarından tasfiyesi olanaklı olabilir. Yani işçi sınıfında şovenizmin varlığını, sosyalist hareketin eksiklerine bağlamak fazla genel bir açıklama olacak, çözüm yolunu içermeyecektir. Topraklarımızda tek bir kapitalist ilişkiler ağının varolduğu ve Türk ve Kürt işçilerinin *tek bir organik sınıf* oluşturdukları saptamaları, bu açıdan önem taşıyor.

Kürt dinamiğinin sosyalist devrim sürecine halk faktörü takviyesi ise "son isyanın" ürünüdür. Yolların bir dönemliğine ayrışması, dönüp işçi sınıfı üzerindeki kuşatmaların kalınlaşmasına hizmet etmiştir; ama buna karşılık, ortaya bir başka boyutta sıçrama olanakları çıkartmıştır. Kürt dinamiği burjuva düzeninin kitleleri atıllaştıran döngülerini kırmış ve ortaya bir halk kimliği çıkartmıştır. Bu toplamın içerisinde bir Kürt emekçi fraksiyonunun, geçmiş onyıllara oranla ulaştığı gelişkinlik, bu noktada ciddi bir avantaj haline gelmektedir. Kürt "halk" dinamiği karşısında burjuva siyasetinin ana hedefi, burayı da dağıtıp atomize etmek. Kürtlere kısmi haklar tanınması yoluyla bir asimilasyon programının devreye girmesi, acil atomizasyon perspektifiyle çeliştiği için, Türkiye burjuvazisi

ertelemeci, frenci davranmakta, süreci bir gevşetip bir kasarak zamana yaymayı tercih etmektedir.

Kürt siyasetinin ise halk faktörünü diri tutma yeteneği azalmaktadır. Hele inisiyatifin burjuvaziye geçmesinden bu yana...

Burjuva ve Kürt siyasetlerinin arasına sıkışan ama edindiği kollektif kimliği kolay kolay yitirmeyeceği anlaşılan halk faktörü, sosyalist devrim sürecinde anlamlandırılmak durumundadır.

Öyleyse tam da bu çerçevede, söz konusu kollektif kimliğin unsurlarına göz atmalıyız. Ve gerçekçi olmalıyız: Kürt dinamiğinin potansiyel armağanı "halk" faktörü, Türkiye sosyalist devrimin kimi temel karakteristikleriyle uyumsuzluklar içermektedir. Bunların bir bölümü, devrimin kentli, söz konusu faktörün ise köylü kompozisyonundan geliyor. Bir bölümünün ise, sosyalist hareketin toplumsallaşma ve kitleselleşmesiyle birlikte giderileceğini umabiliriz.

Son noktayı kısaca geçmek mümkün... Sosyalist hareket, toplumsal kimlik edinirken verili kimliğini topluma maletmez. Hareketin kendi kimliği daha fazla kadrolara, marksist teoriye, kısaca iç dinamiklerine özgüdür. Toplumsallaşma bu içsel karakteri önemsizleştirmeksizin, ama bunların ötesinde toplumsal algıda yer tutabilecek ögelerin geliştirilmesiyle sağlanabilir. Örneğin evrensel teorik geçerliliği olan anti-emperyalizm, belirli bir zaman ve mekanda sosyalist hareketin toplumsal kimliğine yurtseverlik olarak tercüme olur. Mülkiyet ilişkileri konusundaki marksist yaklaşım kitleler nezdinde kamucu, hatta "devletçi" bir seslenmeye dönüşür. Örnekleri çoğaltmak yerine, kadrolara ve teoriye denk düşen birinci düzeyden ikinciye geçerken yapılan işlemin bir "yeni üretim" olacağını söylemekle yetineceğim. Türkiye sosyalist hareketi, Kürt dinamiğinin sağa açıldığı ve halk faktörünü "açığa" çıkartmaya başladığı konjonktürü, tam da bu geçişin sancıları içinde karşılamaktadır.

Kürt kollektif kimliğinin içinde, ne denli toplumsallaşırsa toplumsallaşsın, Türkiye sosyalist devrim sürecinin temel

karakteristikleriyle uzlaşamayacak ögeler bulunmaktadır. Bir kez daha, *Gelenek*'te yazdığım eski haliyle aktaracağım :

> *Siyasal yükselişin aynı zamanda aydınlanmacı nitelik taşıması kural değildir. Hatta köylülüğün ya da ara sınıfların ağırlık taşıdığı toplumlarda sol politizasyonun, aydınlanmacı niteliklerle zıtlaşmaya girdiği örnekler bilinir. Bir tanesi Çin'dir. Mao'nun KP'si, hele uluslararası sosyalist akışla arasına mesafe girmesinden sonra, 1960'larda geleneksel kaynaklara, köylü eşitlikçiliğine dönmeyi tek çare olarak önüne koydu. Kültür Devrimi, köylü dayanışması ve eşitlikçiliği adına bir kültürel tasfiyedir. Uç ve utanç verici bir diğer örnek, Kamboçya'nın ürettiği Kızıl Kmerler hareketi: Burada geleneksel kökenlere kendini hapseden hareketin düpedüz aydınlanma düşmanlığına, olası en ilkel mücadele araç ve tarzlarına yöneldiğini gördük. Köylü tabanına oturması doğal olan bu toplumların 'devrimci' hareketi, dışarıdan, örneğin sosyalist sistemin katkılarıyla, bir köylü sosyalizmi inşa edebilecekken, bu beslenme kanalları da kapanınca, kent düşmanı ve anti-modernist olup çıktılar.*
>
> *Uzatmayacağım; Türk ve Kürt solunun 1970'ler pratiği bu Uzak Doğu örnekleriyle elbette karşılaştırılamaz; ancak 1970'ler bizim için de genel olarak 'yerelci bir kültürsüzleşme' dönemi olmuştur. Kürt uluslaşması sürmüş, ancak bütünlüklü bir kimlik derinleşmesi değil, tek yanlı bir siyasallaşma bu sürece damga vurur hale gelmiştir.*
>
> *1980'lerde Kürt aydınlanma ve uluslaşma süreçleri yeni bir evreye girdiler. Siyasal faktörün mutlak egemenliği diğer tüm boyutları, ideolojiyi, kültürü, örgüt normlarını, kitle psikolojisini tam anlamıyla belirlemiştir. En önemlisi, Türkiye işçi sınıfı cephesinde mutlak çöküş gözlemlenirken, Kürt dinamiği doğal olarak yoksul köylü tabanına ve karakterine oturmuştur.*
>
> *Deklase aydınların devrimci demokratizminden yoksul köylü karakterine geçişe bir anlam yükleyebiliriz. Bu anlam devrimcileştirici de olabilir. Üstelik Kürt hareketi*

bu sayede ve bu dönemde 12 Eylül karşı-devriminin kitlelere dayattığı depolitizasyonu kırmış da oluyordu. Ancak daha önceki dönemin işçi sınıfı ve sosyalizm tonlarını hatırlarsak, bu değişimi toptan olumlayamayacağımız da açıktır.

Aşiret yapısının ulusal değerlere ve mücadeleye kapalılığı esas olarak sürüyor ve bu durum solun geri çekilmesine karşın Kürt dinamiğinin sağa kaymasına doğal ve güçlü bir set çekiyordu.

Bazı sol yorumcular 1980-90'lar hareketinde sosyalizmden üstün olarak 'bireye ve insana yöneliş', bir zenginleşme ve rönesans ayırt etmek için olguları kanımca fazla zorladılar. Tek boyutlu politizasyon süreçlerinde kaçınılmaz bir özellik vardır oysa: Hareket kendisini besleyebilmek, kitleselleşmek, etkinliğini yaygınlaştırmak için nesnesinde içerilen geleneksel yargı ve kaynaklara başvurur. Tek başına ilerleyen ve başka düzlemlerden destek bulmayan siyaset, zorunlu olarak geleneksel yapılara, geri kültür tepeciklerine demirleyecektir. Burada 'insana yaklaşımda' sosyalizme oranla üstünlük, duyarlılık vb görmek saflık değilse sahtekarlık olacaktır.

Kesin olan şudur ki; insan faktörü ile aydın kuşakların yetişmesi, maddi yapının dönüşüm sürecine girmesi, kavganın modern sınıf mücadelesinin karakteristikleriyle donanması gibi gelişmeler paralel yaşanır. Bu ögeler için kısmen var, kısmen yok diyebiliriz. Örneğin yetişen aydın kuşaklarda 'kendini adama' güdüsü son derece yüksek olmakla birlikte, ideolojik gelişkinlik buna eşlik etmemiştir. Maddi yapının dönüşümü dendiğinde kitlelerin politizasyonundan söz etmekle yetinmek durumunda oluruz. Ya da Kürt emekçileri sendikalarla yaygın olarak tanışmakla birlikte, bir emekçi politikası üretmenin uzağında kalmışlardır...

Bu yaşananlara rönesans adını vermek bir açıdan makuldür. 1980 ve 90'lı yılların Kürt hareketi egemen güçlerin tehditle asimilasyon ve 'avans ceza' yöntemlerini aynı silahla, şiddet yoluyla geri püskürttü. Zaten Türkiye burjuvazisinin Kürt dengesinin yumuşak karnı da burasıydı. Şiddet ve şiddetin salgıladığı ideolojiyi

temel alan politika, etkili bir karşı-şiddetin örgütlenmesi durumunda tepetaklak olabilmektedir. Bu, Kürt kimliği açısından 1960'ları da aşan bir yeniden doğuş anlamını gerçekten taşımıştır. Kolay değil, çok uzun süreli bir merkezi otorite fetişi 1980'lerin sonu 90'ların başında çökmüştür.
Kürt köylü devrimciliğinin siyasal ve örgütsel ajandaya armağan ettiği 'doğulu' bir örgüt ve önderlik kavrayışıdır. Bu önderlik karşısında kadrolardan köylü kitlelere kadar bütün Kürtler eşitlenir ve bir biçimde aşağılanırlar. Bu üslup geleneksel toplumsal biçimleri fazlasıyla çağrıştırmakta, aynı normları devrimci hareketin içerisinde yeniden üreterek toplumuyla barışık hale gelmektedir.
Burada duracağım. Son dönemin siyasal yükselişinin Kürt kimliğine kazandırdıkları çok açıktır, ama bu kazanımların içeriği uzun uzadıya tartışılmalıdır. Rönesans kavramını ise kelime anlamını, yani üzeri örtülü bir bedenin yaşama dönüşünü anlattığı ölçüde yerinde, aydınlanma dalgalarını kastettiği sürece çok kuşkulu buluyorum. **(5)**

Türkiye sosyalist hareketi, Kürt faktörünün doğulu ve kırsal niteliğinden gelen bir dizi yanını batılı, kentli, proleter ve aydın kimlikle "düzeltmek" durumundadır. Bu işlemden kaba bir müdahale anlaşılmasın. Önemli olan bazı unsurların halkçılık adına hoşgörüyle karşılanması halinde, sağlıklı bütünleşmenin yollarının daralacak olmasıdır. Türkiye işçi sınıfı kendi "aydınlanmışlığını" halk için inkar edemez; eğer bu denenirse iki unsur birbirlerini kusacaklardır. Neyse ki, yardımımıza Kürt siyasetinin sol ve marksist kadrolara fazlasıyla yaslanmış olması gibi öznel, işçi sınıfının hafife alınamayacak bir "Kürt kesitinin" varlığı gibi nesnel iki avantaj koşmaktadır.

Halk nerede?

Türkiye sosyalist hareketinin Kürt dinamiği ile girmesi gereken kimyasal işlemde bir dizi yanılgı kapısı var. Öncelikle, böylesi bir mücadeleden çıkacak kadro kaynaklarının Türkiye sosyalist

hareketinin verili durumunda fonksiyonel olabilmeleri kolay değildir. Türkiye sosyalist hareketinin henüz toplumsallaşmamış/kitleselleşmemiş verili durumu, bu kadroları, asıl değerlerine, kitleselleşmeyi yaşamış olmanın kattığı karakteristiklere yabancılaşmaya zorlar. Bereket bunun Kürt marksistleri üzerinde cazip bir tarafı yok.

Türkiye sosyalist hareketi Kürt dinamiğinin kitleselliğini acilen kapsamaya da kalkmamalıdır. Bir kapsama hedefi, olsa olsa hareketin genel olarak emekçi kitlelerle ilişkisinde bir toplumsallaşma sıçraması kaydetmesi ile menzile girebilir. Bu durumda bile, sosyalist hareketin gövdesi ile bu gövdeyi belki bir kaç kat aşacak tabanı/destekçileri arasında bir ayrım gözetilmesi gerekir. Zaten halk faktörü böylesi bir geniş halkanın varlığı ve belli ölçülerde duyarlı/hareketli kılınması anlamına geliyor.

Son olarak; sosyalist hareket, batı kentlerinde bulamadığı ve umut kestiği halkını, doğuda yakaladığı yanılsamasına düşmemelidir. Öncelikle, bir üst paragrafta söylendiği gibi, sosyalizmin batıda toplumsallaşma açığını kapatmakta mesafe alması gerekir. Bunun da ötesinde, bu yeni halk faktörü, Kürt devrimciliği için kırlarda konumlanmışsa da, Türkiye sosyalist hareketi için daha fazla kentlere taşınmalıdır.

Bu çerçevede kentler neresidir, peki?

Bir yandan feodalizmin ve aşiret bağlarının aşınması ile açığa çıkan potansiyel ücretli emekgücü, bir yandan da kapitalizmin tedrici gelişmesiyle yaşanan proleterleşme, son olarak da savaş koşullarında gerçekleşen göç sonucu Kürt kentlerinin önem ve ağırlıklarının arttığı doğrudur. Ancak bu kentler, kapitalizmin yedek işgücü rezervi hacmini çok aşan işsizlik ve ağır yoksullukla bir sıkışmışlık yaşamaktadırlar. Asıl ve "daha" kentli Kürt nüfusu ülkenin en büyük merkezleri ile Çukurova bölgesine kaymıştır. Halk faktörünü ille de doğduğu bölgede aramak yanlış. Diyarbakır, Van, Urfa, Mardin mi Kürt halkçı damarını daha fazla barındırıyor, yoksa İstanbul, İzmir, Adana, Mersin mi? Biri olmadan diğerinin de olmayacağı doğrudur. İlk

kategorinin, daha yukarıda değindiğim gibi son yıllarda kaydettiği gelişim de bir vakıadır. Ancak sosyalist hareket ikinci kategorideki kentlere özel bir ağırlık vermek durumundadır. Bu vurgu sosyalizmin sınıfsal karakterini ve Kürt kimliğini uyumlu biçimde geliştirmesi anlamına gelmektedir.

İşin ilginç tarafı, sosyalist hareket metropol Kürtlerinin kollektif kimliklerini diri tutacak bir ideolojik ve siyasal üretkenlik gösterme şansına, Kürt siyasetinden daha fazla sahiptir. Kürt hareketinin "halkı" esasen kırda, sosyalist hareketinki ise kentte olmak durumunda. Kürt hareketi, kentli tabana kırsal süreçlerin fonksiyonu olarak bakmıştır. Kürt legal parti deneylerinin önemli bir kısıtı bu olmuş, hareket, kentlerin zengin ideolojik ve kültürel üretim ihtiyacına yabancı kalmıştır: Geriye kalan lojistik destektir. Sosyalist hareket bu ilişkinin akışını baştan aşağı değiştirmek durumundadır.

NOTLAR:

1) ÇİFTYÜREK S.; "21.Yüzyıl ve Sosyalistlerin Perspektifleri", **Kürt Solu Tartışıyor**; s.77

2) ÇİFTYÜREK; **Kapitalizmin Tarihsel / Fiziksel Sınırları;** Gün yay. İstanbul, Kasım 1997, s.259

3) ÇİFTYÜREK; **a.g.e.**; s. 326.

4) ÇİFTYÜREK; "21.Yüzyıl ve..." s. 79

5) GİRİTLİ Aydın; "Türkiye Solu ve Kürt Dinamiği"; **Gelenek 62** içinde, İstanbul Mayıs 2000; ss.25-27

Dokuzuncu Bölüm ya da Sonsöz
Liberalizme ve Milliyetçiliğe Karşı

Liberalizme ve Milliyetçiliğe Karşı

Bu çalışmaya sonuç yazmak zor. Kitap boyunca marksist teoriden, Sovyetler Birliği pratiğinden, Türkiye'nin kapitalistleşmesinden, Kürtlerin mücadelesinden, sol hareketin konuyla ilişkisinden söz ettik. Bütün bunların tek bir çalışmada yan yana gelmelerine vesile oluşturan iki akım var; iki sosyalizm dışı, ve durmaksızın sosyalizmi didikleyen akım. Adlarını son bölümün başlığında yan yana getirdim. Sonsöz'ü, birçoğunun tekrar olmasına takılmaksızın maddeler halinde yazıyorum. Tekrar boyutu taşıyanların "toparlama", yeniliği ağır basanların ise "tez" olarak okunması mümkündür...

1. Sosyalist devrim, proletaryanın nüfusun mutlak çoğunluğunu oluşturduğu veya emek-sermaye çelişkisi dışındaki çelişkilerin önemsizleştiği gibi arı emekçi gerekçelerine değil, kapitalizm koşullarında bir dizi toplumsal sorun ve çelişkinin çözümsüzlüğe mahkum olmasına dayanır. Bu çelişkilerin bir çoğunun tarihsel kaynağının işçi sınıfının doğumunu öncelemesi mümkündür. Kapitalizm, sorunları birbiri üzerine yığarak, aslında, attığı düğümlerin tek çözücüsü olarak sosyalist devrimin yolunu döşemektedir. *Ulusal sorunun sosyalist devrimin bir dinamiği olması*, özetle, *kapitalizmin eşitsiz ve bileşik gelişme yasasından kaynaklanır.*

2. *Ulusal sorunun tarihsel çözümü,* ulusların siyasal (sınıfsal) mücadelenin temel düzlemini oluşturmaktan çıkartılmalarıdır. Burjuva çağının insanlığı uluslara bölmesi, emperyalizm döneminde de geçerliliğini korumuştur. Bugün emperyalizmin küreselleşme olarak anılan evresinde de, her soydan liberal ne derse desin, uluslara bölünme kapitalizmin ilkesi olarak sürmektedir.

3. *Sosyalist uluslar siyaseti, ulusal sorundan sınıfsız topluma giden yolda dinamikler türetme sanatıdır.* Bu yolda bir dizi sap-

manın ortaya çıkmış olmasına karşılık, uçsuz bucaksız bir referans kitaplığı mücadelemizin hizmetinde olmaya devam ediyor. Emperyalist ideolojinin 1990'lardaki son demagojilerinden biri, reel sosyalizmin ulusal baskı açısından tabloyu daha da içinden çıkılmaz haline getirdiği olmuştu. Tam tersidir doğru olan; reel sosyalizmin kapitalist karşı-devrimlerle çözülmesinden sonra ortaya çıkan ulusal ve etnik kaostan bütünüyle emperyalizm sorumludur.

4. Sosyalizmin ulusal soruna çözümü, ulus gerçekliğinin ayrı siyasal yapılar anlamına geldiği çağın kapatılması, *ulusların "depolitize" edilmesi* olacaktır. Sosyalizm önce emekçi sınıfların, daha gelişkin evrelerinde insanlığın bütününün çıkarları eliyle başaracaktır bunu. Uluslar ise, baskıcı ya da rekabetçi asimilasyonun değil, eşit ve özgür gelişimlerinin ürünü olarak büyük insanlık ailesinin renkleri haline gelmelidirler.

5. Sosyalist devrimin ulus dinamiklerini kendisine tabi hale getirmesi, *ulus eksenli siyasallığa teslim olmak* anlamına gelemez. Sosyalist devrime katılan ulus dinamiğinin kendisi artık yalnızca ulusal değil, aynı zamanda emekçi nitelik taşıyacaktır. Bunun ihmal edildiği her yerde, bir milliyetçi sapmanın tohumları atılıyor demektir.

6. Sosyalizmin geçtiğimiz yaklaşık yirmi yıl boyunca maruz kaldığı neo-liberal saldırılar uluslar başlığında da yükseltildi. Liberal akımların temel varsayımı, ulusla ilgili herhangi bir sorun başlığının sosyalizme devrolmasının gerekmediğidir. Sosyalist devrimcilerin ille de ulusal sorunla yüklenmek gibi bir saplantıları olmamasına karşılık, *liberalizm çağdaş kapitalizmi aklama yarışındadır*. Aynı bir önceki yüzyılda işçi hareketinin sağ sapmaları gibi...

7. Siyasal çıktısı kapitalizmi aklamak olan neo-liberal ulus teorisinin ayırt edici özelliği ise *öznelcilik*tir. Buna göre uluslar maddi, nesnel ve tarihsel belirlenimlerle değil, kurgusal açıklamalara tabi tutulur. Marksizmin başta kapitalist pazar olmak üzere bir dizi nesnel etkenle açıkladığı ulus kategorisi, ideolojik bir yanılsamaya indirgenmektedir.

8. Öte yandan kapitalizm yerinde saymıyor ve burjuvazi siyasal cephaneliğini geliştirmeyi beceriyor. Reel sosyalizmin çözülmesini takiben ulusal dinamiklerin emperyalizm tarafından kontrol altına alındığı bir döneme girildi. Önceki evreye sosyalizm mücadelesiyle barışık yaşayan ulusal kurtuluş hareketleri damga vurmuşken, bugün *içinde bulunduğumuz dönemde burjuvazi "uluslar" başlığında inisiyatifi ele geçirmiştir.*

9. Bu durum, marksizmin ulusal dinamik ile kurtuluş dinamiği arasında gözettiği ilkesel ayrımı yalnızca teyit etmiştir. Buna karşılık, *komünistlerin ulus sorunu üzerinde hegemonya mücadelesinden vazgeçmelerini gerektiren herhangi bir gerekçe söz konusu olamaz.* Kapitalizmin bir buçuk yüzyıl önce terkettiği devrimci niteliği yeniden edinmesi mümkün olmadığı gibi, emperyalist saldırganlığın artan dozajı, toplumsal kurtuluş süreçlerine tabi ulusal dinamiklerin yeniden gündeme gelme olasılığını diri tutmaktadır.

10. Reel sosyalizmin çözülmesinin, sosyalizmin uluslar siyasetine genel bir girdisi olmuştur. Ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının doğrudan çağrıştırdığı *"bağımsız ulusal devletler" seçeneği, ilerici bir yol olmaktan çıkmıştır.* 1990'larda şekillenen ulusal/etnik sorun ve mücadeleler arasında, bağımsızlığın, sosyalizmin mirasını kazımak ve emperyalizme daha sıkı bağlarla tutunmak anlamına gelmediği bir örnek kolay kolay bulunamayacaktır! Buna karşılık emperyalizme karşı ulusal bağımsızlık mücadeleleri sömürgeciliğin tasfiye edildiği dönemde kalmışlardır.

11. Emperyalist ülkelerin egemen siyaseti eski sosyalist ülkelerden başlayarak dünya kapitalist hiyerarşisinin daha alt basamaklarındaki ülkeleri *parçalara ayırarak küçültmeye* dayanmaktadır. Dünya çapında işçi sınıfları da, sınırların emperyalist hegemonya mücadelelerinin ve sömürünün artırılmasının fonksiyonu olarak kolaylıkla yeni baştan çizilebilmesine karşı direnç oluşturmalıdırlar. Bu mümkündür, zira bugün yeni bağımsız devletler kurulmasının geçmişte olduğu gibi

emperyalizmin alanını daraltan bir rolü söz konusu olmamakta, tam tersine bu yöndeki her yeni adım emperyalizmin yeni bir kozu anlamına gelmektedir. Filistin sorunu istisnalara örnektir.

12. Marksistler, eski sosyalist ülkelerde sosyalizme dönüşü, bu ülkelerin *eski sınırlarının da restorasyonu* ile birlikte savunmalıdırlar.

13. Marksistler, emperyalizme karşı, bugün burjuva devletler arasında çizilmiş *sınırların değişmezliğini* bir ilkesel eğilim olarak savunmalıdırlar.

14. Bugün ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesinin bağımsızlık önermesiyle özdeş olmadığının altı marksistler tarafından daha kuvvetle çizilmek durumundadır. Ulusların kendi kaderini tayin hakkı bir ilke olarak korunacak olmakla birlikte, ulusal soruna sosyalist çözümde genel bir eğilim olarak, marksist hareketin konuyla ilgili ikinci vurgusu çok daha günceldir. Bu vurgu, *işçi sınıfının çıkarlarının küçük devletlere bölünmeye karşı büyük devletlerden yana olmasıdır.* Milliyetçi eğilimlerden başlarını kaldırmayı becerenler, uluslararası işçi ve komünist hareketin tarihinde, emekçi sınıfların ulus bazında bölünmelerine karşı çokuluslu, çokkültürlü büyük devlet tercihinin ciddi bir yer tuttuğunu göreceklerdir.

15. Bu tablonun bütününde, eski maoist emperyalizm-ezilen uluslar çelişkisini okumaya kalkanlara rastlanabilmektedir. Ulusal solun bu akılsız yorumu, reel sosyalizmin çekildiği dünyada sınıf ekseninin daha da belirginleştiğini görememektedir. Reel sosyalizmin emperyalizme karşı ulusal kurtuluş hareketlerine sağladığı korunma ve sunduğu destek, bu dinamiklerin kendi içlerinde sınıfsal ayrışmanın üzerinin örtülmesi veya ertelenmesi sonucunu da verebiliyordu. Bugün emperyalizmin ulus-devlet kategorisini tasfiye etmesinden söz eden ulusal solculuk, aslında liberalizm ile aynı saptamayı *sınıf ekseninin reddini* paylaşmış olmaktadır. Biri ulus-devletin, öteki emperyalizmin yanında saf tutmak kaydıyla...

16. Emperyalizmin yukarıda anlatılan pratiği ile "küre-

selleşen" kapitalizmin ulusal sınırları önemsizleştirmesi ve ortadan kaldırması arasında bir ilişki yoktur. Dünya kapitalizmi devletler arası hiyerarşik bir düzen ifade etmeye devam ediyor. Ulusal sınırların önemsizleştirilmesi süreci, sistemin bağımlı kapitalist ülkelerinde emperyalist sömürünün önünü bütünüyle açmak ve olası anti-emperyalist direnç odaklarını silahsızlandırmak anlamına gelmektedir.

17. Bu koşullarda büyük kısmı bir demagoji olan ve üstelik çoğunlukla pozitif bir sıfat olarak kullanılan *küreselleşme* kavramının marksist kesimlerdeki kullanımı özel bir hassasiyet gerektirmektedir. Sermayenin uluslararasılaşmasını ve uluslararası akışkanlığının artışını anlatmakta fonksiyonel olabilecek küreselleşme kavramı, yer yer kapitalizmin yeni bir evresini nitelemek için kullanılmaktadır. "Küreselleşmeye (ya da küresel kapitalizme) karşı küresel direniş" sloganı sınıf mücadelelerinin ulus ölçeğinde yürütülmesini naif bir enternasyonalizm adına görmezden gelmektedir. Oysa hem siyasi iktidarın ulus-devletleri merkeze alma gereği devam etmektedir, hem de bu çerçevenin artık önemsizleştiği tezi emperyalist sömürü mekanizmalarının asılsız propagandasından ibarettir.

18. Türkiye söz konusu olduğunda Kürt sorununun kapitalizm koşullarında çözülebilir olduğunu varsayan bütün yaklaşımlarla komünistlerin davası vardır. Türkiye kapitalizminin ve emperyalist güç ilişkilerinin ortaya çıkartacağı Kürt çözümü kümesi, Kürtlerin kimliklerini eşit ve özgür bir biçimde gerçekleme'leri açısından "boş küme"dir. Türkiye kapitalizminin toplumsal sorun çözme yeteneği, sistemin evrensel düzeydeki yeteneksizliğine oranla daha da kısıtlı olduğu için, doğrudan emek başlığı altında analiz edilemeyen bir dizi çelişki sosyalist devrimimizin dinamiklerini oluşturabilecektir.

19. Çağdaş kapitalizmin ulus dinamiklerini (çözmekte değil) kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmekte gösterdiği dönemsel beceri, Türkiye burjuvazisine Kürt başlığında çok yabancıdır. Daha doğrusu Kürt sorununu manipüle etmek perspektifi her zaman emperyalistlere ait bir arayış olmuş, Türkiye

burjuvazisi ise bu sorunun sadece devrimci dinamikler yaratmasına değil, açılabileceği her tür manipülasyona "yasak" koymayı ilke edinmiştir.

20. *Kürt ve Türk kimliklerinin tarihsel oluşum süreçleri çeşitli açılardan birbirini çelmektedir.* Komşu halklar arasında bu ve benzeri durumlara çok sık rastlanır. Ancak tarihsel süreç Kürt kimliğinin asimile olarak önemsizleşmesine, siyasal anlamda etkisizleşmesine sahne olmamıştır. Tam tersine Kürt kimliği zengin siyasal, toplumsal ve kültürel dinamiklere kaynaklık etmektedir.

21. Kürt hareketi aşiretçi/feodal, küçük burjuva aydın evrelerinden sonra 1960 ve '70'li yıllarda Türkiye solunun bir parçası olarak şekillenmiştir. 1970'ler aynı zamanda hareketin kentlerden kırlara çekilme, Türkiye işçi sınıfından uzaklaşarak kendi kabuğuna kapanma dönemidir. Bugün 1980 ve '90'lardaki yoksul köylü hareketinin, tarihsel anlamda sonundayız. Bundan sonra sürecin yeniden *kentlere ve işçi sınıfı eksenine* dönmesi için nesnel zemin mevcuttur.

22. Kürt kimliğinin, Türkiye'nin bütünü ile yakınlaşma ve içiçe girme derecesi ile diğer devlet sınırları dahilinde yaşayan Kürt topluluklarıyla yakınlığı karşılaştırılırsa, Türk-Kürt ortak paydasının çarpıcı biçimde gelişkin olduğu görülecektir. Bu içiçelik Türk ve Kürt kimliklerinin tarihsel oluşum süreçlerinde yaşadıkları karşı karşıya gelişleri önemsizleştirecek niteliktedir. Bu söylenenden Kürt yoksullarının Türkiye'nin yasakçı egemen güçleriyle barışması değil, Türk ve Kürt kökenli *tek bir emekçi halk kimliğ*inin mümkün, hatta büyük ölçüde varolduğu sonucu çıkartılmalıdır.

23. Sol kesimlerde birçok tartışmaya konu olmuş *sömürge* kavramı yukarıdaki belirlemeden bağımsız olarak değerlendirilemez. Sömürgeci ve sömürge halklar arasında dünyanın hiçbir yerinde böylesi bir içiçelik ve yakınlık söz konusu olmamıştır. Sömürge saptaması, ekonomik ve toplumsal boyutlar üzerinde yapılabilecek bir dizi tartışmanın ötesinde, esas olarak iki halkın ya da emekçi sınıfın iki ayrı kurtuluş yolu

izlemesi gerektiği sonucu ile bir bütündür. Solda bölgenin statüsüne ilişkin skolastik tartışmalar önemsizleşmeli ve ortak kurtuluşu, kardeşliği besleyecek yaklaşım ve örgütlenmelere yönelinmelidir.

24. *Marksist hareket Kürt sorununun "bölücü-ayrılıkçı" bir çerçevede ele alınmasını şiddetle reddetmelidir.* Onlarca yıllık burjuva propaganda tam tersine çevrilmelidir. Kürt sorununda bölücülük emekçi ve yoksul kitlelerin birbirlerine düşman edilmesi, ortak mücadelelerinin engellenmesi olarak kavranmalı ve yansıtılmalıdır.

25. *Sosyalist birlik*çiliğin birkaç temel gerekçesi bulunuyor. Bunlardan birincisi, yukarıda söylenen ortak kimliktir. Bu ortaklığı Türkiye'de tek bir kapitalist düzen ve dolayısıyla ulusal aidiyetlere bölünmemiş çok-dilli, çok-kültürlü tek bir işçi sınıfı bulunması biçiminde yeniden tanımlayabiliriz. Bir ikinci gerekçemiz, Ortadoğu'nun jeopolitiğidir. Kürt ayrılıkçılığı ve bağımsız devlet savunusu yalnızca emperyalizmin açılımlarıyla örtüşmektedir. Üçüncü olarak, yukarıda söylendiği gibi, emperyalizmin, mevcut devletlerarası sınırları yeniden düzenleyerek bağımlı ülkelerde sömürü mekanizmalarını rahatlatmayı ve bu ülkelerdeki olası anti-emperyalist direnç odaklarını kuşatmayı hedeflemesidir.

26. Kürt sorununda bağımsızlıkçılığı ve ulusalcı vurguları. yalnızca Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi kimliğiyle zıtlaşması nedeniyle radikal, daha solcu ve devrimci addeden yaklaşımlar tarihe gömülmelidir. Bunlar ciddiye alınır siyasal öngörüsü olmayan yaklaşımlar olarak kalmış ve bir dönem ezilen ulus milliyetçiliğiyle birleşmişlerdir. İşin ilginç yönü, bu ezilen ulus milliyetçiliğinin bugünkü neo-liberalizmle paylaştığı bir dizi ortak noktanın bulunmasıdır. Ancak daha da ilginç olan, Kürt siyasetinin Demokratik Cumhuriyet açılımının ezilen ulus milliyetçiliğini reddederek neo-liberal zemini bütünüyle sahiplenmesi olmuştur.

27. Türkiye solu uzun süre kemalizmden kopuş sancıları çekti. Kemalizmin Misak-ı Millici yanının solda yeniden

diriltilmesinden kesinlikle kaçınılmalıdır. Ancak *Misak-ı Milli'nin alternatifi küreselleşmecilik olamaz.* Komünist hareket, doğrudan burjuva milliyetçiliği anlamına gelen Misak-ı Milliciliğe düşmeksizin mevcut sınırları veri alma ve sahip çıkma becerisini geliştirmek durumundadır.

28. Türkiye'de burjuvazinin tarihsel paranoyası, yönetici elite ait bir aptallık değil, egemen ideolojinin toplumsallaşmış bir parçasıdır. Sosyalizm burjuva milliyetçiliğiyle mücadele ederken bu paranoyayı da teşhir edecektir. Ancak liberallerin anti-kemalist tezi "resmi ideolojinin çağdışı kalması" iken, komünist hareket yurtseverlik ve bağımsızlık değerleri karşısında burjuvazinin ikiyüzlülüğünü teşhir eden anti-kapitalist bir yaklaşım geliştirmek durumundadır. Emperyalistlerle kol kola girdikten sonra Türkiye'nin düşmanlarla çevrili olduğunu söyleyip duran merkezi çizgi ve emperyalizm tehlikesinin abartılmamasını vaaz eden liberal muhalefet bizim uzağımızda kalmalı, sosyalizm bir üçüncü emekçi cephesi açmalıdır.

29. Kürt emekçilerinin çıkarlarının da tamamen bu yönde olduğu konusunda herhangi bir tereddüte yer yoktur. Bu açıdan *Avrupa Birlikçiliği* komünistlerin uzlaşmasız mücadele edecekleri tema olmalıdır.

30. Kürt toplumu bir bütün değil, ama sömüren ve sömürülen sınıflara bölünmüş ve Türkiye'nin bütünü ile içiçe girmiş bir toplamdır. Kürt siyaseti bu sınıflar karşısında ve içiçelik başlığında artık konum belirlemekte, tercihini açıkça kapitalizm yanında kullanmaktadır. Öncesinde belirsizlikler taşısa ve bilinç ögesi eksik kalmış olsa da, genel olarak bir yoksul köylü hareketi olan Kürt siyaseti, bu dönüşüm yoluna Demokratik Cumhuriyet teziyle girmiştir.

31. Demokratik Cumhuriyet hiç kuşkusuz sağ bir açılımdır.

32. Demokratik Cumhuriyet tezi, sınıfsal tercihleriyle, Kürt siyasetinin toplumun bütününü temsil yeteneğini yitirme sürecini de açmıştır. Ancak bu süreç, Türkiye egemen güçlerinin kontrollü-dışlama politikası ve bölgede doğrudan doğruya düzenin uzantısı olarak fonksiyon görecek bir siyasal

partinin varolmaması nedeniyle neredeyse işlememektedir. Bugün Kürt siyaseti emekçi başlığında siyasal temsil unsurunu boşaltmakta, ancak bu başlığın arkasındaki geniş kitle adeta giderek büyüyen bir çukurun etrafında birikmektedir. Bu çukurun yaratacağı vakum etkisi maddi bir güçtür. Ancak boşluğun gerçekten emekçi sınıfların temsiliyeti, yani siyasal mücadeleye taşınmaları doğrultusunda doldurulup doldurulamayacağı komünist hareketin müdahalesine bağlıdır.

33. Sosyalizm mücadelesine Kürt dinamiğinin taşıyacağını öngördüğümüz halk boyutu, komünist hareketin yakın zamanda Kürtleri kitleler halinde örgütlemesi anlamına gelmeyecektir. Tersine kısa vadede, kitlesellikte Kürt siyasetiyle değil boy ölçüşecek, bu zemine girebilecek başka bir aday yoktur. *Komünistler öncelikle Kürt emekçilerini temsil meşruiyetini elde etmek durumundadırlar.* Bu meşruiyetin de mutlaka bir örgütlülük karşılığı vardır. İşin ilginç tarafı, bu karşılık batıda emekçi sınıf kitlelerinde gözlemlenen "siyasal örgütlenmeye yönelik soğukluk" kırılana kadar, nicel anlamda da göreli olarak hafife alınır olmayacaktır. Ancak her durumda aslolan, Kürt emekçilerine sosyalizmin ulaşması ve temsiliyet meşruluğu elde edilmesidir.

34. Ortak mücadele ve ortak kurtuluş ile ortak örgütlenme artık bir ve aynı olgu haline gelmiştir. Bu anlamda 1990'larda komünist hareketin genel olarak izlediği ve en gelişkin biçimine 1995 Aralık seçimlerinde Emek Barış Özgürlük Bloğu ile ulaşan *ittifak politikası, geçerliliğini yitirmiştir.*

35. Bu ittifak çizgisinde esas sorun Kürt siyasetinin politikasızlığından kaynaklanmıştır. Liberal Türk solunun sabotajı bu politikasızlık nedeniyle aşılamadı. Ancak komünist hareketin de çok temelli bir eksikliğinden söz edebiliriz: Komünist hareketin Kürt emekçiler arasındaki örgütlenmesinin ihmal edilebilir düzeyde olması ve bu somut nedenle, esasen ulusal aidiyete göre tasnif edilmeyi reddeden komünist örgütlenmenin bir Türk hareketi olarak algılanmaktan kurtulamaması, Kürt emekçi dinamiğini kendine özgü renkleri ile bir-

likte temsil gücüne sahip olmaması... Bu bir eksikliktir, çünkü komünist hareketin içine gireceği herhangi bir ittifakın başarı koşullarından, hatta ittifakın varlık koşullarından biri de, komünistlerin müttefikin temsil ettiği dinamik içinde belli bir etkinlik ve örgütlülüğe sahip olmalarıdır. *Komünistler müttefiklerine dışsal olamazlar*, dost bir toplumsal dinamik üzerinde başka bir siyasetin tekelini meşru ve kalıcı kabul edemezler.

36. Kürt sorunu bir ulusal sorun olduğu kadar bir *sınıfsal* sorundur. Kürt emekçileri Türkiye kapitalizminin yedek sanayi ordusu ile düşük işlerde istihdam edilen işgücü bölmesini ağırlıklı olarak doldururlar. Kürtlere karşı diri tutulan ayrımcılık, açık anlamını kapitalist sömürü ilişkilerinde kazanıyor. Kürt sorununu bölgesel eşitsizlik ve bölgenin kalkınmasına, ulusal kültürel haklara, feodal/aşiretçi mülk sahibi sınıfların kapitalizme eklemlenmemelerine, köylülük sorununa vb indirgeyen yaklaşımların karşısına Kürt sorununun bir emekçi sorunu olduğu tezi çıkartılmalıdır.

37. Kürt mülk sahibi sınıflarının bugün Kürt dinamiğiyle ilişkili konumları dışsaldır. Ancak bu güçlerin tarihte bir sürece önderlik ettikleri de doğru değildir. Kürt kimliğinin oluşumunda mülk sahibi sınıflara önderlik değil, merkezi iktidarla işbirliği eğilimi damga vurmuştur.

38. İşçi sınıfımız içerisinde varolan Kürt bölmesi komünist hareketin doğal örgütlenme hedefidir. Bu bölme batıdaki büyük kentlerin yanı sıra Çukurova'ya ve bölgeye yayılmış durumdadır. Kürt tarım proletaryası, işçi sınıfı tanımında içerilen bir diğer unsurdur. Siyasallaşmış ve kurtuluş arayışlarının etkisi altındaki Kürt aydın kesimlerinin kütlesel olarak marksizme kazanılmaları nesnel olarak fazlasıyla mümkündür. Komünist hareket, Kürt toplumunda kendi örgütlülüğünü yaratmakla yükümlüdür.

39. Kürt dinamiği, bu emekçi ve sol damarların ötesinde bir halk faktörü ya da halkçı damar ile önem taşımaktadır. Bu damarın diri tutulması ve sosyalist devrim ile bağlantılandırılması için Türkiye komünist hareketinin çok-kültürlü bir karak-

ter geliştirmesi zorunludur.

40. Bu ortak örgütlenme ve ortak "oluşum" sürecinin karşısına iradi olarak çıkartılabilecek ezilen ulus milliyetçiliğine, Türk şovenizmine veya ulusçu önyargılara karşı işçi sınıfı saflarında titiz bir ideolojik ve kültürel mücadele verilmek durumundadır.

41. Bugün Türkiye komünist hareketinin kendi kaynakları bellidir. Türkiye'de komünist siyaset 1980 sonrasında bütünüyle tasfiye edilmek istenmiş, solda da bu tasfiye genel kabul görmüştür. Bugün Türkiye solunda işçi sınıfı kimliğiyle ilişkisiz bir devrimci demokratlık, işçi sınıfı partilerinin tarihsel olarak bittiğini vaaz eden liberal yenilenmecilik ve leninist öncülük fonksiyonunu reddeden kitlecilik/uvriyerizm kanalları belirgindir. Komünist hareket bu kuşatmaya karşı bir yeniden kuruluş gerçekleştirilerek varedilmiştir. Komünist hareketin bu süreci ile Kürt dinamiğinin toplumsal atılımı, kaçınılmaz olarak birbirinden ayrı iki süreç olarak yaşanmıştır.

42. Bugün komünist hareketin yanıbaşında ülkemizin başka sol damarları bulunuyor. Bunlardan biri, sürekli olarak, Kürt kimliğine "emperyalist manipülasyonlara açık olduğu" kaygısıyla en azından çekingen yaklaşan sol yurtseverliktir. Bu sol yurtseverlik kendisini eşzamanlı olarak marksizme ve kemalizme referansla tanımlar ve bir aydın damarını ifade eder. İkincisi ise, Kürt hareketi içerisindeki sol birikimdir. Bugün komünist hareket bu damarların özgün duyarlılıklarını pohpohlamaktan, bu yolla eklektik ve çatlaması kaçınılmaz bir birliktelik kurgulamaktan kaçınmalıdır. Emek verilmesi gereken Kürt ve Türk, emekçi yurtseverliğinin kültürel ve ideolojik olarak inşa edilmesi olmalıdır. Bu kimlik geliştiği ölçüde komünist hareket bu dostlarını kapsama yeteneğine sahip olabilir.

43. Türkiye solunun tarihinde Kürt dinamiğine ilişkin büyük eserler bulunmaktadır: **"İhtiyat Kuvvet Milliyet: Şark"** Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın, vargıları tartışmalı yaratıcı arayışıdır ve 1930'lara aittir. **"Doğu Anadolu'nun Düzeni"** bir sosyalist bilim adamı olarak İsmail Beşikçi'nin Kürt toplumuna

ilişkin mükemmele yakın analizidir, ve 1960'ların ürünüdür. *Türkiye İşçi Partisi IV. Kongre Kürt Sorunu Kararları* 1970'lerin hemen başına aittir, küçük güncelleştirmeler dışında geçerliliğini korumaktadır. 1990'larda, iddia ediyorum, bu listeye yapılması gereken ek *Emek Barış Özgürlük Bloğu* pratiğidir.

44. Kürt kimliği Türkiye burjuva devrim sürecinde ve sonrasında asimile edil(e)memiş ve yasaklama yaklaşımı da 1980-90'lar itibariyle çökmüştür. Bu çöküşten sonra Türkiye burjuvazisi eski modele dönme arzusu ve bunun imkansızlığı, Kürt kimliğini kapitalizm ile uyum şartıyla kısmen kabul etmek ve bu yolla tedrici bir asimilasyonu öngörmek gibi tartışmalara gömülmüş durumdadır. Kimsenin uzun vadeli olarak önünü görebilir durumda olmadığı bu süreçte, egemen güçlerin öne çıkan taktiği kontrollü-dışlama ya da gevşetip-kasma yoluyla Kürt dinamiğinin enerji kaynaklarını kurutmaktır. Bu yönde düzenin aldığı yol, henüz dönemeç dönülmemişse de önemlidir. Başlangıçta Kürt hareketinin bir tercihi olarak sunulan Demokratik Cumhuriyet projesi, bu doğrultuda herhangi bir reel gelişme yaşanmamasına, yani Türkiye kapitalizmi elle tutulur bir adım atmamasına karşın, Kürt siyaseti için artık değiştirilemez bir zorunluluk haline gelmiştir.

45. Komünist hareketin sosyalizm programına ait çözümünü netleştirmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Bu siyasal netlik diğer bütün taraflar karşısında büyük bir avantaj oluşturacaktır.

46. Sosyalizmin Kürt çözümü -ya da aynı anlama gelmek üzere kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin Kürt sorununa uygulanmasına ilişkin marksist öneri- *üniter, çok-kültürlü, çok-dilli bir sosyalist cumhuriyettir.* Bu yapıda herhangi bir kültürün, dilin ve kökenin diğerlerine karşı ayrıcalığı olmayacaktır. Kuşkusuz bu zenginlik emekçi cumhuriyetinin üst-kimliğinde sağlam bir bütünlük kazanmak durumundadır. Üniter devletin dışındaki herhangi bir model Türk-Kürt içiçeliğini ve Kürt sorununun/dinamiğinin emekçi karakterini karşılayamaz. Diğer Kürt bölgelerini kapsayan "genişlemeci" veya ortak ülkemizde

federe bölmeler tanımlayan "parçacı" modeller tam birlikteliğe oranla geri tercihlerdir.

47. Sosyalist iktidar, Kürt kimliğinin gelecekte de bir ayrılma dinamiğine yataklık etmesinin temellerini büyük ölçüde ortadan kaldırır. Sosyalizmde farklı dil ve kültürlerin birbirleriyle etkileşim içinde gelişmeleri esas olmalı, ulusal varoluşlar kültürel zemine çekilmelidir. Kültür zenginliğinin arkasında tanımlı ve verili bir toprak parçası çağrıştırılması, ortak sosyalist cumhuriyet tanımına ve sosyalist toplumumuzun ideolojisine aykırıdır. *Sosyalist ülkemizde İstanbul ve Ankara ne kadar Kürt ise, Diyarbakır ve Van da o kadar Türk olacaktır.* Federasyon tipi "parçacı" modeller, ulusal kimliklerin gelecekte dış girdilere açık olma ve anti-sosyalist ayrılma dinamiklerine dönüşme ihtimalini diri tutar.

48. Bugün dile getirilen demokratik çözümlerin her birinde yerel yönetimlerin yetkilerinin artırıldığı bir yarı-özerk model örtük veya açık biçimde yer edinmektedir. Ülkemizde halkların kardeşliğini ve birliğini merkezi iktidarın ve tüm sistemin güvencesi altına aldıktan sonra, yerelliği merkeze karşı koruyacak ayrı güvence arayışlarına da yer olmayacaktır. Ayrıca Kürt emekçilerinin Türk kardeşleriyle ortaklaşa misyonlar üstlenmeleri, kapitalizm koşullarında verilen mücadelede bile mümkün ve zorunlu olurken, sosyalist iktidarımızda dinamiklerin birbirlerinden uzaklaştırılması anlamına gelecek uygulamaların herhangi bir mantığı olamaz.

49. Sol aydınların ve siyasetçilerin, kapitalizm egemenliğini sürdürürken bu tür çözüm önerileri geliştirmeye enerji harcamaları beyhudedir. Türkiye kapitalist olduğu sürece ve kapitalizm koşullarında çok köklü bir altüst oluş yaşanmazsa, egemen ideoloji demokratik değil paranoyak bir karaktere mahkumdur. Emekçilerin birliğine ve sosyalist devrime enerji katmak, demokratik çözümlerden çok daha gerçekçidir.

50. Aynı şekilde Demokratik Cumhuriyet açılımı yalnızca "sağ" olmakla kalmamaktadır. *Demokratik Cumhuriyet gerçekçi değildir.* Bu politika iki yıllık pratiğinde Kürt siyasetinin

devrimci enerjisini tahliye etmesine, egemen güçlerin de inisiyatifi ele geçirmelerine neden olmuştur.

51. Komşu ülkelerin sosyalizme geçmesi halinde sosyalist Türkiye bölgesel ortaklıklara önderlik edebilecektir. Kürt nüfusun farklı devletlerdeki varlığı, yalnızca sosyalizmin bölge ülkeleri üzerinde çekiciliğe sahip olması ve sosyalist devletin komşuları tarafından taciz edilmemesi açısından fonksiyon göreceği için önemlidir.

52. Bugüne dönersek, Kürt sorununda komünist siyasetin yapacağı/yapmakta olduğu açılımların merkezinde şu ögeler vardır: Kürt emekçileri, ayrı kimliklerinin çekim gücü ve sınıf hareketinin zayıflığı nedeniyle uzak kaldıkları sınıf örgütlülüğüne geri kazanılmalıdır. Hem batıda hem doğuda...

53. Türkiye komünist hareketi, bir Türk siyaseti olmaktan çıkarak çok-kültürlü bir karakter geliştirmelidir. Burada sözü edilen dışsal bir enternasyonalizm değildir.

54. Ülkemizde batılı ve daha gelişkin sınıf dinamiklerinin doğulu ve geri dinamikleri peşlerine takacakları bir sosyalist devrim betimlemesi artık demode olmuştur. Batı ileri ve doğu geri olmaya devam etmektedir; değişim bu açıdan değildir. Ortak kimlik geliştirememiş bir komünist hareketin ve işçi sınıfı hareketinin, doğuya lokomotif olma imkanı artık yoktur. Bu ortak kimliğin edinilmesi için siyasal ve toplumsal zemin geçmişe oranla çok gelişkindir. Üstelik "halkçı damar" sosyalist devrim için bu konuyu son derece verimli ve hayati hale getirmiştir.

55. Kamuculuk, yurtseverlik ve aydınlanmacılık komünist siyasetin ve solculuğun temel karakteristikleridir. Bunların yanına, bunlarla aynı kategoriden, yani virgülle ayrılabilen bir "enternasyonalist" ilkenin, halkların kardeşliğinin eklenmesi yakışık almamaktadır. Kürt kardeşliğinin yukarıdaki ögelerden virgülle ayrılması, yakın geçmişin ittifak/blok dönemine uygun gelebilir. Artık değildir. Kamuculuk, yurtseverlik ve aydınlanmacılık Türk ve Kürt solcularının, Türk ve Kürt emekçilerini

birlikte temsil eden komünist siyasetin nitelikleridir. Evrensel bir değer olmanın dışında, somut bir siyaset olarak enternasyonalizm, örneğin "Türk-Kürt solculuğunun" Balkan halklarıyla dayanışmasında ifadesini bulabilir.

Seçilmiş Kaynakça

* Benedict ANDERSON; **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**; Çeviren: İskender Savaşır; Metis Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, Ekim 1995.

* Musa ANTER; **Hatıralarım**; 2.Basım Yön yay. İstanbul, Ağustos 1991.

* M. ANTER; **Hatıralarım** 2.cilt; Yön yay. İstanbul Haziran 1992.

* Sadun AREN; **TİP Olayı 1961-1971**; Cem yayınevi, İstanbul Kasım 1993.

* Rafet BALLI; **Kürt Dosyası**; Cem Yayınları, İstanbul, dördüncü (genişletilmiş) baskı: Aralık 1993.

* Fikret BAŞKAYA; **Paradigmanın İflası**; Doz yayınları, İstanbul altıncı baskı Eylül 1997.

* İsmail BEŞİKÇİ; **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, E Yayınları, İstanbul, Temmuz 1969.

* İ. BEŞİKÇİ; **Kürt Toplumu Üzerine** (1971'den Önceki Yazılar); Yurt yayınları, Ankara Nisan 1993.

* İ. BEŞİKÇİ; **Doğu Mitingleri'nin Analizi** (1967), Yurt yayınları, Ankara, Mart 1992.

* İsmail BİLEN (Rasim Davaz); *"Yeni Bir Kürt Ayaklanması"*; **Rundschau 32**, 1937; **STMA 6** içinde *Ek.*

* **Birikim**; Ocak-Şubat 1992, no: 45-46.

* **Birikim**; Haziran-Temmuz 2000, no: 134-135.

* Martin Von BRUINESSEN; **Kürdistan Üzerine Yazılar**; Çeviren: Nevzat Kıraç, vd. İletişim yay. 3.baskı İstanbul, Haziran 1995.

* Faik BULUT; **Kürt Sorununa Çözüm Arayışları**; Ozan Yayıncılık, İstanbul, Ocak 1988.

* F. BULUT; **Belgelerle Dersim Raporları,** Yön Yayınları, 2.baskı Ocak 1992.

* E.H.CARR; **Bolşevik Devrimi 1**, Çeviren: Orhan Suda; Metis Yayınları, İstanbul, Kasım 1989.

* İhsan Sabri ÇAĞLAYANGİL; **Anılarım;** 2.baskı Yılmaz yayınları, İstanbul Haziran 1990.

* S. ÇİFTYÜREK; *"21.Yüzyıl ve Sosyalistlerin Perspektifleri"*, **Kürt Solu Tartışıyor**; Newroz Kitap dizisi içinde (der.Ali Koyun), Gün yayınları, İstanbul Mayıs 1998.

* S. ÇİFTYÜREK; **Kapitalizmin Tarihsel/Fiziksel Sınırları**; Gün yayınları, İstanbul, Kasım 1997.

* Horace B. DAVIS; **Sosyalizm ve Ulusallık**; Çeviren: Kudret Emiroğlu; Belge Yayınları, İstanbul, Ekim 1991.

* Tarık Ziya EKİNCİ; **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi**, Küreyel Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, Mart 2000.

* Büşra ERSANLI ve Günay Göksu ÖZDOĞAN; *" 'Ulus' ve 'Ulusçuluk': Sanayileşme Sürecinde İktidara Geçen Kültür"*; **Toplum ve Bilim no: 28** içinde; Kış 1985.

* Ozan ERÖZDEN; **Ulus-Devlet**; Dost Kitabevi, Ankara, Aralık 1997.

* David FERNBACH; *"Introduction"* (Giriş), **Karl Marx Surveys from Exile - Political Writings c.:2,** Pelican Marx Library ve New Left Review, Londra, 1973.

* Ernest GELLNER; **Uluslar ve Ulusçuluk**; İnsan Yayınları, İstanbul, 1992; Çeviren: B.Ersanlı Behar ve G.G.Özdoğan.

* Aydın GİRİTLİ; *"Sovyet Deneyi ve Ulusal Sorun"*, **Gelenek 49,** İstanbul, Mayıs 1995.

* A. GİRİTLİ; *"Bir Enternasyonalizm Polemiği"*, **Gelenek 54**, İstanbul, Mayıs 1997.

* A. GİRİTLİ; *"Türkiye'de Kriz Döngüsü ve Solda Muhasebe"*; **Gelenek 61**, Kasım 1999.

* A. GİRİTLİ; *"Türkiye Solu ve Kürt Dinamiği", Gelenek 62*, İstanbul, Mayıs 2000.

* Aydemir-GÜLER; **Son Kriz;** Gelenek yayınları, İstanbul,

Mayıs 1999.

* A. GÜLER; *"21.Yüzyıla Yeni Bir Açı Devroldu: Ulusal ile Kurtuluşçu..."*; **Kürt Solu 3**; Newroz Kitap Dizisi Gün Yayıncılık, İstanbul Şubat 2000.

* Hıdır GÖKTAŞ; **Kürtler-II: Mahabad'dan 12 Eylül'e**, Alan yay. 2.baskı. İstanbul Kasım 1991.

* Cemal HEKİMOĞLU; *"İhanetin Mantığı ve Bir Hainin Portresi"*, **Gelenek 35**, Ağustos/Eylül 1991.

* C. HEKİMOĞLU; **Stalin'i Anlamak**; Gelenek Yayınları, İstanbul, Ocak 1998.

* C. HEKİMOĞLU; **Türkiye'de Sosyalizmin İktidar Arayışı**; Gelenek Yayınları, İstanbul, Kasım 2000.

* E.J. HOBSBAWM; **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik;** Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Temmuz 1993; Çeviren: Osman Akınhay.

* Rasih Nuri İLERİ; **Atatürk ve Komünizm Kurtuluş Savaşı Stratejisi**; Scala Yayıncılık, Beşinci Baskı İstanbul Mayıs 1999.

* Emin KARACA; **Ağrı Eteklerindeki Ateş-Bir Kürt Ayaklanmasının Anatomisi**; Alan Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1991.

* Hikmet KIVILCIMLI; **İhtiyat Kuvvet: Milliyet (Şark)** (tarihsiz baskı).

* Mehmet Ali KIŞLALI; **Güneydoğu Düşük Yoğunluklu Çatışma**; Ümit yayıncılık; İkinci baskı Ankara Aralık 1996.

* Kemal KİRİŞÇİ ve Goreth M. WINROW; **Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi,** Çeviren: Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul Nisan 1997.

* Sadık KOLUSARI; *"Dünya, Ülkemiz, Salt Ulusalcılar ve Komünist Partisi"*; **Kürt Solu Tartışıyor**, Newroz Kitap dizisi der.Ali Koyun, Gün yay. İstanbul Mayıs 1998.

* Naci KUTLAY; **49'lar Olayı;** Fırat Yayınları, İstanbul, 1994.

* N. KUTLAY; **Kürt Kimliği Oluşum Süreci;** Belge yayınları, İstanbul, Şubat 1997.

* N. KUTLAY; **Anılarım;** Avesta Yayınları, İstanbul, Mart 1998.

* T. KURT; *"Ulusal Sorun Tezleri"* **Gelenek 52** içinde, Tem-

muz 1996.

* Demir KÜÇÜKAYDIN; *"Enternasyonalizmin Sonu"*, **Sosyalizmin Sorunları Kitap Dizisi-2,** Belge Uluslararası Yayınları, İstanbul, Haziran 1995.

* **KKP IV.Kongre Belgeleri** (derleyen: Hasan Ekemen); Mahabad yayıncılık; Birinci baskı, İstanbul Ocak 1999.

* V.İ. LENİN.; **Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi;** Çeviren: M.Ardos; Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara, Şubat 1979.

* LENİN; **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları;** Çeviren: Yurdakul Fincancı; Sol Yayınları, Ankara, Ağustos 1979.

* LENİN; **Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri;** Çeviren: Tektaş Ağaoğlu; Ant Yayınları, İstanbul, Mayıs 1970.

* Karl MARX ve Friedrich ENGELS; **Alman İdeolojisi-Feuerbach;** Çeviren: Sevim Belli; Sol yay. Ankara, Eylül 1976.

* K. MARX ve F. ENGELS; **Komünist Parti Manifestosu;** Çeviren: Dünya Armağan; Gelenek Yayınları, İstanbul, Mart 1998.

* K. MARX; *"The Civil War in the United States"*; **Surveys from Exile** içinde

* *"Kürdistan'daki Olaylar Üzerine"* M.L. (yazıdaki imza) **Internationale Presse- Korrespondenz, no:65** (5.8.1930); **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi c:6** *Ek* bölümü

* Uğur MUMCU; **Kürt-İslam Ayaklanması 1919/1925;** Tekin yayınları, 12.basım İstanbul 1994.

* Bazil NİKİTİN; *"Temps gazetesine mektup - 1.9.1937"*, **Kürtler Sosyolojik ve Tarihi İnceleme;** Deng Yayınları üçüncü baskı, İstanbul Mayıs 1991

* Abdullah ÖCALAN; **Kürt Sorununda Demokratik Çözüm Bildirgesi;** Mem Yayıncılık; İstanbul Haziran

* Tuncay ÖZKAN, **Operasyon**, Doğan kitap, 6.Baskı, İstanbul, Mart 2000.

* **PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri**, Deng yayınları, s.68, s.68,

* Melih PEKDEMİR; **Öçalan Devlet Mi?;** Su Yayınları, İstan-

bul Ekim 1999.

* Ernest RENAN; *"La Réforme intellectuelle et morale"* (1871), **Textes sur l'Imperialisme et la Colonisation, Justifications du Colonialisme;** http://cliotexte: colonisation_colonies_1.html.

* Kemal SAYBAŞILI; **DYP-SHP Koalisyonunun Üç Yılı,** Bağlam yayınları, İstanbul 1995

* *"Çin Devrimleri"*, **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt 4,** İletişim yayınları, İstanbul 1988

* **Sosyalizm Programı ve Temel Siyasi Tezler**, 2. Baskı Gelenek yayınları, İstanbul Temmuz 1998.

* SBKP Marksizm-Leninizm Enstitüsü; **Lenincilik ve Ulusal Sorun;** yayıma hazırlayanlar: P.N.Fedoseyev, vd.; Çeviren: Ahmet Seven; Konuk Yayınları, İstanbul Kasım 1979.

* Joseph STALİN; **Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu;** Sol Yayınları, Üçüncü Baskı, Ankara, Kasım 1977; Çeviren: Muzaffer Ardos.

* J. STALİN vd. (Stalin başkanlığındaki SBKP(B) MK komisyonu tarafından hazırlanmış MK onayından geçmiştir: 1938) **Bolşevik Partisi Tarihi**; Çeviren: Gaybiköylü; Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara. Şubat 1971.

* J. STALİN; *"1923 RKP 12. Kongresine Rapor"*; **Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi cilt: 3**, *Ek* bölümü.

* Faruk SÖNMEZOĞLU (derleyen); **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**; Der yay. İstanbul 1996.

* Han SUYİN; **Sabalı Tufanı-Mao Zedung ve Çin Devrimi 1893-1954;** Çeviren: Celal Üster, Cenap Nuhrat; Hürriyet yayınları İstanbul 1972.

* Hatice YAŞAR; *"Kürt Meselesi Karşısında Türk Sosyalistlerinin Tutumu"*; **STMA cilt 7**, s.2115.

Reel sosyalizm çağında ulusal kurtuluş hareketleri ile sosyalist devrim süreci arasında barışık bir ilişki süregeldi. Ulusal kurtuluş hareketleri dünya devriminin bir ayağını oluşturdular. Barışıklığın nedeni basit: Kapitalizm ya sorunun kaynağıdır ya da devraldığı eşitsizlik kaynaklarını kurutmak yerine yeniden üretir. Çözüm bu yüzden sosyalizmdedir.

Çözülüşten sonra ise dünyamızı emperyalizmin manipüle ettiği ulusçu akımlar kapladı. Öte yandan uluslararası burjuva ideolojisi, liberalizm, ve onun sol versiyonları, "küreselleşme" çağında bazı defterlerin kapandığını ilan eder oldular.

Bu çalışma ulusal sorunun, ancak sosyalist devrim sayesinde çözüme kavuşturulabileceğinde, bu anlamda emek-sermaye çelişkisi dışındaki zeminlerden kaynaklanan dinamiklerin devrimci roller oynayacağında ısrar ediyor. Kapitalizm övgücülüğünü reddediyor.

Bizim ülkemizde devrimci dinamiklerin yollarını birleştirme uğraşı, kapitalizmi övmeyi reddetmekle başlıyor.